

OCTAVIAN GOGĂ

INSEMNAȚIILE UNUI TRECĂTOR

CRÂMPEIE DIN SBUCIUMĂRILE DELA NOI.

ARAD, 1911.
„TRIBUNĂ” INSTITUT TIPO-
GRAFIC NICHIŢIŢI ŞI CONS.

OCTAVIAN GOGĂ.

INSEMNAȚIILE UNUI TRECĂTOR

CRÂMPEIE DIN SBUCIUMĂRIILE DELĂ NOI.

ĂRĂD, 1911.
„TRIBUNA“ INSTITUT TIPO-
GRAFIC NIȘIN ȘI CONS.

*N'aș mai fi desgropat din vraful de foi îngălbenite aceste pagini, dacă dușmăni mărunte și ocara unor suflete înguste nu m'ar fi silit să privesc înapoi și să-mi cum-pănesc din nou toate alergările condeiului. Recetindu-mi articolele publicate în diferite ziare, cu deosebire în revista „**Tara Noastră**“ și „**Tribuna**“, am strîns într'un mănunchiu o parte din ele și le dau aici publicului cetitor, care le va judeca după cuviință. Firește, că toate aceste crâmpeie din sbuciumul unui suflet nu pot fi privite decât cu măsura de judecată ce se cuvine articolelor de ziar înfiripate din îndemnul unor clipe trecătoare și scrise fără altă pretenție, decât de-a contribui din inimă curată la munca de îndrumare a unui popor îngenunchiat, pe care suntem datori să-l luminăm, fire-ar oricât de multe procesele procurorilor unguri și oricât de înăcrite injuriile cârcotașilor noștri.*

O. G.

Pro domo.

Dragul meu prieten,

Mă întorc dela Luvru. De trei săptămâni sânt pelerinul acestui minunat sarcofag al gloriei omenești. Zi de zi îi urc treptele de marmură, ratăcesc pe coridoarele nesfârșite, mă opresc dus pe gânduri la sicriul unui rege assirian, îmi plec ochii tulburați de zîmbetul unui sfinx, ori mă pierd în jocul de lumini și umbre în cari penelul lui Rembrandt a prins viața. Nicăiri nu simți, ca aici, răsufletul veșniciei. Năzuințele omenești vin de departe, din începutul vremilor și-și aruncă strfulgerarea în viitorul necunoscut. Toate câte le vezi în jur de tine, întreg acest țintirim în care dorm alături Dionysos și Astarte, nimfe, centauri, satyri, — bieți idoli prăbușiți — și atâtea întrupări chemate la viață de crucea lui Christos, toate aceste crîmpeie rupte din eternitate par niște meteori, cari se desfac din haos, taie o dungă de lumină pe albastrul bolții nemărginite și trec mai departe... Cum le privești așa și le lași să ți-se strecoare pe dinaintea ochilor, simți că fiecare ți-a picurat în suflet ceva, că fiecare a alungat câte o patimă din încăperile tale ascunse și-a pus în loc un gând nou, o simțire mai curată... Și când te depărtezi ești mai ușor, mai bun, mai limpede. Te învăluie încă multă vreme farmecul dureros și blând al trecerii eterne și întorcându-te acasă în astfel de clipe, în odăița ta singuratică, cum stai așa, răzimându-ți în palme fruntea înfierbântată, ești un judecător mai drept ca de alte ori...

În astfel de clipe sânt eu, dragă prietene, acum când cetesc scrisoarea ta cu rîndurile ei liniștite, cu scriitura lor calmă și adusă frumos pe hârtie, ca niște șiruri de mărgele. Tu îmi trimiți vești din Ardeal, îmi povestești de frămîntările de pe pămîntul meu și-mi spui așa de frumos să rămân cât mai mult departe, să-mi scald sufletul în lumina occidentului și să cobor cât mai rar pe arena îngustă a hărțuieților noastre

de acasă, cari sânt mici și ingrate. Iar ca dovadă a acestei întunecimi de inimă și de minte îmi trimiți și câteva foi din gazeta dela Budapesta, în care domnul Birăuț și niscai prieteni anonimi ai dânsului mă înjură și caută să-mi facă apa în toate chipurile. De încheiere mai adaugi, cu oarecare muștrare bătrânească, care pe tine te-a prins totdeauna: „Am fost în veci de părerea, că scriitorul trebuie să păstreze distanța. Să fie un observator, care privește dela mal fluviul larg și murdar al vieții. Să nu se arunce în valuri. Ți-am spus de-atâtea ori, că mi-se pare o cheltuială inutilă de nervi și de energie, ca tu, în loc de-a rămânea în izolarea splendidă a unor probleme artistice, să te apropii de realitatea vulgară a vieții noastre. Dacă o faci, iacă ce pățești... Birăuții și vice-birăuții se svârcolesc în mocirlă și noroiul stropește... De ce nu m'ascuți și nu te dai la o parte? ...“

Așa închei tu și eu îți recitesc din nou rîndurile cuminți... Am răsfoit și paginile cari au părăsit tiparnița din Budapesta, le-am cântărit cu toată liniștea pe care mi-o dă depărtarea și bine înțeles, că urmez sfatul tău : n'am să mă bat nici cu Birăuț, nici cu muschetarii lui anonimi, fiindcă, cum spuneam deunăzi, ar fi cam ridicol să apuci praștia ca să turtești ploșnițe... Dar ar fi și inegală bătălia asta, doar' vezi bine că eu niciodată n'aș fi în stare să arunc atâtea injurii grosolane, câte poate suporta un anume soi de epiderme... Aștept deci să năpârlească din nou celebrul „organ“, să-și schimbe gazda, să ajungă oameni cu răspundere în fruntea lui și atunci sânt gata să dau socoteală oricând... Cu dragă inimă dau lămuriri de ordin general, dacă mi-se cer, îmi spun credințele în lucrurile, unde cred că aș putea fi de folos, ba sânt dispus să satisfac chiar și curiozități inocente : cât plătesc pensionul la Paris, de unde iau banii ca să-mi achit biletele de tren și alte chestiuni importante, fără de cari neamul nostru nu poate merge înainte. Pâna atunci însă spada mea de Toledo va ramânea în teacă.

Dar tu ridică o problemă în rîndurile tale, pe care o discut bucuros și de care vreau să mă apropii acum, cu

desăvârșita sinceritate, pe care ți-o dă atmosfera de seninătate a Luvrului.

„Scriitorul să păstreze distanța“... Pare-că, aud vorba ta, cum curge potolită, căutând să-mi îndrume valurile vieții într'o matcă prielnică. Și cum stau aici departe, în liniștea unei odăițe de student, singur și fără nici un prieten, sufletul mi-se duce înapoi, trece graniță de graniță, își desfășoară zăgăzurile și amintirile curg...

Să păstrez distanța... Cât de înțelept e sfatul tău, iubite prietene — și poate că ai dreptate, dar eu n'am să-l urmez niciodată. Viața care curge dinaintea mea mă chiamă, îmi sbuciumă inima și-mi înfierbântă tâmpile. Problemele ei mă agită, chioul ei mă tulbură, războiul ei nu-mi dă odihnă. Inzadar trag obloanele și închid fereastra, degetele ei aspre îmi bat la geam și mă smulg din pacea senină a artei eterne. Pe semne din așa aluat sânt croiți unii oameni, să nu-și poată închide sufletul într'o căsuță de melc, să le fie inima ca harfa lui Aeol, pe care vântul o atinge și-o face sa cânte psalmodii împletite din undele lui. Așa sânt unii; un înger ori un demon pe care îl poartă în ei, îi împinge la luptă și nu le dă răgaz, glasul lor trebuie să răsune în strigătul celor mulți și numai *după* ce-au plâns cu cei nenorociți ori s'au bucurat cu cei alinați de soartă, pot să se întoarcă din nou în pacea unei liniști creatoare. Poate, că nu-i aceasta calea care duce la nemurire, poate că drumeții mari ai lumii s'au știut încercui totdeauna în seninătatea olimpică a artei lor, poate, că tronul lor a fost prea sus, ca să străbată până la înălțimea lui vaierul mulțimei... Poate, dar eu, un biet trecător pe acest drum fără sfârșit, eu n'am înțeles niciodată această strălucire înghețată și la dreptul vorbind am cam sgriburit în apropierea ei...

Tu zîmbești înțelepțește și miști din cap, gândindu-te la mizeriile vieții?... Da, se 'nțelege că seninătatea asta a izolării, păstrarea distanței e mai agreabilă pentru spiritele aristocrate, e mai ferită de nota vulgară a vieții, e mai la adăpost. E și mai comodă, mai curată, dacă vrei... Afară în largul războiului e primejdie și mult noroi. Afară se împart

ghionturi, se urlă durerile cari sapă sufletul și în fierberea asta se încrucișează uneori patimi urâte. Adese te întorci rănit și totdeauna plin de praf, pe când acasă e calm și blândețe, acasă te așteaptă odihna perinelor moi și mirosul delicat al unui trandafir în pahar. Și cu toate acestea, acolo, în praful de pe uliți, se seamănă gândurile și speranțele din cari nasc îndemnuri ce schimbă temelia lumii. Și crede-mă, că e un suflet îngust acel petronian, crede-mă că avântul lui nu va deschide porțile eternității, dacă în clipa când trecându-i pe sub ferestre valul imens al mulțimei, care urlă și blasfemă de foame, el se va trage în camera lui tănuțită și, cu ochii orbiți de ritmul formelor gingașe, va scrie un sonet Venerei de Milo. E un meșter cinic acest adorator al marmurei reci. E un neputincios cu aripile frînte, nu e adevăratul artist, fiindcă arta nu fuge de marile dureri ale vieții...

Stau și mă gândesc acum la povestea mea umila, care ar putea fi trecută sub tăcere, dacă nu m'ar sili s'o scormonesc glasul răgușit al pisme și neputinței. Ma poartă gândul în trecut și-mi plimb ochii peste petecul de viață de vre-o cinci ani încoace, de când m'am așezat în Sibiul nostru. A, de sigur, urmând programul tău, ar fi fost mai lipsită de sbucium, ar fi fost de toată frumuseța viața asta, să fi rămas „numai poet“, cum spui tu cam lapidar. Iar stai să socotim. Cât aș fi azi de respectat de bunii noștri cetățeni, cum mi-ar zîmbi de binevoitor cutare „notabilitate“, cum m'ar arăta cu degetul matroanele și m'ar aduce ca exemplu iubiților copilași... N'ar fi trebuit decăt să „păstrez distanța“... Atunci când am trecut mai întâi pragul biroului la „Asociație“, să mă fi înfășurat în mantia mândriei mele de slugitor a lui Apollo, să stau departe de sgomot, să trec zîmbind impasibil ori enigmatic, să mă vadă lumea pe câte-o bancă de „sub arini“, singur, cu obrazul rumen de sărutarea muzelor, și tot la două săptămâni să iasă la tipar câte un cântec de proslăvire a lui Mihai Viteazu... Ce frumos, nu-i așa? În lume trebuia să cobor arare, sa spun versuri anacreontice când vecinii mei vorbesc de posnele alegerii de popă în

Sebeşul-sasesc, să-mi trec mâna prin plete şi să ma strâmb frumos, când cocoana cutare îi şopteşte fetei la spatele mele : „ia sama, draga mamiţii: așa sânt poieiţii“... O, atunci câte n'ar fi altfel, dragul meu prieten... Atunci aş avea cu câteva volume mai mult, atunci finanţele mi-ar fi mai ordonate şi respectul mai unanim, atunci aş fi sus, mândru, sfidător, sănătos şi obraznic, ca un cocoş, care cu guşa plină de grăunţe cântă cucuricu din vârful unei grămezi de gunoi...

Aşa, că n'am urmat această reţetă de filozofie a vieţii, că n'am păstrat distanţa, fireşte roadele sânt mai amare. Am părăsit în atâtea rînduri răcoarea dulce a Olimpului, ca să cobor în arena patimilor şi durerilor zilnice. Am crezut că un suflet curat, pus ori şi unde, îşi revarsă lumina lui ca un opaiţ în întunecimea unei chilii... Am crezut, că îndrăzneala cinstită, care se naşte în sufletele robite de frumos, trebuie dusă acolo în marele atelier al vieţii, unde se dospesc forţele unui popor. Aşa am crezut şi aşa am mers înainte : am facut gazetă în care am răscolit păcate, am tras de păr necinstea şi am lovit la mir pe ipocriţi, am aruncat suflet şi nervi, am iscălit poliţe şi-am răguşit la adunări de popor, am alergat prin ungherele Europei să bat treptele muzeelor şi să sgribur sub porţile de triumf... Şi aşa nehodinit, urmând înainte drumul unei hotărîri nestrămutate, stau şi astăzi în faţa vieţii, lipsit de consideraţia deaproapelui, batjocorit cam tot la patru săptămâni de dl Iorga, cam încurcat în datorii şi insultat de scribii lui Birăuţ, așa mai trăiesc încă, şi de-aici, din colţul Parisului, dia odăiţa asta sărăcăcioasă, îmi trimit acasa gândurile. Negreşit că mult noroi m'a stropit în acest drum pe care mi-am risipit sufletul, dar, dragă prietene, acest noroi mi-a atins numai haina : inima mi-am păstrat-o curată... Şi, cine ştie, dacă pe urma sămănăturii mele nu va răsări ceva...

De-aceea, lasă-mă să merg şi mai departe pe acest drum şi să renunţ pentru totdeauna la norma oraşiană din „*odi profanum vulgus*“... Lasă-mă să rămân ce-am fost şi până azi : un glas smuls din viaierul celor mulţi... Cât despre visuri de „şefie“ şi alte grave calităţi de „ilustru bărbat“, sa nu mai vorbim. Nu-mi trăznesc prin minte, dragul meu,

asemeni ambiții și te asigur, că atâta tinerețe noi avea totdeauna, ca să nu rîvnesc un loc în fruntea mesii...

Și acuma, de încheiere, o amintire răzleață, care-mi vine în condei. În pribegia mea am ajuns odată pe coastele Vesuvului. Sub cerul albastru urcam câmpiile întinse de lava moartă, de-asupra căreia crescuse iarba... Oprit o clipă, stau și mă uit spre vîrf. Era întunecat și din craterul aprins se ridicau suluri negre de fum. M'am înfiorat în clipa asta, trupul mi s'a răcit... Mi-am dat seama, că sub picioarele mele clocotește o lume care se sbuciumă neconținut și în orice clipită poate acoperi cu torente de foc întreg cuprinsul. Și cum am stat așa pironit locului, cu sufletul stapînit de fiori, privirea mi-a rătăcit departe... Și închipuiește-ți ciudațenie ce am văzut! La vre-o douăzeci de pași de mine, un animal tacticos, liniștit și cuminte își vedea de treabă. Păștea seriosul magar și Vesuvul fumega mai departe... De ce rîzi? Mi-ai ghicit vorba. Da, așa am vrut să zic: mulți magari avem noi în Ardeal, cari pasc pe coastele Vesuvului nostru...

Cât vom mai putea, să ne ținem încă departe de ei draga prietene.

Paris, Decembre 1910.

Pe drum nou.

Neamul nostru în această țară trăiește astăzi zile grele.

Loviturile ce-am primit încep a durea. Pas de pas se cuceresc pe rând toate acele redute în cari a străjuit ani îndelungași puterea noastră. Indărătnicia rezistenței a început să ne slăbească. Purtăm o luptă inegală, suferim înfrângeri continue și toate îndemnurile noastre de viață sunt strivite.

Aceasta frământare chinuită lasă urme în suflete. Se simte un val de descurajare care întunecă credințele în ziua de mâne. Deprinși să îngropăm în fiecare zi, noi ajungem stăpâniți de această atmosferă de jale și ne împrietenim tot mai mult cu rostul de judecată dureroasă a biruiților.

Se deslușește tot mai mult acest semn al vremii.

Vedem cărturăria noastră cum își supune treptat sufletul împrejurărilor schimbate, cum din aceasta târguire îndelungă cu soarta se ivesc îndemnuri bolnăvicioase, alergări pripite după căpatuială, porniri de egoism îngust și sterp. Zi de zi răsar tot mai mulți oameni fără culoare, cari din tăcere își fac o normă de viață și predica înțelepciunea capului plecat. Vedem tineri cu carte, hămesiți de setea banului, vânători de treboare. Se fac târguri urite, legaminte rușinoase. Orice lovitură îndreptată împotriva neamului întreg nu mai are darul de a surprinde, de a înfierbânta, de a aduce în mișcare fibrele unei mândrii rănite. Se aud numai murmurări domoale, înăbușite cu graba. Trăim într'o vreme în care ne împăcăm ușor și cerem tot mai puțin. Puterea noastră de viață ajunge la o matcă tot mai îngusta. Și, ca o supremă ironie a acestor zile fără noroc, ni-se ivesc tot mai mulți negustorași mititei, abilitii „făcători de pace“, — suflete pipernicite de tarabă, cari nu s'au pătruns nici când de fiorul măreț al războiului. Tot mai multe colțuri de gazete cuceresc acești oameni mici și cuvântul lor, care până bine de curând ne alunga sângele în obraz și ne încheșta pumnii, — astăzi abia trezește muștrări cu răsunete cari se risipesc.

Ce să mai spunem despre țărani noștri? Ei bieții își tânjesc traiul amarit de pe o zi pe alta. Se supun răbdurii rânduelilor apucate din batrâni: duc plugul de coarne, țin posturi și dau sarindare, plătesc dările, ascultă cuvântări de tot felul și merg la vot când îi îndeamnă domnii dela oraș. Dar întreagă viața lor se petrece într'o nesfârșita nedumeyire. In toata tragedia asta mare de strivire îndelungă, ei ramân cu ochii închiși. Trăesc și se trudesc și mor, primind toate loviturile ca venind de undeva de sus, din ursita unei zodii rele. Nimeni nu se îngrijește de ei, nimeni nu-i lămurește, nimeni nu-i îndeamna. De atâtea-ori li-s'au spus vorbe frumoase, fagadu'nțe cu jurăminte grele, încât cuvintele încep a-și toci rostul înaintea acestor pagubași pațiți... Când începe să le mijească înaintea ochilor, îi auzi spunând adevaruri de o dumerire amară cari nu cuprind nici decum laude pentru „domnii noștri“.

In aceste zile de lăncezeală, când aproape toate așezamintele ni-se istovesc sub porunca legilor nouă, singura arma de apărare și îndrumare ne mai ramâne cuvântul scris.

Indatoririle presei noastre sunt mai multe azi. Tot ce au săvârșit până deunazi școalele a căror poreclă se spoiește acum prin toate satele noastre, va avea să împlinească gazeta care ajunge în mâna țaranului. Toate îndemnurile nesănătoase ale unei culturi străine, cari cuprind ca o pecingine sufletele cărturarilor, vor trebui înfrânte de înviorarea caldă a unei educații cari își găsește temeiul în cultura noastră națională. Alături de aceste presa zilelor noastre e singurul mijloc de propagandă și de control într'o societate care în urma unor stări de viață cu totul excepționale ne înfațișează o mulțime de porniri condamnabile.

Vremea noastră e o vreme de luptă. Aceste zile nu au ciasuri menite pentru truda migăloasă a sporurilor încete. Noi nu traim astăzi viața orânduită a vremurilor de pace, când munca se desfașură în matcă trainică, hotărîtă de pornirile firești ale sufletului. Azi sunt trebuințe de împlinit cari chiuma, cari tulbură orice inima simțitoare. In vreme de război dascălii se ridică de la masa lor de scris, poeții se

despart de muză, pictorii își aruncă penelul și, păstrând în suflet visul lor, ei se înșiruie alături de oșteni pe câmpul de bataie. Astfel e vremea noastră. Ne cere tuturora o înfrățire de forțe, o strângere a rândurilor pentru apărarea unei averi comune. Sunt zile de jertfă zilele noastre. Numai aducând această jertfă mai putem nădăjdui că în viitor, mai curând ori mai târziu, va câștiga acest popor îndurerat cuvenita răsplată a unei munci de tihnă și răgaz...

Aceste gânduri au îndemnat un mănunchiu de oameni sa lărgească cadrele acestei reviste, *) dorind ca pe viitor să-și spună cuvântul lor în toate lucrurile pe cari le socot de interes, atât pentru cărturărime, cât și pentru țărani noștri. Revista aceasta se va adresa deci tuturor păturilor de cetitori, cautând a contribui după puteri la munca mare de întărire a vieții neamului nostru.

Va fi de aici înainte o revistă culturală, care va însemna și momentele de căpetenie din viața noastră politică, stăruind asupra lor potrivit înfruririi ce o pot avea.

Programul politic al celor grupați în jurul acestei reviste nu se deosebește de principiile cari călauzesc pe luptătorii cinstiți ai neamului nostru.

Nu facem nici o făgăduință, căci vrem să fim judecați după fapte împlinite.

Ca o lamurire putem adăuga, că aceste pagini nu vor fi nici când în slujba unei tovărășii, ci vor urmări numai binele obștesc. Cea mai de căpetenie silință a noastră va fi a discuta cu îndrăzneală cinstită tot ce credem de interes pentru viața noastră publică și a privi faptele de sus și de jos cu toate îndrumările unui spirit critic care se va rști răspicat.

Astăzi, când temenelele devin tot mai adânci și „cuminții“ ni-se înmulțesc îngrijitor, par a însemna ceva și aceste în-sușiri.

---

*) Țara noastră .

Tabu.

Dacă s'ar scula acum din groapă legendarul căpitan Cook și într'o nouă călătorie de explorație s'ar opri pe aceste plaiuri înstrăinate, — ce bun serviciu ne-ar face! Iscusit, cum a fost ursit din botez, minunatul călător ne-ar învăța repede limba și ne-ar înțelege degrabă păsurile vieții. Firește, că din cele dintâi zile ar trimite abonamentul la „Românul“ și ar ceti pe nerăsuflete obiectiva operă lămuritoare dela Brașov. Văzând în aceste tipare epitetele cari ni-se aruncă, pentru cele câteva accente răslețe de critică la adresa Țcomitetului național și-a unor persoane scoase la suprafață de frământarea noastră politică, înțelegând răsvrătirea cu care suntem răstigniți în numele „disciplinei de partid“ și al „solidarității naționale“, — Englezul ar rămânea câteva clipe dus pe gânduri, trăgând rotogoale de fum din pipa lui de lemn. În curând însă i-s'ar însenina fața și, lovindu-se cu palma peste frunte, cum avea obiceiul de câte ori făcea o nouă descoperire, ne-ar bate pe umăr: „*By love!* stați băeți, eu am mai întâlnit undeva în pribegiile mele această intoleranță, care nu iartă, undeva tare departe în orientul miraculos, la o cale bunicică de ecuator, în insulele polynesiace: decât acolo nu se chiamă „disciplină de partid“ nici „solidaritate națională“, acolo i-au dat un nume mai simplu și mai sugestiv, fi zice: „*tabu*“.

Pornindu-se la vorbă inepuisabilul povestitor, ne-ar face o întregă conferență despre dezvoltarea preceptelor morale la popoarele primitive. Ne-ar arăta, că cu cât purcedem mai jos pe treapta evoluției culturale, cu atât mai multe și mai riguroase sunt opreliștile, cari sfîngenesc libertatea de mișcare și acțiune a individului în societate. Astfel ne-ar face să înțelegem degrabă și această manifestare din cele mai rudimentare a principiului de suveranitate sacrosanctă, care în Polynesia e cunoscut sub numele *tabu* și care nu se știe cu siguranță dacă astăzi în zilele radiului mai există.

Tabu se cheamă „opreliștea obicinuită în Africa și Polynesia, de a se pronunța numele domnitorului“. 1) Această opreliște se poate estinde la nevoie asupra ori cărui lucru. „Lucrurile pe cari s'a pus Tabu sunt sfinte și nu se pot atinge; preoții ori alte persoane sus puse, tabuesc după pofta lor orice lucru, pe care vor să-l facă nefolositor pe seama altora“. 2) Firește, că de favorurile acestei legi se împărtășesc în prima linie șefii triburilor și după dânșii, în măsura puterii și bogăției, celelalte soiuri de dignitari. În Polynesia se împart aceste legi după rang. „Principele în calitate de persoană sfântă e tabu. A te atinge de dânsul e păcat. A te apropia de capul lui, a te plimba măcar într'un etaj deasupra lui, e oprit. În acest cliip opreliștile numite Tabu au venit în favorul frunțașilor și bogaților pentru a le ridica puterea, un fel de privilegiu“. 3) Se înțelege, că norme, care de care mai crude, asigurau dănuirea acestor legi. „În Polynesia era respectarea lor strict impusă și orice călcare era pedepsită cu moartea, înafară de cazul când făptuitorul avea prieteni foarte puternici, cari erau preoți sau frunțași“. 4)

Nu trebuie să mai spunem, că prin astfel de îngrădiri orice evoluție socială era înăbușită și că aceste seminții, cufundându-se cu vremea într'o resemnare fatalistă, erau atinse de somnolență și inactivitate. Acest tabu era negațiunea oricărui spirit de inițiativă, prin dânsul se striveau în germene

---

1) *V. Wundt: Völkerpsychologie* IV. p. 111 in Africa wie in Polynisien verbreitete Verbot, den Namen des Herrschers zu nennen».

2) *V. Schurtz: Völkerkunde* p. 231. Dinge, auf denen das Tabu ruht, sind heilig und unverletzlich; Priester u. andere bevorzugte Personen vermögen willkürlich jeden beliebigen Gegenstand zu tabuiren und damit für andere unbenutzbar zu machen .

3) *V. Wundt: Völkerpsychologie* IV. p. 396. «In Polynisien sind die Tabugebote nach Rang abgestuft. Der Häuptling ist als heilige Person tabu. Ihn zu berühren ist Frevel. Seinem Kopf zu nahe zu kommen, ja nur in dem Stockwerk über seinem Haupte zu gehen, war verpönt. Auf diese Weise kamen die Tabugebote den Vornehmen und Reichen zustatten, um ihre Macht zu erhöhen, ein Privilegium ...

4) *V. Dr. Eduard Westermarck: Entwicklung der Moralbegriffe*. I. p. 168. In Polynisien wurde nach Elis die Innehaltung der Verbote und Gebote des Tabu streng erzwungen und jede Uebertretung mit dem Tode bestraft, ausser wenn der Täter sehr mächtige Freunde hatte, die entweder Priester oder Häuptlinge waren .

orice criterii ale unei concepții critice, fără de care mergerea înainte nu se poate închipui. Societatea tânjitoare era condamnată deci la o stagnare în care spiritul public nu mai mișca nici o undă, ca o apă moartă, fiindcă influența acestui tabu e totdeauna mehanică⁵⁾.

Și acum, iubite cetitor, să ne luăm rămas bun dela căpitanul James Cook închis sub glie într'un petec de pământ din insula Owaihi, să părăsim atmosfera fierbinte a triburilor polynesice și să ne întoarcem acasă în țara noastră și a căciuililor de oaie. Tabu, tabu! Nu știu, dacă acolo în umbra desigurilor de agave, te mai ții încă lege nenorocită, dacă nu te-au prabușit și pe tine vaporii și electricitatea în cripta adâncă a atâtor prejudecăți sociale și credințe deșerte. Atâta știu, că aici la noi te întâlnesc pe toate cararile. Opreliștea de-a spune adevarul întreg asupra situației în care ne gasim, porunca implacabilă de-a nu cuprinde în raza cercetării anumite persoane și lucruri, tendința feroce de-a încatușa libertatea de gândire, menajarea ipocrită a atâtor cuvioase minciuni tradiționale, — nu simțiți cum ne leagă mintea și ochii de-atâta vreme?

Tabu, tabu! Ce nu-i tabu la noi? Ne mai vorbind de multiplul și variatul tabu al procurorilor unguri, ce nu-i tabu în larga noastră familie de trei milioane? De câte ori nu simți îndemnul s'o rupi cu mângaierea dulceaga a unor convenții malaiete, să spui adevarul în fața nenumaratelor poticniri ale minții și ale bunului simț, câte îți răsar în cale. Te oprește însă inevitabilul tabu. Astfel e tabu să spui, ca cutare avocat, care în fața unei adunări de țărani varsa lacrimi făcând pe puritanul Danton, în zilele de saptamâna e tovarăș de „calabrias“ și de sentimente cu solgăbiraul ungur. Sa te pazeasca Dzeu: frunțașii sânt tabu. Tabu e discursul cutărui domn din consistor și teatrul de diletanți din Hundrubechiu și concertul reuniunii de muzică și găinile și purceii emigrați cu de-a sila din ograda învațatorilor drept plocon la bucataria cutarei doamne protopopese și pupaturile vre-

⁵⁾ V. Westermarck: *Entwicklung der Moralbegriffe*: I. p. 20 .

unui arhiereu cu Tisza, — toate sânt tabu. Și tu, dacă te atingi de vre-una din aceste opreliști, ești pedepsit aspru, nenorocit călcător de legi...

De-o vreme încoace încalte s'a întrodus și în politică această îngrădire. Aici marele, sacrosanctul Tabu e comitetul național. Te-a împins nenorocul să spui trei vorbe oarzene asupra unei atitudini, care ți-s'a părut nejustificată, ai avut un trecător zîmbet problematic în fața discursului șters ori nemuncit al cutărui deputat de-al nostru, ai criticat slăbiciunile evidente dela înlăturarea cărora depinde însăș desvolta-rea normală a situației, — ei bine, vei fi desființat în numele nemilosului tabu al „disciplinei de partid“ și al pretensei „solidarități naționale“. Pe această dogmă e întemeiată întreagă revolta unora dintre fruntașii noștri împotriva ziarului „Tribuna“ care a avut de astădata imprudența să se abată din ogașa învechită. Tot pe această gamă se brodează și acuzațiile de „tradare“ ale broșurii dela Brașov. Solidaritatea pretinde să amuțească toate accentele de critică, pentruca astfel solidari în binefăcătorul mutism să mergem cu pași gigantici înainte.

Ei, nu! Așa ne nămolim, iubiților șefi! Deschideți largi porțile justei aprecieri, dacă vreți să nu ne încece atmosfera asta prea încărcată de fumul de tămâie al sterpelor și duioaselor măguliri reciproce. Dați-vă seama, că solidaritatea națională și disciplina de partid nu pot fi știrbite decât de-o propagandă care neagă tezele fundamentale ale partidului. Câtă vreme se judecă fapte și persoane, tocmai în cadrele *acestor* credințe, nimeni nu are dreptul să tragă la îndoială cinstea politică a deaproapelui. Cel mult se poate supăra pe dânsul, poate să nu-i mai scoată pălăria, ori chiar să-l cheme la duel, cu sabia, cu pistoalele, cum îi vine mai bine la socoteală, dar să nu țipe „tradare națională“, că se face de rîs. E un lucru elementar, că faptele publice ale unui om sânt a se judeca tocmai de tribunalul opiniei publice. Cei cari săvârșesc acest lucru ingrât și dificil sunt în viața modernă publiciștii. Desfăcute de această atribuțiune pe cât de legitimă, pe atât de elementară, ziarele nu mai sunt mijloace

de educație națională și ori degenerază în simple întreprinderi comerciale, ori, în cel mai bun caz, aduc un inocent serviciu informativ.

În loc de blesteme și de vorbe mari, al căror înțeles îl tociți degeaba, mai bine slăbiți-o cu acest sufocant tabu, ce pune stavilă unui cinstit criticism pe care astăzi îl înlocuiește bombasticul retorism ipocrit. Numai în acest chip veți salva adevărata solidaritate națională, care nu poate avea decât un singur razim: adevărul întreg.

În această ordine de idei, deci, trebuie cinstit ziarul „Tribuna“, care cu atâta trudă și nobilă îndărătnicie „apără cu orice jertfe libertatea cuvântului“, — cum spunea atât de frumos deunăzi amicul meu Alexandru Vaida.

* * *

Că sunt mulți, cari nu se pot împăca încă cu tendința de a schimba o seamă de dogme învechite, e prea firesc. Sunt anume fapte, cari în plina lumină se simt desagregabil, și sunt anume fapte ale caror proporții, reduse la realitate de o judecată sinceră, pierd binișor din importanța ce li-se atribuie de altfel. E explicabilă deci pe ici pe colo revolta, după cum se pot înțelege și tresăririle unor bătrânețe ruginite împotriva inovațiilor cari trec peste orizontul apotecierii lor. Cu oare-care bunăvoință iertătoare putem scuza chiar și desorientarea cutărui politician din țară, care, confundând noțiunea „solidarității naționale“ cu implacabilul tabu al unora din frunțașii noștri, cade de acord cu cei cari strigă „disciplină de partid“ și, povățuit de o adorabilă naivitate, da crezământ tuturor bazaconiilor răspândite de oameni interesați. Cum zic, le înțelegem toate astea, fiindcă, slava domnului, cunoaștem atât de bine și tipul gloriosului frunțaș refractar față de critica obiectivă și pe înăcritul moșneag cununat pe vecie cu *u* scurt și pe simpaticul domn dela București, împieगत clasa a doua, ale cărui rapide soluții politice se concentrează când în propunerea de a trece doro-banții Carpații, când în sfatul de a ne împăca cu Ungurii... Le știm toate astea și pe lângă cuvenitele emoții le înghițim cu resemnare.

Dar nu înțelegem pe maestrul nostru Caragiale, când într'un articol recent devine apărătorul acelor, cari confundă pielea lor proprie cu „solidaritatea națională“ și când ne strigă nouă tabu de câte ori aducem vorba „*câtuș de pușin* de prestigiul comitetului“... Nu înțelegem și dragostea nețărnută, ce vom păstra totdeauna marelui nostru scriitor, — ori cât de des ne-ar trage de urechi, — dragostea aceasta ne îndeamnă să-i mărturisim, că de astădată îl găsim în contradicere cu una din cele mai înalte însușiri ale nemuritoarei sale opere literare. Ce e Caragiale în literele românești, dacă nu strălucitorul analist al multelor noastre neajunsuri, spiritul îndrăzneț, adeseori crud, care și-a împletit nemurirea din greșurile deaproapelui? Acești ochi, neasemănat de limpezi, au pătruns în toate ungherele structurii noastre sociale, căci pentru ei n'a existat nici-odată tabu. De aceea, în orice pagină ce ne-a dat, noi găsim moartea unui tabu. Și să mulțumim lui Dumnezeu, că-i așa. Altfel n'ar fi fost immortalizat nici Conul Leonida, nici Cașavencu, „*advocat, prezident fundator al societății enciclopedice-cooperative „Aurora economică română“*“, — nici pururea viul Zaharia Trahanache, „*prezidentul comitetului permanent, comitetului electoral*“, — nici Tache Farfuridi, „*advocat, membru al acestor comitete și comiții*“... nici atâtea și atâtea figuri simpatice, ca de pildă compatriotul nostru Marius Chicoș Rostoganu. Toți ar fi rămas acolo în umbra „comitetelor permanente“ fără a fi scoși pe arenă, ca să ridă țara de ei și să tragă învățătură... Cu toată supărarea de pe vremuri a onorabililor, lumea românească a răsplătit cu laurii nemuririi pe îndrăznețul iconoclast și noi vom găsi în paginile maestrului tot atâtea prilejuri de îndrumare...

Și-acum deodată, din bun senin, când cu treizeci de ani mai târziu, așa greoi cum suntem noi, nepoții lui Rostoganu, ne apucăm să zugrăvim cu timiditate conturile vre-unuia dintre Cașavencii și Trahanachii dela noi, Dvoastră ne porunciți tabu și-i luați sub aripile ocrotitoare, opunând sborului liber al gândirii, în numele căruia ați bătut la porțile eternității, principiul obedienței mute? Să fie acesta un sen-

timent de pocăire tardivă, sau poate vă inspiră credința, că lumea asta a noastră e impecabilă și „comitetele“ noastre de ordin diferit n'au nici în clin nici în mănecă cu logica lui nenea Trahanache? În acest caz din urmă, noi nu vă putem da alt răspuns, decât rugămintea cea mai ferbinte, de a schimba Berlinul cu Aradul sau Sibiiul nostru, de-a Vă sălășlui aici între noi două luni de zile, pe urma cărora lumea românească s'ar alege cu o nouă perioadă de înflorire literară a maestrului reintegrat între tipurile lui...

Împliniți-ne, nene Iancule, această dorință și coborâți la noi. Vă așteptăm cu casa și cu inima deschisă. Vă așteptam cu flori și cu glume, cu cântecele noastre ardelenesti și cu adorabila noastră sintaxă! Veniți! Până atunci, însă, Vă rugăm în numele operelor complete ale marelui Caragiale, să nu ne mai strigați tabu și sa nu ne mai osândiți, dacă ne dam cu Stan, nu cu Bran. E destulă pacoste pe capul nostru lapidarea de care ne împărtășim aici acasă, căci zau, nu e o plăcere deosebită, ca pentru fiecare rând unde ai zugrăvit un neajuns social, să întâlnești zi de zi un domn burzuluiit, care sa se uite urât când te vede și să murmure în barbă: la mine s'a gândit mizerabilul ăsta când a scris despre măgarii, cari pășteau pe Vezuv... Suntem pedepsiți îndeajuns așa fel, fiind că-mi închipuesc, că nici d-voastră n'ați avea o surpriză din cele mai placute, când, trecând pe podul Mogoșoaiei, v'ar tăia calea un domn care iese dela „Cosman“, un domn cu joben, un domn necunoscut și țâfnos: — De ce mi-ați insultat soția în schița „Mici economii“ din „Momente“? Degeaba, vă faceți — nu știu eu? — pe mine m'ați vizat în personajul Iancu Verigopol!...

N'ar fi nici o plăcere, nu-i așa, maestre?

*

În istoria literaturii e un fenomen, cu care ne întâlnim des, ca marile personalități, în ajunul bătrâneții, să-și renege trecutul lor literar. Astfel a făcut Gogol, avântatul aparător al ideilor liberale, care în apusul vieții a devenit un bogoslov reacționar, aruncându-și în foc romanul „Suflete moarte“. Astfel Tolstoi și câți alții...

Sa nu fie ispitit cetitorul, care cu drept cuvânt pune numele lui Caragiale alături de marii gânditori ai omenirii, să nu fie ispitit de aceste atitudini și să-i atribue asemeni slăbiciuni ale bătrâneței..

Ar greși cumplit, fiindcă meșterul nostru e și azi în multe mai tânăr decât noi. În orice caz este atât de tânăr, ca să nu apuce praștia și să ne lovească pe noi, băiețandri nevrednici, cari cu o singură însușire ne putem lăuda: stăruința îndărătnică de-a călca în urmele învățătorului..

Dreptul criticei.

Un unchiaş cu ochii vii, care a văzut multe în cei vreo patruzeci de ani, de când se frământă în lumea noastră, venind odată vorba de tipicul gazetăriei la noi, de distanţa între realitatea lucrurilor şi felul cum aceste se oglindesc în cerneala tiparului, mi-a pus mâna pe umăr şi, zâmbind cu ironie fină, a început să-mi povestească...

— Stai să vezi, cum se scriu gazetele noastre, — începe bătrânul... Îl cunoşti pe ăsta al meu, pe scriitorul, pe Gheorghe. Cum ştii, e om cum se cade şi-şi vede de treabă. Într'o Luni dimineaţa mă pomenesc că nu vine la birou. Aştept nerabdător, se face zece, unsprezece, — nu vine... M'am necăjit, aveam o groază de lucru... Ce să fac, a trebuit să isprăvesc eu tot şi să las alte treburi... Dupa masă, pe la patru, iaca nimereste, intră tiptil, cu ochii în pământ şi cu paşii marunţi. Mă uit la el cam ieşit din tâţâni şi încep să-l descos: Aşa ne-a fost înţelesul, Gheorghe? Bietul om îngălbeneşte, s'apropie de mine şi-i tremură glasul: Iartă-mă, domnule, dar om fara pricepere, am păţit o prostie... Ce-ai păţit? — M'au pus păcatele de m'am dus ieri la adunarea generală a reuniunii... în satul... Am plecat dimineaţa cu aştia doi, cu preşedintele şi cu secretarul... Zic să văd şi eu cum merg lucrurile astea, om tânăr, e bine să iei seama. Să vedeţi... Am ajuns acolo... Satul gol... Oamenii pe la fânaş... Ce adunare să ţii? N'a fost nimic. Ne-am aşezat în şcoală vreo şapte inşi: popa, dascalul şi vreo trei ţărani, bătrâni neputincioşi... Au vorbit acolo un ceas de vreme şi preşedintele şi secretarul, era o caldură grozavă şi căscau Rumânii... Dupăce am isprăvit, ne-am dus la părintele. O ştii pe preuteasa, e muiere harnică şi ţine la oaspeţi... Ne-a făcut o varză cu sarmale, de ne fugeau ochii... Ce să zic? Ne-am aşezat cu temei şi am mânat-o... Are popa un vin dela Cut, cam acrişor, dar vine minunat cu borviz... Şi așa înainte... la ~~einei~~... la şase... Am lungit-o până la cină, au mai nimerit şi nişte Țigani de la Gârbova şi s'a

făcut lată!... La miezul nopții, când am plecat, eram afumați de tot. Eu nu atâta, că m'am mai tras dela băutura, darăștia doi erau în chef... Și-acum vine comedia... Când ajungeîn în hulă cu trăsura, nu știu ce i s'a năzărit președintelui, îl știi dumneata, că-i cam rânzos, a început la ceartă cu secretarul... Una, două, i-a și ars o palmă... Astuia îi cade pălăria, eu mă dau jos s'o caut... Până o gălesc în întunec s'au snopit cum se cade. A fost o pacoste, pân' am ajuns acasă. Tot să se ia de gât și eu între ei, de-i țineam... Când m'am dat jos din trăsură azi-dimineață și m'am întins în pat, m'a apucat o toropeala și nu m'am mai pomenit pâna la trei după masă... Să mă ierți...

— Se înțelege — urmează zâmbind înțeleptul unchiaș — se înțelege că l'am iertat pe Gheorghe și așa de capul meu mi-am făcut reflecțiile mele, gândindu-mă la felul cum se „luminează“ uneori bieții săteni... Da, acum vine ce vreau să-ți spui... Peste vreo trei zile cetesc în „Telegraful“... un raport de-o jumătate de pagină cu garmond mic... Se spunea acolo de mareața adunare, care în bună înțelegere și frăție s'a ținut Dumineca trecută, cum a vorbit președintele cu lacrimi în ochi și cum poporul a ascultat mișcat sfaturile înțeleptului fruntaș... Și-așa mai departe, coloane întregi... Firește, la urmă n'a lipsit strigătul de alarmă: Luați pildă dela acești bravi Români, Dumnezeu să ție pe vrednicul președinte și pe neobositul secretar...

— Așa se face gazetărie la noi! — încheie, mișcând dumerit din cap, moșul pățit...

*

De câteori, răsfoind ziarele noastre, nu m'am gândit la vorbele acestui om, care în graiul lui potolit spunea cel mai crud adevăr. Da, așa se face gazetărie la noi, acesta este tipicul de legea veche. Vorbe mari, vicleimuri pompoase, o atmosferă sufocantă de laude și tămâieli și o desăvârșită lipsă de sinceritate. Pe urma unui concert, la care ți-au țiuit urechile de încăierarea notelor false, raportorul nostru scrie despre „eminentii artiști, cari au întrecut orice așteptare“; cutare fe-

tiță simpatică, care s'a jucat de-a teatru cu „sodalii” din Sibiiu, este numită „celebra noastră tragediană”; un protopop pe care toți învățătorii îl cunosc de-un om foarte puțin scrupulos în chestie de plocoane și daraveri odioase, este prezentat „vrednic fruntaș, care-i un adevărat apostol al cauzei noastre”; cutare politician dela țară, sărac în mijloacele lui intelectuale și șubred în temeiturile morale, vine pus la gazetă pe urma unei cuvântări al cărei retoricism răsufat bâjbăe de greșeli gramaticale, ca „marele nostru orator ce aprinde sufletele”. Și așa înainte pe toată scara îngustă a manifestațiilor noastre sociale, culturale și politice, aceiaș vorbărie goală, acelaș măciniș de fraze uzate, aceiaș falșificare a adevărului. Vieța noastră curge într'o matcă sărăcăcioasă, cu unde tulburi și adese urâte, pe când gazetăria fără ochi și urechi cântă osanale și imnuri de mărire. Istoriograful acestor zile, asemănând realitatea lucrurilor cu felul cum cronicarul ziarului a ținut s'o fixeze pe hârtie, va vedea cum adevărul denaturat se rasfrânge în aceste coloane ca conturile reale ale feții omenești într'un ciob de oglindă proastă și le va așeza tiparurile mincinoase mârhit la o parte, dându-și bine seama, ca ziarele au altă menire decât de a face pe bufonii de curte ori pe apologetii ieftini.

Firește, că până la un punct se explică nota silita și multele reticențe. Într'o vreme, când realitatea e prea crudă, un asemenea giulgiu trandafiriiu prinde bine, căci adărmă muștrările de conștiință și leagăna sufletele pe undele moi ale iluziilor deșerte, dându-le fericirea clipei. Dar asta e o rețeta potrivită pentru cazuri trecătoare, care poate deveni primejdiaasă, dacă e folosită prea des, ca toate hapurile somnifere. Prin astfel de mijloace se provoacă mai târziu crize dure-roase, cari clatină în temelii credințele mulțimei. Cu deosebire pentru popoarele luptătoare astfel de iluzii potemchiniene sunt adevărate pericole de existență. Gândiți-vă d. e. la ultimele alegeri parlamentare, în cari noi bine știm ce rol au avut slabiciunile noastre, cetiți profetiile delirante ale gazetelor, asemănați-le cu stările de fapt a lucrurilor și dați-vă seama

de puternicele sguduii morale cari s'au născut din această ascundere a adevărului.

De aceea mai multă severitate în interpretarea justă a situației, mai mult adevăr! În societatea noastră se vădese în ultimul timp semne îmbucurătoare de a strivi îndemnurile unei ipocrizii tradiționale, se ivesc personalități cari au îndrăsneala cinstită de-a smulge vălul de pe obrazul multor minciuni cuvioase și de a privi vieața în față cu toată vitregia ei. Gazetăria trebuie să se atașeze acestor spirite critice, a căror activitate, călăuzită de dorul îndreptării, nu poate da decât roade binefăcătoare, căci adevărul ustură dar vindecă.

În acest chip sunt a se explica, cred, pașirile mai recente ale unor oameni din generația tânără, cari au luat asupra lor sarcina grea de a se rosti cu sinceritate asupra lucrurilor, unde cred că pot spune un cuvânt de folos și de a exprima cu glas răspicat păreri și judecăți, cari se șoptesc în umbră. Ei vor spune de aici înainte adevărul și nimic mai mult. Vor spune că concertul din cutare orășel a fost ecoul unor lăudabile stăruințe, dar zeei din Olimp n'ar fi aplaudat daca s'ar fi ninerit de față; vor lămuri, că Eleonora Duse este actual-minte o mai celebră tragediană, decât simpatica noastră domnișoară, care va trebui să cetească încă pastecele lui Alexandri; vor desluși că părintele protopop cutare nu este prototipul abnegației omenești și d-l Gângăvescu nu e culmea oratoriei. Și așa mai departe. Urmând îndrumările unor concepții de datorie, care au drept temei orientări culturale superioare și o interpretare severă a valorilor morale, ei vor introduce spiritul critic în publicistica noastră. Ei își dau seama că fără acest drept al criticei, care nu e nici tendință de „destrămare“, nici „anarhie“, ci e elementul indispensabil al marilor prime-niri sociale și culturale în vieața unui popor; fără acest drept n'are nici un rost de existență ziaristica la noi.

Aceste sunt „îndemnurile noi“ pe cari modesta mea privire le culege de pe câmpul frământărilor noastre actuale. A căuta în aceste pașiri, *câtă vreme ele sunt călăuzite de bun simț și nu coboară pe tărîmul vulgar al atacurilor personale și al trivialităților*, câtă vreme țin să fixeze stări

generale de lucruri și oameni, a căuta intenții ascunse, e o apucătură care nu onorează. Acest mănunchiu e alcătuit din oameni prea idealști, ca să poată fi o cohortă de vânători de slujbe ori situații și prea tineri, ca să poată fi întimidați în îndrăsneala lor de chiotul lui Birăuțiu...

Deci mai puțină supărare și mai mult calm în judecata.

Vrem o credință.

O minunată seară de toamnă. Pe geamul deschis pătrunde freamătul pădurii de stejari și luna își țesea razele în muschiul păreților îmbătrâniți. Din bolta aprinsă se desprindeau fulgi albi de lumină și cădeau poleind părcanele ferestrelor gotice. Platanii din parc își mișcau frunza într'un zvon nedeslușit și umbra lor tremura pe ziduri, desenând par'că figuri fantastice dintr'o baladă dela nord. Cerul misterios al Scoției, această pânză de argint cu beteală de purpur, îmi trimitea jocuri de lumini și umbre necunoscute.

În biblioteca vastă a castelului, în mijlocul miilor de volume, cari tradau sbuciumul intelectual a vre-o cinci generații de cărturari, stam de povești cu distinsul meu amic d. Seton-Watson. În suflet mi se lasase ceva din liniștea calmă, din atmosfera de severitate neobișnuită a celei dintâi Dumineci petrecute în țara lui Macbeth. Vorba noastră părăsise alvia frământărilor zilnice și căuta să deie un înțeles misterelor din natură, Ne aminteam de frumusețea munților noștri, de orizontul lor senin, de creștetele lor luminoase și le asemănam cu frunțile încinse de veșnica negură a culmilor îndrăgite de Ossian. Amîtrionul meu îmi vorbea de verile lor pline de lumină, de albastrul lacurilor scoțiene și-mi cetea cu glas evlavios imnul lui Shelley, cântarea ciocârlii. Fraza măiastră a nemuritorului curgea în undulările unui ritm, care leagănă și sbuciumă sufletul:

— *What thou art we know not ;
What is most like thee ?
From rainbow clouds there flow not
Drops so bright to see,
As from thy presence schowers a rain of melody* ¹⁾

¹⁾ Cum ești tu, noi nu știm. — Ce-ți seamana mai mult ? Din norii unui curcubeu nu curg picături atât de senine, ca ploaia de melodii a cântării tale.

Deodată, de jos, din coridoarele boltite răsună gongul, semnalul cunoscut al caselor din Anglîtera. Prietenul meu lasă cartea din mână, se uită la cîsornic și se ridică zâmbindu-mi cu bunăvoință:

— Sînt nouă cîsuri. Iartă-mă, trebuie să te părăsesc. N'ai să te plictisești în tovărășia asta. Iacă și cărți din țara dtale...

La privirea mea întrebătoare, el urmează surizând: — E un obicei de-al nostru... Știi, țara noastră, țara obiceiurilor. Aici se respectă toate câte ne-au rămas din batrâni. Dacă cumva te-ar interesa, te rog, îmi faci o placere, deși la dreptul vorbind...

Firește, că m'am ridicat și eu. Am coborît scările împreună, am trecut prin coridoarele încăpătoare, pline de tablouri cari înfățișau istoria Scoției și am cărnit-o la dreapta.

— Pofește în sofragerie!

Deschidem. În refectoriul larg, cu tavanul boltit, aștepta întreg personalul castelului. Erau toți acolo, începând cu grădinarul, cu șoferul, cu fetele de casă, cari zîmbeau sfioase sub boneta lor albă, — până la cel din urmă servitor. Să fi fost vre-o optsprezece. Când am intrat, s'a curmat vorba lor potolită și pe față le-a trecut o umbră de seriozitate... Mirat, m'am oprit în fața acestei adunări, neștiind la ce să mă aștept...

Stăpânul lor mi-a îmbiat un fotoliu și dânsul, trecând la mesîța din colț, unde zîmbea în marmură cunoscutul chip senin al lui Walter Scott, a luat o carte de pe poliță, a răsfoit în ea câteva clipe și așezându-se pe scaun a început să cetească...

N'am să uit niciodată tabloul, ce mi-a săpat în suflet seara acestei Dumineci de toamnă. Intr'un salon luxurios cu covoare de Ispahan, cu arme orientale și cu blăni de leopard, pe părăți cu tablouri de Van Dyk, în acest șalaș, care vădea tot confortul unui mare prisos de civilizație și bogăție, era adunată o grămadă de muncitori săraci, de bieți oameni cu fața aspră... Din cadre priveau seniorii de pe vremuri ai acestui castel, cavaleri cu perucă, cancelari în armură de fier

și nevestele lor, aceste aristocrate svelte cu zîmbet înghețat, în vreme ce urmașul, un gentilom îmbrăcat în ireproșabilul smoking, cetea cu glasul rar și apăsător...

Era: *biblia*.

Să spun, ce mă frământa în aceste clipe de sfântă seninătate patriarhală? Ar fi o trudă zadarnică. Furtunile mari ale sufletului nu se pot coborî pe hârtie.

Peste un cias, domnul Watson a închis cartea, s'a ridicat de pe scaun și mi-a întins brațul:

— Așa e în toate casele dela noi, Duminecă seara. Obicei din bătrâni, gazda cetește în bibliie...

L'am urmat și, cum suiam treptele cu ochii pironiți în pamânt, mi-se părea că sânt atât de singur pe lume, atât de invins și fără sprijin în largul vieții. Omul acesta dela nord cu calmul lui, cu vorba lui domoală și cumpănită, m'a supus și mi-a părut atât de mare în seara aceia

Intorși din nou în bibliotecă, el a reluat pe Shelley, urmând mai departe valurile ritmice:

*What thou art we know not ;
What is most like thee ?*

— — — — —
* * *

Au trecut luni de atunci și viața care m'a aruncat din nou în vârtejul frământărilor mele de acasă, mi-a șters multe impresii... Dar seara ceia din Scoția n'o pot uita. Imi vine în minte și cum stau așa în singurătatea odăii mele, revad par'că tabloul... Iar mintea duce mai departe firul gândurilor...

— Acolo în țara voastră dela miază-noapte, voi strănepoții războinicilor caledoni, voi în sbuciumul zilelor noastre aveți un rost sufletesc. Aveți un trecut, pe care-l cunoașteți și-l cinstiți, aveți o credință, care vă dă un echilibru moral. Fiecare dintre voi e o verigă într'un lanț nesfârșit de evoluție. Trecutul cu firele lui măiestre stă în urma voastră și vă

orînduiește cărările vieții. De aceia drumul vostru e drum larg și deschis, drum sigur și fără primejdii, fără cotituri și fără surprize. Sufletul, în plămădirea lui din neam în neam, a câștigat tot mai multă mlădiere. Fiecare din acei strămoși zugrăviți pe părete v'a lăsat o moștenire : o spadă, o glumă, o sbucnire de patimă. Ei sânt tovarășii voștri, cari vă însoțesc în toate căile. Cuvântul pe care îl roștiți voi cu atâta cumpănire, e purces din sfatul lor, vine de departe și aduce ceva din cumpătul acestei înțelepciuni de veacuri. Prin câte vămi n'a trecut acest suflet al vostru în călătoria lui îndelungă! Din zilele lui Agricola și până astăzi e mult... și el n'a stat pe loc. De sub flamura thanilor aspri a trecut sub steagul Stuartilor nehotărâți, s'a sbătut în valurile lui Iohn Knox, a luptat pentru libertate, a biruit, s'a frământat în vihorul pasiunilor lui Shakespeare, s'a legănat în undele clare ale cântecelor lui Burns, a pus stăpânire pe întreg pământul și a supus oceanul. Și în acest drum enorm, — în care s'a primenit de atâtea ori — el a lăpădat prejudecăți, a schimbat armuri, a domestecit instincte, a distrus sisteme filosofice, a dărîmat constituții... Un singur lucru, însă, a pastrat neatins din neam în neam: *biblia*, cartea aceia din care cetiți voi slugilor voastre Duminecă seara...

— Stau și mă gândesc. Cum să nu aveți voi un rost sufletesc, un echilibru moral în acest sbucium grozav al vieții, când purtați în suflet firul care vă leagă, vă ține strânși în înrudirea veacurilor, când aveți patrimoniul comun al cartii din bătrâni? Cum să nu vă ridicați sus peste capetele altora, voi, cari la nivelul celei mai avansate civilizații, pe urma versurilor lui Shelley cetiți din biblie povestea învierii lui Lazar? Da, inteligența voastră nu e copac fără rădăcini, pe care îl îndoiaie toate vânturile și care se frânge la cel dintâi vifor. Din cartea aceea, voi alegeți problema morții și-a vieții, care vă scrie pe frunte aceea liniște de contemplație calmă. În foile ei îngalbenite e ascunsă și taina biruinței cu care voi, o mână de oameni, ați smuls sceptrul pământului. Pe semne tot de-acolo pornește și îndemnul care vă aduce pe câte unul călător în țara asta fără noroc, unde se încruci-

șează atâtea patimi și unde voi, drumeți străini, cereți leac pentru durerile noastre...

— Voi aveți o credință...

Urmând aceeași matcă, mi-se întorc acasă gândurile, la țara mea, la oamenii mei. Imi răsăriți din umbră, voi moși și strămoși fără nume, de pe ale căror movile vremea a frânt de mult crucile de lemn, voi bieții noștri țărani. Mă gândesc cât de greu e traiul vostru, cât de cumplite nedreptățile cu cari vi se sapă groapa, cât de neagră e pânea voastră frământată în trudă. Dar, așa cum sânteți, chinuiți de sapă și neodihnă, năpădiți de boli și de jandarmi, voi tot aveți un rost în sufletul vostru, aveți un temei de care vă răzimați în viltoarea vieții.

— Și voi aveți o credință!

Țăranul nostru are un puternic fond de credință. În cursul veacurilor acest plugar năpăstuit, frate cu pământul, și-a făurit cu închipuirea lui fecundă din cetaniile cărților bisericești și din îndrumările vieții lui de primitiv, supus naturii milostive, un crez al lui, care-i călăuzește gândurile și-i dă un echilibru moral. El crede, alături de învățămintele religioase, în arătări puse peste fire, el și-a înfiripat legende și superstiții, a creiat bălauri, vârcolaci, strigoi, Cosânzene, Feți-frumoși și barbăcoți. Lumea lui de întrupări mitice, basmele și viziunile acestui panteism minunat, pot fi distruse de raționamentul critic și cad în fața normelor de rigoare în biserica luminată, dar așa cum sânt, flori sălbatice crescute în ogorul lui Christos, ele totuși dau o credință din care rezultă o busolă morală și preocupățiuni sufletești de ordin superior. Ce dovadă mai vreți, când aveți poezia populară cu strălucirea ei fără seamăn, ori atâtea pilde de eroism cu cari au împodobit istoria noastră umilă cutare lăncer al lui Iancu, ori un căprar ce-a scăpat steagul împărătesc la Solferino...

Acești oameni munciți, cari își fac cruce când pleacă la drum și seara se roagă maicii preciste, au o viață sufletească intensă și au anume îndrumări de cinste și cuviință

în fapta lor. Și tot ca dânșii au fost și acei boieri din bătrâni, ca „Brâncoveanu Constantin, boier vechiu și domn creștin“, până la cei din urmă titori de biserici și fondatori de spitaluri, a căror sămânță s'a rărit cu totul în zilele noastre...

— Voi aveți o credință...

Și acuma, iartă-mă și nu te supăra pe mine, dacă, fără a-ți cere un răspuns, stau și mă întreb, care este credința d-tale, mult laudat intelectual al nației mele?

Când ai pornit de-acolo din căsuța dela țară și te-ai dus la școala ungurească, mai ziceai „Tatăl nostru“ seara și visai cu ieie și pricolici. Duceai în suflet moștenirea din bătrâni: o candelă, care licărea în taina și-ți lumina drumul. Dar ți-s'a risipit moștenirea asta. S'a spulberat zi de zi, s'a răramițat în calea ta. Dascălii tăi, dela cari ai învățat trigonometrie și poeziile lui Vörösmarty, ți-au sugrumat în suflet arătările minunatului panteism țărănesc. Te-au furat așa zi de zi, dându-ți în schimb niște certificate, care îți deschideau câte-o ușă nouă. Când ai trecut pragul acestei școli, ai rămas sărac de toată averea ta părintească, cu un gol înfiorator în tine: O biată barcă răzleață, aruncată în voia valurilor...

Cartea străină, cu care ți-ai chinuit mintea, ți-a dat în sfârșit o bucată de pâine, și-a luat în schimb o credință. Alta n'a pus în loc. Dacă firea a sădit în tine, din întâmplare, un dor de lumină mai puternic decât al celor mulți, atunci ai ajuns, poate, după chinuitoare rătăcirii, să-ți croiești însuși un temei moral din sbuciumul tău. Din îndrumări artistice, din studiul postum al doctrinei religioase, din norme științifice ți-ai făurit o formulă individuală, care-ți salvează fondul etic. Dacă însă ai fost ursit să rămâi în mulțime, atunci o duci așa înainte gol și despoiat. Goana vieții te mână și un raționalism vulgar îți potrivește cărările. Aluneci la suprafață, purtat de mici fleacuri și minciuni convenționale. Firește că mintea ta e o pasăre ostenită, care cade și de aceia nu petrece bucuros în sferele abstracțiunii. Rostul tău moral e o balansă pururea mișcată de împrejurări. Așa

desrădăcinat, cum să urmezi o linie dreaptă în pribegia ta? De sigur, vei mai avea din când în când momente care îți amintesc credința îngropată, — raze întârziate ale unui apus, — și atunci vei da un sărindar, ori o mică danie în altă parte. De altfel vei trăi într'un cerc îngust, preocupat numai de problema existenței materiale. Se înțelege, că în asemeni împrejurări, nu vei fi nici un rigorist moral, nici un chinuit intelectual. Nu. Dimpotrivă, vei bate apa în piuă la cutare adunare de popor, ori vei vota cu Burdea, dacă-ți vine la socoteală. Vei învăța mici daraveri, vei reuși în măruntele tale operații financiare, dar nici o pornire furtunoasă spre ideal nu-ți va robi sufletul. Și, când ar fi la adecă, eu jur că n'ai scăpa steagul la Solferino.

De ce să așternem mai departe aceste crîmpeie rupte din sufletul nostru?... Stărnite puțin și așa se pornesc, desvălindu-ne tot mai multe unghere ascunse.

Le-am înșirat aici în pripă, așa cum mi-le-a adus în condei această săptămână a patimilor. Și fără să vreau, îmi vine în minte o problemă atât de mare și atât de nebăgată în seamă a vremii noastre frământate de patimi mici: *educația religioasă a cărturării noastre*.

Nu găsiți, că ar trebui făcut ceva pentru a ne salva tineretul, dându-i dascăli luminați, cari în școlile secundare să-l învețe credința lui Dumnezeu, și preoți cu gură de aur, cari să cuvânteze acolo în centrele studențimii noastre universitare?

Fiindcă, așa cum suntem astăzi, noi nu știm ce vrem și nu știm unde mergem...

Părinți și copii.

Țăranul nostru, ori cum ai sta să-l judeci, în toate manifestările vieții lui simple se înfățișează ca o fire armonică. Ori unde îl întâlnești: în mijloc de codru, pe creștetul muntelui, ori în largul câmpiei, acest om al naturii e o apariție simpatică, care te farmecă cu graiul lui înțelept și cumpătat, cu robleța gestului și cu ritmul mișcărilor. E și explicabilă această armonie, când te gândești, că e roada unei vieți de zeci de veacuri, cari în frământarea lor îndelungă i-au croit sufletului o matcă statornică.

Acest muncitor dela țară e o verigă numai într'un lanț nesfârșit de evoluție lentă și pășește pe arenă în armura unei moșteniri milenare. El are trecut, are tradiție și umblă pe-un drum bătătorit de veacuri. Filozofia vieții lui e o comoară veche, împlătită din pățanii și sfaturi de demult, de aici înțelepciunea ei adâncă și bogăția ei strălucitoare. Așa e și cu toate îndeletnicirile vieții lui, cu meșteșugurile pe cari le poartă, cu toată pășirea lui, cu orice mișcare. Cântecul lui e frumos, fiindcă vine de departe, din afunzimea vremurilor, cari în această pribegie lungă i-au curățit metalul și l-au nobilitat. Tot astfel i-s'a subțiat gustul pentru aprecierea frumosului și bunul simț cu care cumpănește rosturile vieții. De-aci echilibrul lui moral care-l călăuzește totdeauna, de-aci eleganța și grația horelor noastre, de aci minunatul joc de forme și culori în alțița unei cămăși de țarancă.

Cu cât stai și judeci mai mult, cu atât mai vaste le vezi hotarele moștenirii din strămoși, ale cărei îndrumări conștiente sau instinctive dau naștere acestei frumoase armonii, care face din țăranul nostru un om întreg și sănătos, o ființă simpatică și interesantă, și în acelaș timp, îl apără ca o cetate de influențele popoarelor străine cari îl împrejmuie. De aceea acest fiu al pământului, care pășește în viață cu sufletul povățuit de sentimentul de distanță în timp, e o figură ce poate robi atât de ușor ochii și inima unui artist sănătos.

Acest om, lăsat în matca vieții lui primitive, își duce povara anilor fără sdruncinări deosebite, păstrând tiparul formei din bătrâni, chinuit de necazuri noi și mângăiat de credințe vechi, avântat ori potolit, el se strecoară încet înainte, și în ori și ce împrejurări l'ai vedea, îl poți admira sau îl poți plânge, dar nu-ți poți bate joc de el, fiindcă cu rostul lui plămădit de un mileniu nu e niciodată ridicol. În tagma acestor fii ai naturii, ca în orice societăți în care domnește respectul tradiției și cari au un trecut în urma lor, generațiile se succed fără sbuciumări mari și între părinte și fiu nu e nici o prăpastie. Ca plopii pe o margine de râu, unii mai tineri, alții mai bătrâni, dar cu aceiaș mlădiere în crengile svelte și cu acelaș zvon de frunză tremurată, frați buni ocrotiți de aceiaș soartă, trăind și murind la fel, așa se înșiruie în cursul vremii generațiile de țărani, cari își păstrează veșnic o intimă înrudire.

Cu totul altfel e societatea cărturarilor noștri.

Infiripată de câteva decenii abia, această clasă încă nu e fixată și se prezintă cu toate notele caracteristice ale societăților înjghebate în pripă. Neavând un trecut ori o tradiție, — n'are busola care să-i îndrume cărările vieții. De aci dibuirile îndelungate și chinuitoare, de aci poticnirile dure-roase, de aci stângăcia și greșurile când tragice, când ridicole ale acestui biet *homo novus*, care e singur în războiul vieții. Dânsul nu mai e o ființă armonică, ci dimpotrivă un chinuit fără clipe de odihnă, care o duce într'un continuu sbucium, tulburat la tot pasul și supus multor crize morale. Intelectualul nostru, ca tip social, e o apariție destul de recentă și de tristă. Ridicat dela plug și aruncat în mijlocul unei lumi străine, îmbibat de o cultură care-și are rădăcinile în alt sol, spulberându-și moștenirea părintească, fără a avea vremea să-și câștige însuș o comoară, acest avocat din cutare orașel e o figură paradoxală. Și cum n'ar fi sărmanul neisprăvit, care în timp așa scurt a schimbat opinca cu gheata de lac, care dela chiuiturile de horă a trecut așa de repede la paginile lui Oscar Wilde și care în toate avânturile minții e încătușat de obezile școalei străine, unde a în-

văţat carte? De sigur, că vorba lui nu va mai avea cumpătul şi rotunzimea frazei ţărăneşti, gestul lui nu va trada undularea ritmică din graţia unui joc în bătătură şi echilibrul lui moral va fi cu mult mai problematic. Ca o casă nouă, făcută pe repezeală, cu temelii slabe, cu ziduri şubţiri şi cu spoiala pripită e acest suflet, de care se va cam feri artistul sau dacă se va apropia de dânsul, ne va da paginile de ironie ale maiestrului Caragiale. În această societate trecerile dela o generaţie la alta se fac cu sguđuiri mari şi dezastre uneori, iar între părinte şi fiu se deschide adese prăpastia largă deasupra căreia numai rare suflete alese mai pot dura o punte. Depărtarea unui asemenea purtat prin şcoli şi înstrăinarea lui de părinţi e de multe ori o adevărată tragedie care curmă legatura de suflet între părintele ţăran ce-şi face rugăciunile seara la icoana Sfântului Nicolae şi băiatul lui care în aceeaş vreme, la o lumınare de sau, îşi poarta ochii peste aforismele lui Nietzsche.

Această trecere sguđuitoare dela o generaţie la alta până bine, de curând încă n'a existat în sînul cărturării noastre, care e o clasă înfiripată de cincizeci de ani. Fiind zămislită în acelaş timp şi în condiţii de existenţă similare, a trăit o viaţă sufletească uniformă şi a trebuit să treacă câteva decenii, ca ivindu-se a doua generaţie să înceapa o fermentaţie mai vie şi o luptă mai îndărătnică de adaptare şi primenire. Astăzi după cinci decenii e firesc să izbucnească conflictul sufletesc între părinte şi copil, care e cu atât mai acut, cu cât e mai repede şi mai vast progresul cultural realizat în această epocă. Puse în faţă aceste două generaţii, vom avea două figuri deosebite.

Bătrânul nostru născut în anii din urmă ai iobăgiei, cu adolescenţa petrecută în vremea absolutismului, cu sufletul încălzit de cele dintâi licăriri ale redeşeptării naţionale şi culturale, e o apariţie cu care noua generaţie dela noi are tot mai puţină înrudire. Băiat de ţăran, zidit din trainica sănătate rustică, cu sufletul plămădit în zilele din urmă ale unui regim de umilinţă istorică, fire dreaptă şi aspră menită a primi numai până la o anumită limita îndrumările culturai,

greoi și cinstit, păstrând încă urme din cuviința veche față de stăpânirile tradiționale, muncitor trecut prin mizerii cumplite, dornic de un ungher de liniște și tihnă gospodărească, acest moșneag e un reprezentant tipic al calităților și defectelor proprii tagmelor improvizate.

Aspirațiile lui politice sânt pornite din cumpătul, din concilianța și modestia omului obișnuit cu greul vremilor, care e potolit în așteptările lui și e dispus să se mulțumească cu puțin, fiindcă își mai aduce aminte de zilele când n'avea nimic. Spirit mai mult pozitiv, îndrumat de-un sănătos utilitarism, se va mișca între orizonturi culturale mai înguste, se va îngredi adese în forme și va fi un temeinic ziler, care cu răbdare și cu hărnicie își face datoria. Trăind în vremea începuturilor noastre literare, această figură venerabilă de moșneag etimologist implacabil se închină cu sfințenie divului Traian, și în pretențiile literare reduse, se mulțumește cu odele lui Mureșanu sau cu retorismul lui Alexandri. Așa bun, cinstit, dificil, formalist, arbitrar uneori, — se ivește cu punctualitate la toate adunările noastre politice și culturale, acest bătrân frumos, care cu privirea înlăcrimată ne vorbește de maica Roma și într'o vorbire presărată cu citate latinești închină pentru femeia română, pe care o aseamănă cu Cornelia mama Grachilor. În fond e un om de omenie, care și-a văzut de treabă totdeauna și în testamentul lui, în care pe alocurea se mai ivește u scurt, vei găsi o sumu-liță pentru un scop de binefacere.

Cu totul altul e băiatul lui, care acum a intrat în viața publică și-și cere cuvântul. În a doua generație cărturarul nostru s'a depărtat mult de această înfățișare patriarhală. Progresul rapid, atașarea neamului nostru la curente de civilizație universală în timp așa scurt a făcut ca deosebirea între părinte și fiu să fie mai pronunțată. În vremea asta de tranziție s'a săvârșit o premenire generală, s'au dărîmat al-tare și s'au modificat valori, așa că s'a tulburat unitatea sufletească, care la alte neamuri cu o tradiție culturală există între două generații.

Tinărul nostru de azi e o fire mai puțin aspră, mai mlădiat de procesul cultural, mai aplecat spre criticism, cu un simț literar mai pronunțat, mai chinuit de probleme, cu mai multe pretenții și mai puțină temeinicie, mai grăbit și mai îndrăzneț în avânturile lui. Dacă a avut norocul să frângă cătușele educației ungurești care i-a lăsat urme în toată ființa lui, el s'a adăpat la izvoarele de înflorire literară și și-a întărit sufletul cu influența culturală din Regat, spre care privește mai des și cu mai mult interes decât părintele lui. Politicește va fi în cele mai multe cazuri mai intransigent și prin lărgirea orizonturilor e pe cale de a deveni din ce în ce mai răspicat. În manifestările lui va sacrifica respectul formei, va mai atenua solemnitatea oficială, se va mișca mai slobod și va căuta să-și împodobească cuvântarea cu oare-cari scrupule literare. În preocupările lui intelectuale se va gândi adese la masele de țărani a căror desrobire economică și politică o va accentua cu tărie, iar tiradele gloriei dacoromanice le va înlocui pe rând cu cifre statistice cari vor vorbi de mizeria neagră a satelor noastre.

Firește, că nu e o armonie între aceste două vârste, cari sunt două lumi deosebite, cu idealuri și concepții de viață ce nu se aseamănă. Și nu e nici o mirare că s'a început acum un mic războiu între ele. Doar e atât de greu să se potrivească credințele unor cărturari pentru cari nu există Eminescu, cu rafineria celor trecuți prin tot labirintul devoltării noastre literare mai recente. Ba, purtată în cadrele unei discuții principiare e și utilă această campanie, fiindcă lămurește o seamă de noțiuni și valori cu cari e bine să fim în curat în lupta noastră.

În ori-ce caz noi, tineretul, vom ști păstra totdeauna cinstea părului alb, fără a confunda această pietate cu idolatria; cumpănind cu judecată critică ne vom năzui să fixăm valorile înaintașilor noștri, fără a deveni iconoclaști și ne vom da seama că în frământarea politică a acestor zile poporul românesc are lipsă de conducători cari trebuie să se susție la suprafață prin însușiri ce planează peste vrăste și cari se pot spune în două cuvinte: *cinste* și *talent*.

Cât privește selecțiunea în largul rândurilor, ea se va face cu încetul, urmând pasul vremii care va fi totdeauna stăpâna veșnicei primeniri și care nu va sta pe loc nici atunci când pletele tinerilor de astăzi vor fi cărunte.

Generația nouă.

Povestea e destul de tristă și destul de cunoscută. E povestea tânărului român din țara ungurească care învața carte în zilele noastre. O ții bine minte — ai suferit doar' atâtea până ți-a fost dat s'o înveți pe de rost — și dacă n'o povestești bucuros, e că de multe ori îți tremură genele și ți-se strâng pumnii când ți-o reamintești...

O povestim :

Intr'o dimineață de toamnă. Scârțâie prelung poarta și din ograda sărăcuță iese căruțul în pasul domol al unor cai trudiți. O țarancă rămâne sprijinită de stâlpul porții, în strălucirea soarelui, cu lacrimi în ochi. Stă, se uita până trece căruțul. În căruț sânt doi, stau alături pe scândură: tata și băiatul. Țăranul e gânditor, așezat, cu privirea potolită a satenilor noștri munciți. Copilandrul ridică fricos capul din tundră, ochii lui cumiți au plâns. Și cum se duc așa în tropotul cailor, deslușești vorba mângăietoare : „Lasă, dragu tatii, Ioniță, nu plânge... Dacă înveți carte, te faci domn. Ori te faci popă. Cum vrei tu“... Dar Ioniță plânge. El n'ar vrea să fie domn, el ar vrea să rămâie acasă. Și căruțul se duce. După trei ciasuri sânt în oraș și țăranul își poartă copilul de mână printre trecători. Au ajuns la „școala ungurească“. Aici mișună lume din toate părțile. Au venit părinții cu copiii. Cei mai mulți sânt țărani în straie de Dumineca, -- scot bani din șerpar și se feresc din drumul domnilor profesori cu pălăria în mână —, sânt și preoți cu haina lor cam trecută și copii de toată mărimea. Graiul e românesc în toată zarva asta. Doar ici colo se mai aude câte-o vorbă străină; numele unei cărți ungurești, numele unui profesor mai împetrițează poveștile. Țăranul nostru își duce copilul sfios, își ia pălăria subsuoară, urcă cam nedumerit treptele, se ține după mulțime, trece coridorul și intră în odăița din fund. Se închina înaintea domnului cu barbă, care stă încrunțat la masă: „Să nu fie cu supărare, l-am adus pe băiat, sa-l scrieți la carte“...

Aşa se începe povestea tuturora. Aşa am venit cu toţii la şcoală. Şi Ioniţă şi Niculiţă şi Traian al popii. Băieţi de plugari sau preoţi, aceşti copii stau cu mâinile pe bancă presăraţi printre şcolarii unguri şi ascultă cu sfială vorba neînţeleasă dela catedră. Se chinuiesc, îşi frâng limba cu cuvintele grele. Sânt stăruitori, harnici. Li vezi după şcoală grăbind către casă cu cărţile subsuoară, cum fug sguliţi în hăinuţa lor uşurică. Sânt câte patru-cinci în gazdă la cutare babă unguroaică, grămădiţi unul peste altul în odaia scundă. Işi scot din ladă bucata de pâne şi fărămitura de brânză, le dumatică repede şi încep apoi cu toţii. Işi întind gura, îşi răsfrâng buzele, le adună: cetesc din carte pe ungureşte. Sânt pacinici, cuminţi prea de vreme, cu aiere de îngrijorare bătrânească. Din săptămână în săptămână au şi ei o bucurie. Vine mama cu desagii. Le ia capul în palme, îi netezeşte pe frunte şi oftează sau se cruceşte când le aude vorba din carte. Şi aşa se trec zilele. Copiii încep să rupă limba străină, încep să înţeleagă cuvintele prea puţin prietenoase ale profesorului, se trudesesc şi cu stăruinţa lor uimitoare merg repede înainte. În câţiva ani, dupăce s'a suptiat şi ajutorul de acasă, ei se susţin învăţând pe alţii. Li învaţă tocmai pe colegii lor unguri, ce îşi plimbă ani de-arândul la şcoală lenea lor trufaşă care nu se pedepseşte aspru. O astfel de şcoală e un microcosm unde se înfăţişează, foarte lămurită, icoana relaţiilor anormale din ţara noastră. Spiritul de căpătuiala pe nemuncite, privilegiile la tot pasul, cari întovărăşesc în toată viaţa lor pe compatrioţii maghiari, se desluşesc binişor pe băncile şcoliei. Elevii maghiari sânt eupatrizii acestei societăţi. Muncesc puţin, fără încordare. Crescuţi într'o mândrie întărită zilnic de povaţa profesorului, ei văd în colegii lor români doar pe vecinul bun de-a întinde mână de ajutor la o traducere din Salust. În conştiinţa lor de superioritate faţă de „valahul“ înfăţişat cu atâta batjocură de cutare profesor — se socot îndreptăţiţi a privi cu dispreţ pe aceşti vecini, cari îşi vorbesc altă limbă. Astfel în şcoala asta trăiesc două lumi, cari din zi în zi se deosebesc tot mai mult. Intre copiii cari stau pe aceleaşi bănci, cetesc din aceleaşi cărţi, se aleg

două tabere cari se înduşmănesc, se frământă între ele. Cu cât trec anii, cu atât mai bine se lămureşte prăpastia. În clasa a şaptea, a opta din liceu împărţirea în tabere s'a isprăvit şi toţi îşi dau seama că sânt duşmani. La acest timp izolarea sufletească e desăvârşită. Tinerii noştri trăiesc numai ei de ei, cu gândurile lor, cu sărăcia lor, cu mândria lor care nu mai poate fi supusă. Învaţă din greu, spun lecţia cu graba datoriei impuse. Cartea e învăţată, dar slova ei se opreşte numai la minte. Inima are alte îndemnuri cari se simt străine între păreţii şcolii şi sbucnesc cu toată puterea când trec pragul. În camerele lor studenţeşti, unde stau striviţi grămadă câte cinci, aceşti băieţi după ce-au făcut lecţiile cetesc ziare de-ale noastre, cetesc reviste, cărţi româneşti. Se agită de întâmplările vieţii politice şi simt cu întreg sufletul lor amărăciunile năcazurilor zilnice. Cu toată şcoala lor străină, ei ajung să-şi formeze un stil românesc din cetanii şi n'aş crede că elevii din liceele româneşti ar avea mai multă pietate pentru numele unui Eminescu, Vlahuţă, Coşbuc — ca aceşti tineri chinuiţi. Ajunşi odată la această treaptă, băieţii noştri nu mai pot fi cucerii. Conştiinţa lor de Români se întăreşte zilnic şi tresare în sbuciumul unei tulburări sufleteşti, când cutare profesor de istorie le batjocoreşte neamul. Cu încetul se desprind chiar murmure de protestare, se încep hărţuieli, aruncături dârze de vorbe între tinerii celor două lumi. De multe ori se lasă cărţile la o parte, ca să înceapă discuţia aprinsă în care se învederează repulsiunea demnităţii lor jignite. Toată încrederea între cele două tabere s'a pierdut. Intreagă ceata asta de copilandri cu căutături îndărătnice e în aşteptarea luptei şi pare a suferi în armistiţiul poruncit de rigoarea legilor. Abia aşteaptă să treacă cea din urmă zi de şcoală, ca să scape de un jug greu... Când, în sfârşit, a ajuns bacalaureatul, tânărul nostru trăieşte cea dintâi zi de desrobire morală. Profesorul lui e pentru el atunci tiranul lipsit de putere, iar colegul unguş duşmanul cu care primeşte lupta pe faţă fără şovăire...

Astfel e povestea. Cunoaştem cu toţii cari am trecut prin şcoli întreagă desfăşurarea îndelungă a acestei tragedii.

Școala, privită de cârmuitorii țării noastre, ca un factor de desnaționalizare, nu e în măsură de-a putea împlini acest scop vulgar. Din punct de vedere moral nu poate avea decât un singur rezultat: semănarea urei înverșunată între două neamuri. Conștiința națională a tinerilor noștri nu e știrbită, dimpotrivă se oțelește printr'un supliciu de opt ani. Acelaș proces sufletească se urmează și la universitate.

Să schițăm mai departe. Tinerii noștri după terminarea liceului, ajutorați de generozitatea măsurată a unei fundații — trec la universitate. Legea îi oprește la Cluj sau la Budapesta.

La Budapesta se desăvârșește procesul lor de izolare sufletească. În lărmuirea haotică a acestui oraș jidovit ei sânt și mai străini. Firea lor de țărani se poticnește la tot pasul de orice orânduială a acestei lumi pistruite. Nici nu pătrund în tainele ei. Rămân departe, cufundați în amintirile lor de acasă. Simt că e o prăpastie între sufletul lor și între patimile acestui furnicar pripit. Se simt surghiuniți în acest vâlmășag de oameni de cari se feresc. Își învață cărțile, își trec examenele cu aceiași sânguință care i-a trecut prin greutatețile celor opt ani, — dar sufletește rămân izolați. Patru ani stau în bancă alături de cutare jidănaș cu pistrui și cu părul roșu, fără a-și spune o vorbă. Afară de notele caietelor de cursuri, nimic nu-i leagă de „alma mater“. Toate manifestațiile colegilor lor unguri nu-i ating. Tinerii noștri sânt o oază în această pustietate imensă, o insulă cu flora ei particulară. Strânși într'un mănunchiu, uniți prin îndemnurile aceleiași origini, legați prin puterea sângelui și palpitările aceluiăș suflet, apropiați prin sărăcia și nevoile lor, acești surghiuniți au aceiaș matcă sufletească. În ceasurile libere se caută unul pe altul, leagă prietenii frumoase și se sbuciumă de toate durerile cari frământă neamul. La întrunirile lor se dau discuții aprinse, se spun pășuri zilnice, se judecă faptele celor de-acasă. În aceiași vreme când colegii lor maghiari trec în cete pe uliți, cântând imnul lui Kossuth, când cutare neofit se bate cu pumnul în piept pe pedestalul statuei lui Petőfi — acești băeți străini își cântă doinele strămoșești și gustă

vin acru în vre-o odăiță din ospătăriile Șvabilor dela marginea orașului. De suflet românesc se cutremură păreții, cântece dela plug aude pașnicul șvab, și cei trei zeci de băieți sânt stăpâniți de un singur gând. Un neam trăește prin sufletul lui, și sufletul neamului românesc e cu ei, acolo în odăița unde gustă vin acru și cântă doine dela țară un mănunchiu de tineri de ai noștri.

Cum stăm cu cultura lor națională? Cu toată educația lor străină, acești băieți își dau silința să învețe carte românească. Trudindu-se zilnic, luptând cu greșuri, ajung cu vremea să stăpânească limba cât de cât și dovedesc tot mai mult interes și mai multă dragoste pentru literatura noastră. Operele de seamă ale scriitorilor noștri sânt cetite, revistele literare asemenea. Cu fraza lor muncită ei înfiripă chiar mici studii sau încercări literare. O carte aparută de curând e citită, un scriitor nou din Țară e comentat. Pentru savanții noștri, pentru artiștii ei au o frumoasă pietate. Vestea ca vre-unul a trecut prin Pesta, e un eveniment care se discută. E de ajuns să le spună cineva că un scriitor de-al nostru — să zicem dl *N. Iorga* — e în Budapesta, ca să stârnească o mică revoluție. Acești tineri sunt stăpâniți de o mișcare, care-i îndeamnă să ție sfat, să aleagă o deputație, să ceară cu sfiială savantului două clipe de coborîre în mijlocul lor. Ei vin cu toții, robiți de cea mai caldă dragoste de neam, călăuziți și de oare-care măsură a aprecierii, și cutare din rândurile lor cu glasul tremurat de cuviință spune cuvinte curate și duioase. Iar când savantul le cetește paginile în care a încremenit strălucirea acestui neam obidit, când se desface icoana mândrului arhanghel al războaielor, acești băețandrii ascultă cu sufletul înfiorat, cutremurați ca la biserică. Și când frumoasa armonie a cuvintelor s'a încheiat, — bietele lor suflete sbuciumate tresar, trupurile se ridică ca un zid și din patruzeci de piepturi sănătoase răsună ca un vifor: „Deșteaptă-te române“... Savantul clipește din gene, glasul lui tremură de emoție: „Voi sunteți copiii adevărați ai neamului românesc“.

•

Să curmăm povestea.

În lupta mare pe care o ducem astăzi se rostesc multe judecăți. Se caută vinovații, se ceartă greșelile. Din nemulțumirile pe cari le trezesc amărăciunile prezentului se desprind uneori glasuri cari evoacă icoane din trecut, pe cari ni-le înfățișează mai frumoase, mai strălucite, ca un îndemn pentru lupta zilelor noastre. În această frământare se judecă adesea cu asprime prezentul. Se spune anume că generația nouă, tinerii din zilele noastre cari și-au făcut educația în școli streine, sunt un element cu sufletul corupt, cari aduc o otravă în viața morală a neamului nostru. Zilele trecute dl *Iorga* a zugrăvit în culori nespuse de jalnice „tînăra generație” —, „tinerii cari trebuie să învețe la Budapesta”. Li arată pe toți cari ajung acolo ca pe niște victime ale acestui oraș jidovit, cari „*se contopesc cu mediul*”. Și ne mai spune dl *Iorga*: „*Se întorc cu sufletele oțelite, cu mâinile pregătite de luptă, cu picioarele iuși la înaintare, cu spinarea moale, adesea și cu fața deprinsă a schița zîmbetul cinic, drept răspuns la ori-ce înfruntare*”.

Din schița acestei povești s'ar desprinde altă icoană. Negreșit că va recunoaște ori-cine nedreptatea strigătoare care se aduce unui neam prin o educație streină. Simțim cu toții primejdia legilor maștere, cari ne fac ucenicii unei culturi streine. Dar credem că din această luptă noi, „generația tînără”, nu ne-am ales cu pornirile urâte ale acelu „oraș jidovesc și american cu mult sgomot și multă obrăznicie”. În izolarea noastră noi nu ne-am știrbit sufletul și ne-am întors acasă cu alte însușiri. Am adus sufletul oțelit de truda atâtor ani, în cari ne-am chinuit cu o limbă streină, am adus spiritul de repulsiune al demnității noastre jignite la tot pasul am adus îndrăzneala credinții în ziua de mâne.

Iată de ce credem noi în această „generație tînără” dela care așteptăm mai multă putere și mai multă îndărătnicie în lupta noastră de a ferici baremi pe cei de mâne cu norocul de care am fost lipsiți cei de azi. Iată de ce ne dor cuvintele dlui *Iorga* și ne ating cu asprimea lor neașteptată.

Din scrisesele dlui Iorga, — dacă nu de altundeva, — ne-am însușit atâta mândrie, ca să respingem aceste osânde aduse nouă tuturor.

Educația în școlile ungurești. *)

Dați-mi voie, vă rog, să spun câteva cuvinte de apărare în fața acuzei ce mi-s'a adus, crezând dela început că voi putea lămuri temeiul șubred al acestei învinuiri. Acuza formulată de fraza lapidară a dlui procuror e că prin articolul meu „Generația nouă“, publicat în revista „Țara noastră“, eu aș fi agitat poporul românesc împotriva naționalității maghiare. Aș socoti îndreptățită ridicarea unei asemenea învinuiri, pe baza unui product literar, numai atunci când de printre rânduri s'ar putea desluși tendința unei agitații, când am putea lămuri, că ținta ce a plutit în fața scriitorului a fost năzuința de a tulbura traiul pașnic, buna învoire a cetățenilor. Să judecăm împreună, dacă ideia desfășurată în acest articol de ziar, fondul și ținta acestor rânduri nu sunt cu totul opuse interpretării ce le-a dat dl procuror.

Domnilor jurați! În zilele noastre un principiu fundamental al societății moderne asigură dreptul de existență al presei libere. Acest principiu s'a înfiripat din frământarea îndelungă a veacurilor, din avântul sufletelor spre lumină și după mult sbucium a venit ca un dar ce ne-a adus triumful libertății de gândire, această neprețuită biruință a vieții moderne. În cursul atâtor ani s'au fixat în puterea acestui principiu îndatoririle firești ale oricărui muncitor din presă. Purtătorul unui condei în gazetărie a ajuns și la noi ca și în alte părți un element conștient, care își înțelege menirea lui. Știe acest om, că nu e chemat să făurească imnuri de mărire întru bucuria deaproapelui, ci trebuie să împlinească munca grea de îndrumător al societății, să pipăie pulsul sufletelor, să răscolească păcatele și să deschiză prin îndrăzneală cinstită, prin o neclintită forță morală și prin un spirit critic răspicat, drumul progresului cultural. Cunoșteam negreșit și eu

---

*) Fragment dintr'un discurs de apărare la curtea cu jurați din Cluj, în procesul intentat pentru articolul „Generația nouă“.

aceste îndatoriri și din îndemnul lor s'au coborît pe hârtie rândurile pomenitului articol. Am socotit de o datorie a mea să ridic cuvântul și să atrag luarea aminte asupra unui mare neajuns care trezește atâtea nemulțumiri în viața noastră publică. În cadrele unui articol de gazetă doream să scot la iveală acea judecată nenorocită, sbucnirea pătimașă a urei de rasă care de un timp încoace s'a furișat în toate ungherele vieții noastre și sapă zi de zi temeliile buneii înțelegeri între cetățeni.

Ați observat de sigur, domnilor, cum în timpul din urmă a prins tot mai puternice rădăcini în suflete avântul fără noroc al urii. Acel om care a urmărit cu oare-care pricepere evoluția felului de gândire, modificarea zilnica a concepției în presa maghiară, acel om va constata cu amărăciune că ura nesăbuită, cinismul celei mai desăvârșite negațiuni și injurăturile obscene se întrec în aceste tipare. Aceste au corupt spiritul public, au trezit neîncrederea reciprocă între oameni și au întărit clipă de clipă focul dușmăniei în inimi. Rezultatul firesc e, domnilor jurați, că astazi a ajuns la o răspântie primejdioasă întregă judecata obștei, concepția spiritului public s'a abătut pe cărări neprielnice, că cetățenii acestei patrii în cumpănirea evenimentelor din viața publică încep să-și croiască norme de judecată cari îi deosebesc, îi împart în tabere cu gânduri și aspirații potrivnice. Acest curent nu se oprește în drum, acest curent merge tot mai departe. Cu deosebire în timpul mai nou, noi putem să-i deslușim urmele nu numai pe terenul întrecerilor și hărțuielilor politice, ci vedem tot mai bine cum acest spirit sdrobitor își face cuib între păreții școalei, fașificând tot mai mult menirea sfântă a acestui așezământ. Iată adevarul ce doriām să-l accentuez cu toată tăria în neînsemnatul meu articol de gazetă. Acest păcat vream să-l ținuiesc în cele câteva rânduri tipărite și să desfășur din acest prilej cari sunt anume urmările sistemului de educație înfiripat în școalele secundare maghiare pe urma acestui detestabil curent.

Un cunoscut scriitor al țării românești, N. Iorga, a publicat într'o revistă din România un articol, în care atingea

problema tineretului român dela noi, în școlile maghiare. Deducțiile la cari ajungea acest scriitor erau oare-cum jignitoare pentru tinerime și, după părerea mea, nepotrivite cu starea reală a lucrurilor. — Pătura mai proaspătă, generația nouă a cărturarilor români din Ungaria — spunea dl Iorga — s'a abătut din calea tradițiilor culturale ale înaintașilor și sub influența spiritului maghiar, ieșit din școala de stat, a primit îndemnuri străine de sufletul neamului, a împrumutat unele nuanțe de cinism ovreiesc în atitudinile din viața publică...

Acestui articol, care nedreptăția generația din care însumi fac parte, — i-am răspuns eu și cu această ocazie m'am năzuit să zugrăvesc în pripă, și în linii mari numai, icoana reală a educației în școala maghiară, după cum aceasta s'a înstăpânit în timpul din urmă sub influența curentului amintit în cele mai multe școli de pe teritoriul cu populație mixtă. Eu am trăit, domnilor jurați, ani dearândul această tragedie jalnică din care atunci am smuls pripit câteva accente și le-am aruncat pe hârtie. Vă rog să-mi îngăduiți, ca acum să reconstruiesc din nou acest tablou sinistru și să-mi justific astfel adevărul cuvintelor pentru cari am fost adus să dau seamă înaintea D-Voastră.

Articolul meu pornește din principiul cunoscut, că atât din punct de vedere moral cât și pedagogic, săvârșesc un păcat de neiertat acei oameni, cari dela școală așteaptă rezolvirea unor probleme străine de ținta acestui așezământ, acei profesori cari între păreții școlii nu-și dau silința să călăuzească sufletele plăpânde în lumea senină a progresului cultural, ci se trudesesc prin diferite mijloace să le abată din drumul năzuințelor firești. Aceasta e judecata articolului și e totodată un principiu elementar al societății moderne. Și acestui principiu se împotrivesc toți acei politicieni cu privirea îngustă și toți acei profesori înăcriți de patima urei de rasă, cari nu văd în școală un așezământ al culturii, ci văd numai instrumentul brutal al desnaționalizării.

Eu mi-am petrecut anii de studiu la liceul maghiar din Sibiu și cunosc, domnilor jurați, felul de judecată nenorocită

care călăuzea pe unii dintre profesorii mei, sunt în curat cu spiritul detestabil al aceluia sistem de educație sub povara căruia m'am sbătut ani de zile. Din câte am văzut aici, din câte am trăit și m'au tulburat în cei opt ani, eu am dat numai crâmpieie fugare în rândurile mele de gazetă... Aș putea formula spiritul acestui sistem pedagogic în următoarele cuvinte glumețe ce mi-a adresat odinioară un bun și cinstit profesor: „— O, e atât de grea meseria noastră a profesorilor la școalele de stat“... Și zâmbea cu ironie cuminte acest om luminat: „Vezi, noi avem îndatoriri duble... Noi trebuie și să vă învățăm carte — și să vă facem unguri: pe tine trebuie să te învăț matematicile și tot prin rostul meu să te maghiarizez. Firește că în acest fel noi ajungem la un rezultat ciudat: Nici din matematici nu știi nimic, nici Ungur nu te faci“... Iată, domnilor jurați, — nenorocitul dualism firesc al acestei educații...

— Căci ce se întâmplă d. e. într'un liceu, în care elevii sunt o mare parte de naționalitate română? Din cei mai mulți profesori lipsește cu desăvârșire acel luminos sentiment de umanitarism, acea bunăvoință părintească față cu elevul lor, fără de care adevărata educație nu se poate închipui.

Să ne coborîm în sufletul unui asemenea copil. Dintr'un sat dela poala munților l'au adus la oraș. L'au adus pe acest băiat de țaran între străini, între oameni cu haine și cu cuvinte necunoscute... L'au adus într'o școală, l'au așezat într'un colț de bancă unde nu înțelege nimic... Cu colegul de lângă dânsul nu poate vorbi. Acest copil e ungur. Gândiți-vă acum ce se petrece. Vine profesorul în clasă. Trece la catedră. Se oprește cu ochii la el. Ii pune o întrebare. Băiatul tremură și nu înțelege nimic. Se ridică alb ca varul și îngână două vorbe, cari sună prost pe ungurește... Profesorul îl oprește enervat: — „Ești un măgar. Taci!“ — Sau îi spune într'un ton de nobilă indignare: „Nu-i de gura ta limba lui Arany János!“... Insultatul se sguleşte în ungherul lui de bancă, îi tremură genele, îl arde insulta și vede cum se întinde într'un zâmbet ironic fața colegului ungur din dreapta

lui... Acesta e preludiul obicinuit al tragediei de care vorbeam... Acum închipuiți-vă D-Voastră ce luptă se încinge, ce vâltoare de patimi în acest piept plăpând de copilandru... Când profesorul a trecut pragul, încep săgețile băieților unguri: „Vankuj“¹⁾ — „moț cu păr pe limbă“... Le-au auzit tot dela profesor aceste înjurături. Și, vedeți, așa an de an, zi de zi, se întărește meșteșugit dușmănia între acești copii, cari ani de-arândul stau alături în aceiaș bancă și traduc împreună filipicele lui Cicero... Se despart în două tabere acești băieți, încep să se urască și-și strivesc pas de pas toate sentimentele colegiale..

Di procuror m'a apostrofat în discursul său, mi-a spus, în cuvinte destul de aspre, că noi, „agitatorii“, falșificăm istoria acestei țări, că istoriografia maghiară e pragmatică și profesorul dela catedra liceului unguresc e un model de obiectivitate. Dați mi voe să arăt o mustră din acest ciudat pragmatism. Închipuiți-vă, vă rog, că suntem la un liceu maghiar, la ora de istorie. În clasa a șaptea, de pildă. Elevii sunt cu toții băieți de câte șaptesprezece-optsprezece ani, în al căror suflet cunoscutul sistem de educație a tăiat brazde adânci. Profesorul le vorbește din istoria patriei, de epoca regelui Andrei II. și între altele spune cam următoarele:... „pe vremea acestui rege au venit în Ungaria și Valahii... Această adunătură de oameni a fost un neam de ciobani, care trăia cu oile în prăpastiile Balcanilor o viață aproape animalică. Doar îi vedeți și astăzi cum coboară dela munte, călare pe măgari, acești ciobani valahi, acești păcurari soioși, cu pletele năclăite de unsoare și cu chipul sălbatec...“

— Și așa urmează mai departe firul povestirii, profesorul de istorie... Vă rog, judecați dtră acest admirabil pragmatism și închipuiți-vă cum răzvrătesc cea mai elementară demnitate a acestor băetani, aceste cuvinte criminale... Știți cu toții cum bate inima, cum zvăcnesc tîmplele la optsprezece ani... Profesorul se ridică dela catedră, își ia pălăria, părăsește clasa; — dar băiatul acela va rămânea țintuit în colțul

---

¹⁾ Injurătură intraductibilă.

lui de bancă, se va uita neștiutor în tavan, își va mușca până la sânge buzele și va strânge pumnii... Tînărul ungar din dreapta lui se ridică aruncând o glumă: — „Hai să traducem pensul din Sallust, mă sălbatecule!“ Acest elev maghiar a trecut printr'un foarte interesant proces sufletesc în ora de istorie. El în acest timp și-a desăvârșit judecata asupra colegului român. El, băiatul funcționarului de poștă și telegraf, va privi cu mândrie de patrician la această porodiță ciobănească. Și, în clipa asta, Domnilor, între cei doi băieți s'a deschis prăpastia. Vor mai sta încă un an de zile alături în bancă, vor traduce împreună odele lui Horațiu, dar abia așteaptă acești răzvrățiți să se curme odată jugul nesuferit al școlii, să se deschidă largi porțile vieții spre țărîmuri noi unde, ca doi dușmani, își pot lua lupta pe față... Iată rezultatul firesc și amoral al acestei educații păcătoase!

— Mai sunt încă o mulțime de norme de judecată nenorocită pe cari le spicuesc acum în grabă. Cunosc atât de bine mintea acestor dascăli minunați... Dacă se întâmplă să surprindă vre-un elev cu o carte sau revistă românească în mână, fruntea acestui veghetor al statului se încrunță, mâna lui smulge grozavul „corpus delicti“ și gura lui tună teribilul verdict: „Trădătorule!“... Sau dacă acest profesor e mai de moda veche, atunci aruncă cuvinte mai grele: „Hoțule! Și tat'tău a fost la Aiud în patruzeci și opt“...

Nici când nu se isprăvesc aici înjurăturile și bănuelile... Profesorul și elevul o duc într'o continuă încordare... Vă puteți imagina prin ce schimbări trece în astfel de împrejurări lumea internă a acestor copii cari petrec opt ani în această atmosferă... Vă puteți închipui starea morală a acestor osândiți, pe cari o soartă rea îi silește să mintă profesorului lor vreme de opt ani de zile... Ori-cine își poate da seamă, cari sunt anume roadele acestei îndelungate minciuni... Sau ura aprinsă, răzvrătirea legitimă a mândriei călcate în picioare, — sentimente cari prefac pe profesor într'un tiran insuportabil și pe elevul maghiar într'un dușman fără inimă, — sau suflete perverse de sicofanți, perfidia murdară... Iată rezultatele firești ale acestui spirit bolnav!

Judecați acum dtră cât e de păcătos, atât din punct de vedere moral cât și pedagogic, acest sistem de educație. Și judecați ce rău observator, ce detestabil psiholog e acel profesor, care socotește că e mai aproape de meseria lui atunci, când, în loc să urmărească cu toată liniștea, ca mersul învățământului să se agite de cutare problemă pedagogică, acest epigon al lui Pestalozzi constată cu pedanterie polițenească anume cărui elev i-a lipsit cocarda tricoloră maghiară la 15 Martie!

Toate câte am spus aici sunt frânturi din viața sufletească a anilor mei de liceu. Vă rog să-mi dați voe să mai aduc un caz concret, o pățanie chiar a mea, pe care o cred foarte potrivită pentru situație. Eram în clasa a opta a liceului de stat din Sibiu. Profesorul nostru de istorie era Tompa Árpád și din ora lui spun acuma următoarea poveste destul de edificatoare... Profesorul vorbea la catedră din istoria Ungariei. Spunea de epoca principelui Taksony, sau de bătălia dela Augsburg. — Era o zi frumoasă de toamnă, cu senin și raze de soare... Se apropia amiaza... Nervii mei, cu neastâmpărul lor de optsprezece ani, se cereau în liber. — Abea așteptam sunetul clopoțelului, care mi-aducea libertatea. Însemnam cuvintele profesorului pe hârtie și, pe furiș, cu un gest discret, m'am uitat la ciasornicul din buzunar. — Asta mi-a fost nenorocirea. Profesorul a sărit, ca scos din minți dela catedră s'a repezit răcnind asupra mea: „Trădătorule! Te plictisești, nu-i așa? Te plictisești și ai vrea să scapi odată, când e vorba de istoria neamului maghiar! De istoria patriei! Înțelegi, mizerabile? — Versuri valahe știi scrie la „Tribuna“! Incălzim șerpui la sîn“... Și puțin a lipsit, că nu m'a lovit în cap profesorul meu, pragmaticul meu profesor de istorie — cum ar zice dl procuror... Și când i-am răspuns, Domnii mei, cu liniștea poruncită a mândriei mele rănite, când i-am răspuns: — „Domnule profesor, eu știu lecția... Eu știu întregă cartea... Te rog să mă ascuți — atunci acest om furios mi-a smuls cartea din mână, a svârlit-o de i-s'au răsfirat foile peste bănci și mi-a urlat în urechi următoarele cuvinte interesante, cuvinte tipice: — „Ce-mi pasă

dacă știi ceva, ori nu știi din sdrențele astea de foi, — eu vreau inima dtale!“... Mi-s'au întipărit în memorie aceste momente, Domnilor jurați; par'că văd și acum chipul îngrozitor al acestui om cu pumnul ridicat asupra mea, simt cum îmi clocotea sângele în vine și, vedeți, numai după ani de zile, după trecerea prin universitate, am putut înțelege pe deplin rostul nenorocit al acestor cuvinte, cari în laconismul lor fioros cuprindeau quintesența unui întreg sistem educativ... Se înțelege, că după o astfel de întâmplare a trebuit să plec din această școală, însoțit de mai mulți tovarăși ai mei, cari asemeni nu mai puteau suferi acest jug. Care a fost vina mea, păcatul meu?... Nici astăzi nu știu, de cumva nu îndrăzneala mea criminală de atunci care mă îndemna să public slăbuțe versuri de dragoste în foiletonul „Tribunei“ din Sibiiu... Vedeți acum minune! Eu am devenit peste noapte, martir, exilat politic... Vă puteți închipui, cum mi-a slăbit, chiar și fără voie, acest eveniment legăturile de prietenie cu colegii unguri... Doar am început și noi să facem politică, să criticăm și să înjurăm ca lumea... Și cu toate astea cei mai mulți dintre colegii mei unguri, jigniți și ei în sentimentul lor de demnitate studentească, erau pe partea mea. Mi-aduc aminte cum m'au petrecut cu toții la gară și cum unul dintre ei a rostit o lungă cuvântare de adio și-mi aduc aminte — avea vorbe cuminți... Nu cred că le-ar mai repeta astăzi, desigur l'a convertit sistemul... „Noi nu știm ce va să zică politica“... spunea în cuvântarea lui acest elev ungur... „Noi știm un singur lucru. Știm că-ți suntem prietini, suntem colegi. Și e păcătos acel om care vrea să strice prietenia noastră cu treburi cari pe noi nu ne privesc, pe cari noi nu le pricepem!“... Astfel am părăsit Sibiiul însoțit de câțiva tovarăși și ne-am mutat la liceul român din Brașov... Ne duceam cu nimb de martiri, cu răsvrătire de carbonari în suflete... Și cum ne ducea trenul, noi croiam planuri trandafirii... Ahea așteptam să se deschidă ușa acelei școli visate de noi — în care totul e românesc: și profesor, și cântec, și chipuri pe părete... Am ajuns și — ne-a ajuns o puternică decepție... Nu s'au împlinit așteptările

noastre... Nu-i vorbă, ne-au primit bine noii colegi, ne-au primit cu dragoste, dar ni-se părea că nu sunt îndeajuns respectate atitudinile noastre războinice, că acești băieți nu prea apreciază erupțiunile nervilor noștri în delirul libertății, că tiradele noastre politice nu prea prind... Tineriiăștia nu ne prea înțelegeau... E drept că în schimb știau mai multă carte, traduceau mai corect Iliada și erau mai abili în rezolvirea problemelor geometrice, dar cuvântul românesc, spiritul românesc era pentru dâșșii o atmosferă de toate zilele, era o stare firească care nu mai trezește emoții. Și, vedeți, efectul paradoxal al celor opt ani de educație ungurească a fost că, în vreme ce cântam cu toții „Deșteaptă-te române“, noi eram mai extaziați, noi ne cutremuram în toate fibrele sufletului, noi cei câțiva băieți pripășiți dela școala ungurească, noi cari înainte cu două luni recitam mai frumos versurile din „Pokainé“ la liceul din Sibiiu.

Aceste întâmplări se repetă zilnic, se repetă în toate părțile. Și acum vă întreb eu pe D-Voastră, domnilor jurați, cari sunt adevărații dușmani ai liniștei cetățenești la noi în țara, cine aruncă neghina urei și a desbinării sociale, dacă nu acești oameni orbiți de patimă, acești profesori cari cu pedagogia lor reușesc să crească inimi îndușmănite pentru viața publică? Doar acest proces sufletesc desfășurat în ce opt ani de liceu i-a izolat cu desăvârșire pe acești copii unul de altul, i-a împărțit în tabere cu gânduri și cu ideal potrivit! Și povestea asta urită nu se sfârșește aci. Nu, ci se continuă pe băncile universitare, ca să rodească cu vremea cunoscutele roade amare în viață...

— Impotriva acestui curent sdrobitor am ridicat eu cuvântul în neînsemnatul meu articol de gazetă. Sunt de convingerea, că judecând limpede și obiectiv nimeni nu va găsi aici ațâțare la ură împotriva naționalității maghiare... Va găsi, negreșit, o răspicată agitație în contra sistemului de educație amintit, — pe care îl detest... Dar așa cred, că în această chestiune nu rămân singur cu părerea mea, ci sunt sprijinit de orice om nepreocupat. Mi-aduc aminte, între altele, că tocmai un pedagog maghiar cunoscut, fostul director al

școalei reale din Brașov, Dl Emil Rombauer, a tratat într'o conferință ținută anul trecut la Budapesta acest subiect și a exprimat într'o formă mult mai categorică aceste adevăruri! Acest lucru, se înțelege, nu mă miră, fiind convingerea firească a ori-cărui om luminat și iubitor de progres!

Domnilor jurați! Dacă noi naționalitățile nemaghiare din patrie nu ne putem împărtăși de dreptul nostru firesc, consfințit prin lege, de a cunoaște tainele progresului omenesc pe calea indicată de natură, în școala noastră și în limba maternă, cel puțin să nu fim turburați în lumea noastră morală și sentimentele noastre etice să rămâie neatinse! Sa nu ne sbiciuiți instinctul de viață, ca să nu fim împinși în fața prăpastiei! Eu cred, că fiecare om cu judecată cumpătată și, mai ales, fiecare spirit modern își va da seama, ca pedagogia veacului al douăzecelea nu are menirea să crească ieniceri, ci se năzuiește să deie societății oameni cinstiți și suflete poleite de cultură! Și mai cred, domnilor jurați, ca orice cunoscător al stărilor politice și etnice din această țara își va putea da seama, că poporul românesc a ajuns la aceea treaptă a evoluției culturale, încât caracterul lui deosebit și notele lui etnice particulare să nu mai poata fi alterate prin aceste mijloace vulgare ale unor oameni rătăciți!

Aceasta e credința mea și în acest înțeles am scris rândurile articolului „Generația nouă”. Nu numai că mă socotesc nevinovat și mă voi socoti, — oricare ar fi hotărîrea D-Voastră, — dar sunt deplin pătruns de convingerea, că numai în acest spirit se poate așeza pe temeiuri mai firești și mai solide viața noastră publică. Iată de ce trebuie să declar, că eu voiu rămânea pe lângă această convingere, voiu urma totdeauna cu tărie și cu toată îndărătnicia îndemnurile ei, fiind de credința, că în acest chip slujesc și neamul meu și patria mea și țin totodată pas cu spiritul modern dela care aștept în viitor soluții mai norocoase în chestiunile noastre obștești.

Am ajuns la încheierea apărării, domnilor jurați! După-cum ați văzut, în cuvintele mele nu m'am muncit să găsesc

acel fir al Ariadnei, care m'ar călăuzi în labirintul legilor... L-aş fi căutat zădarnic şi nu l-aş fi găsit. Eu nu cunosc legile, nu ştiu paragrafii. Şi probabil n'am să-i învăţ... Imi dau seama, că nu codicele legilor scrise orînduieşte mintea omenească în avântul ei spre ideal!

În sufletul fiecăruia din noi natura zămisleşte anume sentimente de dreptate pe cari nivelul nostru cultural le întăreşte pas de pas. Aceste sunt mai puternice, căci sunt strâns înrudite cu firea omenească şi povăţuesc în ascune toate faptele noastre.

La acest sentiment de dreptate al d-voastră întărit de un nivel cultural superior, la curăţenia morală şi cinstea cetăţenească, la aceste apelez eu — şi nu la paragrafi, doar aceste îmi spun şi mie, că pe nedrept şi spre ruşinea libertăţii de gândire a veacului nostru am fost tras în judecată.

Copiii nimănu.

Imi vine a crede, că cei mai mulți dintre cetitori n'au cetit până la sfârșit un apel către obștea românească, iscălit de doi studenți universitari din Cluj și publicat într'un număr de dăunăzi al acestui ziar. In ploaia de mizerii, cari ne bat zilnic, oamenii noștri au ajuns să se pasioneze aproape exclusiv pentru discuții de ordin politic și de aceea nu m'aș mira, dacă cititorul a întors repede foaia cu apelul tinerimii din Cluj, ca să soarbă cu ochii cea mai proaspătă declarație a lui Tisza asupra „împăcării“. Și rău a făcut, fiindcă cele două coloane de rânduri cuminți, ținute în termeni potoliți și pline de o amărăciune bătrânească, în cari se atrăgea atenția publică asupra necesității de a se înființa o societate de lectură pe seama tinerimii noastre universitare din acest oraș, atingeau o problemă cu mult mai importantă, decât expectările de după masă ale cutărui magnat ungar.

Educația tinerimii noastre la universitate e poate cea mai neglijată din toate chestiunile de învățământ cari ne preocupă și abia câte odată, când din condeiu vre-unui tînăr îndurerat se mai aștern câteva rânduri la gazetă, ne mai gândim la aceste suflete plăpânde aruncate între străini.

Copii ai nimănu e poate numele cel mai potrivit ce s'ar putea da tinerilor noștri, cari după opt ani de liceu, petrecuți în sărăcie neagră și în cătușile unui spirit pedagogic întru toate înrudit cu normele pepinierelor de ieniceri ale sultanilor de odinioară, se văd în sfârșit ieșiți în largul vieții. Cele dintâi sbucniri ale libertății în sufletul bieților băieți sânt înăbușite grabnic de gânduri negre. Ca la marginea unei prăpăstii se oprește tînărul palid, neputincios în fața vieții, se vede singur și părăsit și fără nici o putere. Când vine toamna, împrumută cincizeci de coroane și pleacă la Cluj. Ce era să facă? Se înscrie la drept... Și de aci viața e o înlănțuire de mizerii, cari îi ingenunchiază demnitatea, îi frâng orice putere de revoltă, și în câțiva ani fac din băiețandrul cu profil

senin și îndrăzneț un omuleț acru, stăpânit de dorul de a parveni și de a-și găsi cu orice preț un adăpost.

Noi cu toții, cari am trecut prin acest Calvar și, ajuto-rați de generozitatea măsurată a vre-unui stipendiu, am pe-trecut acești ani triști, noi știm întreagă povestea asta ne-spus de jalnică. O știm și, dacă în colțul sufletului viața vul-gară ne-a mai lăsat o rază de lumină, putem chiar să-i plângem pe sărmanii copii ai nimănu, dar din toate aceste accente răzlețe de compătimire nu s'a închegat încă un gând serios de a le sări în ajutor. Nimeni n'are grija lor. Tinerii noștri la universitate sânt aruncați într'un trai, care după vre-o patru-cinci ani de zile le dă o diplomă, luându-le în schimb un suflet. E destul să stai două zile în Cluj, acest cuib tipic al spiritului de îngâmfare a nemeșilor scăpătați, co-pleșiți de obrăznicia jidovească, ca să înțelegi că cu o astfel de educație clasa noastră intelectuală ajunge pe povârniș. Trei sute de tineri se strecoară an de an prin acest oraș atât de străin de sufletul nostru. Toate atributele firești ale cul-turii naționale le lipsesc și toată moștenirea sănătoasă, adusă de-acasă în sufletul lor de țărani, e spulberată de acest vîrtej amețitor. N'ai decât să te învârtești pe stradă, ori să te așezi într'un colț de cafenea, să vezi cum defilează înaintea ta lu-mea din acest „centru“ de cultură ungurească, ca să-ți în-torci cu silă privirea și să te cuprindă dorul de o atmosferă mai limpede. Aceste mutre de domnișori cu pantalonii căl-cați, cu graiul pițăgăiat și desmățat, pui de baroni vânduți arendașilor ovrei, cari duc hangul și te plictisesc la toate colțurile de uliți, sânt cea mai străină și cea mai proastă to-vărășie pentru tinerimea noastră. Echilibrul moral, cinstea și cuviința unui băiat de țaran, sânt jignite la tot pasul de acești crai de cafenea, a căror bucurie e să-și treacă exame-nele pe nemuncite, să se strecoare o viață întreagă în minte cu fărâmiturile unui compendiu de cincizeci de pagini, îm-pinși dela spate de protecție și politiciansim păcătos. Ce poate avea comun cutare băiat de popă românesc cu aceste porodite de societate putredă, cari la douăzeci și patru de ani sunt cheli de vițiu și beție, candidați de falșificatori de

polițe, cartofori, cari în vreme ce-și fac reparația oficială a cinstei în cutare sală de scrimă, se bălăcăresc în toate mocirlele? Și cu toate acestea, nenorocirea vrea ca'n mijloacul lor să petreacă tinărul nostru anii acelei vârste plăpânde în care sufletul își statornicește temeiurile și concepția de viață a unui om e pe cale de a primi botezul maturității.

Ce să ne mai mirăm deci, dacă din acest mediu de bieții tineri se leagă o mulțime din însușirile curente? Orice observator al societății noastre poate distinge zestrea sufletească cu care ne-am ales din aceste școli și din societatea asta putredă. Câți dintre absolvenții noștri de facultate, cari tot al treilea cuvânt din conversație îl spun pe ungurește, nu s'au întors cu sufletul bolnav, niște bieți desrădăcinați, nici Români, nici Unguri, din această viață chinuitoare? Sau ce sunt toți acești indivizi negustori de pace, ce sunt aparițiile acestei epoci de declin în lupta noastră politică, dacă nu încorporarea acestui spirit de educație nenorocită? Școala ungurească și societatea maghiară, supusă astăzi atâtor crize, nu ne ia limba, dar ne distruge sufletul, și această operă zdrobitoare se va continua până în clipa când noi ne vom gândi să începem o acțiune de apărare.

Astăzi însă nu facem nimic. Iată de pildă cele trei sute de studenți din Cluj. Ei își petrec anii de studiu fără a avea vre-un teren de întâlnire cu cele mai elementare manifestațiuni de cultură românească. În toată fermentarea lor intelectuală mintea le colindă pe un tărîm strein și toate problemele de gândire le primesc printr'o prizmă cu desăvârșire izolată de mentalitatea lor. Săraci cum sunt, ei nu pot să-și cumpere măcar o carte din care să vadă culmile de gândire ale neamului din care au ieșit. Nu pot să citească barem un ziar, să s'agite pieptul lor tinăr de durerile și bucuriile zilnice, n'au nici un drum spre templul de unitate sufletească, cu marele corp național. Trăesc așa închiși în acest cuib de viespi, nu aud, nu văd nimic și, când se întorc acasă, ne vin zăpăciți, cu credințe false și cu aspirații streine de mintea noastră. Cu acești bieți naufragiați, cari spun glume ungurești și sânt perfect încredințați de inferioritatea neamului lor,

cu acești tineri advocați, cari n'au cetit două pagini din poeziile lui Coșbuc, cu ceata asta de înfrânți, cărora o educație falsă le-a omorât în suflet rădăcinile conștiinței naționale, — să ducem noi marele război de apărare a neamului? Nu putem! Vom avea în societate cu câțiva domni mai mulți, cari își scriu numele românește, și într'o limbă ridicolă țin toasturi pe la adunările „Asociației“; vom avea o seamă de cititori pentru „Budapesti Hirlap“, care joacă după masă „calabrias“ într'un colț de cafenea și, în suflet cu un strat de cinism și lașitate, spun că nu te poți pune cu Tisza; vom avea în cel mai bun caz o seamă de oameni cinstiți și inculți, cari își înțeleg neputința și se dau frumușel la o parte, — dar luptători conștienți ai unui ideal național nu pot ieși din aceste fabrici de analfabeți.

Marea nenorocire e că nici barem societatea românească din Cluj nu le dă mână de ajutor. Era acolo până mai deunăzi o „casină“ în care veneau domnii noștri după masă să tragă țigări și să joace câte o preferanță. Dar domnii s'au certat, s'au băgat în judecăți, nu-și mai spun azi bună ziua pe uliță și joacă preferanță acum la cafeneaua „Kikaker“. Erau și trei jurnale, mi-se pare, într'un colț al acestei „casine“ în care se mătura foarte rar. Acum s'a isprăvit și cu casina și cu cele trei gazete și tinerii noștri sunt lăsați în plata domnului.

În țările din occident, în Scoția de pildă, în orice oraș cât de săracuț, se găsește o bibliotecă publică, unde ori și cine poate să citească un jurnal sau o carte. S'a găsit în tot locul câte un om, care, ajutat de noroc să iasă deasupra, a rupt din prisosul lui o sumă de bani și, înțelegând rostul tiparului în aceste zile de fierbere, a înjghebat o bibliotecă pe seama deaproapelui. Ce a făcut miliardarul Carnegie pentru Edinburgh și alte orașe din Scoția, au făcut oameni cu mijloace mai modeste în orice sat din acest petec de pământ și numai când vezi într'una din aceste „library“ țărani cu mânecele răsfrânte cetind poeziile lui Burns, poți înțelege tainele progresului unui popor care supune lumea.

Nu s'ar găsi cineva la noi, un om luminat și cu dare de mână, care să cumpere cu o mie-două de coroane edițiile „Minervei“ din București, să aboneze câteva ziare și reviste, să închirieze două odăi, înjghebând astfel o bibliotecă și o societate de lectură pentru cele câteva sute de tineri universitari? Ca o oază într'o pustietate ar fi aceste rafturi de cărți, în care alături de câteva opere de drept s'ar găsi Eminescu, Vlahuță, Coșbuc, toate sbucnirile de lumină din sufletul bogat al acestui popor fără noroc.

Domnule Mihu! D-voastră în atâtea rânduri ne-ați dat dovezi de care nu se uită, de o înțelegere superioară a trebuințelor noastre. Poate nu greșesc și voi fi iertat, dacă mă gândesc, că D-voastră ați fi mai chemat să deveniți părințele acestor copii ai nimănu, cari pe umerii lor vor avea să razime soarta neamului.

Ar fi cu mult mai curate și mai binefăcătoare roadele acestui dar, decât truda D-voastră de om cinstit și drept, de a înfrâna prin îndemnurile echității pofta de stăpânire a unor magnați răi și perfizi, cari neam de neamul lor n'au putut fi aduși la sentimente mai bune prin mijloace de ordin intelectual.

Chemarea preoțimii noastre.

Din prilejul apariției unei reviste am tipărit, în cronică unui număr trecut al „Luceafărului“, câteva rânduri fragmentare cari atingeau chemarea preoțimii noastre. Acele câteva cuvinte drepte, dar neobișnuite poate, prin sinceritatea cu care s'au rostit, au avut darul de a preocupa câțva timp lumea noastră pașnică cu această chestiune. S'au găsit, firește, ca totdeauna, tot soiul de tâlcuitori. Cei răi și nepricepuți nu au dreptul la nici o deslușire, dar cititorii noștri o pot cere aceasta. De altfel problema e de mare însemnătate pentru noi, și dela rezolvirea ei atârnă mari interese naționale.

*

Să începem aceste rânduri cu constatarea unui adevăr istoric: credința religioasă a poporului românesc a fost determinată, din cel mai depărtat trecut și până astăzi, — nu de erudiția preoțimii, ci de înclinările sufletești ale acestui neam. Sufletul românesc a simțit totdeauna poezia mare a celor necuprinse, a avut adâncimea care s'a înfiorat de tainele naturii, a fost înzestrat cu aceea închipuire fecundă, care știe făuri un răspuns misterelor nedeslegate de truda minții.

De aceea simțul religios al nostru n'a rămas nici când îngrădit între poruncile rigide ale unui raționament sec; de aceea a fost, pentru sufletul românesc, mai potrivită strălucirea mare și poezia mistică a bisericii răsăritene și tot această împrejurare explică și revărsarea bogată a sentimentului nostru religios în mulțimea de colinde și legende.

A fost în trecut o urmare firească a stării noastre politice că preoțimea nu a putut să-și câștige o erudiție a tagmei sale. Nu erau preoții acestui trecut o seamă de oameni cu îndeletniciri superioare de cărturari. Toate izvoarele istorice cari oglindesc starea preoțimii noastre de demult dovedesc aceasta. Astfel se explică și împrejurarea, că scânteia reformăției, care a aprins sufletele și aici în Ardeal, n'a atins poporul românesc. În acele vremuri de tulburare, când tocmai

aici în Ardeal e o hărțuire pătimasă între susținătorii catolicismului a cărui catapetează troznează și între ucenicii îndărătnicului apostol dela Witemberga, credința veche a poporului nostru nu e supusă nici unei clipe de îndoială. În această vreme, când se dau lupte aprige între două tabere de credincioși, când interpretările de dogme sânt aproape singura hrană a tiparului neîndemănat, când profesiile de credință se făceau și de o parte și de alta cu mult sgomot și cu o patimă mai viforoasă ca a părintelui dela „Telegraf” — atunci preoțimea, care grijea creștinii de lege românească, păstra tradițiunile vechi ale toiagului de păstorire. Nu știau acești preoți latinește sau grecește, nu-și băteau capul cu interpretări științifice de dogme sau canoane, ci, ca niște părinți ce erau, dau hrana sufletească trebuincioasă poporului, cetindu-i din cărțile sfinte. Din aceste cetanii se cobora înțelepciunea slovei în sufletul acelor iobagi obidiți, cari după povața acelor cărți și-au păstrat totdeauna curățenia moravurilor în viața lor patriarhală, iar din poezia înflorită a scripturii au tors, cu închuirea lor, firul nesfârșit al multor povești și colinde. În acest chip s'a hrănit credința religioasă, în cursul veacurilor, până în zilele noastre. Mișcarea de larg avânt cultural a bisericii din Occident, strălucirea renașterii, care a împodobit păreții domurilor din Italia, stricăciunea morală a clerului apusean, aceea uriașă răsvrătire a sufletelor, cari cereau o premenire în preceptele bisericesti, împreună cu truda atâtor minți cari au slujit căutarea adevărului, cu clipele de cercetare și îndoială ale trecutului apropiat, — toate aceste la noi n'au ajuns. Credința religioasă ne-a rămas neatinsă în această vreme lungă, ca un ostrov înflorit, ferit prin minune de mânia furtunilor. Acest ostrov s'a păstrat până astăzi la fel cu trecutul, cu aceiaș bogăție și orânduire firească a florilor grijite de căldura soarelui de sus, de îndrumările tainice ale firii înțelepte, și nu de meșteșugul calfelor de grădinari.

Așa am ajuns ziua de astăzi. Icoana preoțimii istorice o putem reconstrui ușor, pentrucă și cei mai tineri dintre noi au cunoscut pe urmașii vechilor propovăduitori ai cre-

dinții de mult. Și astăzi trăiesc mulți din acei bătrâni cu chipul de apostoli. Păstorirea lor hrănește și astăzi îndeajuns sufletele țărânimii noastre. Credința religioasă, în tot locul încredințat lor, e tot cea veche. Aceiaș cucernicie, aceiaș sănătate a moravurilor, aceiaș cuviință ca în trecut. Și mai presus de toate găsim la acești moșnegi însușirile adevăraților „părinți“ : acea caldă și senină întimitate cu sufletele credincioșilor, acea înțelepciune bună, care pătrunde nevoile unei vieți patriarhale și găsește îndrumările trebuincioase. Acest moșneag e vechiul, istoricul „popă românesc“, cel mai vechiu și cel mai puternic stilp al vieții noastre de veacuri.

Să vedem însă care a fost și este și astăzi încă misiunea acestui „popă românesc“. Care a fost totdeauna chemarea și însemnătatea lui? Știm, că în cursul vremii îndelungate poporul nostru de iobagi a fost lipsit de o clasă de cărturari, cari să-l povățuiască în toate nevoile lui. Singur preotul era în fiecare sat acel om, care, știutor de carte, a trebuit să fie și îndrumătorul țaranului în lipsurile lui zilnice. Astfel a ajuns neamul nostru să vadă în preotul său nu numai un tilcuitor al psaltirei, ci și singurul sfetnic bun în toate trebile lui de popor necăjit. Viața istorică a neamului nostru în această țară e o continuă frământare și luptă împotriva stăpânitorilor săi. Singurul element înțelegător de carte, deci singurul element de conducere și reprezentare al acestui popor, în o luptă politică de veacuri, a fost preoțimea. Astfel am ajuns la starea, de altfel firească la noi și potrivită împrejurărilor istorice ale acestei țări, ca preoțimea noastră să devină un factor politic. Rolul preoțimii noastre a trebuit să fie mai complex ca la alte neamuri, cari au trăit cu noi alături și cari, în deplina stăpânire a puterii de stat, au avut alți oameni meniți să săvârșască aceste lucruri. Rolul și însemnătatea în viața noastră politică de veacuri este deci cea mai de căpetenie atribuție istorică a preoțimii noastre, alături de păstorirea bisericească. Vechiul „popă românesc“ deci, acel bătrîn, care stă Dumineca pe prispa casei înconjurat de norodul lui, a fost totdeauna și un îndrumător politic al poporenilor săi. Astfel ni-l arată istoria și astfel îl știm noi cu

toții și tot astfel au înțeles să-l cinstească sau să se teamă de dânsul străinii.

E destul să ne aducem aminte de truda îndelungată în croirea unei sorți mai bune pentru Românii din această țară în veacul al XVIII-lea, de acel codice al plângerilor, „Supplex libellus valachorum“ alcătuit de doi păstori bisericești din această vreme, ca să ne dăm seama de însemnătatea misiunii politice a preoțimii noastre. Să ne gândim la viforul anilor patruzeci și opt, când preoțimea noastră a statorit pentru toate vremile adevărata chemare a tagmei sale. Preoțimea din acest timp, al cărei apostolat a știut uni două simboluri: crucea și spada pentru izbânda unei lupte naționale, — a arătat lămurit cari sânt atribuțiile istorice ale toiagului de păstorire bisericească la noi. Amintirea acelu legendar „popă Balint“, prefectul voinic al Moților, va trăi veșnic în mințile noastre ca un îndemn, ca o îndrumare, ca o lămurire pentru a putea fixa definitiv formula istorică a misiunii preoțești în Ardeal. Acel „preoți cu crucea'n frunte“ din cântarea lui Mureșianu e o notă lămuritoare a împrejurărilor politice ardelenene și e consfințirea artistică a chemării preoțești din această țară.

Înțelegerea înaltă, care a povățuit pe arhierul Șaguna în toate trebuințele noastre bisericești și naționale, a împrumutat un caracter principiar și de legalitate canonică acestei atribuții istorice a preoțimii noastre. El a înțeles complexitatea chemării preoțești la noi; și-a dat seamă, că în împrejurările politice în cari noi trăim, singura instituțiune, biserica, căreia putea să-i câștige drepturile unei vieți autonome și prin aceasta putința unei dezvoltări, nu poate rămânea izolată de trebuințele vieții naționale. Neaccentuând în aceste rânduri uriașa activitate politică a acestui păstor bisericesc să ne dăm seama numai de principiul fundamental, care e temeiul constituției bisericești alcătuite de Șaguna: principiu, unei biserici naționale. Nu se poate atribui decât înaltului spirit liberal și înțelegerii depline a necesităților noastre politice, această înfrățire a bisericii cu principiul național. Ca un rezultat al acestei înțelepte încopcieri putem considera și

introducerea elementului mirean la conducerea chestiunilor bisericești. *Buni creștini și buni Români*, — iată ce a vrut Șaguna. Și-a dat seamă că conservarea sentimentului religios trebuie să meargă la noi pe aceleași cărări cu propagarea sentimentului național; astfel a făcut din biserică sa nu numai depozitarul credinței noastre religioase, ci o cetate de păstrare a existenței noastre românești. El a ținut seamă de atribuțiile istorice ale preoțimii și a înțeles că împrejurările specifice ale poporului nostru reclamă dela această tagmă nu numai o propovăduire a credinței religioase, ci și îndeplinirea unei chemări culturale-politice. Și-a dat seamă că acest popor românesc, ajuns în pripă la o libertate constituțională improvizată, lipsit de o clasă de cărturari, nu-și poate rezerva preoțimea numai la îndeplinirea rostului ei profesional, ci trebuie s'o angajeze la toate problemele culturale și politice ale neamului. Ca un înțelegător al relațiilor culturale și sociale în care trăia acest popor, el a știut prețui acea legătură de intimitate patriarhală a preotului cu poporul săi, a știut că această legătură puternică e făcătoare de minuni. Nu i-a dat preoțimii din vremea lui o deosebită cultură teoretică a preceptelor dogmatice sau canonice, ci i-a arătat mijloacele de alinare ale necazurilor zilnice de cari suferă poporul român. Spiritul liberal de înfrățire a bisericii cu trebuințele naționale, împreună cu tendința de democratizare a bisericii, cari au povățuit pe Șaguna, au adus roade frumoase la noi. Și până când încercarea de a introduce aceiaș constituție bisericească în Principatele unite românești din această vreme, a suferit înfrângere și s'a poticnit de spiritul îngust și motivele utilitare ale clerului conducător de acolo, care a provocat o îndărătnică și caracteristică „luptă pentru canonicitate“, — la noi această constituție bisericească, edificată pe tradiția trecutului și apropiată de nevoile zilnice, ne-a dat o trainică biserică românească.

Dela Șaguna și până astăzi împrejurările politice și sociale ale poporului nostru nu s'au schimbat; schimbarea ce s'a săvârșit nu e în favor. Lupta noastră ca popor a devenit și mai acută și mai îndărătnică; ea cere luptători tot mai

treji, minți pătrunse tot mai mult de cunoașterea nevoilor reale. Chemarea preoțimii noastre e încă cea veche. Preoțimea este și astăzi la noi încă unica tagmă de cărturari care păstrează legătura directă cu poporul. Această preoțime trebuie să fie și astăzi (îndeosebi astăzi!) pătrunsă de chemarea ei istorică. Imprejurările de trai nu ne îngăduie încă să ne creștem o preoțime, care să rămâie numai pe lângă rostul ei profesional. Preotul nostru va trebui să fie încă multă vreme la toiașul vechiu de păstorire bisericească: să fie un îndrumător cultural, un sfetnic politic al poporenilor săi.

Schimbarea vremii cere povața unor învățături nouă, nu atât pentru întărirea credinții noastre religioase, cât pentru sprijinirea existenței noastre naționale. Credința religioasă, hrănită de tradiția veacurilor și de dispozițiile sufletești ale țăranilor noștri, e și astăzi în alvia strămoșască. Celelalte manifestări ale vieții noastre naționale însă sunt supuse unei sorți, pe care nu o putem croi cu puterile noastre. Poezia senină și înțelepciunea bună a vechiului molitfelnic aduc încă și astăzi deplina alinare a trebuințelor sufletești reclamate de credința religioasă a țăranului. Viața noastră națională are însă lipsuri mai complexe acum.

Să judecăm lucrurile după înfățișarea lor reală. În cutare sat de sub munte se alege un preot. Satul acesta e ca toate satele noastre: un sat de oameni necăjiți. Țăranii sânt chinuiți de notarul ovreiu și îndatorați bănește până în gît la un arendaș străin al unei moșii nemeșești. Ce văd acești țărani, lipsiți de sfat și ajutor, în nou alesul lor preot? Ce așteaptă dela el? Interpretări de dogme sau de canoane desigur că nu. Ei sânt creștini buni, în sufletul lor trăește fiorul credinței de veacuri. Dar sânt oameni chinuiți de străini, despoiați și furați și trași pe sfoară de tot soiul de păcătoși. Sânt fricoși și slăbănogi, pentrucă nu știu până unde merg hotarele drepturilor lor. Sânt săraci și înapoiați, pentrucă pământul străbun nu mai îndestulește atâtea guri. Ei văd în preotul lor un îndrumător pentru acoperirea acestor lipsuri. Și acest preot nou ales, dacă pe lângă durerea unui suflet cinstit va avea și înțelegerea deplină a chemării sale, desigur că nu va

rămânea numai la cântarea liturghiei de Duminecă și la citanii dela morți, ci va căuta o lecuire a durerilor zilnice de cari se prăpădește satul lui. Va da sfaturi de economie practică, va înfiripa cutare însoțire de plugari, ca să scape pe țărani din ghiara arendașului, va strivi cu cunoștința drepturilor cetățenești tâlcul mincinos al legilor din cari se îngrașă acel notar, va căuta, deci, să fie un vrednic muncitor al neamului său care, pentru asigurarea existenței sale românești, trebuie să câștige o întărire culturală și economică. Dacă preotul nou ales nu va împlini aceste ci, dimpotrivă, va încuia poarta înaintea țăranilor chinuiți și nu va alergă în ajutorul lor, pentruca în acest timp să se așeze cu coatele pe masă și să cetească din cărți nemțești excursiunile turmentate ale cutărui docent privat dela vre-o universitate de provincie, în jurul vre-unui sinod mai mult sau mai puțin ecumenic, acel preot să-și ia cufărul cu cărțile nemțești în spate și să plece, în știrea Domnului, la mănăstire, ori ce-i pasă satului unde. Acolo să vie altul, care nu știe măcar o boabă nemțește, pe care nu-l taie capul să se avînte la gimnastica echilibriceii dogmatice, ci își dă seama de multele nevoi reale ale bieților lui parochieni.

La ce rezultate duce o creștere preoțească, care nu ține seama de legătura preoțimii cu poporul, putem vedea în acea nenorocită Bucovină, cu preoții ei funcționarizați, cu poporul ei amărît în suflet. Și doar' preoțimea de acolo se crește la o facultate teologică, al cărei import de erudiție dogmatică și canonică a trezit și la noi năzuințe similare. Unde e astăzi mai mult sbucium, mai multă amărăciune, mai multă desbinare, ca în biata Bucovina? Unde e țăranul mai lipsit de povață ca acolo? Pentru că această învățată preoțime nu clădește pe temeiul atribuțiilor sale istorice și pentrucă educația de care s'a împărtășit a fărîmat puntea care duce la sufletul țăranului.

La noi, aici în țara asta, acel povățuitor practic al credincioșilor săi, care e înfățișat în *Popa Tanda* din povestirea minunată a dlui Slavici, va rămânea încă multă vreme prototipul chemării preoțești.

Rostul acesta al preotului sătesc îl pretind tradițiile istorice ale acestei tagme vrednice și-l cer interesele noastre naționale a căror îndrumare trebuie ascultată de toți.

*

Ce dă însă o notă de actualitate acestor constatări principiare? E vorba de un curent nou, care ar dori să îndrumeze pe alte cărări creșterea preoției noastre. În acest *Sibiu*, care s'a dinstins printr'un spirit de toleranță în trebile confesionale, în acest „seminar andreian“, în care s'a interpretat chemarea preoțească, totdeauna potrivit trebuințelor noastre, câțiva tineri profesori, foști discipoli ai facultății teologice din Cernăuți, socot c'a sosit vremea să avem și noi o preoție cu „înaltă erudiție dogmatică și canonică“. Pentru acest scop, acești domni profesori s'au „concentrat“ și au dat o revistă „teologică“. Eu nu voi face aici analiza îngrată a acelor tiparuri.

Constat numai, că această revistă, în felul ei de astăzi, cu articolele teoretice, cu lupta strașnică împotriva unor pericole de cari noi azi nu avem să ne temem, cu cheltuiala inutilă a cernelei pe citații eline, cu ploaia grozavă a numelor nemțești, cu cronica ei rusească, nu împlinește un gol simțit, ci sporește numai mulțimea tipăriturilor neînțelese. Pe lângă aceste, dacă se va avânta la justificări și interpretări ori cât de „științifice“ de ordine dogmatică, atunci se va porni din nou acel pățimaș și urât război confesional între oameni de un sânge. Noi, în anachronismul acestor hărțueli între Blaj și Sibiu, nu vrem să mai cădem.

Să caute deci conducătorii acestei reviste să se descurce din labirintul unei doctrine generale și să găsească trebuințele vii ale bisericii noastre românești, să interpreteze misiunea preoțească la noi în înțelesul ei istoric. Să-și aducă aminte, că numai cunoașterea realității schimbă în argint banii mărunți ai învățaturii dela școală și că lipsurile unei tagme de oameni nu se pot culege din cărți. Atunci își va justifica existența și noi ne vom bucura de câștigarea unor tovarăși ai muncii noastre.

Poporul ni se va pătrunde și pe mai departe de sfânta,

buna și înțeleapta lui lege românească, iar preoțimea noastră să asculte îndemnul unei tradiții de veacuri și să-și deie seama de poruncile vremilor nouă. Să vadă totdeauna înaintea ochilor ei icoana luminoasă a aceluia apostol cu barba albă, de a cărui sfințenie s'a cutremurat și sufletul meu și de care eu m'am apropiat odinioară cu cuvintele unei pietăți smerite:

Cuvine-se hirotonirea
Cu harul cerurilor ție,
Drept vestitorule apostol
Al unei vremi ce va să vie!

O deosebire.

Intr'un număr recent al revistei din Arad „Biserica și Școala“ dl R. Ciorogariu, directorul seminarului din Arad, publică un articol intitulat „Cultura teologică“, ca răspuns rândurilor în cari ne ocupam cu chemarea preoțimii noastre. Acest articol, superior ca gândire și formă tuturor răspunsurilor ce ni-s'au dat în această chestiune, ne îndeamnă să facem în treacăt câteva constatări.

Deosebirea în părerile noastre asupra acestei chestiuni rezultă din punctele noastre de mănecare deosebite: Dl Ciorogariu, ca slujitor al altarului, privește biserica și tagma preoțească „sub specie aeternitatis“, judecă rostul bisericii deslegând această instituțiune de orice flu tuațiune a spiritului timpului, — pe când noi rămânem cu gândul la prezent, la nevoile și poruncile zilelor noastre și socotim că vremea de astăzi e puntea pe care trebuie s'o treacă fără greș omenirea, dacă vrea să ajungă cu sufletul neștirbit viitorul. Noi nu ne trimitem deocamdată gândurile în viitorul depărtat... Sântem atât de preocupați de durerile zilelor de azi, atât de supuși principiului național, ca celui mai firesc și mai trebuincios temei al desvoltării neamurilor, încât am dori sa vedem înviorată de acest duh pulsarea vieții noastre pe toate terenele. Vedem atât de primejduită învederarea principiului național acum, încât ne credem pe deplin justificați în credința, că astăzi la noi toate sufletele cari simt, toate mințile cari gândesc și toate condeiele cari scriu trebuie să clădească pe temelia acestei credințe... Sântem atât de îndărătniciți în această convingere a noastră, încât ne socotim datori ca și arta, această însetare eternă a sufletului după frumos, s'o supunem și s'o îngrădim între marginile vremelnice ale durerilor de astăzi... Vremea va șterge odată trebuințele prezentului, va polei cu alt duh sufletele oamenilor și va schimba și îndatoririle apostolatului, dar până atunci e — mult...

Astfel gândim noi și poate tot așa judecă și domnul Iorga, când subordonează acestui principiu național chemarea de astăzi a preoțimii noastre, dorind un „cler național și poporal“ și o biserică care e „casa națională a statului și nu o cetățuie de luptă dogmatică, nu un cuib de castă“. Aceste păreri ne-au îndemnat și pe noi să spunem câteva vorbe. Ne-am gândit, că astăzi, în era „congruei“, când toată ziua își are proiectul ei de lege, toate păturile lumii noastre cărturărești trebuiesc agitate într'o singură direcție, toată slova trebuie pusă în slujba unei idei. De aceea credem noi că toți cari atrag acum luarea aminte a oamenilor noștri în altă parte, toți cari uită poruncile zilei de azi, toți cari se avântă cu gândul lor în viitorul prea depărtat și nu vor să se coboare la arena luptei de azi nu pot cere o ascultare deosebită. Ei pot spune adevăruri cari se pot potrivi cu marginile altor vremi sau împrejurări, pot urmări intenții bune, cari însă nu realizează nimic pozitiv. Acești oameni nu sânt apostolii zilelor noastre, căci mintea lor nu e înfrățită cu durerile vieții ale prezentului... Ei nu dau leac pentru ranele cari istovesc un trup ce suferă, ci retrași în laboratoriu lor se adâncesc în combinarea boalelor neștiute... Și nu e o ironie mai amară decât cea cheltuială de energie a unui medic, bunăoară, care vede chinul mulțimii de bolnavi ce s'au adunat la poarta lui și care în loc să alerge la sticlă cu doftoria știută ce vindecă, își așează ochiul asupra microscopului să cerceteze tainele unui baccil exotic... Acest doftor cercetaș și știutor, harnic și învățat, păcătuiește pentrucă nu-și coboară urechea să asculte bătaia inimii la cei ce se sting nepricepuți în jurul lui, pentrucă nu înțelege unde trebuie să țintească cu înțelepciunea lui... Acest doftor va găsi, poate, după o trudă lungă, mijloacele problematice ale cutărei vindecări de boală ce bântue departe în alte țări, dar va închide ochii lui munciți purtând pe suflet răspunderea grea pentru prăpădul bolnavilor, cari ar fi rămas în picioare, dacă știau sfatul lui... Acest doftor e un lux al societății, — pe deplin justificat în existența lui numai acolo, unde mulțimea semenilor săi poate împăca trebuințele și-i poate da răgazul cer-

cetării... La noi însă nu poate fi așa... La noi acest doftor, atât de singur în meseria lui și atât de copleșit de vaiorul celor ce se bat sub ochii lui, trebuie să fie vindecătorul treaz al celor ce bolesc alături de el.

Pentruca să trăim în viitor ca neam trebuie să grijim să nu ne prăpădim în prezent. Astăzi viața noastră națională e asaltată mai aprig; aici se cere lupta mai mare; la *această* luptă trebuie angajate toate forțele; duhul acestei lupte trebuie să străbată toate așezămintele noastre, toată munca noastră; în numele ei trebuie să pornim întreagă truda sufletelor noastre...

Nici soli întârziați ai pravilelor moarte, nici vestitori pripiți ai doctrinelor ce călătoresc în viitorul necuprins, noi nu vrem. Noi vrem doftori pentru nevoile de cari ne prăpădim astăzi, vrem dascăli pentru prostia noastră, vrem apărători împotriva dușmanilor cari ne strigă la poartă... Noi trebuie să ne vindecăm unde ne doare...

Ce ne doare, unde ne doare o știm cu toții. O știu toți cari trăiesc și văd și aud. Și nu va trebui să aștern eu durerile pe hârtia acestei reviste fără — „cauțiune“...

Aceasta e convingerea noastră sinceră. De aceea noi nu sântem nici decum împotriva unei serioase pregătiri teologice a preoțimii; dorim cu toții să se și dea aceasta în seminarii (cât s'ar putea spune despre aceasta!), dar nu socotim potrivit să se enunțe ca principiu de supremă împlinire a datoriei preoțești la noi: *o erudiție teologică*... Dimpotrivă, vrem ca preoții noștri să fie înzestrați cu atribuțiile mai de căpetenie ale unei înaintări culturale și să fie astăzi, alături de păstoria lor bisericească, apostoli ai culturii și îndrumătorii politici ai țăranilor...

Acesta e îndemnul zilelor noastre.

Cât pentru viitor, vremea va schimba trebuințele... Va veni poate și acel timp norocos când va fi o necesitate ce e astăzi lux, când vremea, acest despot capricios, va trezi în sufletele oamenilor alte glasuri și alte ecouri... Cărturarii acelor zile vor fi poate mai norocoși. Atunci preoții vor fi poate numai slujitorii altarului și poeții numai slujitorii fru-

mosului. Atunci unii nu vor mai înființa bănci populare, alții nu vor fi siliți să sgârăie hârtia în cancelarii ca să-și tânjască traiul.

Atunci va fi bine, va fi și mai frumos poate... Dar sânt departe zilele aceste... Noi cei de astăzi cu nepoții noștri împreună va trebui să dăm „tuturor toate“, cum zice scriptura. Vom munci în dreapta și stânga pentru venirea acelei vremi de tihnă și răgaz, care, și dacă nu va mai putea înțelege truda noastră, totuși ne va cinsti sufletul și ne va recunoaște omenia...

— Și e frumoasă această mângăiere.

Cinstea cârjii.

Condeiful viitorului, care va trece la răvaș frământările neamurilor pe acest pământ, ajungând la zilele acestui an, va trebui să se oprească o clipă în alergarea lui pe hârtie și, apăsând slova, va trebui să scrie cu amărăciunea dreptății jignite: „iar în anul o mie nouă sute șapte a gătit stăpânirea cel mai jalnic dar de paști semințiilor, cari hrănesc Țara ungurească: le-a luat școala“..

Acest cronicar, judecînd fața vremii noastre, se va opri la mai multe.

Să ne oprim și noi.

*

Nimic nu justifică mai deplin trebuința de a se susține școlile noastre populare, în rostul lor de până acum, decât ridicarea cuvântului de protestare unanimă a masselor de țărani împotriva proiectului de lege cu care ne-a surprins contele Apponyi. Această școală cu munca ei încetată de de până astăzi și-a putut trece în conștiința poporului dela sate trebuința ei neapărată. Așa necăjite cum au fost biețele ziduri scunde, cu încăperile lor sărace, au fost totuși adăpostul năzuinței spre lumină a unui neam de oameni dornici de tainele învățaturii.

Dascălul nostru sătesc, condamnat printr'o leafă neînsemnată la pretențiile unui trai aproape umilitor de modest, a săvârșit la măsuța lui de brad cel mai frumos apostolat al muncii. Trudind multe ciasuri din zi sub tavanul de grinzi al unei căsuțe cu șaptezeci de suflete, a ostenit acest dascăl învățându-i carte pe copiii oamenilor. După orele acestei meserii, care cu răsplata ei nu prea putea îndestuli foamea celor șapte guri dela casa lui, își așeza sărmanul om surtucul de cheutoarea unei grinzi și lua sapa ori grebla, supunând și la această muncă mâna, care înainte cu o jumătate de cias potrivea slove pe tablă. Ascultând cu resemnare îndrumările mai marilor săi bisericești; atins câte-odată în

mândria tagmei lui de pornirile maștere ale cutăruî preot care-l lua strașnic de sus; silit să-și asigure pe alocurea bunăvoința părintelui protopop prin plocoane, cari sdruncinau de-a binele echilibrul lui de gospodar modest; supus privirii ascuțite a unui inspector ungur cu aiere de stăpân neîncrezător, — acest dascăl a muncit înainte.

Munca lui a rodit și a făcut să incolțească în suflete trebuința lui. Și așa cu încetul această mulțime, ridicată în pripă din neștiință, a ajuns să înțeleagă puterea slovelor orânduite pe tablă. A apucat să-și deie seama de greutatea meșteșugului de-a iscăli numele. A ajuns să poată prețui povețele unei cărți. Și-a putut premeni judecata încât să-i spuie, că *școala* e menită de aici înainte să deslege taina puterii de viață a neamurilor.

Iata de ce s'au mișcat valurile de țărani pentru apărarea școlaei. Acești oameni, din a căror sărăcie s'au ridicat zidurile necăjite, din a căror lipsuri s'au adunat fărâmiturile lefurilor dascălești, au înțeles necesitatea școlaei, trebuința dascălului. Chemarea laconică a unei gazete a fost de ajuns, ca ei să rupă o zi din vremea lor măsurată și să alerge la oraș, la „adunare“.

Multe adunări de popor, cari s'au perîndat în timpul din urmă, sunt pentru ochii unui judecător tot atâtea ocazii de prețioase învățăminte. Ni-s'a dat o puternică dovadă că priceperea țaranilor noștri a ajuns la acea treaptă, unde începe interesul conștient al obștei pentru nevoile sale. Ni-s'a dovedit că țărani încep să-și unească rândurile, când e vorba de câștigarea sau apărarea unor drepturi. Imprejurarea, că acești săteni, cari în susținerea școlaelor sunt elementul de grea contribuție bănească, sar în apărarea unei instituții, care se razimă pe umerii lor, dovedește că țărănimea noastră s'a smuls din neștiința veche și a ajuns la un grad de conștientă a datoriilor sale. Această obște pornită cu sutele după strigarea „ne ia școala“, nu mai e înjghebată din cohortele nepricepuților meniți să dibuiască după alarma unor oameni cari se învârtesc în jurul propriului lor buzunar, ci e ceata unor luptători stăpâniți de puterea unei idei. Față de acești

oameni luminați, cari pot aprecia și trebuința unui sentiment de jertfă, cari pot înțelege și puterea tainică a tiparului, se schimbă îndatoririle de până acum ale acelor ce păzesc soarta lor.

Dacă acolo în parlamentul țării ar străbate măcar o notă tremurată din strigarea de îndrăzneală și amărăciune a acelor mii de muncitori chinuiți, dacă acel parlament n'ar fi numai palatul de izolare splendidă a unor desrădăcinați cari n'au durere pentru durerea celor din colibi, atunci ar trebui să așteptăm dela sfătuitoarii *acestei* adunări o schimbare de busolă. Dar păreții de marmură de pe malul Dunărei n'au ocrotit nici-odată îndemnuri bune pentru noi. Acolo își câștigă de vreme îndelungată brevetul legalității pornirile unei uri fără suflet, acolo se duc la liman afacerile vânzătorilor după căpătuieli ușoare, acolo se împlinesc hatărurile celor cu inima în stomac. Acolo se urmează de decenii munca de dărâmare a tuturor așezămintelor cari s'au ridicat din truda noastră. Tot ce a putut alcătui munca unui popor, tot ce nis'a dat prin dărnicia măsurată a unei rău răsplătite supuneri de veacuri, tot ce-a răsărit pe urma judecății echitabile a unui mănunchiu de bărbați străini de noi, dar nesupuși lăcomiei brutale de astăzi, — tot se sfarmă acolo. De zeci de ani se întrec serii de politicieni cu o îndărătnicie păcătoasă să sape viața acestor modeste lăcașuri de cultură.

Aici la noi nu e vorba acum de ferbințeala unui avânt ocazional de Erostrați, ci e lucrarea sistematică a poftei de dărâmare care datează de mult. Rânduri de guverne au adăpostit aceiaș tendință, căptușindu-și haina unei popularități răsuflată cu aceleași mijloace de o urită ieftinătate. Neținând seamă de trebuințele, a căror împlinire poate asigura viitorul politic acestei țări prin ecoul de mulțumire al tuturor neamurilor, aceste rânduri de oameni au smuls toate favorurile unor împrejurări politice de priință vremelnică, îngrămădind tot câștigul în buzunarul unei rase.

Sufletul, din care s'au zămislit regimentele de paragrafi, a fost în decenii de viață parlamentară acelaș. Cântecul e vechiu — numai cântăreții se schimbă. Trilurile de măiestrie

ale contelui Apponyi sânt îndulcirea melodică, sânt falșificarea manierată a acelor note selbatice urlate de gătlejul cutărui agent electoral de pe pusta Ungariei. Noi, cari ascultăm și judecăm și putem desluși această înrudire vulgară — ne dăm seama și ne cunoaștem oamenii.

De aceia sântem încredințați, că răsunetul acestor adunări de popor nu va aduce nici o schimbare de paragraf în puzderia de proiecte ale domnilor miniștri prezenți și viitori. Nici o atitudine, decât doar cea a unei slugărnicii perverse, nu ar putea provoca o nouă concepție a îndatoririlor acestor oameni cătră poporul nostru românesc.

Dar, dacă în tabăra dușmanului rămân fără răsunet aceste atitudini ale țărănimii, ele trebuie să se răsfrângă asupra felului de interpretare a datoriilor de cătră cărturărimia românească. Surtucarii noștri își au toate moștenirile lor din popor. Țărănimea le-a dat sufletul și le-a întărit punga. Acești țărani trecuți peste stăvilarele unei inconștiențe iertătoare, trebuie împărțășiți de acum înainte de nouă mijloace de apropiere. Să înțelegem și să ne tragem seama că rândurile de săteni cinstitori și dornici de carte nu mai sânt o mulțime cu ochi învăluți în ceață, care tace, sau strigă, după cum i-se cere. Acești oameni pierd una câte una toate însușirile unei prostimi umilite și simt încolțind în suflete germeul înțelegerii, care răsare pe urma celei mai elementare culturi. Sufletul țărănimii noastre se regenerează cu încetul și se ridică premenit din negura unei umilinți istorice. Vechile slăbiciuni se aruncă cu încetul la o parte, ca niște haine rele, și în schimb prisosul de energie fizică al unui neam trăit în sănătatea relațiilor patriarhale primește botezul moral al unei creșteri culturale.

S'apropie vremea când sufletul triumfător al acestor oameni se va încercui din nou cu vechea vrednicie strivită și va cere sfătuitoților săi: *o demnitate*.

. * .

Puținii oameni cari scriu și mai ales gândesc la noi — judecând straturile sufletești ale cărturărimii noastre, se

plâng cu drept cuvânt de lipsa *demnității* în suflete. Clasa noastră cultă, crescută în cinstea exagerată a unei școli străine, povățuită în îndemnurile ei de un spirit de imitație, împrietenită prea puțin cu rosturile unei culturi naționale, nu are până astăzi o influență regeneratoare. Poate și apropierea în timp a generației bătrâne de epoca unei umilinți politice contribuie la acel sentiment de deprimare morală, care înăbușe pornirile oricărei nuanțe de îndrăsneală în atitudini. Sufletele sânt cuprinse de o cumințenie târgoveată, de-o tânguire ostenită. Oameni de-ai noștri, ridicați la situații bune, pleacă fruntea și-și încuscesc sufletele cu o plecăciune de slugi. Trăiesc o viață de trei sferturi de secol în arena frământărilor noastre zilnice, fără ca să poți surprinde în călătoria lor lungă un singur gest de îndrăsneală. Acești bărbați cu situații, ajunși la cârma vieții noastre publice, lasă urme vădite în spiritul public. Fiind ei diriguitorii, sub dulul îndrumărilor lor se plămădește viața sufletească a tineretului. Din sămânța lor a răsărit aceea turmă de oameni „culți“ hrăpareți și cu spinarea de cauciuc.

Ridicarea unei țărâni lunate e chemată să curme rostul acestui soi de indivizi. Atitudinile energice ale sâtenilor trebuie să așeze temelii noi în sufletele cărturării.

Mișcarea de regenerare sufletească a unui popor nu se poate duce la isbândă decât prin pășirea factorilor de importanță cari conduc soarta lui. La noi aceștia sânt din vremile de demult și până astăzi în rândul întâi: *capii bisericești*. Arhieria este în împrejurările noastre particulare încorporarea celei mai înalte dignități; e legată prin urmare de cele mai mari îndatoriri.

Trecutul vieții politice a poporului nostru de țărani a fost diriguit de cârja vlădicească. Această cârje n'a fost numai sceptra îndreptător al trebuințelor noastre creștinești pentru dobândirea vieții veșnice, ci, asemenea toiagului lui Moise, a fost un arătător al năzuințelor noastre politice. Vlădicii noștri în fața tribunalului istoriei judecătore nu vor fi datori să răspundă numai pentru grija de bună păstorire a turmei lor unite sau neunite cu Sfinția Sa Papa, ci vor trebui

să deie seama de împlinirea sau neîmplinirea unor îndatoriri mai complexe. Ei vor fi judecați îndeosebi după cinstea sau necinstea atitudinii lor politice.

Biserica noastră „românească” are porțile ei larg deschise pentru intrarea triumfătoare a spiritului vieții moderne. Principiul național e o dogmă a acestei biserici, care trebuie să-și caute puterea ei de dăinuire tocmai în înfrățirea cât mai intimă cu trebuințele noastre naționale. Capii bisericești sânt, deci, prin rostul slujbei lor, bărbații meniți să poarte cel mai mare interes pentru viața noastră politică.

Astăzi, când orice om luminat și cinstit își dă seama de trebuința mare a regenerării sufletești, căreia trebuie supus poporul nostru, e vădit că arhieriei au îndatoriri mai grele. Ei au cea mai covârșitoare putere asupra fondului moral al țărănimii. Ținuta lor e busola după care se îndreaptă mințile rândurilor nenumărate de creștini. Faptele lor sânt substratul concepției morale a masselor. Demnitatea și cinstea lor e cel mai puternic învățământ care poate trezi pilde.

Acești prelați, deci, ridicăți prin atribuțiile slujbei lor la cea mai înaltă treaptă, sânt priviți de ochii noștri cu respectul cuviinței iertătoare. Ei nu sânt chemați să intre în rândurile noastre de luptători ai tuturor zilelor și tuturor prilejurilor, ci sânt ținuți la adăpostul strălucirii lor tradiționale. Ei nu pot fi zilerii muncii noastre atinși de pulberea săptămânii. Ei sânt chemați să coboare între noi numai la zile de praznice mari: la praznicele veseliei sau durerii unui neam. Venirea lor se imploară cu sfială și se așteaptă cu cinste. Cuvântul lor găsește ascultare în sufletele, cari se cutremură în fața lor de fiorul istoric al unei venerației de veacuri.

Arhieriei trecutului nostru au fost totdeauna în locul de frunte la astfel de praznice mari. Cârja lor a strălucit la asemenea prilejuri.

Aceasta a fost ținuta lor de veacuri, aceasta trebuie să fie și astăzi. Prelatul care nu înțelege trebuința de-a continua această tradiție, vulgarizează slujba lui și nu se mai poate aștepta din partea noastră nici la cuviința, nici la respectul istoric în fața cârjii sale. Câtva timp va putea fi salvat de

răsfrângerea venerației vechi dispuse să despartă pe dignitar de păcatele omului. El va observa în turma lui atitudini de nedumerire mută, nuanțe de neîncredere înăbușită. Va auzi mai târziu ecoul nemulțămirei pe departe și la urmă îi va fi dat să distingă glasuri ridicate de amenințări strigatoare. Credincioșii lui își vor trage seama, că o anume slujbă impune anumite linii de conduită cari trebuiesc urmate. Se vor lămuri cu vremea acești creștini, că rostul de reprezentant al unei dignități nu poate fi adăpostul pedepselor meritate.

Capii bisericești de astăzi, în mare parte, par a nu-și da seamă de grelele îndatoriri ale cârjii lor. Ținuta lor nu acopere totdeauna așteptările unui om, care apreciază pe deplin chemarea lor istorică. Firile slabe și șovăelnice ale multora din cărturarii noștri găsesc momente de justificare în ținuta unora dintre prelați. Înalta morală cu putere de pilduire n'o prea vedem biruind. Oamenii cu doi bani în trei pungi, slăbănogii, micii tirani nu prea pot fi fulgerați cu pilde din pășirile dignitarilor bisericești.

Iată protestarea unanimă a poporului nostru împotriva proiectului lui Apponyi.

Deoparte avem masa imensă a țărănimii, care strigă și cere dreptate. Vedem oameni cu sufletul desnădăjduit, înfierbântat. În mintea lor e lămurită primejdia de-a pierde pe dascălul care le învața copiii. Ei se frământă, se sbuciumă și, povățuiți de îndrumarea instinctivă a nuii îndemn de tămăduire, își ridică ochii lor cinstiți către scaunul vlădicesc: *„Azi nu ne mai pot ajuta domnii noștri. Azi trebuie să te ridici Măria Ta, să te duci la Impăratul să-i spui că ne ia școala“*.

În sufletul acestei obști trăește încă, luminoasă și neturburată, icoana istorică a vredniciei arhieriești.

De altă parte vedem pe prelații noștri cu grai puțin răspicat, cu poze umilite, cu accente de curtenire nepotrivită. Vedem ocrotirea paternă a unui imbecil deschiizând antișambra contelui Apponyi principilor unei biserici. Citim rânduri de apărare la adresa trădătorului, în gazeta bisericeasca menită să povățuiască preoțimea. Ni se dau desmintiri ridicole. Vedem cum alt arhieru în fața unui for legislativ al

țării spune o cuvântare cu subterfugii și ușițe, cheltuindu-și truda minții în căutarea măiestriei de-a nimeri mijloacele unei cochetării păcătoase.

Aceste pilde sânt smulse în treacăt, cu graba care îndeamnă un condei de bun simț să nu stăruie asupra momentelor dureroase sau urâte. Și nu sânt aceste pilde decât din multele cari plutesc la suprafață. Nu ne atingem de tainele prea puțin ascunse ale culiselor.

Dar sunt de-ajuns și aceste, ca să ne putem da seama de morala poveștii. Demnitatea nu și-a găsit de astădată nici o încorporare în ținuta păstorilor bisericești. Cu astfel de pilde nu putem edifica pe cei slabi, nu putem îndemna la fapte pe cei șovăitori. Nu putem crește poporul, nu putem slugi cărturăria. Nu putem trezi conștiința celor pe povârnișul căderii. Nu suntem în stare să regenerăm nici o picătură din sufletul nostru supus atâtor încercări.

Și e o mare nenorocire aceasta. Credința noastră veche, fondul moral al unor tradiții de veacuri se sfarmă. Țărănimea noastră își va părăgini cu vremea lamura de lumină curată în dragostea de biserică. Se apropie clipele de îndoială, de dibuire.

Noi, cărturarii acestui neam suntem datori să ferim poporul de asemenea cădere. Va trebui să se ridice cuvântul nostru la toate prilejurile potrivite împotriva ținutei fără demnitate a unora dintre arhieriei. Tăcerea e o armă pentru păcatele celor mici și noi nu putem tăcea.

Vom cere deci capilor noștri bisericești în aceste zile de pierderi mari, înainte de toate, o *demnitate* în pășire. Nădejdea noastră săpată de ghiară vicleană și rea vrem să se întărească prin pildele lor de înaltă morală.

Să grijiască strălucirea istorică a cârjei vlădicești și să-și deie seama de puterea tainică și mare a acestui sceptru asupra bunilor noștri țărani.

Să păzească cinstea toiagului lor înlănțuind prin aceasta sufletele de altarul bisericii. Să-și aducă aminte, că și astăzi această cârje pentru noi e cea mai puternică armă de apărare.

Vremea în drumul ei de premenire va găti și pentru noi arme nouă, împutinând, poate, îndatoririle de astăzi ale capilor bisericești.

Păstrată în strălucirea ei curată, această cărje va putea fi privită de viitorime cu cinstea, ce supune sufletul în fața unor moaște sfinte.

Neîmpărtașită de această grijă, cărja vlădicească își pierde rostul ei simbolic sfărmându-și încă în zilele noastre puterea străveche.

Și nu greșește mintea noastră când ne spune că e mare acest păcat.

Cuvântul arhierilor.

În mijlocul evenimentelor dureroase ale timpului din urmă trebuie să însemnăm un fapt îmbucurător, care ne inspiră mulțumire și are darul de a însenina pe câteva clipe atmosfera vieții noastre politice. Vorbim de atitudinea plină de demnitate cu care arhierii ambelor noastre biserici au respins atacul nesocotit din cunoscutul ordin al lui Apponyi. Prin această atitudine pare a se fi deschis o eră nouă în istoria politicei noastre bisericesti și e datorია cronicarului acestor vremi să stăruie asupra unui moment de-o asemenea importanță.

Să începem cu accentuarea unui adevăr netăgăduit: Linia de conduită politică a capilor noștri bisericesti din ultimul timp a fost în mai multe rânduri lipsită de hotărîrea unei demnități raspicate. Cu mai multe ocazii, dar cu deosebire în timpul din urmă, când ministrul Apponyi și-a dat la iveală planul de reorganizare a învățămîntului în școalele primare, arhierii noștri în pășirea lor au avut clipe de ezitare și uneori de dubietate jignitoare chiar. Cât de dureroase au fost impresiile ce a cules la noi spiritul public din aceste momente jalnice! Cu toții ne dam seama de importanța istorică a cârjei arhieresti în viața sufletească a neamului nostru, știam că în cursul veacurilor toiagul lor de păstorire a fost înzestrat cu atribuțiunile cele mai de căpetenie ale conducerii unui popor și tresăream de amărăciune când învățămintele prezentului ne arătau slăbiciuni din cari nu mai puteam recunoaște urmele continuității de tradiții în împlinirea acestor înalte dignități. Și stam atunci, zdrobiți, sub povara celor mai chinuitoare gânduri. Vedeam, cum în acele zile grele amorțirea căpeteniilor cuprinde în mreșile ei turma și cum pe ici pe colo răsar tot mai multe ființe șovăitoare cari urmează pilda celor mai mari. Vedeam cum, sub îndrumarea unor împrejurări excepționale în viața noastră publică, începe să prindă înfiripare o concepție morală cu temeuri șubrede,

pornită din îndemnurile unui utilitarism îngust. Vedeam cum ni-se înmulțesc slabi și cum ținuta lor de plecăciune domoală caută a și-o legitima cu atitudinea de oportunitate a șefilor noștri bisericești. Incepusem a asista la o criză morală a societății noastre, în care spiritul de sacrificiu părea a fi înlocuit tot mai mult cu pornirile unui egoism brutal, caracteristic vremilor de dibuire și nesiguranță politică. Noi ne ziceam atunci: în astfel de zile tulburi o îndrumare luminoasă numai strălucirea cârjei arhieresti ne poate da. Înțelegem bine că numai acest sceptru, purtat cu vrednicie, ar putea deschide un drum nou într'o epocă de lăncezire.

Firește, că în acele clipe când credința noastră în ziua de mâne era pusă la cântar, orice șovăire a arhierilor lua proporții mari în mintea noastră pătrunsă de îngrijiri serioase și trezea apostrofări uneori violente la adresa unor înalte fețe bisericești. Era pe deplin îndreptățită tresărirea ori cât de nervoasă, a nemulțumirii noastre, atunci când se părea că cei mai mulți dintre arhierii se apropie de apele guvernamentalizării care ar fi deschis o prăpastie între ei și popor. Și cum să fi rămas liniștiți, când preoțimea, unicul nostru factor istoric cu influență hotărâtoare asupra vieții sufletești a poporului nostru, era să fie îndrumată pe cărări cu tot protivnice aspirațiilor legitime ale acestui neam? Cum să ne fi putut suprima clipele de răsvrătire ale unei indignări firești, când cele mai temerare planuri de încălcare a drepturilor noastre bisericești și politice erau primite cu gesturi de ascultare umilitoare de către cei puși în fruntea destinelor noastre? Se înțelege, că nu am putut privi cu liniște atunci la desfășurarea unei serii de slăbiciuni și greșuri cari dureau. A fost deci foarte firesc, ca în acest timp și condeiele noastre să-și manifesteze cu toată asprimea resentimentul împotriva unei asemenea stări de lucruri.

De-atunci a trecut vreme puțina, dar suficientă pentru a crea o situație cu totul schimbată. Purcezând din învățămintele anilor de supunere și împins de himera rehabilitării unei popularități risipite în fața neamului său, contele Apponyi a cautat să ducă cu un pas mai departe opera lui de

distrugere. A voit să creieze o nouă etapă în înaintarea ideei grosolane a desnaționalizării unui popor. Și astfel a venit cu ordinul catehizării ungurești...

Intreagă opinia noastră publică a tresărit consternată în fața acestui act de obrăznicie și-a respins atentatul brutal care țintea la falșificarea vieții noastre sufletești. Societatea noastră, chiar și în nuanțele ei mai moderate, — cu excepțiunea câtorva indivizi călăuziți de doctrina „moderațiunii“ profesionale — și-a strâns rândurile într'o protestare unanimă împotriva loviturii nesocotite. Presa a susținut o agitație laudabilă în favorul cauzei și-a adus în mișcare toate păturile noastre sociale. Un lucru mai era însă de așteptat: cuvântul arhieriei noastre. Cât neastâmpăr și cât sbucium era în această așteptare! S'au reînviat vechile amărăciuni, s'a dat curs liber credințelor cari porcedeau din cunoașterea trecutului și n'am fi sinceri, dacă am susține că cele mai multe profeții ar fi fost pornite din convingeri optimiste...

Iată însă că profețiile îndurerate au fost desmințite de realitate: arhieriei noastre, într'o solidaritate admirabilă, s'au opus ordinului trimis de îndrăznețul ministru și au decis să nu-l execute.

Nu ne gândim acum la urmările acestui grav conflict între biserică și unul dintre nedreptii depozitari ai puterii de stat. Viitorul apropiat va lămuri situația și va arăta pe partea cui rămâne biruința.

Un fapt însă trebuie reținut: atitudinea bărbătească și de înaltă cinste națională a căpeteniilor noastre bisericesti. Câștigând ori pierzând dreptul nostru într'o luptă cu un guvern plin de păcate, noi nu schimbăm mult, în situația *actuală*, dar, având temeuri morale puternice în lupta noastră de rezistență și apărare, avem deplina garanță a biruinții de *mâne*. Și la întărirea nivelului moral al luptei noastre politice au contribuit prin ținuta lor actuală arhieriei ambelor biserici. Iată de ce trebuie să le fim mulțumitori.

Robia banului. *)

Scriem aceste rânduri înainte de-a cunoaște rezultatul alegerii dela Oravița. Această alegere e un prilej nimerit de a pipăi pulsul conștiinței naționale a poporului nostru într'un colț de țară și nu e importantă numai sub raportul biruinței sau înfrângerii momentane de care ne va împartăși, ci ne înfățișază fenomene din cari putem scoate învățăminte de-o lungă durată pentru multele noastre mizerii interne... De aceia, — spunând adevărul, — nici nu ne îngrijește în așa mare măsură soarta deputăției bătrânului nostru luptător badea Gheorghe, — cât ne îngrijesc diferitele apariții de destrămare a solidarității tradiționale, cari se ivesc acum în Bănat... Badea Gheorghe Pop din Basești va putea aduce aceleași servicii cauzei românești și din liniștea calmă a singurătății lui bătrânești, ca și de pe fotoliul camerei din Budapesta. Dar Bănatul se va sbuciuma ca un om bolnav, dacă merge înainte pe acelaș drum... Această alegere ne desvălește taine ciudate și neștiute încă. Vedem slabiciunile noastre luând proporții mai mari ca ori când și vedem ridicându-se la suprafață cu putere neobișnuită îndemnuri cari până mai deunăzi, sugrumate de simțul rușinei, nu puteau ieși la iveală.

Să ne înțelegem: Noi totdeauna am avut transfugi politici, — ca ori ce popor oprimat. Și e firesc acest lucru. Dar am avut indivizi răzleți, cari rămâneau ascunși în bârlogul căpătuielii lor rușinoase. Aveam un notărășel, un solgabirău, un deputat, un profesor de universitate. Li puteai număra pe degete. Și aceste secături tăceau și înghițeau. Ca ori ce făcători de rele, ei nu ne puteau privi în față. În psihologia masselor populare era întronată conștiința becisniciei lor și ei ne întorceau spatele, sufereau și nu cereau nici o recunoaștere. N'am avut însă o tagmă de oameni întărită

prin legăturile ori căruî fel de solidaritate, care ar fi putut îndrăzni să se lapede de poruncile limpezi ale credințelor noastre politice. La noi se știa și se urma învățătura tradițională și implacabilă: „Cine e cu guvernul e om vândut și să te ferești de el“. Aceasta era dogma politiceî noastre, dogmă consacrată de spiritul public al atâtor decenii. Această dogmă ne era razimul cel mai de căpetenie al existenței naționale.

Acum se pare că am fi ajuns la o schimbare. Cățiva zeci de ani de viață politică în care am suferit înfrângerî, au început să ne supună cerbicia. Transfugii au început să ni-se înmulțească, au început să ridice capul și — ce e mai periculos — au început să-și croiască o justificare principiară ținutei lor păcătoase. Negreșit, că astfel se schimbă situația, doar e mare deosebire între hoțul care fură împins de împrejurari și între cel care-și legitimează hoția prin o convingere principiară. De sigur că politica noastră, lipsită de perspectiva succeselor reale imediate, a fost prielnică înmulțirii acestui soi de oameni. O astfel de politică e pentru sufletele tari cari pot rezista ispitelor și sunt călăuzite în drum de strălucirea unui ideal. Ne puteam aștepta, deci, ca indivizi singurateci, cu termometrul însuflețirii în stomac, să se strecoare pe la spate din tabăra noastră. Ne așteptam și nici nu ne prea punea pe gânduri acest proces de purificare. Dimpotrivă, adeseori înlocuiam ura cu zâmbete de iertare și compătimire: „Dacă ți-e frică, că trag ușile și te încearcă reumatismul la temnița din Seghedin, nu iscăli alături cu alții; dacă ții mai mult la leafa regulată, la banii de locuință și de lemne și la pensia cădicică, decât la afirmarea demnității tale de om, — ei bine, nu sta alături cu noi, fă-te că nu ne vezi când venim dela vre-o întrunire națională și trage-ți obloanele la ferestre când trec valuri de popor pe lângă casa ta... Noi te iertăm, căci înțelegem cât e de greu în zilele noastre să fii om cinstit“... Cam așa gândeam cei mai mulți, văzând că pierderea ce îndurăm nu trage în cumpănă. Și așa zi de zi, strecurându-se printre ironia blândă și indiferența noastră, o mulțime de omuleți s’au înhamat la duș-

man. Noi îi știam, dar nu-i băgam în seamă, căci nu puteam socoti primejdioși pe niște biete făptuiri neputincioase, cari, dacă ar fi rămas între noi, s'ar fi prăpădit fără să le știm de nume...

Acum însă se schimbă povestea. Omuleții s'au înmulțit, s'au și îngrășat și, în măsura ventripotenței, au câștigat și în obrăznicie. Și minune! Concepția lor de viață îngustă, utilitarismul perfid al lozinței „dela mână pân' la gură“ începe a prinde. Iată înlămplarea tristă dela Oravița. Cum a închis ochii Brediceanu, guvernul ne-a mai tras de păr din obscuritate un astfel de omunculeț. El bietul, sărac, flămând, hămesit — ce să facă? S'a mai înconjurat de câteva creaturi problematice de prin cafenelele dubioase ale capitalei și-a pornit-o la drum. Ei, și acest Siegescu împreună cu alt aventurier, cu Burdea, a descins la Oravița. Gazetuța măcelarului domnit din Caransebeș prin rostul cutărei slugulițe a început să țipe, să scoată limba și să înjure ca totdeauna la astfel de ocazii... Toate bune, astea le așteptam și nu ne puteau neliniști. Dar acum începe și partea rușinoasă a acestei povești. Siegescu, vedeți, și-a găsit tovarăși numeroși cari au bătut în palme și au strigat să trăiască la mulți ani! Și nu ne-ar dura pe noi, dacă ar fi fost numai palmele celor câțiva avocați din Lugoj despre cari se zice, că s'ar fi burdit acum în pripă. Vai de capul lor, — noi nici nu câștigăm, nici nu pierdem dacă ne părăsesc... Dimpotrivă am mai cinsti bucuros vre-o câțiva... Dar ce ne miră și ne umple de cea mai profundă indignare, e că o mare parte din preoțimea și învățătorimea acestui teritoriu curat românesc să poată fi atrasă în lagărul necinstei... Am ajuns în sfârșit, să vedem o tagmă de oameni pășind în fața poporului ca po-trivnici ai intereselor acestui neam. Și ca ironia să fie mai amară, această tagmă e preoțimea noastră și învățătorimea dela sate. Sânt urmașii acelor factori istorici, cari au ținut în mâna lor sufletul acestui biet popor necăjit. Sânt popii românești, acest etern simbol de putere tainică și nețarmurită asupra maselor. Și sânt învățătorii, o tagmă de oameni răsarită din truda aproape supraomenească a unui popor de

țărani în năzuințele lui spre lumină. Nu poporul! Mulțimea de țărani obijduiți și-a scos căciulile și a topit omătul de zăpadă cu căldura însuflețirii, dar popa și dascălul au pus barba în piept și au plecat ochii în fața deputaților noștri. Și sântem siguri, că bunul țăran care va trece cu strălucirea unei îndărătnicii istorice în ochi prin pădurea de jandarmi, care va suferi ghionturi și înjurături de pe pustă pentru ca să-și poată da votul lui curat, va tresări când când va vedea chipul rumen al preotului din satul lui ocrotit de pene de cocoș și de baionete. Și în această clipă, în inima bietului sătean se vor clătina temelile unui fior moștenit din moși strămoși. Întors acasă, între prietenii lui bătuți și schingiuiți, acest om pățit nu va mai putea scăpa de sămânța îndoielii care crește în sufletul omenesc. Cu mintea lui sănătoasă, cu inteligența lui limpede de bun observator și fin analist, țăranul nostru va ajunge să despartă tradiționalul dar al sfintei taine preoțești de omul robit patimilor meschine. Și atunci va fi vai și amar de preoțimea noastră! Căci desbrăcat de acest dar, care a învăluit într'o aureolă de strălucire nease-manată chipul cucernic al preotului dela sate, rămâne, doar, un om cu barbă și cu pălărie tare lipsit de putere și însemnătate.

Și care e mobilul sufletesc al acestei schimbări rușinoase? Răspundem cu lacomismul brutal și adevărat: banul. E leafa, e așazisa „congruă“, cele câteva sute de coroane pe cari statul le scoate din șerparul țăranilor pentru a le da în mâna preoților și învățătorilor. Și acești oameni nenorociți socot, că în schimbul coroanelor sunt datori să asculte de cei cari le cer o atitudine ostilă poporului nostru. Acești oameni sunt destul de mici, pentruca să nu-și deie seama, că în fața intereselor superioare ale unui neam, cel mai elementar simț de înțelegere strivește îndemnurile egoismului îngust. Uită că rostul lor de preoți și învățători le impune o conduită excepțională. Uită că dâșii nu sânt profesioniști, cari planează deasupra mulțimii, funcționari meniți să se scalde în apele guvernului, ci sânt întruparea unei trebuinți de viață care se desface din sufletul specific al poporului românesc. Uită că din povestea de veacuri a frământărilor noastre

icoana lor e zugrăvită ca a unor *părinți* ai turmei cuvântătoare, sămănători de lumină și scriitori de jalbe la *guberniile* dușmane... Uită acești oameni, că în îndrăzneala lor păcătoasă rup firul continuității istorice a celei mai puternice tradiții suflețești, care a ținut în picioare poporul românesc.

Negreșit, că această stare de lucruri e foarte serioasă și foarte îngrijitoare. Stăm în fața unei dureroase crize apropiate. În asemeni împrejurări trebuie să veghiăm, ca să nu ne alunece pe poarta pierzării cei mai principali factori ai existenței. Preoțimea noastră și învățătorimea trebuie lămurite, că retribuția ce primesc dela stat nu înseamnă supunere la planurile guvernului. *Congrua și leafa învățătorilor nu sânt răscumpărarea bănească a sufletelor vândute, ci sânt contribuirea destul de zgârcită a statului la susținerea unor tagme de muncitori cari prin munca lor păzesc interesele acestui stat.* De această convingere trebuie să se pătrundă și preoții și învățătorii noștri, dimpotrivă, își pierd rădăcinile în sufletul mulțimii și nu mai au însemnătate.

Sântem deci în zile de fierbere mare. Un lucru e însa clar: ne trebuie mai multă severitate în interpretarea datoriilor cătră neam. La burdirea multor omuleți din rândurile noastre a contribuit și nepăsarea și mai ales dubietatea în atitudini, uneori direct jignitoare, a unora dintre marii ce-i avem. A sosit acum vremea să fim mai severi, mai puțin iertători. Azi ne trebuiesc oameni lămuriți. Toți cari fac cu ochiul dușmanului, mici și mari negustori în ascuns, trebuiesc dovediți și aruncați la o parte. În această muncă de curățire să fim necruțători și aspri. Să smulgem masca de pe ori-ce față, călăuziți de principiul vechiu, că bolnavii și găunoșii trebuiesc dați afară din rândurile de bătae.

Numai deplina sănătate morală ne poate mântui și poate nu e o utopie când ne lăsăm răpiți de credința, că *tineretul* nostru e chemat să urmeze îndrumările unui desăvârșit rigorism moral și, prin energia repulsivă a vârstei tinerești, să strivească în cale păcatele.

Deputații noștri.

Sântem la începutul mișcării de organizare politică, pornită pe urma constituirii recente a comitetului nostru național. Acțiunea întreprinsă de noul comitet pare a fi lămurit o chestiune de ordin principiar a vieții noastre politice dela inaugurarea activității parlamentare încoace.

Totdeauna îndatoririle conducătorilor sau reprezentanților unui popor sânt determinate de împrejurările politice, în care acest popor trăiește în anume epocă. La noi împrejurările politice cu totul excepționale împrumută atribuții specifice reprezentanților noștri din parlament.

Lupta noastră politică nu se poate asemăna cu a Maghiarilor din zilele noastre. Astfel și îndatoririle deputaților noștri se înfățișează într'o lumină cu totul deosebită. Pentru noi activitatea parlamentară a deputaților naționaliști nu e un mijloc de a câștiga succese reale și imediate în urma luptelor date în cameră, ci un mijloc *de a împărtăși masele poporului de o educație politică*. În situația actuală e foarte firesc că, fără sacrificarea unor principii de importanță vitală pentru noi, acei câțiva deputați trimiși în parlamentul din Pesta nu pot storce nici un drept pentru asigurarea intereselor noastre. Un manunchiu de oameni — cari prin numărul lor dispar în fața majorității covârșitoare a unor grupări ostile aspirațiilor noastre — nu poate elupta libertăți, nu poate nici asigura măcar respectarea celor existente. Într'o grupare întemeiată pe conștiința puterii se pierde glasul răzleț al principiilor de echitate. Iată, de ce cuvântul, care răsună în parlamentul ungar prin rostul deputaților noștri, are o menire cu totul deosebită. Acest cuvânt nu poate convinge o grupare, care porcede dela considerații principiare cu totul opuse; nu poate stângeni printr'o opoziție îndelungată desfășurarea de forțe a taberei contrare, fiind suprimat de mijloacele, cari sânt la discreția majorității zdrobitoare; nu poate câștiga un rezultat imediat fiind strivit de puterea numerică.

Dela începutul activității noastre politice, noi ne-am dat seama de aceste împrejurări elementare. Tocmai de aceea cuvântul deputaților noștri noi l'am socotit totdeauna numai ca o expresie a acelui sentiment de nemulțămire, care stăpânește rândurile poporului nostru. N'am considerat nici când cele câteva fotolii câștigate pe seama noastră în palatul de pe malul Dunării, decât un mijloc de protestare mai evidentă în fața lumii pentru toate nedreptățile, cari ating neamul nostru. Glasul acestor deputați e menit să se ridice, de câte ori tendințe potrivnice intereselor noastre cer încorporare în lege și să desvălească toate mizeriile ascunse de cari ne poticnim zilnic.

Rostul acestei activități parlamentare e deci mai mult de un ordin moral. Scopul acestor trimiși ai noștri însă nu se oprește aci. Cuvântul rostit în parlament cu îndrăzneala convingerii, cu înverșunarea dreptății jignite mai are o menire de mare însemnătate. In acelaș timp, când duce în afară, când arată în sus nedreptățile unui popor, el răsună și în jos și vine ca o îndrumare, ca un îndemn celor rămași acasă. Atitudinile de demnitate, de avânt repulsiv, accentele de energie și toate manifestațiile de protestare se coboară în sufletele miilor de oameni, cari le primesc și le frământă. Rolul deputaților noștri are deci o înaltă misiune educativă și e menit a regenera nivelul moral al vieții noastre politice.

Atribuțiile reprezentanților noștri în parlament sunt mai complexe și prezintă și alte îndatoriri. Negreșit, că numai prin cele indicate nu se justifică necesitatea unei activități parlamentare. Biruința curentului „activist“ a fost determinată de o împrejurare de alt ordin. Ne-am dat anume seama, că în epoca de pasivitate am fost pe rând lipsiți de toate mijloacele unei organizări mai temeinice a masselor și am ajuns la convingerea, că numai prin inaugurarea activității parlamentare ne putem asigura puțința de a mântui de corupțiunea politică rândurile țărânimii noastre. Ne-am convins, că activitatea parlamentară ne îngăduie apropierea de cei mulți, ne ușurează mijloacele de a-i organiza politicește. Acest principiu ne-a îndemnat, să nu mai stăruim pe lângă

preceptele unei rezistențe pasive. În temeiul acestei convingeri s'a început intrarea noastră în parlament și s'au dat luptele îndărătnice din diferitele ținuturi. Au trecut însă mai mulți ani și după fierbințeala ciocnirilor din parlament, după câteva momente de descurajare, s'a dat cu încetul la o parte această considerație principiară și toată politica noastră de activitate s'a redus la pășirile mai mult sau mai puțin energice ale deputaților în cameră. De *organizarea mulțimii*, de lămurirea sistematică prin adunări populare — cu puține excepții — nu s'a prea ținut seamă. Ne mai socotind cercurile atât de multe la număr, cari n'au putut alege un om de al nostru, chiar și în cele mai multe părți cari aveau reprezentantul lor în cameră, nu s'a desfășurat o muncă mai întezită de îndrumare. Au răsmas cercuri electorale lipsite de orice povață, necercetate nici barem odată de trimisul lor... De sigur nu în acest chip era socotită la început nici de cei trimiși, nici de cei rămași acasă, lupta „activității noastre parlamentare“.

Acum, după perândarea unor evenimente politice însemnate, după ivirea la suprafață a unor tendințe, cari trezesc toate îngrijirile oamenilor prudenți, conducătorii noștri și-au dat seama de necesitatea absolută a unei apropieri de mulțime, a unei organizări a masselor. Era timpul suprem pentru aceasta. În fața evenimentelor, cari se pregătesc, poporul nostru numai printr'o puternică încheiere colectivă a tuturor forțelor mai poate fi capabil de rezistență. Prin acest început de muncă nouă deputații noștri împlinesc numai atribuțiile firești ale activității lor parlamentare.

E o axiomă elementară, că o mișcare politică serioasă nu se poate susține decât avându-și rădăcinile în sufletele unei mulțimi organizate. Numai apropiind și orânduind această mulțime, unind toate îndemnurile și disciplinând pornirile de luptă se poate înfiripa o oștire, ale cărei rânduri să fie deopotrivă stăpânite de puterea unei idei. Această mișcare e menită deci, să închege toate murmurele de durere și din înrușdirea lor să creieze puternicul temei moral al unei acțiuni unitare.

Așteptăm cu nerăbdare proiectele de organizare ale clubului nostru parlamentar, pe cari le socotim cu atât mai binevenite, cu cât mai curând se pot supune discuției și aprecierii publice.

Cultură ungurească.

Motto: ... *A mi ugynevezett államférfiaink* többé kevésbé hasonlítanak azokhoz az afrikai törzsfőnökökhöz, kiket lefestve látunk a képeslapokban. Némelyik még félig meztelen, de egy finom londoni czilinder kalap van a fején félrecsapva, a másikon franczia pantallon lityög, de az orrában még o i fülbevalók s a csupa 7 mellén tetovirozott pelikánok. Szóval egy-egy modern európai ruhadarab megakad egyikön-másikon, de még teljesen jól felölözött afrikai fonókat senki sem látott ...)

Mikszath K. «Az én kortársaim», p. 102.

Puterea de observație a singurului novelist *maghiar* de talent, Coloman Mikszáth, a încondeiat în aceste imagini plastice fondul de cultură, care povățuiește mintea „bărbaților de stat” din parlamentul ungar.

Intâmplările zilnice justifică portretul zugrăvit de intuiția artistului. Tipul politicianului la Unguri e cel înfățișat în sirele de mai sus. Ridicați în pripă din rândurile unui neam lipsit de tradiții culturale, au avut vreme să-și improvizeze acești oameni doar atribuțiile externe ale unei educații occidentale. Apusul li-a dat smalțul ușor, care poate salva o clipă aparența, dar nu poate rezista unei cercetări mai amănunțite. Fondul sufletesc a rămas neschimbat, nepremenit de razele luminei. Școala n'a fost în stare să cizeleze încă materia brută. Cultura oficială, străină și pripită, n'a putut săvârși încă o evoluție a sufletelor. A dat numai lustrul falș al mar-

---

*) ...*Așanumiții bărbații noștri de stat* se aseamănă mult-puțin cu căpeteniile de triburi africane, pe cari îi vedem zugrăviți în revistele ilustrate. Cutare e jumătate gol încă, dar are trântit pe cap un fin joben de Londra, altuia îi flutura pantalonul franțuzești, dar în nas poartă verigi străvechi și pe pieptul desgolit pelicani tetovați. Cu un cuvânt, câte o bucată de haină europenească s'a rătăcit pe unul sau altul, dar căpetenie africană deplin bine îmbrăcată încă nime n'a văzut .

Mikszáth K. «Az én kortársaim» p. 102.

fei ieftine: glazura mincinoasă menită a seduce ochiul nepriceput. De aceia în fața ori-cărui om cu mintea deschisă tipul politicianului maghiar de astăzi se deosebește fundamental de bărbatul cu aceeaș menire al unei țări civilizate. E deosebirea strigătoare a unei vulgare imitații de ipsos de o operă de artă!

Moravurile parlamentare de astăzi sunt cel mai puternic argument pentru afirmarea psihologului Mikszáth.

Moravurile acestui parlament sunt — ca să folosim și pe mai departe comparația scriitorului ungar, — adevărat africane. Ne mai judecând nivelul moral al unei cete de oameni, în cari indivizi de talia lui Polónyi se pot ridica la frânele conducerii, trecând cu vederea ori-ce consecvență logică, ce ar putea trezi împrejurarea, că din acest parlament aproape în fiecare an se recrutează cu o regularitate matematică unul sau doi pungași ordinari pentru pușcării, sau pentru primitoria Americă, — să ne dăm seama numai de *nota parlamentară* a acestui sfat de oameni.

Patru sute de indivizi, la ei acasă, întăriți de forța priinței ocazionale a împrejurărilor politice, ajunși după o îndelungată hămisire la Canaanul larg al bugetului, — au în fața lor o opoziție de *douăzeci* de oameni. Această majoritate covârșitoare, poruncită să cadă vecinic de acord, e de o intoleranță asiatică față cu cei *douăzeci* din opoziție.

Deputații naționaliști, înfrânați în tot cuvântul lor de severitatea volnică a prezidentului, sunt acoperiți de insulte murdare, sunt întrerupți cu înjurături de vizitii răgușiți din partea majorității. Sânt trimiși la furci, la spânzuratoare. Sânt porecliți trădători de patrie. Sânt amenințați cu palme și cu ghionturi.

Două ciasuri pe galeria parlamentului din Pesta, când vorbește un deputat român bunăoară, lămuresc pe deplin orice judecată nepreocupată. Intr'un colț de bancă, încunjurat de doi-trei prieteni, liniștit, cu îndrăzneală cinstită, cu argumente puternice, cu apostrofări cuviincioase își desvolta discursul cutare deputat naționalist. În jurul acestui vorbitor o mare de capete tresare nervoasă, se sbuciumă, se agită. Ar-

gumentarea rece a oratorului, sprijinită pe paragraful legalității, se poticnește de chiotul vulgar al unei cete de oameni. Ori-ce afirmare a unui adevăr de sine înțeles, ori-ce apel inocent la sentimentul de echitate, presupus de orator în sufletul acestei mulțimi brute, e în stare să trezească urlete de șacali. Se văd brațe ridicate să amenințe, fețe cu umerii obrazilor ieșiți, cu ochii împăienjiniți de ură. Buzele tresar de convulziuni, burzuluind caracteristica mustață nedomesticită. În fiecare clipă ai aștepta o strașnică deslănțuire de prăpăd asupra oratorului. De-asupra acestor capete, un bărbat de treizeci de ani, înecându-și furtuna în suflet, cu abia vădita îndârjire a sprâncenelor, cu o seninătate poruncită își urmează netulburat discursul...

Ori-ce privitor se depărtează de pe galeria parlamentului de marmură, ducând în minte *această* icoană a parlamentarismului maghiar.

Iată „cazul“ dlui Vaida. Dorind să ilustreze cu exemple vii selbătăcirea sufletelor, pe care o poate trezi o ură neomenească, a cetit *răspunsul*, dat de un român, la *insulta* unui maghiar. *Răspunsul* n'a fost decât o parafrază a acestei înjurături murdare. Ce a fost rezultatul acestui nevinovat mijloc de argumentație? Il cunoaștem cu toții: chiote, amenințări cu palme, injurii de caporali turmentați... Un om, care n'a greșit *nimic*, neavând alt păcat, decât de a fi de bună credință, e silit a *douaoară* să plece scârbit din mijlocul unei adunări de oameni pătimași și incuți, cari se rătoesc împinși de apucături, cari numai calfelor de măcelar dela Salonta-Mare le pot face o cinste.

Și nu s'a găsit nimeni din aceste patru sute de deputați unguri, care, îndrumat de revolta spontană a unui sentiment cavaleresc, să sară în apărarea unui om singur ajuns în haita de lupi? Miniștrii, leaderii, conții: — au rămas cu brațele încrucișate pe fotoliul lor, privind senini această deslănțuire de barbarie turanică.

Iată oglinda adevărată a parlamentarismului unguresc!

Iată strașnica *cultură maghiară*! Pe noi ne înveselesc aceste dovezi evidente ale stupidității omenești. Deputatul

Vaida va fi susținut pe viitor de dragostea și devotamentul alegătorilor săi și va fi susținut mai ales de îndrăzneala noastră a tuturor care va găsi mijloacele de răsplată potrivită acestor josiicii.

Ne bucurăm însă că lumea civilizată câștigă lămuriri asupra fondului de cultură, care îndrumă faptele dușmanilor noștri.

Ne vine bine la socoteală împrejurarea, că cea mai proaspătă infamie s'a întâmplat tocmai acum, când supunându-și repulsiunea firească a sufletului, înfrânând implacabila mândrie habsburgică, bătrânul nostru Monarh s'a coborât pe câteva zile în palatul din Buda.

Ne bucurăm, că prostia cu răsvrătirea ei vulgară a putut pregăti pentru acest prilej de aniversare împărăteasca o icoană simbolică a stărilor tulburate cari sapă astăzi la temelia țării noastre.

E prețios pentru noi acest dar al zilelor jubilar.

Felicitările noastre deci vechilor și *noilor* consilieri intimi ai Majestății Sale!

Înainte oricărui judecător nepreocupat toate actele de intoleranță sălbatică ale „părinților“ acestei biete patrii sânt tot atâtea prilejuri de învățăminte prețioase.

Fiindcă deputații Camerei ungare sânt nu numai reprezentanții politici ai nației maghiare, ci în mod firesc și reprezentanții nivelului intelectual al acestei țări. Parlamentul e oarecum termometrul gradului de cultură al unui stat

Străinătatea poate fi deci lămurită acum asupra adorabilei civilizații ungurești și ori-cine își poate face o idee de țara care se razimă pe astfel de stâlpi.

Un privitor nepreocupat își poate trage seama asupra adevăratei stări de lucruri la noi. Fiece om cuminte se poate întreba: ce anume atmosferă de impertinență murdară, de mojie salbatică trebuie să înăbușe cancelariile solgabirăilor cu pinteni, când în parlamentul țării se tolerează atitudini de sergenți și surugii?

Noi suntem liniștiți și ori-ce act de brutalitate ne întărește credința neștirnutată în puterea noastră de rezistență.

Neamul nostru își va păstra neștirbite însușirile etnice în vecinătatea nobililor Maghiari.

Desnaționalizarea unui popor nu se săvârșește prin teripurile paragrafilor, ci prin o superioritate culturală.

De-o superioritate culturală nu poate fi vorba la un popor, a cărui mentalitate în drumul evoluției a înlocuit notele vioienței arbitrare ce se salva prin nuanțele unui cavalerism medieval, cu cinismul și obrăznicia semită.

Ce puncte de atracție, ce momente de înălțare sufletească poate trezi cultura unui asemenea neam, ai cărui reprezentanți politici socot potrivite atribuțiilor parlamentare înjurăturile de mamă și urletele de cârciumă?

De aceia să fim liniștiți.

Legile nouă și înjurăturile vechi nu pot stârpi un popor în calea lui de progres. Nu-l pot stârpi niciodată până când starea culturală a stăpânilor noștri își va găsi cea mai nimerită caracterizare în cuvintele unui proverb francez bineșor domesticit în mintea ungurească:

„Csak vakarni kell az urat és kilátszik a paraszt“.

Adunări populare.

În vârtejul luptelor noastre politice credința unui suflet curat e supusă multor clipe de îndoială. Sânt atâtea și atâtea prilejuri de-a te pune pe gânduri și a te pierde în profetii amare. Și cum s'ar putea altfel, când viața îți scoate zi de zi la suprafață învățăminte jalnice?... Te uiți în jur de tine, la societatea în care te învârtești, la pătura de cărturari a poporului tău și descoperi tot mai multe neajunsuri. Înțelegi degrabă, că aici sânt multe rane de vindecat și multe patimi cari dormitează în umbră. Imprejurările vieții politice au tăiat brazde adânci în sufletul nostru.

Frământarea asta zilnică desface tot mai multe taine și luminează tot mai multe unghere ascunse. Și tu, care te uiți cu privirea trează în jurul tău, rămâi adesea strivit de realitatea asta brutală a vieții. A, — ce urât e uneori un asemenea caleidoscop, când mintea face să defileze păcatele noastre... Ca la lacul Viftezda al scripturii se tîrăsc în fața ta slabă-nogii și bolnavii... Și sânt mulți, tot mai mulți. Din atmosfera lor încărcată de mizerii sufletul tău dornic de senin se cere departe și se sbuciumă ca o pasăre prinsă în colivie. În astfel de clipe de amărăciune, care-ți sdruncină moralul, o coborâre în mijlocul poporului dela țară e o adevărată binefacere. E o baie caldă a conștiinței trudite această petrecere între sătenii noștri, care îți reconfortează sufletul.

Oricare dintre noi, dacă a luat parte cândva la o adunare populară, a trebuit să se întoarcă biruit de superioritatea curățeniei morale a țăranilor noștri. Ce popor admirabil sânt acești oameni necăjiți și de omenie. Prin câte amăgiri au trecut, câte făgăduințe neîmplinite le-au sunat în urechi și totuși și-au păstrat credința și sănătatea sufletului. E destul să le trimiți o veste, că vrei să te cobori între ei, ca acești plugari fără hodină să se ridice de pe la vatra lor. Și cu câtă dragoste vin bieții oameni să te asculte! Din toată activitatea noastră parlamentară aceste cete de muncitori să-

raci ai pământului nu s'au ales cu nici un favor. Nimic nu le-am putut da din marele hambar de bunătați al puterii de stat care ne dușmănește. Dimpotrivă, le-am sporit necazurile. Pe urma noastră și jandarmul a fost mai sălbatic, și notăreșelul mai obraznic, și solgăbirăul mai vinovat în învârtirea paragrafilor. Favoarea materială, acest puternic mijloc de acaparare a mulțimei, a pornit totdeauna din tabăra protivnică nouă. De-aici s'au împărțit pururea tradiționalele „paprîcașuri“, hârtiile de zece și mai multe coroane, licențele de crâșme și câte alte răsplătiri menite a alina remușcările cutărui păcat. Și cu toate aceste sufletul mulțimii oropsite e cu noi. N'ai decât să privești cetele de țărani, cari au răsărit din înfundătura satelor și s'au pornit la drum să-și vadă deputatul, ca să înțelegi cât de nețărămurită e dragostea maselor noastre populare pentru conducătorii politici. Cum roiesc țărani la o astfel de adunare. Cum se îmbulzesc să prindă orice cuvânt care li se rostește, să vadă fața cutărui deputat al cărui nume e întipărit în mintea lor și ale cărui fapte au luat proporții legendare, în închipuirea lor minunată. Cum tresare în privirea lor mândria la auzul unor accente de îndrăzneală în cari se veștejesc marile nedreptăți cari le sapă groapa, cum li se înseninează ochii după câte o vorbă de glumă potrivită gustului lor. Și cum li se răscolesc sufletele, cum se mișcă pădurea asta de oameni în haine albe, când le spui că ești de-ai lor, că le cunoști sărăcia și le știi păsurile. Culegi atâta încredere în ziua de mâne din alipirea acestor săteni cari își cinstesc „domnii“ lor și cari te fac să înveți că în lupta mare a neamurilor îndemnurile legăturii de sânge vor fi veșnic hotărâtoare...

O astfel de adunare poporală e un prilej de întărire reciprocă a țărănimii și a clasei intelectuale. În fața mulțimii sănătoase dispar arătările urite ale societății care te neliniștește pe tine, biet cărturar al acestui neam. Ești adus în fața unei cete robuste cu sufletul făurit din frământarea îndelungată a zecilor de veacuri cari și-au lăsat în toate pecetea lor; simți în toate tiparul tradiției seculare cu cuviința și curația lui moștenită din bătrâni și nu te mai tulbură la tot

pasul dezechilibrul sufletesc fatal legat de clasele cu o cultură improvizată. Aici găsești o frumoasă înțelepciune a minții sănătoase ce n'a fost gătită de duhul strein al cărții ungurești, cu care ne năpădesc azi în școli și pe toate drumurile... Și tu, cel copleșit de duhul strein, te înviorezi ca într'o grădină fermecată, când ai pășit în mijlocul lor... Aici găsești bun simț și cinste și curățenie de moravuri, tu care ești sătul până în gât de orgiile obrăzniciei atâtor secături de cari te-ai poticnit în viață; și tot aici înveți însuflețirea curată, tu drumețul chinuit de îndoială ce vii dintr'o lume unde alergarea după ban e aproape singura normă care potrivește cărările vieții... Și câte nu-ți frământă sufletul după o asemenea coborîre între ai tăi, cari știu răsplăti atât de bogat pușintica ta osteneală.

Dar gândiți-vă, că și pentru țaran aceste adunări vin ca niște daruri de sus, menite a le alina inima trudită. Gândiți-vă la viața sărmanului nostru sătean. Numai cărticica de dare îl leagă de țara lui. El știe că trebuie să plătească, altceva nu știe nimic. Din toate atribuțiile vieții de stat el nu cunoaște nimic. Petrece o viață întreagă în întunec, cu sufletul covârșit de cel mai sdrobitor fatalism. Acum îți poți înclhipi cum cad cuvintele de lumină în aceste suflete. Vin ca niște solii ale unui viitor mai bun, ca niște rândunici cari vestesc primăvara. Nu mai vorbim de utilitatea practică a povețelor pe cari le poate cuprinde o cuvântare chibzuită cătră popor, nici de necesitatea politică a îndrumării pe cari numai aceste adunări o pot da.

De aceia ne bucurăm din toată inima, că s'a deschis seria adunărilor populare din acest an, — în cari deputații vor sta de vorbă cu poporul. Ne bucurăm, fiindcă știm cu toții, că sufletul mulțimii e un bulgăr de lut în mâna conducătorilor ei meniți a-i hotărî soarta. De și-ar aduce cât mai des aminte de acest adevăr frunțașii actuali ai mișcării noastre politice!

Ne premenim.

Din atmosfera vieții noastre politice mai recente se desprinde o chestiune de predilecție: așazisa împăcare a noastră cu guvernul. Tot mai multe semne de viață ne dă vestea asta. O vedem vânturată la gazetă, vedem cum se ivește tot a treia zi în cutare ziar unguresc din capitală, cum apare de sub condeiul sprinten al vre-unui publicist din țară în tovărășia unei serii de sfaturi zămislite din bunăvoință și desorientare și — se înțelege — o vedem de trei ori pe săptămână și în coloanele „Telegrafului“, unde, înfășurată în fraze blagocestive și cuvioase, ni-se prezintă ca o chestie de mare importanță pentru viitorul neamului.

Se fac misiuni în afacerea asta, se tulbură vilegiatura frunțașilor noștri și la Jägerhorn în Budapesta apare din nou, energică și frumoasă, figura de patriarh a metropolitului Mețianu. Se lansează vești și se fac combinații, ca la o afacere de bursă. Societatea le primește și le frământă. Vin, ca la târg, și unii și alții cu tot soiul de prețuri.

Răsar oameni noi cu ramură de maslin, cu vorbe blânde, cu povețe așezate. Spun că a sosit ciasul, că nu mai merge așa, că trebuie să ne împăcăm. Spun și rețeta: mai lăsăm noi, mai lasă Ungurii și se face pace. În întreagă atmosfera societății noastre se împrăstie din zi în zi acești microbi cari găesc culcuș în multe suflete. Și — n'ai ce zice — se dau la brazdă, azi unul, mâne altul. În cutare colț din Bihor protopopol român închină cu veterinarul ungar pentru frățietate, pe când în alt colț din Bănat, în umbra cafenelei, la jocul obișnuit de după masă, cutare avocat întârzie cu dădul cărților: „Trebuie să lăsăm din program autonomia Transilvaniei“... Și, ca să avem un ansamblu complet, negreșit că se ivește și fratele din România liberă, în chipul unui împiegat, care a plecat cu consoarta în Europa, la Brașov, și care e veșnic adorabil în soluțiile sale politice: „Ba nu zău, adică de ce n'ați face pace?““

Da, e un adevăr incontestabil, în societatea noastră nu e fără rădăcini acest curent. Tot mai multe semne ne arată o stare schimbată de suflete. Dacă stai și judeci, ți-se impune o serie de întrebări. Să fim oare în fața unei schimbări de credințe, cari ar provoca o îndepărtare de îndrumările tradiționale ale politicii noastre? Să ne fi convins, că sânt nedrepte și exagerate pretențiile formulate în programul nostru național și că a venit vremea să ne lepădăm de ele? Să fi primit probe eclatante de bunăvoință din partea noului guvern, ca să ne apropiem de dânsul și s'o rupem cu neîncrederea istorică, atât de perfect justificată? Ce s'a întâmplat în lumea politică, de se ivesc propagatorii unui nou curent?... Iată o seamă de întrebări, cari se pun în mintea oricărui observator al fenomenelor noastre sociale.

Căutând o explicație, sau o justificare de ordin politic, pentru această apariție, ai săvârși o muncă zadarnică. Cu inima liniștită o poate spune orice cunoscător obiectiv al stărilor dela noi, că împrejurările politice mai recente nu justifică nici decum ideia unei împăciuri cu guvernul. Evenimentele din timpul mai nou nu pot decât să întărească în sufletele sănătoase linia de intransigență a năzuințelor noastre politice. Incepând cu actele de revoltătoare nedreptate prin cari răposatul guvern al coaliției a țintit la desființarea noastră și sfârșind cu nelegiuirile dela alegeri, cari au inaugurat stăpânirea contelui Khuen, doar un cap pervers ar putea găsi un singur moment de apropiere. Dimpotrivă, numai infamiile electorale de-acum două luni ar fi deajuns ca orice judecată cu echilibru să se convingă, că oamenii ajunși la cârma țării astăzi sânt dușmanii de moarte ai poporului român, și că desăvârșita izolare de acest guvern e un caz foarte firesc de datorie națională. Rezoane politice deci nu prezintă acest svon de împăcare.

Și, cu toate acestea, dacă sântem sinceri, trebuie s'o spunem, că societatea în timpul din urmă scoate la iveală multe apariții de slăbiciune, cari tradează germenul unei dispoziții de apropiere cu orice preț de dușmanii noștri. Societatea cărturarilor noștri ne înfățișează tot mai multe mo-

mente de oboseală, care sânt totdeauna preludiul unei destrămări politice. Nu e în lumea asta nici o schimbare de direcție politică, nici o prefacere de idei în temeiul unor principii nouă. E pur și simplu o criză morală a unei societăți plămădite într'o vreme de apăsare politică. Trăind într'o continuă luptă cu întreg aparatul de forță al unui stat, în afară de marginile legii, nu e mirare că firile mai maleabile au obosit. De decenii întregi noi ne formăm o clasă de intelectuali pe care împrejurările ne silesc s'o ținem în nepotolită războire. Toată frământarea asta nu mai are clipe de popas. Trăim în austeritatea unor moravuri războinice, cari nu ne dau răgaz pentru plăcerile vieții. Intelectualul nostru e condamnat să urmeze îndemnurile unei morale superioare de abnegație, dacă nu vrea să se prăbușească. Condițiile lui sociale, mijloacele lui de trai sânt insuficiente. Intors acasă din vârtejul unui mediu intelectual, tînărul nostru absolvent de facultate e îngrădit în normele unei vieți de renunțare. Statul i-a închis toate porțile, noi de abia putem să-i deschidem o ușiță unde să intre. De sigur, că această viață îngustă îi taie aripile. Aruncat în vre-o cancelarie de consistor, sau țintuit de-o catedră la Blaj, sau încurcat în mizeriile unei avocaturii provinciale, în orice caz nu duce o viață trandafirică. Eminentul jurist cu frumoase aptitudini intelectuale, care în împrejurări normale ar trebui să fie designat pentru o catedră universitară, trebuie să se mulțamească cu descurcarea vulgară a unor mici afaceri de avocatură mărunță; tînărul cu talent literar trebuie să-și tânjască viața în umbra posomorită a unui birou, în vreme ce muzicantul delicat înoadă cifre în cancelaria unei bănci. Paralel cu această încătușare sufletească se desfășură procesul de largă ocrotire cu care statul își adăpostește favoriții. Câtă dărnicie e aici, cât fast și cât de superioare sânt condițiile de viață și de manifestare pentru un funcționar de mîna a doua din cutare minister din Budapesta, față cu situația celor mai aleși dintre oamenii microcosmului nostru chinuit...

Firește, că în astfel de împrejurări numai un perfect echilibru moral ne poate salva de prăpastie clasa intelectuală. Lupta e îndelungată, ispita e mare. Chemările dușma-

nului nu mai conţinesc, preţurile de trecere şi tradare sânt la aparenţă neînsemnate. Nu e de mirat, că slabi cad în această luptă, sau se feresc de asperităţile războiului. Numai cei aleşi se pot ridica la înălţimez morală a unei vieţi de sacrificiu şi renunţare, găsindu-şi mângăierea în credinţa, că prin jertfa lor au deschis drum fericirii generaţiilor de mâne.

Lupta aceasta în timpul din urmă s'a întetit. Sântem ca o cetate asediată de vreme îndelungată. Rândurile duşmane ne strâng tot mai tare. Am pierdut mulţi oameni, dar ne ţinem încă. Ni-s'au împuţinat armele de apărare, dar credem în isbândă. Numai cară de proviant nu pot pătrunde în această cetăţuie izolată, în care stomacul trebuie să ţie post. De aceia toţi flămânzii ne lasă. Noapte de noapte se strecoară pe sub poarta cetăţii în tabăra duşmanului. Noi îi vedem a doua zi din vârful parapetului, îi vedem sătui şi neputincioşi, cum se feresc de privirea noastră. Ce să facem? În vârtejul luptei le aruncăm dispreţul nostru şi în taină ne gândim la găunoşii, cari ne vor părăsi în noaptea viitoare.

O astfel de criză morală se petrece astăzi la noi. Nu e vorba aici de principii politice, ci de micile dureri individuale. Nu lucrează capul ci stomacul. Judecaţi ceata transfugilor noştri politici mai recentî. Cei mai mulţi sânt dintre naufragiaţii vieţii, cari fac acum un salt de moarte morală. Socot că ori se căpătuiesc, ori îşi pun capul. Aşa sânt cu toţii. Mangra vrea mitră, Slavici (cât de greu mă obişnuiesc să-l aşez în acest pomelnic) invoacă „mizerii materiale“, Şeghescu vrea şase mii de coroane la an, Burdea vrea situaţie... Şi aşa mai departe. În jurul lor se înşiră o ceată întreagă de indivizi cari, urmând busola micilor daraveri, văd că în tabăra noastră nu şi le pot satistace. Şi negreşit că e mare scara ierarhică a poftelor de căpătuială între scaunul de tişpan şi licenţa de cărciumă.

Ei bine, acum, prin trecerea unor oameni de oare care greutate, s'a provocat o deslănţuire mai puternică a acestor pofte. Pornirile de utilitarism sbucnesc acum cu mai multă putere şi prefacerea morală a societăţii noastre trece prin momente de criză mai acută.

Un lucru e cert : n'avem decât să ne bucurăm de această justificare. Orice tulpină, numai curățită de putregai e în stare să crească și să dea roade. Orice popor luptător trebuie să-și scuture balastul moral, dacă vrea s'o ducă înainte. Să ne sacrificăm deci și noi flămânzii și să nu ne pară rău. Se începe un proces de selecțiune firească, se primenește moralul public. Vom rămânea mai puțini, dar mai curați, mai îndărătnici, mai implacabili în lupta noastră.

În fața acestei situații noi numai o dorință legitimă putem avea : Voi toți câți mai sunteți azi în rândurile noastre, negustori cu naționalismul pe buze, cari schimbați în bani mărunți durerile neamului, toți cari în umbra cutărui consistor faceți ochi cuvioși și ușurați șerparul țaranului, toți avocații cari țineți cuvântări și plângeți la adunări, iar când vă 'ntoarceți acasă vîndeți capra săteanuului, jupuit... Treceți, Vă rugăm cu toții! — Treceți dincolo!

Vrem să ne premenim și mai avem de dat!

Adevărul.

Motto: «A gróf Karácsonyi palotában Herczeg Ferencz ez alkalomra irott «A levél» című kacagtató bluette-jét mutatták be... Mocsonyi Antal egy félszegen szerelmes tanár szerepében váltott ki sok kacagást a közönség سراiból». *)

Ziarele maghiare din Budapesta, 17 Mai.

De luni de zile asistăm la un războiu crâncen în publicistica noastră. O polemică ascuțită a luat proporții neobișnuite. S'au aruncat în cursul acestei campanii cuvinte grele, lovituri pătimașe. S'au scos pe teren toate armele din arsenal și s'au întrebuițat pentru smulgerea biruinței chiar și mijloace cari nu mai țineau seamă de îndatoririle pe cari le cere „lupta dreaptă“. Acum războiul e pe sfârșite. Cel puțin așa îți vine a crede când vezi părăsindu-și adăpostul prielnic o seamă de oameni, cari s'au bucurat totdeauna de ocrotirea păcii și cari acum au început să facă plimbări pe câmpul de bătaie deplin convinși, că nu mai primesc lovituri și pot da, fără nici o primejdie, chiotul larg de triumf. E o plăcere destul de vulgară aceasta și cei cari o simt pot avea doar mângăierea că sânt mulți. Vom fi iertați, dacă nu ne vom înșirui în rândurile lor și acum după potolirea patimilor vom încerca să spunem un cuvânt sincer într'o chestie de mare importanță pentru viața neamului nostru.

E vorba de articolul Dlui Tăslăuanu „Două culturi“ care a stârnit discuția aprinsă și fulgerele de mânie ale dlui Aurel C. Popovici.

Dacă trecem cu vederea unele judecăți pripite și acceptăm lămuririle ulterioare în cari se desfășură mai clar intențiile autorului, fondul acestui articol se reduce la afirmarea,

---

*) În palatul contelui Karácsonyi s'a dat farsa lui Herczeg Ferencz scrisă din acest prilej. Antoniu Mocsonyi, în rolul grotesc al unui profesor îndragostit, a stârnit mult răs în rândurile publicului.

că în sânul cărturării noastre se ivesc zi de zi tot mai multe îndemnurile unui egoism îngust cari pot compromite legătura de solidaritate firească între cele două categorii sociale ale neamului nostru cari sunt: țărănimea și cărturarii.

Să stăruim puțin asupra acestei chestiuni.

*

Din zile de demult și până deunăzi poporul nostru în această țară a trăit prin o singură pătură socială, prin țărănime. Aceleași suferinți, aceleași credințe sbuciumau pe bieții plugari legați de glie pe tot cuprinsul acestui pământ. Uniți prin îndemnurile aceluiăș trai, acelorași datini, iobagii de „legea românească“ aveau o singură matcă pentru gândurile și nădejtile lor, și la Murăș și pe Târnavă și pe malul Crișurilor în căsuțele albe sub acoperișul de paie trăia un singur suflet fărâmat în mii de părțicele. Ca fața unui lac din „munții noștri“ așa era sufletul acestui popor. Soarele îi lumina deopotrivă suprafața undelor și trezea aceleași răsfângeri de raze, iar viforul îi turbura la fel adâncurile și o picătură din acest întins de apă își lămurea taina lui. Neamul nostru era o unitate.

Ca pe un popor de țărani ne-a ajuns anul de sguduire : *patruzeci și opt*. În vremea îndelungată a domniei feudale ni s'au prăpădit aristocrații, cari și-au sacrificat pe rând toate atribuțiile lor etnice și-au fost înghițiți de clasa dominantă străină. Loviți de sus fără nici un sprijin, povățuiți de scriptura evangheliei și îndrumați arare de cârja arhierască, — acești oameni necăjiți au petrecut veacuri întregi. Cei ridicați din rândurile lor prin vre-o întâmplare a sorții au rătacit în tabăra de unde venea porunca și „slobozenia celor mai mari“. Numai puțini, foarte puțini au fost acei bărbați cărturari smulși din sânul țărănimii, cari în acest timp purtau în sufletul lor dragostea pentru mulțimea obidită. Călăuziți de avântul generos al vremii, cu inima sbuciumată de sentimentul unei repulsiuni împotriva nedreptății de cari și ei înșiși pătimeau, acești cărturari erau în mod firesc destinați pentru rolul de conducători ai sorții celor mulți. Din frământarea unor patimi de veacuri cari au dospit amărăciunea ță-

ranilor noștri, cei câțiva oameni cu carte au înțeles drumul ce trebuia urmat. În focul luptei care se deslănțuia, ei erau expresia conștientă a unui ideal comun, oglindit în inimile tuturor. Pășirea lor avea atribuțiile celui mai desăvârșit altruism înfrățit pe deplin cu aspirațiile mulțimii. Aveau deci o legătură de intimitate sufletească cu mulțimea, aveau cinstea și încrederea țăranilor. Asupra lor se concentrău toate privirile, gestul lor domina masele de lănceri, povața lor era cuvânt de ordine. Ei erau concretizarea tuturor nădej-dilor înfiripate în întunec, cari izbucneau în deslănțuiri pă-timașe. În dânșii vedeau țăranii pe omul iscusit în povețe, merit să-i răsbune și să le croiască o soarte mai buna. Acestor oameni cu sufletul pătruns de idealul lor, cu inima țărăneasă sub hainele nemțești le-a dat poporul un nume atât de curat din care se deslușește atâta intimitate, atâta cinste și încredere. Le-au zis: domnii noștri. Cine a ascultat la vatra țărăneasă poveștile unui moșneag, care spunea de lăncu pe câmpul dela Blaj, ori pe crestele munților apuseni, cine a auzit glasul unui moș bătrân și s'a înfiorat de fulgerele din ochii lui, acela s'a putut pătrunde de înțelesul pe care l a pus poporul în cuvintele: domnii noștri...

Dela 1848 și până astăzi au venit doua generații. Prin inaugurarea vieții constituționale, între altele au început să răsară pe ici pe colo oameni trecuți prin școli. „Domnii noștri“ s'au înmulțit zi de zi și au ajuns astăzi sa alcătuiască o nouă pătură socială. În cursul acestor cinzeci de ani însă încrederea tradițională a fost știrbită pe alocurea de urmași și sentimentul de frățietate între cele două categorii sociale a slăbit.

Ce s'a petrecut anume în acest răstimp? Obida mas-selor țărănești n'a găsit alinarea așteptată. Au rămas și pe mai departe vii și chinuitoare aceleași nevoi. Truda acelor suflete curate, cari au fost cei dintâi din „domnii noștri“ a suferit tot mai multe înfrângeri, încrederea pusă în puterile lor n'a putut aduce roadele așteptate și desamăgirea a trezit clipele celor dintâi șovairi. În rândurile raslețe ale cărtură-rimii înfiripate de curând au început a se ivi mișcări de di-

buire, proprii tuturor tagmelor improvizate. După zilele de ridicare unitară a neamului au urmat anii îndelungi de desfășurare înceată a intereselor particulare. Prin diferențierea socială s'a dat naștere și unei diferențieri de interese. Cei mai mulți din cărturarii ridicați erau prin profesia lor îndrumați la șerparul țaranului, care le da hrana de toate zilele. Cariera celor mai mulți — în situația anormală a împrejurărilor politice, — se întemeia pe această pungă a bietului om dela sate, platnic, răbduriu, stors de toți. Schimbându-se relațiile vieții politice tot în paguba noastră, aceste împrejurări s'au înăsprit din zi în zi. Prin educația străină încă s'au mai stângenit îndemnurile sufletelor și cu vremea s'au furișat între noi tot mai multe tendințe de egoism îngust, îndrumările unui spirit de căpătuială, cari alterează echilibrul intereselor vitale între cele două pături ale poporului.

Să fim drepți! În mijlocul nostru au început a se ivi oameni, pentru cari tradiția ideilor generoase, semănate și de înaintași, a ajuns o dogmă învechită, fără putere. O seamă din intelectualii noștri au compromis legătura de intimitate sufletească a generației dela patruzeci și opt cu masele poporului. Câți nu cunoaștem noi astfel de indivizi, cari prin purtarea lor au izbutit să schimbe în mintea țaranului straiile nemțești într'un simbol de exploatare a plugarului necăjit. Cunoaștem o mulțime de „intelenți“ călăuziți de pofta îmbogățirii pripite, împinși în toate faptele lor de un egoism brutal. Li vedem cuvântând la adunări, aruncând vorbele unui retorism fără suflet, cuminecându-se odată pe an prin un „dar“ de douăzeci de coroane trâmbițat la gazetă. Li vedem trăind și murind, împărțind coroane și făcând pe „frunțașii“ și ni se urcă sângele în obraz când cutare sătean stors în urma „afacerii“ își încheie povestea: „Așa să-mi ajute Dumnezeu cum ți-am spus adevărul „domnule“... S'ar părea de multe ori, că în sufletele hămesite e o sete bolnavă dospită din fiorul atâtor generații de strămoși chinuți și flămânzi — cari cer alinare prin rostul acestor urmași... Oricare dintre cetitori poate desfășura mai departe această idee jalnică și poate număra pe degete...

De o seamă dintre cei „sus puși“, ce să mai vorbim? Cuvintele ungurești așezate cu atâta amărăciune în fruntea acestor rânduri sunt argumentul cel mai clar. Ni-se înmulțesc oamenii, cari în bucuriile și durerile lor se depărtează de ale noastre, cari în interpretarea datorii lor naționale nu mai țin seamă de adevăratele trebuinți ale neamului. Căci, în adevăr, cine își poate închipui o mai nesocotită jignire a sentimentului său de mândrie legitimă, ca atitudinea de izolare desăvârșită a celui legat de tine prin porunca tainică a frățietății de sânge? Tu, tinere, care îți tânjești traiul nevoiaș din fărmiturile unui stipendiu în mansarde din etajul al treilea între jidanii din Budapesta, tu culegi strașnice învățăminte ale dragostei de neam! Și tu scriitor român, care te sbuciumi de durerile tuturor, care te cutremuri ca o mimoză bolnavă de orice adiere a vânturilor dușmane, tu încă ai un prilej de întărire a credinții tale, când descendentul unei familii cu rădăcini atât de puternice în conștiința publică a neamului tău, stoarce aplauze meritate pe urma tiradelor lui Herczeg Ferencz! Scrie-ți înainte versurile, smulge cât poți din inimă, coboară pe hârtie orice fior din sufletul acestui neam fără noroc și ostenește ferm convins, că nu vei izbuti niciodată să te ridici în mintea fraților tăi alături de cutare jidovaș cu pistrui, care înciocălează rime insipide în plimbările de pe malul Dunării. Aceste sânt învățăminte triste. Răceala pe care o trezesc în suflet se curmă cu greu. Inzădar sânt toate contribuțiile unei generozități de ocazie, care călăuzește familia Mocioni. Noi nu vrem astfel de interpretări ale sentimentului de jertfă, care îngenunchiază mândria unui popor. Indemnul, sufletului deosebește darul de bacșiș. Și noi știm cu toții, că demnitatea zdrențuită a unui neam nu se mai poate peteci prin bilete de bancă. Noi vrem sufletul, — dar vedeți, sufletul se duce departe, tot mai departe...

Neamul nostru e pus astăzi în fața unor probleme, cari ru se pot rezolvi, decât prin o puternică disciplină a tuturor rândurilor. Trebuie să apropiem și orânduim mulțimea, să unim toate îndemnurile de luptă, să înfiripăm o oștire sta-

pânită deopotrivă de puterea unei idei. Mișcarea noastră de astăzi e menită să închege toate murmurele de durere și din înrudirea lor să creeze puternicul temeliu moral al unei acțiuni unitare. În aceste zile de grea cumpănă nu poate exista decât o singură formulă a îndatoririlor obștești.

Orice tendință de a creia un sentiment de solidaritate într'un cerc de oameni se întemeiază pe omogenitatea de interese și îndemnuri a elementelor menite să formeze o grupare. Nu se poate închipui solidaritate între oameni ale căror interese se ciocnesc sau ale căror îndemnuri servesc scopuri opuse. Iată de ce în mișcarea noastră, noi încă trebuie să ținem seamă de categoriile din cari voim să închegăm o forță colectivă, să pipăim pulsul lor, să le judecăm cu toată liniștea echilibrul actual și să căutăm pe ce căi se poate ajunge la o legătură trainică. Acesta e deci timpul când trebuie să ne măturăm păcatele interne, să ne primenim. Acum e vremea să lămurim și să fixăm definitiv în conștiința poporului valorile morale ale oamenilor. Acum suntem dator să arătăm că pentru împlinirea datoriei către neam, cu toții avem o singură cărare, că pe arena vieții politice nu pot fi Români „moderați“ și Români „radicali“, ci numai *Români!* Și tot acum e timpul suprem să începem munca de regenerare a nivelului moral în viața noastră publică. Prin spiritul nou al unui altruism cinstit, noi, generația de astăzi, trebuie să reîntronăm vechea încredere făcătoare de minuni între popor și „domnii noștri“.

E datoria tuturor oamenilor, cari au un rost în viața publică, să se angajeze la această luptă de primenire. E mai ales datoria publiciștilor să fie în rândurile cele dintâi în această mișcare, și să primească cele dintâi lovituri. Aceasta e o datorie națională, o trebuință care nu poate suferi amânare. Poate fi botezat acest avânt ori cum, „socialism“ chiar, — porecla e indiferentă, — dar e vremea să-l pornim din toate puterile. Să ridicăm deci vâlul de pe toate minciunile cuvioase, să le zicem pe nume păcatelor cari bântuie societatea noastră, și să aducem un suflu aspru de sănătate, care să învieze viața noastră publică. Să nu ne temem de

sughițele cârcotașilor mărunți. Așa a fost de când e lumea : numai peste ruinele de cadavre s'a putut înfige pe parapet steagul biruinții.

În serviciul acestei idei s'a angajat și scriitorul articolului „Două culturi“ și călăuzit de *intenții* curate, s'a năzuit să înfățișeze o problemă de mare interes pentru noi. A avut de sigur judecăți pripite, afirmații neîntemeiate acest articol, dar *fondul* lui — cum am văzut — nu e brodat pe un neadevăr, ci, dimpotrivă, e izvorât din preocupările noastre zilnice. Iată de ce e nejustificată violența surprinzătoare a dlui Aurel C. Popovici și desgustătoare injuriile acelu cor de cârtitori improvizati, cari s'au socotit în drept să-și părăsească adăpostul tăcerii ocrotitoare.

Nu ne dor nici îngăimările presei maghiare. Am fost totdeauna de credința, că un popor, care are puterea de a nu-și ascunde păcatele, nu e lipsit încă de puțința premenirii sănătoase.

Mici negustori.

Să ne oprim la un fenomen social foarte semnificativ, ale cărui urme se deslușesc tot mai mult în viața noastră publică și tind a câștiga oarecari înrîurinte chiar și în vămășagul luptelor politice ale zilelor noastre. E vorba de înmulțirea acelei categorii de oameni, cari astăzi se socotesc datori a căuta o justificare de ordin principiar tendințelor acelei politici de căpătuială, care aproape fără întrerupere a fost urmată decenii de-a rândul de o serie de mici negustori ridicați din rândurile noastre.

Pe vremea curentului pasivist totdeauna s'au găsit doi trei oameni, cari împotriva hotărârii unanime — sprijiniți de guvern, au primit mandate de deputați și au urcat ani de-a rândul treptele parlamentului din Pesta. Acești oameni aveau certificat de botez românesc în toată regula, se numiau ei înșiși Români, vorbeau limba noastră și când li se da prilejul cântau în străină fără greș troparele. Care era dar justificarea lor? Cum puteau sfida îndemnul unui curent înstăpânit pe întreaga societate, și cum puteau susține în relațiile lor sociale cu noi un echilibru destul de comod, fără a fi măturați de oprobiul public? Cum se putea, ca doi trei inși din rândurile noastre să se împotrivescă unui curent de idei, care își are rădăcinile în recunoașterea unanimă a societății și cu toate aceste ei să trăiască netulburați alături de mediul ostil, să fie oarecum iertați pentru aceste poticniri și să păstreze legături destul de prietenești cu vrășmașii lor?

Cheia acestui paradox ne-o dă situația anormală a împrejurărilor politice dela noi. Acești oameni mici împlineau prin însuș rolul lor de duplicitate servicii de-o vădită utilitate particulară pe seama unor ciraci și prietini. Având câștigată prin abdicări principiare încrederea guvernului, ei o puteau folosi aceasta. Deschiderea unei cărciume, un bilet gratuit de tren, o slujbă nefinsemnată la comitat putea oricând să-ți câștige acest om batjocorit. Negreșit, că și cel

pus în slujbă și cel cu biletul de tren și cel cu dreptul de cârciumărit se întorcea acasă cu judecata făcută. Ei își trăgeau seama, că în alt chip, decât apelând la ajutorul omului păcătos, nu se puteau pricopsi. Intorși acasă însă făceau totul ca orice aparență de tovarășie cu cel hulit să fie ștearsă, ca să nu fie și ei osândiți de lume. Se lepădau deci de protectorul lor, îl batjocureau în rând cu toată lumea și își afirmau sgomotos disprețul lor de câte ori acesta, pentru a-și întări situația, se mai deda la o nouă faptă rușinoasă. Pe de altă parte, nici el protectorul nu cerea vre-o manifestație publică a recunoștinței, convins fiind, că laudele unei tabere străine nu-i pot aduce nici un folos. Decenii de-arândul s'a urmat cu acest vulgar machiavelism împrumutat, pe urma căruia s'a formulat o convingere oarecum generală asupra rostului acestui soi de indivizi. Fiecare spunea cam așa: „E adevărat, X e un mizerabil. Aici nici nu încape discuție. Cu astfel de politică am duce în scurtă vreme de mal neamul. Dar vezi, X nu e periculos. Are puțini tovarăși. Și apoi la urma urmei, când stai să socotești bine, e oarecum lipsă și de astfel de slugi. Iți dai seama, că în situația noastră politică oamenii aceștia meschini pot aduce mici servicii de oarecare însemnătate. Negreșit că trebuie să-i batjocorim, pentru că dacă se înmulțesc și pot prinde rădăcini în sufletul mulțimii, devin periculoși“. Cam așa se rostea judecata curentă asupra acestor oameni.

Ce socoteau ei și care era justificarea lor? Intre patru ochi un asemenea om spunea cam următoarele: „Să nu crezi Dta, că sânt supărat, fiindcă m'ai înjurat de atâtea ori și la gazetă și la adunări populare. Nu, dimpotrivă îți stau într'ajutor. Dacă ai ceva în minister, îți isprăvesc afacerea. Merg cu Dta la secretarul general și în 24 de ore ai dreptul în mână. Și de ce aș fi supărat? Eu sânt hotărât și știu pe ce drum merg. Să nu crezi că batjocura mă poate atinge. Uite Dta ești de alte păreri. Atât. Eu însă cred că aduc și eu folosul meu. Lasă, că dacă nu m'aș fi dat la brazdă, mucezeam acolo în cancelarie toată viața. Așa, vezi Dta, sânt deputat și trag leafă. Duc trai ușor și înlesnesc și pe al altora,

le isprăvesc afaceri și nu le cer nici o mulțămire. Așa și Dtale, dacă ai ceva. Și poți să mă înjuri, noi tot prietini rămânem“... Pe această mentalitate de slugă e brodat întreg fondul sufletesc al acestui „politician“... Astfel s'a susținut întreagă viața, ducând un trai căldicel, nefiind călăuzit decât de pornirile unui îngust spirit de căpătuială. La zile de bătrânețe, când era premenit în slujbă de alți negustori mai abili, el se retrăgea de obicei în orașelul lui de provincie, de unde pornise odinioară pe cariera lui ingrătă ca cinste, vulgară ca atribuții morale, dar cu resplătiri materiale însemnate. Ca o ironie brutală uneori eșia la iveală, după moarte, că acest individ a lăsat vre-o fundație sau a destinat o sumă pentru cutare scop filantropic. E atât de rușinoasă uneori povestea unei filantropii...

Iată în linii mari rostul acestei spețe de „politiciani“. Până bine de curând, și chiar astăzi încă, acest tip își găsia copia mai mult sau mai puțin apropiată. În timpul mai recent însă ei încep să ne înfățișeze o nouă linie de conduită.

În anii ultimi s'a înstăpânit anume convingerea, că e nepriincios pentru noi să lăsăm la suprafața vieții politice astfel de creaturi, al căror mercantilism vulgar nu poate aduce decât corupția masselor. S'a dat deci lozinca activității parlamentare. S'a pus în mișcare aparatul de însuflețire a mulțimii care, deși supusă atâtor încercări, încă nu pierduse din putere, și s'a adus un nou cuvânt de ordine pe arena luptelor noastre politice: *Vrem deputați cari acolo în parlament să fie expresia spiritului public care stăpânește mișcările poporului nostru*. Se cereau oameni, cari să observe acel fir de continuitate cu trecutul luptelor noastre politice, cari să fie solidari cu desfășurarea istorică a postulatelor noastre naționale, formulate în mai multe rînduri în epoca noastră de pasivitate. Nu vrem prin intrarea în parlament să ne legăm soarta de balansa unei oportunități, nu vrem să facem târg, nu căutam să ne stabilim un echilibru cu actualele formațiuni de partid în sinul parlamentului maghiar. S'a început o eră de luptă, care nu avea menirea să acapareze favoruri, ci să

pretindă drepturi. Negreșit, că acest curent, cu nota pronunțată a acelei intransigențe prin care s'a distins viața noastră politică din trecutul apropiat, — nu era prielnic tagmei de târgoveți mărunți. Într'o astfel de epocă când spiritul public cere acte de eroism, steaua micilor negustori e în declin. Acest curent deci avea să măture toată seria căpătuțiilor pe ușor și să strivească tot rostul lor de existență.

Această situație schimbată a surprins rîndurile lor ignobile și a avut darul de-a le crea câteva momente de perplexitate. Ce au făcut ei? Unii și-au tras seama, că e timpul potrivit să spună un duios „pater peccavi“ și, cu atitudinea de cuviosie a fiului rătăcit, să se întoarcă în rîndurile noastre. Au și fost primiți și cu un gest de iertare creștinească li-s'a deschis poarta. Alții, cari erau prea departe pe povârniș, pentruca să mai poată risca reușita problematică a unei reîntoarceri, au primit lupta pe față. Sprijiniți de ajutorul străin, împotriva spiritului dominant, ei au mers înainte cu îndărătnicia cunoscută a omului hămesit și sau au fost desființați, sau au reușit să cucerească.

Avem deci și astăzi aceleași două tagme istorice de oameni în politică. Unii cari s'au străduit să transpună în parlament ecoul luptelor noastre politice din trecut, având să împartă săgețile unei apărări înverșunate și să primească loviturile unei uri seculare, — iar alții întemeiați pe vechea lipsă de scrupule, vânători de căpătuială ieftină. Unii îndemnați de sufletul întregului neam, având sancțiunea recunoașterii unanime a masselor, alții povățuiți de acel vulgar „do ut des“ al aventurierilor fără preocupării de ordin moral. Unii înfierînd nedreptățile, cari sapă soarta unui neam întreg, fără puțința de a le găsi o alinare, alții înghițînd toate loviturile îndreptate împotriva marelui corp național, primind în schimb mijloacele unor ingrate îndulciri parțiale.

Cum s'a desfășurat mai departe procesul psihologic al celor din urmă? Văzînd lipsa de succese reale a activității noastre parlamentare, ispitind unele momente de descurajare a celor dintâi, deslușind mici turburări în tabăra lor, ei s'au ridicat încetinel din obscuritate. Mai întâi au aruncat vorbe de

un cinism grosolan. Au tras oameni de mâneacă: „Ei, ce-i cu eroii voștri? Cu ce v'alegeți pe urma lor? Vă bat jandarmii și vă înjură solgăbirăul. Dacă e vorba de vre-o ispravă: ei ce ajutor îți pot da? Sprijinul lor strică toată treaba. Dacă vrei licență vii la mine, dacă vrei bilet de tren tot eu îți fac rost, la comitat în slujbă tot cuvântul meu te pune“. Mai apoi au început să se lanseze prin publicitate. S'au apropiat de pulpana unora de-ai noștri cari, sau din neputințe senile, sau din oare-care înrudire sufletească, au început să nutrească temeri. Le-au spus cu aere de îngrijorare: „Nu vedeți că se apropie neamul de prăpastie? Nu simțiți, că cu vitejia asta nu merge? Ungurii sunt mai tari și ne pun genunchii pe pept. Ne trebuie pace!“

Și iată-ne ajunși la zilele noastre! Acei, cari simțesc că în noul curent de idei nu poate să numere nimic, acei cari n'au nici o rădăcină în sufletul celor mulți caută un cuvânt de îndreptățire pentru a se susține la suprafață, caută un caracter de legalitate principiară cu care vor să salveze aparențele pornirilor de căpătuială. Simt, că se gată jarul sub oală. Vă cunoaștem nobili apostoli ai virtuților evanghelice! Cereți cam tot atât cu toții, vă cunoaștem!

Nu avem deosebite îngrijorări în fața acestor mărunte panglicării de tarabă.

Fiecare acțiune politică trebuie să fie determinată de spiritul public al unui neam. Și acest popor românesc cu vigoarea lui repulsivă încă n'a ajuns la epoca de degenerare când existența se susține prin târgueli. Nu e aceasta vremea micilor negustori. Acest neam se pătrunde tot mai mult de energiile, a căror deslănțuire va strivi sufletele mici.

Coborîți deci, vă rugăm, în obscuritatea prielnică dărilor dubioase. Armele rezistenței noastre politice de veacuri încă n'au ajuns la mezat.

Roadele iertării...

Am mai amintit-o în diferite rânduri și împrejurările ne silesc s'o repetăm din nou necesitatea spiritului de intransigență în mișcările noastre politice. Orice judecător drept al intereselor noastre va recunoaște trebuința absolută a unui puternic fond moral care să ne disciplineze toate îndemnuirile ce ies la iveală în viața publică. Forța morală este singurul apanaj de viață al popoarelor luptătoare.

Acest principiu va trebui să ne călăuzească toți oamenii, cari se ridică la suprafață în societatea noastră și râvnesc la rolul lor de conducători. Iată de ce se va combate totdeauna de cătră mințile clare orice tendință de alunecare pe panta oportunismului politic la noi și de ce va fi strivită fără cruțare orice năzuință de-a introduce spiritul de târguire în arsenalul nostru de apărare națională. Căci prin această târguire îndelungă cu împrejurările, prin căutarea neîntreruptă a unui nou echilibru cu situații create de abdicări continue, lumea noastră morală se tulbură și se clatină în toate temerurile ei.

Stați și judecați pe ce cale am apucat noi în timpul din urmă și unde putem ajunge urmând acest drum! Gândiți-vă la rezultatele fatale, pe cari le aduce zilnic slăbirea spiritului de intransigență tradițională în atitudinile noastre politice. Gândiți-vă, că e pe cale de a se înjgheba în rândurile cărturării noastre o nouă concepție de viață sprijinită pe cel mai brutal utilitarism de-o clipă. Zi de zi ne răsar tot mai mulți oameni, cari nu-i cer vieții decât satisfacerea unor exigențe materiale, cari se scufundă nepăsători în mlaștina unui duh străin și-și potrivesc gândurile după îndrumarea unor interese potrivnice neamului nostru. Se înmulțesc oamenii fără scrupul în căutarea căpătuielii. În fiecare zi se mai alătură o verigă la acest lanț de păcate. Azi se *burdește* cutare avocat ca să-și aranjeze o serie de polițe protestate, mâne se dă plainic vre-un protopop ca să nu

i-se tulbure pașnica digestie a congruei, poimâne i-se abate cutărui profesor dorul de-a colabora la „Ungaria“ lui Moldovan. Și așa mai departe. Zi de zi. Puterea de contagiune a exemplurilor e mare. Toți oamenii necăjiți au câte ceva de temut, câte-o fărîmă de bunătate de pierdut pe lumea asta. Și vezi cum se înstăpânește tot mai mult în judecata obștei o mentalitate hibridă cu tot germeul disolvant al cuminenției bolnave. Oricine își poate da seama de urmările nenorocite ale acestei boli primejdioase.

Care este pricina de căpetenie a proporțiilor deosebite pe cari le-a luat în timpul din urmă acest curent simptomatic? Să fim sinceri în răspunsul nostru. Sântem noi. Sânt *conducătorii vieții noastre publice, sânt șefii mișcărilor noastre*. Este elasticitatea spiritului de interpretare a datoriilor către neam, care povățuește de un timp încoace linia de conduită a fruntașilor noștri. Căci să fim drepți, dar e nemăsurată iertarea și excesivă dulcea bunăvoință cu care se tratează la noi păcatele politice. Nu credem să existe un colț de pământ unde suportarea unei crime naționale să fie mai comodă, decât la noi. La noi se iartă pe toată linia, la noi se uită. Sărmanii de noi, — cu pedepse așa de ușoare cum să putem ținea rânduiala în casă? În societatea noastră improvizată ies zilnic la suprafață păcate. Ies pe scara întinsă de pervertire a sufletului omenesc tot felul de poticniri. Și noi, îndemnați de logica mălăiață a slabilor, noi iertăm. Noi cercetăm, noi cumpănim mobilul sufletesc al vinovaților, îi spălăm cu isopul umilinței noastre și ne bucurăm strașnic când vedem mâna întinsă a fiului rătăcit, care ne bate la poartă. Ne ridicăm atunci în pripă, deschidem brațele cu iertare creștinească și, ca să fim în deplină potriveală cu scriptura, tăiem vițelul cel mai gras în cinstea fericitului rătăcit... Și iertăm atunci și ne aprindem și ne jurăm și avem perfecta asigurare a bunei înaintări. Și tot așa zi de zi — iertăm cu toptanul dela mitropolit până la crâșnicul din Cârneția toate crimele cari ne întunecă conștiința națională. Și iertările aceste au început să se săvârșească atât de ușurel, încât ți-e mai mare dragul să fii certat cu legile cinstei.

Doar cu toții știm, că infamiile pentru cari în alte părți se smintesc oamenii în bătai, la noi se supoartă cu atâta ușurință... Ei și care e rezultatul firesc al acestei stări nenorocite? Este *intervertirea valorilor morale în spiritul public*. Acesta este rodul firesc al atâtor duioase iertăciuni. Limitele cinstei și ale necinstei devin atât de elastice și se apropie atât una de alta, încât se confundă. Și nu mai știe lumea, care e anume cărarea dreptilor... Iar omul nostru dela sate, bunul și răbduriul nostru ostaș rămâne buimac, uluit și se uită prostit înainte: „De cine să ascultăm, mă Ilie?!...“.

Ei bine, această stare de lucruri trebuie să se schimbe, dacă nu vrem să ne spulberăm orice credință în ziua de mâine. Nu mai merge cu iertarea, domnilor conducători ai noștri, deputați și nedepuțați. Se cere de-acum mai multă severitate în judecarea faptelor, cari pot înrîuri conștiința mulțimei pe care ne răzimăm cu toții.

De aceea ne ridicăm cuvântul cu toată tăria împotriva pășirei domnului deputat al Arpașului Nicolae Șerban, în congregația comitatului Făgăraș. Iată încă un om, care de decenii se susține la suprafața politice, edificând pe suspomenita noastră virtute creștinească. Căci, Doamne sfinte, câte nu i-s'au iertat acestui politician din Țara Făgărașului! A slugit serii de guverne sub Wekerle, Bánffy, Héderváry, Széll, Tisza, înregimentat în partidul dela putere. La alegerile din urmă însă, când cu pășirea noastră mai puternică înspre activitate parlamentară, a întors oiștea spre noi, domnul Șerban. Și noi, — l'am iertat. N'a sprijinit cu nimic mișcarea noastră parlamentară deputatul Arpașului. N'a ținut un discurs în cameră, în zilele când era fierbere în rândurile noastre. N'a făcut o dare de seamă să-și lumineze alegătorii. Și noi, l'am iertat...

— În schimb, ce a făcut? A vânat urși și capre negre cu Justh în munții Făgărașului și a ridicat pahare de șampanie pentru „împăcarea“ cu Ungurii. S'a dus să închine la masa serbărilor din 15 Martie, alături cu corifeii șovinismului maghiar din țara lui Radu Negru. Și noi l'am iertat pentru toate. Și pentru urși, și pentru capre negre, și pentru greurușii îm-

păcării. Dl Șerban însă, un recidivist cunoscut în materie de balansare politică, drept răspuns al acestor atitudini creștinești, — ne mai dă un bobârnac. Mai deunăzi, în congregația din Făgăraș, se ridică și propune un proiect de înființare a băncii autonome maghiare. Se alătură așadar la un punct cardinal din programul politic al partidului Kossuthist și supra-licitează în „patriotism“ pe fișpanul acestui comitat... Și toate acestea, sfidând programul partidului nostru național, bătându-și joc de orice îndatorire de disciplină de club, făcând totul în temeiul înțelepciunii d-sale din proverbialul Făgăraș...

Se 'nțelege, acuma orice om cuminte știe, că trebuie să se isprăvească cu iertarea. În acest caz, dulcea virtute evangelică ar fi o prostie. E doar atât de evident verdictul oricărui om cum se cade. Domnul Șerban trebuie să tragă consecințele acestei pășiri de capul lui. Scurt și cuprinzător: trebuie să fie reglementat după merit de către clubul partidului nostru național.

Ca să se spulbere orice dubietate, care ne sapă moralul, noi așteptăm o hotărîre riguroasă și exemplară din partea deputaților noștri, cari pot fi oricând trași la răspundere de opinia publică pentru astfel de pășiri aventurioase...

Fruntașul.

I.

(Scena se petrece într'un orășel din nordul Ardealului. Biroul domnului avocat Dr. Traian Hurmuzău, fruntaș, naționalist înfocat, membru al mui multor corporații etc, etc... Amurg. Fruntașul stă la masa de scris, dus pe gânduri; e bărbat chipeș peste patruzeci, grăsuliu, oacheș cu barbete „pocânbart“ și cu ochelari „țvicări“ prinși în aur. În momentul când începe povestea, servitoarea Veta deschide ușa cu sfială, întâi bagă capul și după un moment de ezitare intră. Hurmuzău tresare nervos și-i sar ochelarii pe masă. Acest obicei rău îl au de câte ori li-se necăjește stăpânul, fiindcă pe nasul lătăreț și vulgar stau numai aninați. Slujnica îngâlbenește).

Dr. Tr. H. (nerăbdător): Să mă lasă'n pace! Auzi? Ți-am spus, că nu-s acasă! Să mă lasă'n pace!

Servitoarea (cu teamă): Mă rog, săru' mâna, că nu vrea. Nu vrea să plece! Tot la *cufnă* stă de azi dimineață... și c'așteaptă pe domnu!... Ice, că tot atâta, are vreme... (Mai îndrăzneț). Ne-o adus și-o corfă de ouă, tare proaspete mă rog...

Dr. Tr. H. (Domolindu-se. Plictisit): Ce vrea? De unde-i?

Servitoarea (Prinde curaj și se apropie un pas): Din Mărgineni, mă rog, zice că are o treabă mare și-un ficior cătană'n Bosnia... la ștrelți... Il mai ține-un an și-o lună... (Induioșată). Și tot oftează: Ion al meu... li zice Ion... (Schimbă tonul. Cu teimei). Întâi era să-l bage la furvezări la Balg...!

Dr. Tr. H. (îi taie vorba răstit). Ieși afară. (Servitoarea înghite cuvântul Bălgărad și speriată se învârte în călcâie, îi foșnesc poalele, într'o clipită iese și închide ușa. Avocatul își aprinde țigara, își potrivește ochelarii. Se uită în oglinda de peste masă și zâmbeste, mângâindu-și barbetele. Apucă din nou hârtia dinainte, cetește încet. Se înseninează. Cetește cu glas tare: „*Domnilor și fraților, cum a zis poetul nostru Mureșan, unde-i unul nu-i putere la nevoi și la durere, noi*

*trebuie să fim cu poporul, talpa țării, noi cu ei și ei cu noi, în iubire și dragoste, căci din opincă ne tragem și aceasta este caracteristiconul nostru“... Se oprește. Privește din nou în oglindă și repetă apăsând vorba :... *aceasta este caracteristiconul“... Stă pe gânduri o clipă. Așează hârtia la o parte, își scoate ceasornicul. Se reculege. Strigând). Veto ! Veto !**

Servitoarea. (Deschide ușa repede). Poftim.

Dr. T. H. (acru). Spune-i să vie ! (Servitoarea iese mulțămită. Pauză. În scurt i-se aude vocea prin ușa întredeschisă, în ton familiar : „numa să te lasă să-i spui“... Ușa se deschide domol și în prag apare un țăran uscățiv, trecut de cincizeci de ani, umilit, cu pălăria subsuoară).

Țăranul (își șterge fruntea cu mâneca cămeșii). Să ierțați Măria voastră. Bună sara...

Dr. Tr. H. (surprins). A... dumneata ești?... Ee... Ai adus?...

Țăranul (cu bunătate). Tocmai de aia viu domnule doftor... să mă ierți... ierta-te-ar Dumnezeu... până la culesul cucuruzului... nu putem... nu putem de loc...

Dr. Tr. H. (ironic). Știi ce, Oarță Ilie ? N'o mai lungi ! Pune-i jos... Scoate din șerpar... De acolo dela spate ! Lasă, că știi eu...

Țăranul (zîmbește îndurerat). Ba chiar acum odată, numai ce-i drept... zău că nu se potrivește...

Dr. Tr. H. (nerăbdător). Lasă, lasă ! N'o mai lungi... uite am treabă... pune banii jos... tot așa faceți !

Țăranul (blând). N'avem, domnule, n'avem... (Explicând). Iaca rata la „Dacia“.

Dr. Tr. H. (Țînos). Atunci ? Ce vrei?...

Țăranul. (Scoate din sîn o hârtie împăturată într'o năframă. Desnoadă colțurile). Iacă asta, pecetea... cu jucuția de poimâne... (Rugător, cu hârtia în mână). Până la culesul cucuruzului...

Dr. Tr. H. (Impacient). Ți-am spus!... Din două una : ori pui trei sute douăzeci de coroane, ori...

Țăranul (Căscând ochii îi taie vorba). Cum trei sute douăzeci ? Întâi o fost treizeci de zloți... șaizeci de coroane...

mai în păresimi s'o făcut șaptezeci de zloți de argint... (Adu-cându-și aminte) după aia o sută patruzeci... câte coroane vine asta?... câte?... (Stă un moment să-și tragă socoteala).

Dr. Tr. H. (Răstit). Ce câte coroane, câte coroane? Trei sute douăzeci de coroane! Ce să-ți fac? Ți-am spus odată. Proșesu, pertractarea întâi, a doua... la tablă... ieșire de trei ori la fața locului... remonstrație... experți... Ce știi dta? Ștempăle...

Țăranul (plângător). Măcar din ștempăle să mai slobozi... că mă prăpădesc de tot...

Dr. Tr. H. (se ridică de pe scaun). Am isprăvit!

Țăranul (pe gânduri). Cum, trei sute douăzeci? Nu-mi iasă de loc.

Dr. Tr. H. (categoric). Am isprăvit!

Țăranul (luminat de o nădejde face un pas înainte. În ton potolit și puțin familiar). Am vorbit și cu mama dumitale... leica Saveta... O cunosc... ne cunoaștem tare bine de când era crâșmărească la șipotu Sasului...

Dr. Tr. H. (enervat). Ieși afară!

Țăranul (speriat. I-a roșit obrazul. li tremură buzele). Domnule... nu mă lua așa... om bătrân... să ne înțelegem.

Dr. Tr. H. (amenințător). Nici o vorbă! Am isprăvit! (Deschide ușa și-i pune mâna pe umăr).

Țăranul (cu amărăciune). Nu lași, domnule? Nu lași? (Ridică glasul). N'ai și dumneata?...

Dr. Tr. H. (îl smăcește de pieptar pe țăran. li cad ochelarii). Cum? Ce te adică? Iacă impertinentul, la mine în casă. (Răcnind). Ieși afară!

Țăranul (se trage întunecat la o parte în dreptul ușii. Iși înfundă pălăria pe ochi. Inghețat și sarcastic). De când erai mic tot al dracului ai fost... Nu te rezezi!... că plec... Am tot auzit, că de când s'au tăiat pădurile, s'au tras hoții la oraș... Nu te rezezi... căne!... (Pleacă înfuriat. Din curte i-s'aude glasul cum strigă:). „Să nu-l puie dracu să vie!... Să nu-l puie dracu'...”

Dr. Tr. H. (galben de mânie, își adună ochelarii, răsuflă adânc, scoate batista și-i șterge. Se uită împrejur) Tâlharul ... Lasă, că te joc eu ... Veto! Veto!

Servitoarea (apare tremurând în prag). Mă rog... mă rog...

Dr. Tr. H. (aprins). Ce te rogi? Deschide fereastra, tu sărăcie, să iasă spurcăciunea! ... (Pleacă).

Servitoarea (deschide geamul către stradă. Intoarce capul. Vede că a plecat stăpânul. Se așează pe pârcanul ferestrei, urmându-și mai departe conversația cu prietena din uliță). La tunari îi mai lasă și cu câte doi... da la ștrelțiți tot trei ani îi ține... (Seară. Povestea se întinde).

II.

(După o săptămână, în acelaș orășel. Banchet la adunarea unei societăți culturale. Masă mare. Toate „notabilitățile“. În frunte protopopul, mulțumit că a toastat frumos pentru „Majestatea Sa cesaro-apostolică“, zîmbește cu grație solgăbirăului ungar. Larmă. Din colț stiigăte: S'auzim! Unii bat cu cuțitele în pahare. Un chelner a vărsat trei pahare de bere. Răsună o înjurătură ungurească. S'auzim!)

Dr. Traian Hurmuzău (în picioare, cu ochelarii în mâna dreaptă. Zîmbește satisfăcut, urmând firul unui toast: ...) Dar eu, eu domnilor și fraților... eu sunt de părere că pentru literatura și cultura poporului român ... (Strigăte: ...Așa-i!... .. Așa-i!...) ... până la cea din urmă picătură. (Chiote: „Așa-i!“) ... Noi toți de la vlădică până la opincă... (Un popă bătrân: Brava... brava... vivat!) ... căci poporul este talpa țării, iar noi, inteligența, vorba poetului Coșbuc: Unde-i unul nu-i putere... (Un tânăr candidat de avocat, zîmbind pentru sine: „Eminescu!“) ... la nevoi și la durere... unde-s doi puterea crește... (Mai mulți în cor: Și dușmanu nu sporrește...) Protopopul zîmbește afirmativ solgăbirăului: „Tare bine vorbește...“) ... căci acesta este ceracteristiconul nostru!... Să trăiască deci poporul, domnilor și fraților... (Strașnice aclamări: „Să trăiască!... Vivat!... Să trăiască!... Oratorul închină și golește paharul. Cei din jur îi strîng mâna. Lăutarii au început romanța: „Nu mă abandona“. Miroș de tutun. Larmă. Cheful se apropie).

III.

... „a vorbit apoi fruntașul nostru iubit, dl Dr. Traian Hurmuzău închinând pentru popor. Toastul harnicului luptător în care a vestit necesitatea apropierii de țărani și solidarizarea cu acești lucrători ai ogoarelor a stârnit o furtună de aplauze. Dr. Traian Hurmuzău a fost viu felicitat. Vrednicul naționalist a donat 100 coroane pe seama „Asociațiunii“. Fapta se laudă dela sine. Deie bunul Dumnezeu...” etc. (Fragment din raportul publicat în „*Telegraful Român*“).

IV.

(Peste patru săptămâni. Căsuța lui Ilie Oarță din Mărgineni. Seară. Țăranul cu nevasta și cu trei copii de la doisprezece ani în jos stau la vatră, în tindă. Unul în leagăn. Un băiețandru de doisprezece ani ține în mână o scrisoare. Sufli în foc. Flacăra pâlpăe. În căldărușa de pe pirosii e apă de mămăligă. Țîraie un greer).

Țăranul (cu glas dârz). Cum vine? Mai zi odată, mă Gheorghită!

Băiatul. (Citește silabizând)... Care sănătate să vă dea Dumnezeu și dumneavoastră... (Toți se înduioșază. Țăranul înghite sec. Nevasta oftează și-și șterge ochii cu iia: „Săracu Ion!“)... Pe aici prin Bosnia a dat ger mare și dacă ați vândut boii ce să mai fac acasă... Este un filăr la a șasălea companie, sas din Hundrubechiu, zice să ne ducem la America... Să-mi scrieți cui i-ați vândut să știu și eu pe ce mână au ajuns... mai stau aici în pita împăratului unsprezece luni și douăzeci și una de zile... Al dumneavoastră fecior cu credință Ion... da și de oi scăpa am să-l învăț io...

(Băiatul s'a oprit cu cetitul. A isprăvit. Toți tac. Țăranul și-a așezat bărbia între palme și se uită prost în foc. Nevasta plânge înfundat. Băiatul cu scrisoarea se uită gânditor. Cei mici tac și ei).

Cel de șase ani. (După o pauză). Așa-i că nu-i de cioară, mamă?... Așa-i că-i de buhă cuibu?... De buhă. (Nu-i răspunde nimeni).

Apariții ciudate.

E incontestabilă influența ce-o are asupra spiritului public al unei societăți rostul politic al evenimentelor în cari această societate se închiagă și își desfășură forțele. Influența ce-o exercită asupra societății noastre situația politică falșă și desordonată în care trăim, prezintă zi de zi simptome tot mai îngrijitoare.

Viața politică a ultimilor ani a devenit tot mai agitată. În lupta inegală ce purtăm de vreme îndelungată, noi ne-am învățat să pierdem, pe rând, o mulțime din depozitarele puterii noastre. Am primit lovituri pe cari nu le puteam înlătura, și am fost condamnați de împrejurări să asistăm, ani dearându-l, la un proces de distrugere a mijloacelor de afirmare națională. N'am realizat într'un șir lung de ani nici un câștig; dimpotrivă a trebuit ca toată forța de rezistență să ne-o punem în mișcare pentru apărarea celor câștigate odinioară, în vremuri mai prielnice. Negreșit că acest șir de ani răi cu frământarea lor stearpă, cu decepțiile lor neîntrerupte, n'au putut trece fără să lase urme în suflete. În istoria popoarelor, perioadele de viață politică, lipsite de perspectiva succeselor reale imediate, sunt totdeauna perioade de adâncă sbuciumare sufletească, sunt tot atâtea prilejuri de a se învedera măsura adevărată a puterii de împotrivire de care e capabil un popor.

Cu ce învățământ ne alegem noi pe urma acestei perioade de rezistență politică? Ca o supremă mângăiere a acestor zile de nemulțumire ni-se impune constatarea, că masele poporului nostru au rămas cu sufletul neatins de vitregia evenimentelor politice. Avem o țărâtime sănătoasă, cu multă credință într'un viitor mai bun, cu neștrămutată încredere în cuvântul conducătorilor și, mai ales, avem o țărâtime cu un nivel moral superior, care e capabilă să distingă

nota efemeră din toate făgăduințele cu cari îi cer alipirea soliile pistrițe ale atâtor guverne, cari s'au perîndat la cârma țării. Din îndemnurile ei tradiționale, din învățămintele unor frământări de veacuri, această massă de țărani a ajuns să înțeleagă formula adevărată a luptei noastre politice. Știu acești oameni că numai dela o premenire a unei stări întregi de lucruri pot aștepta zile mai bune pentru rostul lor; știu că nu târguelile mărunte sânt menite să croiască temellii nouă pentru soartea lor. Sânt învățați cu necazul, au puterea de-a îndura mult, fără a li se știrbi credința și au tăria morală din care rezultă o notă sufletească hotărâtoare în viața unui popor: așteptarea.

Putem spune aceste cuvinte și despre cărturarii ridicați din acest popor? Despre fruntașii, despre conducătorii maselor? Nu. Zi de zi asistăm la fenomene ciudate, cari aruncă lumină asupra mentalității unora din cărturarii noștri. Situația politică actuală, cu nenorocirile ei, aici a tras brazde mai adânci. Nivelul moral a suferit, sufletele sânt mai tulburi. Desăvârșitul idealism, care trebuie să îndrume în zilele noastre toți pașii unei acțiuni politice, n'a putut cuceri atâtea minți. Dimpotrivă. A prins stăpânire un spirit de îndoială chinuitoare, cuminenția bolnavă a sufletelor mici. S'au ridicat oameni cu preocupări mărunte, cu judecata vulgară de târgoveți. Au ridicat capul sfioși pe ici pe colo, au aruncat cuvinte de nedumerire, au speculat mizeriile mici ale deaproapelui. Au câștigat cu vremea sprijinul câtorva dintre oamenii noștri cu slujbă mare și inimă mică. Și-au scris scrisori pecetluite cu reverență reciprocă. Și-au răscumpărat păcatele împrumutate cu mici înlesniri pentru bucătăria lor. Și așa, pe rând, unul doi s'au alipit, s'au legat prin îndatoririle ace-luiaș păcat, și-au creat toate legămintele pe cari le impune solidaritatea speculei comune. Și lucru obișnuit: când li-s'a dat de urmă, atunci au schimbat coarda. S'au făcut drepți, au ridicat capul. Au născocit o formulă teoretică pentru toate. Și au găsit-o, firește. Li vedem astăzi umplând coloane de gazetă, vânturând fraze prost ticluite și trudindu-se zadarnic să împrumute un caracter de legalitate principiară unor preo-

cupări mărunte și triviale. Și-au căutat și un nume. Știți cum își zic: moderați... Iată o ciudată ecrescență a stărilor desordonate în cari se sbate astăzi poporul nostru.

Am făcut aceste constatări ca să arătăm nota preocupărilor vulgare cari se înfiripă zi de zi și amenință cu corupțiune spiritul public al societății noastre. Căci, odată calea începută, acești oameni nu se opresc la drumul jumătate. Păcătoșii de obicei sânt consecvenți. Ei merg înainte, își aruncă pas de pas sfiata începutului și sânt capabili la un moment dat și de acte temerare. Păcatul în politică bate aceleași cărări.

Iată să smulgem un exemplu. Să luăm pe dl *Dr. E. Babeș*, de pildă, inauguratorul unui nou „*curent*“. Și-a croit o anume linie de conduită politică, detestată de întreaga opinie publică a neamului nostru. A scris articole, s'a luptat strașnic, atât cu îndemnurile politice noastre tradiționale, cât și cu sintaxa limbii românești. A scris și pe ungurește, și a creat ca prin minune un admirabil „*Doppelgänger*“, pe fenomenalul *Argus*, cu care și-au sprijinit reciproc teoriile salvatoare; în sfârșit, a desfășurat o activitate prodigioasă. Nu s'a oprit, se'nțelege, la calea jumătate. Coloanele gazetei noastre bisericești sânt cea mai tristă dovadă a acestei cheltuieli inutile de tipar. Și unde a ajuns dl Babeș, unde a ajuns bătrâna noastră gazetă bisericească? A ajuns să publice rânduri de curtenire la adresa dlui — *Moldován Gergely*. Am ajuns noi să vedem, în organul oficial al unei mitropolii, debitându-se încercarea temerară de a rehabilita cinstea națională a numitului om...

Să stăruim câteva clipe asupra acestui fenomen ciudat și să-l judecăm sub raportul aparițiilor desgustătoare, cari ne-aduc tot mai multe surprinderi în timpul din urmă. Va să zică, *Moldován — Gergely*. — Doamne, e un lucru elementar, o axiomă banală, că'n conștiința obștească a ori-cărui popor, după un anumit răstimp de activitate publică, valoarea cutărui individ rămâne fixată, personalitatea lui primește pecetea opiniei publice. Ei bine, care e verdictul laconic și irevocabil al conștiinței noastre publice pe urma activității nu-

mitului domn Gergely? Știm cu toții această sentință. E stigmatul cu care sufletul ori-cărui popor conștient pecetluște fruntea trădătorilor. Aceasta o știe de douăzeci de ani toată lumea noastră, o știe și pomenitul domn și nu se supără. Dinpotrivă, e vesel și scoate gazetă Injură și el, după cum poate, după cum i-se poruncește. Și acest vândut, care a creat din numele lui o noțiune, un simbol al rătăcirii, acest om e numit de „*Telegraful Român*“: „*fiu credincios al națiunii și aderent al păcii naționaliste*“. Vedeți până unde s'a avântat spiritul dezastruos, spiritul de tîrg, îndrăzneala mercantilă a zilelor noastre ?

Să dăm o lămurire. Noi nu ne luptăm aci cu dl Babeș. Dl Babeș are părerile sale. Rele, bune — nu importă. Probabil și dl Babeș știe că nu importă. În orice caz trebuie să știe că nu se poate aștepta din partea noastră la nici un gest de mânie furtunatică, la nici o tresărire pătimașă a sufletului. Există personalități, față de cari sunt de-ajuns atitudinile „moderate“ — cum s'ar zice. E vorba însă de altceva. E vorba, cum spuneam, de organul unei metropolii în care s'a exprimat totdeauna judecata oficială a cercurilor noastre bisericesti. Ei bine, aceste *cercuri bisericesti* socot de o datorie a lor s'ajungă în contradicere cu întreaga opinie publică ? Nu credem. Cei puși în fruntea acestei instituțiuni trebuie să-și dea seama, că-n orice cuvânt, în orice purtare a lor, nu se pot depărta de normele pe cari le impune spiritul general, conștiința obștei pe care se razimă această instituțiune. O știu, trebuie s'o știe aceasta, căci în momentul când capul unui așezământ se abate dela acest drum firesc, și-a distrus singur pedestalul autorității sale. Iată de ce ne socotim de o datorie să atragem din nou atenția celor puși în fruntea bisericii noastre. Sunt prea multe încercările ce am suferit în timpul din urmă. Credem că va avea răsunet această protestare a demnității noastre jignite, că vom vedea o schimbare și că vom fi cruțați de formidabila naivitate cu care ni s'a răspuns altă dată, că dl Babeș e numai oaspete, etc...

În orice caz, în fața acestor simptome îngrijitoare, cari ne înfățișează într'o lumină atât de tristă mentalitatea unora

din cărturarii noștri, se cere o pășire hotărâtă. Noi cei grupați în jurul acestei reviste vom fi călăuziți în aceste chestiuni de cea mai necruțătoare energie și credem în izbânda noastră.

Oameni slabi.

Vremea asta de apăsare politică cu sbuciumările ei zilnice nu poate trece fără a lăsa urme mai adânci în sufletul celor apăsați. Cum spuneam și în alte rânduri, această perioadă de frământare stearpă, aceste zile de opreliști și pedepse cu nesiguranța lor crează o atmosferă sufletească tulbure, foarte puțin priincioasă pentru echilibrul moral al societății. În vremile când revoltele se înăbușesc, strigătul de ură și amărăciune se strivește în inimă, puternicele furtuni de premenire morală lipsesc și sufletul omului suferă covârșit de povară. Se înțelege, că în astfel de vremi se ivesc pe suprafața vieții morale a societății tot mai dese pete de umbră cari tulbură ochii privitorului.

Cunoaștem multe soiuri de oameni atinși de boala zilelor noastre. Acest sbucium nenorocit a rodit o serie întregă de pervertiri sufletești cari se ivesc la tot pasul. Ne-a dat pe Românul „moderat“, care nu e nici prea Ungur, nici prea Român, care din balansa unei scârboase oportunități câștigă binișor pentru bucătărie. Ne-a dat pe bietul Român, funcționar în slujba guvernului care tace și înghite și vorbește în casă ungurește de frica stăpânilor. Ne-a dat pe Românul renegeat, care schimbă și nume și suflet și face pe „ghedeonul“ cutărui ziar vândut, sau pe spionul ministrului. Și alte multe specii de suflete bolnave scoate la iveală această perioadă nenorocită a istoriei noastre.

Mai este însă un tip care merită o atenție specială, fiindcă se înmulțește din zi în zi și fiindcă împrejurările politice de astăzi îi favorizează într'un mod deosebit mentalitatea. Este omul fără culoare, omul cu doi bani în trei pungi, căruia spiritul de bun observator al țaranului nostru i-a dat porecla de „om slab“. Omul slab câștigă tot mai mulți tovarăși la noi. Groaza de pedeapsă, frica de stăpân stânjenesc tot mai mult pornirile firești ale sufletului și ne dau tot mai mulți oameni slabi. Acești indivizi se trag la o parte de

câte ori e vorba de o păşire făţişă în lupta noastră de apărare naţională. Ei sunt bolnavi când e alegere de deputat şi nu pot părăsi patul, sunt răguşiţi când e adunare poporală şi nu pot cuvânta, şi i-a înghiţit pământul dacă-i cauţi să-i pui în fruntea ţăranilor cari îşi cer dreptatea batjocorită de solgăbirău. Aceşti oameni nu iscălesc un apel şi-ţi vorbesc cu o dulce duioşie paternă de copiii lor cari le rămân pe drumuri, de câte ori le ceri să nu lase nepedepsită o infamie. Ei joacă „csárdás“ din politeţă şi stau la masă cu orice lichea, fiindcă mai bucuros se fac vinovaţi de necinste, decât să aştepte cu capul ridicat săgeata duşmanului. Ei se dau plainici şi tac când cutare scriitoraş le înjură neamul şi invocă înţelepciunea slăbănoagă a sfatului de a nu te pune cu nebunul, când le ceri socoteală pentru purtări de o laşitate patentă. Din aceşti indivizi cari se trag ca melcii în căsuţa egoismului lor se recrutează acel element, politiceşte nul, de care n'avem nici un folos în mişcărilor noastre politice şi culturale. Din această tagmă fac parte acei popi şi dascăli cari intră în pământ cu ocazia frământărilor electorale şi izbutesc cu dubietatea lor să sape credinţa tradiţională în păstorii lui bisericeşti pe cari i-a cinstit veacuri de-a rândul poporul nostru bun şi nesfârşit de iertător.

Dar şi pentru morala publică a societăţii noastre aceşti oameni slabi sânt primejdioşi. Sânt primejdioşi, fiindcă ţinuta lor dubioasă, momentele lor de şovăire, de târg, — ne demoralizează mulţimea şi pun în circulaţie credinţe, a căror înstăpânire ar însemna ruina aspiraţiilor noastre. Şi sânt primejdioşi, fiindcă mentalitatea acestor oameni slabi e o treaptă de degenerare a conştiinţei naţionale şi e cel dintâi pas spre conformaţia sufletească a transfugilor.

Iată de ce va trebui să ne ridicăm totdeauna fără nici o cruţare împotriva slabilor şi să opunem mentalităţii lor hibride logica implacabilă a cinstei şi a sufletului curat. Iată de ce nu putem lăsa să treacă pe tărâmul fără hotar al iertării noastre un nou gest de om slab cu care ne jigheşte bunul simţ „Telegraful Român“, bătrâna gazetă bisericească. E vorba de memorandumul medicilor români pe care redacţia

„Telegrafului“ îl publică însoțit de următoarea notă rușinoasă: „Am publicat acest memorand, ca document istoric, fără a ne *identifica cu cuprinsul său și fără a-i aproba tonul în care e ținut*“.

Cetitorul poate vedea deci un caz tipic în care judecata de om slab se ridică la suprafață. Oare ce n'ar putea aproba bietul „Telegraf“ în acel memoriu, care e un codice al plângerilor noastre, un pomelnic al marilor nedreptăți cari lovesc în soarta unui popor chinuit? Ce n'ar putea aproba când întreg memoriul e o înșirare de fapte și când toate comentarele sânt ținute în tonul celei mai desăvârșite obiectivități? Răsfoiți numărul din urmă al revistei noastre, cetiți memoriul și spuneți cu mâna pe inimă ce n'ar putea aproba „Telegraful“? Ce n'ar aproba? Fii pe pace, cetitorule! Aprobă tot. — Aprobă, dar pune și notița. — Pentruce? — Pentrucă *aceasta* e rețeta, ce-o impune mentalitatea omului slab, care totdeauna crede, că a mers cu un pas prea departe, de câte ori și-a cerut o fărâmitură din dreptul lui firesc și se socoate dator să-și lase la spate porțiță de scăpare. Aici e toată taina acestei desaprobări, care, în treacăt fie zis, se potrivește de minune cu tipicul presei vândute guvernului din Budapesta și are darul de a jigni pe orice om cum se cade din tabăra noastră. O relevăm, ca să înmulțim cu unul exemplele ce se pot aduce pentru caracterizarea stării deosebit de jalnice în care se găsește astăzi societatea noastră, pentru a înfățișa în ochii ori-cărui judecător drept unul din multele fenomene îngrijitoare, cari ne pun pe gânduri. Dar respingem acest gest urât și fiindcă vrem să le dăm satisfacția cuvenită acelor inimi generoase de peste munți, cari au tresărit la durerile noastre și-au arătat în cuvinte demne, asupra cărora se va rosti tribunalul drept al spiritului umanitar și al adevăratei culturi occidentale, o pagină din suferințele unui popor.

Că n'au putut perde nici acest prilej pentru a nu ne face de răs, oamenii slabi — vă mirați bunilor și cinstiților doctori dela București?...

— Voi nu știți toate durerile noastre.

Condotieri mărunți.

Pe vremea lui Vodă Caragea, — spune iscusitul Neculai Filimon, — se întâmpla ușor de câte un fecior în casă se sălta până la protipendadă. Nu că ar fi fost lucru mare de capul lui, dar așa umbla vremea. Era o vreme de sbucium și apă-sare în care vredniciile adevărate nu puteau trage în cumpănă. În astfel de zile câte un îndrăzneț cu inima în dinți își făcea drum cu pieptul și-o lua înainte. Mai întâi curăța ciubucele lui boier cutare, țesea mici intrigi de curte, suferea totul cu umilită plecăciune, se mai îndulcea din plocoanele prostimei și-și aduna câte-va pungii de gălbiori, ducea scrisorile și apuca să pătrundă în tainele din iatacul duduiei, până ce într'o bună dimineață scotea pieptul și ridica fruntea cu mândrie de palicar: „Ori mă face agă, ori îi pun capul...” Firește că-l făcea și așa treaptă de treaptă, încurcând lumea, vîrîndu-se în dreapta și stînga, când plecat, când bătos, când serviabil și însinuant, când provocător și obraznic, te pomeneai că-l vezi în butcă cu patru cai, mofturos ca un pașă și mai mândru ca banul Craiovei.

Cam așa vremuri umblă și la noi, astăzi, ca în zilele lui Caragea. Trăind în afară de marginile legii, lipsiți de orice ocrotire a statului, dușmăniți de toți factorii de guvernământ ai țării, prigoniiți în manifestările instinctului nostru de viață, noi ne strecurăm zi de zi prin multele primejdii, ca niște bărci fără cârmă, lăsate pradă valurilor. Societatea noastră, care se înfiripă în asemeni condiții neprielnice de dezvoltare, își vedește de multe ori semnele acestor vremuri tulburi. Un astfel de semn e și ivirea pe orizont a aventurierilor de tot soiul, cari acum sînt mai la largul lor, fiind favorizați de împrejurări. Acești condotieri mărunți fac azi carieră, în vreme ce oamenii de oare care vrednicie sau sînt striviți de loviturile dușmane, sau își deapănă zilele în umbră cu sufletul cernit de amărăciune.

În vreme de secetă, când nu mai cade un picur deapă

de sus și un vânt otrăvitor își plimbă suflarea bolnavă peste câmpuri, se stâng podoabele livezii și floarea pleacă capul întristată, dar ierburile veninoase și fără folos, scaiul, mătărguna și laptele cânelui cresc și înfloresc din belșug. Așa e la noi astăzi, când Goldiș rezolvă acte în cancelaria consistorului din Arad, un Maniu descurcă daraveri de avocat la Blaj, în vreme ce Șeghescu tronează în toată plenitudinea ignoranței și obrăzniciei la o catedră de universitate, iar Burdea își odihnește prostia grosolană pe un fotoliu de deputat...

Să nu ne mirăm deci, că în astfel de vremuri nu există totdeauna o justă apreciere a valorilor, că nu toți sânt puși la locul lor, că ambițiile cari ies la suprafață nu se desfășură în matca îndemnurilor firești ale sufletului, ci caută un drum unde nu sânt întovărășite de nici o putere roditoare. Să nu ne mirăm, dacă de multe ori oameni fără o înțelegere superioară ajung la frunte și-și iau aiere de îndrumători, dacă cei certați cu gramatica își închipue că sânt oratori, dacă avocații hotărăsc în materie de teatru și bunii economi de pământ în chestii de directivă politică, dacă cei fără talent se socot literați de mâna întâie și dacă în sbuciumarea generală a societății noastre sânt atâtea greșuri. Vremea asta de tranșiție cu stările ei excepționale e de vină pentru toate aceste încurcături dureroase. În astfel de vremi ale lui Caragea, nu-i de nici o mirare că dl Birăuț d. e. în câțiva ani de zile, din modest tipograf ce era, aspiră astăzi la rolul de fruntaș și conducător politic, că la un moment dat l-a mușcat șarpele vanității, care-i cerea un fotoliu în parlament și că în timp așa scurt a ajuns să poarte răsboi pe barba lui cu întreg partidul național.

E și dânsul numai unul din cei mulți și n'ar avea nici un înțeles să se supere cineva prea tare pe acest om, care, potrivit abilităților cu cari l-a înzestrat firea, își face vânt și așteaptă să-l bată norocul. Ba poate l-am și lăuda pentru toate strădaniile cu cari caută să se salte, fiindcă ne-am gândi, că dacă cineva pornind dela barda de măcelar s'a avântat până la rangul de consilier de curte, cum a făcut Burdea, atunci cu mai multă cădere e, ca vincalacul să te ducă mai

sus pe scara norocului. Cum zic, n'ar fi nici o supărare, d-sa ar putea în toată liniștea să-și vadă de treburi, fără ca noi să avem nenorocirea de a-l pune la gazetă, sau să ne cheltuim cerneala pentru asemeni războiri ingrate.

Dar ce se întâmplă azi la Budapesta cu fosta gazetă a partidului, cu „Lupta“, e absurd și nu mai poate fi tranșat cu vechea noastră nepăsare, nici cu zâmbete de plictiseală. Aici nu mai e vorba de cinstea, sau de rușinea pomenitului domn Birăuț, aici e în joc prestigiul partidului național și reputația publicistică noastră. Ne mai vorbind de situația penibilă ce și-au creat conducătorii noștri politici, când ani de-a rândul au tolerat să-și facă mendrele un om care totdeauna i-a speculat și care la un moment dat a făcut casă cu cel mai detestabil păcătos, cu Burdea, pe noi ne îngrijește halul în care e împinsă gazetăria noastră prin apariția acestei hârtii tipărite în oficina dela Budapesta. Cum apare de luni de zile gazeta asta, neavând nici un temei moral, nici o îndrumare a unei personalități, nici o linie de conduită fixată de-o minte limpede, așa în voia întâmplării, la repezeală și fără a urmări o țintă, e în adevăr o notă anarhică a publicistică noastre. Orișice ziar, bun sau slab, mic sau mare, își are patronii săi, din al căror cerc de idei purced toate câte se scriu și-a căror personalitate e pentru cetitor o garanție morală.

Acum închipuiți-vă cât de strașnică e garanția morală a acestui domn care, dupăcum ne învață trecutul lui, e în stare când ți-e lumea mai dragă să treacă cu câțel cu purcel în tabăra lui Burdea, sau alt ipohimen. Dar e și un fenomen de anarhie intelectuală această tipăritură în care băieți, mai mult sau mai puțin certați cu toate rânduilele limbei, fac jalnice exerciții de stil. Ce preț mai poate pune cetitorul pe gazetăria noastră, când e reprezentată prin tineri a căror carieră de ziariști se datorește inconvenientelor dela bacalaureat și ce importanță le mai poate da unor asemenea tiparuri cutare preot luminat dintr'un sat dela poala muntelui, când cetește rodomontadele unor copilandri de optsprezece ani, cari se iau de piept cu contele Apponyi, sau ne vorbesc cu mult patos de complicațiile din Orient? Te cuprinde mila și

Îți roșește obrazul de rușine, când te gândești unde am ajuns cu publicistica noastră pe urma unui Bariț și-a Murășenilor!...

E o datorie de onoare a șefilor noștri politici să-și pue în joc toată autoritatea pentru a ne salva de acești condotieri mărunți, cari cu apucăturile lor frivole compromit marea război al neamului și e de datoria societății să strivească cu disprețul ei astfel de apariții întristătoare. Numai o disciplină severă și-un perfect echilibru moral ne mai poate scăpa de dărăpănare, în aceste zile când vitregia sorții ne împinge spre prăpastie.

Mijloacele lor.

E totdeauna interesant să judeci mijloacele de care se servește adversarul tău pentru a-și smulge biruința. Numai din această cumpănire îți poți formula un criteriu de judecată obiectivă asupra primejdiei cu care te amenință.

Ne-am apropiat în mai multe rânduri de arsenalul dușmanului nostru. Ni-se dau atâtea prilejuri să-i pătrundem tainele. Sântem în curat cu spiritul povățuitor care se fărâmițește în toate făptuirile ocârmuirii ce ni-s'a dat. Acest spirit e explicit, categoric în toate manifestările lui. Linia de conduită a guvernelor noastre în atitudinile față de noi n'a suferit nici o schimbare, decenii întregi. A mers înainte urmând aceiaș matcă. Dela faimosul regim al lui Tisza Kálmán și până în zilele noastre așa zisa „chestiune a naționalităților“ a fost privită de toate guvernele ungare cu aceiaș măsură de judecată. Dogmele au rămas neschimbate, temeiul e cel vechiu. Și actele de brutalitate ale lui Tisza, și victorija provincială a lui Bánffy, și fraza poleită a lui Wekerle și silogismele contelui Apponyi purced din acelaș ordin de idei, din aceiaș îndrumare principiară.

Negreșit, că în această vreme îndelungată s'a lămurit cu desăvârșire cari sânt tendințele și care e ținta acestui regim neschimbat. Spiritul acestor dogme politice nu mai poate fi încătușat în taina culiselor și conștiința publică nu mai are momente de dubietate în interpretarea lui. Știm cu toții, că năzuințele tuturor guvernelor slujesc utopia înființării unui stat unitar maghiar în care notele particulare ale diferitelor categorii etnice să fie contopite în favorul unei naționalități. Indrumările acestui principiu diriguitor noi le deslușim zilnic. Le auzim dela tribuna parlamentară formulate cu mai mult sau mai puțin meșteșug în ale diplomației, le simțim în toate mizeriile, în toate brutalitățile celor înzestrați cu atribuțiile puterii de stat și ni-le buciună în orice ceas trâmbițele guvernului, toată plava tiparelor cari

Înjură modestele noastre acțiuni de apărare națională. Sântem deci lămuriți. Știm ce luptă ne așteaptă, știm ce avem de apărut. În atâta vreme, dacă nu ne-am putut descoperi mijloacele cele mai potrivite pentru rezistența noastră, ne-am ales cel puțin cu desăvârșita cunoștință a țintei ce urmărește adversarul nostru... Sântem deci într'o perioadă de viață politică în care liniile de luptă ale taberelor potrivnice sânt perfect marcate, când situația nu se mai poate îndulci prin aiere de curtenire diplomatică. În astfel de momente deci nu se mai poate edifica pe exploatarea credulității adversarului...

Guvernul actual pare a nu cunoaște aceste adevăruri. În acelaș timp când își desfășură toate mijloacele pentru a duce cu un pas mai departe o operă de distrugere începută de întemeietorii curentului actual, în acelaș timp când tendințele lui ostile sânt mai răspicate ca ori când, acest guvern tot mai poate socoti de un factor hotărîtor în această luptă naivitatea noastră.

Și în acest punct e veche rețeta guvernanților noștri. Toate guvernele s'au mîngăiat la noi cu ideia, că menajând interesele unor translugi politici, deschizând drumul căpătuirii vremelnice unor dezertori, pot salva aparențele și sânt în stare să trezească momente de neclumerire în sufletul masselor... N'au izbutit însă. Comedia era prost jucată și fără efect. Astfel cei ce o puneau la cale și-au văzut deruta și au mers mai departe îndârjiți, iar păpușile uzate au fost aruncate din nou în colțu' obscurității lor de odinioară... Cine nu cunoaște povestea tragi-comică a atâtor „magnificențe“ improvizate cari după o anume fanfaronadă, astăzi uitată de vechii patroni, își târăsc bătrânețe e amărîte în cutare unghiuleț de provincie? Noi ne-am obișnuit cu aceste apariții și le judecăm cu multă răceală. Guvernul se vede că n'a învățat încă. Căci, în loc să-și urmeze cu totul drumul dușmăniei fățișe, caută să-și complecteze rețeta de odinioară. Dându-și seama de importanța ce o are în viața publică a unui popor presa, guvernul nostru crede că cel mai nimerit mijloc pentru a-și propaga tendințele nu poate fi decât tiparul...

Și astfel ne vedem ajunși în situația paradoxală, ca năzuințele cele mai ostile neamului nostru să fie propagate în limba lui... Cu sumedenie de bani grei acest guvern susține o serie de gazete, puse în slujba lui, în care fiecare rând poartă pecetea inspirației stăpânilor... Până mai deunăzi vegeta numai gazetuța în care odată pe săptămână d. Alexici salva integritatea patriei... Acum s'au înmulțit aceste tipare. La Budapesta apare zilnic o fițuică în care cutare jidan povătuiește neamul românesc. În Caransebeșul tulbure cea mai proaspătă „ilustritate“ încă a izbutit să-și înfiripe o coală de hârtie tipărită pentru a necinsti în fiecare Duminică acest loc de frumos trecut românesc, pe când la Cluj cunoscutul Moldován Gergely a înjghebat nouă tovărășie și scoate zilnic o „Ungarie“, răspândită gratuit la lume și țară.

Nu-ți poți înăbuși un zâmbet de adâncă compătimire, când vezi atâta spulberare inutilă de bani. Căci orișicum aceste svârcoliri nu sânt decât argumente zilnice cari ne conving tot mai mult cât de ridicolă e formula machiavelică a politicei actualului guvern. A crede astăzi, că un popor lovit zilnic în toate îndemnurile lui de viață mai poate avea momente de nedumerire și credulitate ce pot fi speculate în defavorul lui, e o mare slăbiciune și o formidabilă naivitate. Lumea noastră cetitoare e cu mult mai orientată, ca poporul acestor hârtii tipărite s'o mai poată atinge. Iată de ce noi nu găsim nici o primejdie deosebită în aceste prost ticluite făgăduinți, pe cari condeiele guvernului nostru ni-le trimit dela „Budapest“, „Kolozsvar“ etc. Am fost totdeauna de principiu, că un nou curent de idei în viața unui popor se poate inaugura numai de personalități cu rădăcini puternice în sufletul obștei și știm că aventurierii de ordin politic au fost numai musculițe de o zi în istoria neamurilor. De aceea ne dăm seama cât de sterpe sânt aceste ispite, cari nu pot trezi nici un ecou și nu se pot aștepta în cel mai rău caz decât la efectul pe care l-a produs odinioară acel catehism prin care Măria Sa Gheorghe Rákoczi, craiul Ardealului se năzuia să îndrume pe alte cărări o credință din strămoși.

Din toate aceste însă, ca să înlăturăm orice umbră de neliniște, trebuie să ne alegem cu un îndemn pentru tabăra noastră. În aceste zile, când se fac astfel de sforțări pentru a seduce opinia publică, când nu se cruță nimic pentru a tulbura credința sufletelor, — se impune din partea presei noastre o operă de îndrumare și lămurire în care condeie călăuzite de-o desăvârșită cinste și sprijinite de-o pătrundere ageră a trebuințelor noastre să săvârșească apostolatul muncii.

N'ar strica să ne gândim cu toții cât mai des la acest lucru.

Două judecăți.

Două lumi deosebite și-au trimis vinovații în fața dreptății. Păcatele vin din două tabere izolate și lămuresc două prăpăstii ale sufletului omenesc. Sunt deopotrivă de negre, deopotrivă de urâte aceste prăpăstii. Cele ce se petrec astăzi în fața curții cu jurați din Budapesta aruncă lumină în ascunzișurile acestor două lumi și tainele cari ies la iveală înlănțuite cu cruzimea lor ori-ce suflet cinstit.

O seamă de vinovați sunt din pătura *cea mai de jos* a societății. Sunt din lumea în care n'a pătruns încă nici o scânteie a culturii, nimic din îndrumările multe ale minții omenesti. Sunt *țigani* cu cortul, din acel întârziat neam de oameni, care s'a putut furișa neatins de civilizație și trece și astăzi pe dinaintea noastră ca o icoană firoasă a veacurilor de întunecime. În sufletele acestor oameni se frământă îndemnurile vieții primitive. Ei trăiesc și mor sbuciumați de credințe cari s'au îngropat demult, călăuziți de visuri cari nu se mai pot înfiripa în sufletele mlădiete de cultură. În pribegia lor fără popas ei se duc înainte. În ochii strălucitori le arde iubirea sau ura neînfrînată, brațul lor alintă sau lovește povățuit de îndemnul instinctului atotputernic. Insușirile sădite în sufletul omenesc răsar în toată golătatea lor, fără poleiul educației. În alergarea îndelungă a vieții, în lupta îndărătnică pentru trai, acești oameni sunt împinși de patimi cari nu se pot îmblânzi de minte. Bucuria sau durerea lor are deslănțuiri viforoase. Și pe când omul cult e un cărmaciu iscusit, care își ține în frâu pornirile, acești pribegi sunt stăpâniți de puterea lor. Fiara a trăit în sufletul omenesc, dar a fost domesticită de truda veacurilor. În sufletul lor trăiește încă în toată sălbătăcia ei firoasă, neîmblânzită de povețele unei creșteri. Această fiară care nu se supune îndrumării, care e împinsă de setea păgână a sângelui, a făcut să lovească brațul țiganilor la ciarda din Dános. Ca să fure câteva sute de coroane, au omorât patru oameni fără nici o mustrare. Femeile au smuls cerceii

din urechile fetei măcelărite și i-au scos inelul din deget. S'au încărcat cu lucruri de prin casă, au pus foc în strașina ciardei pustiite și au plecat în puterea nopții. Au fost prinși în curînd și astăzi stă o întregă ceată de țigani în fața curții cu jurați din Budapesta. Sunt bărbați cu plete cărunte, cu căutătura dârză, cu pieptul gol și păros. Sunt femei cu strălucirea păcătoasă a ochilor negri, cu glasul răgușit de patimă. Și cum stau acolo îndărătnici, din privirea lor, în care fulgeră ura și dorul de răsbunare, poți ceti cruzimea grozavă a bestiei ascunse în sufletul omenesc. Și rămâi înfiorat când deslușești câte patimi se frământă în pieptul sălbatic al acestor făpturi cu chip de om.

Cu totul alta e judecata *celorlalți*. Aici nu sunt copii neînfrânați ai naturii, cu obrazul ars de soare și cu pletele în vânt. Nu sunt țiganii drumeți cu ochii pironiți în albastru. Nu e nici o fărîmătură din romantismul pădurii și al livezii în această judecată. Păcatul acestora n'a pribegit pe câmpuri în lumina lunii. Nu! S'a plimbat pe asfalt, îmbrăcat după ultima modă, s'a tolănit în echipajul căptușit cu catifea. A strigat la întrunirile cetățenilor, a plâns lacrimi de înduioșare pentru durerile neamului, a împletit fulgere de mânie în for. O nu sunt Țigani acești nenorociți cari se judecă! Sunt din ceata celor mai de seamă diriguitori ai acestei țări și omul acela cu obrazul palid, cu privirea tulburată, cu glasul tremurat de groază, omul acela e marele mogul al *advocaților* din toată țara, temutul logician, splendidul sofist, neînfrântul luptător politic al unui neam: fostul *ministru de justiție* al Ungariei Polónyi Géza. În fața mulțimii tixite în sală se spun pe rând păcatele. Și nu e mai puțin jalnică spovedania, decât a Țiganilor cari au aprins ciarda din Dános. Ascultați ce se spune: Ministrul țării, supremul judecător al milioanei în căutarea dreptății, e un înșelător! Cu talentul lui a golit buzunarul deaproapelui. A făcut tovărășie cu hoți de pușcărie. Și-a vândut numele pe bani. A lucrat alături cu femei pierdute, ca să câștige aur. Și pe rând, pe rând se înșiră verigile acestui lanț blestemat. Și vin baroni cu glasul trăgănat, conți cu căutătura plină de dispreț să aducă mărturie. La o nouă

desvălire trece un murmur de groază printre cei adunați și omul palid, omul tulburat își pleacă obrazul în palme și ascultă strivit de povară. Și cum stă înfrânt, din privirea ochilor stinși poți desluși prăpastia neagră a acestui suflet și rămâi înfiorat de îndemnurile pe cari le vezi dormitând în întunec...

Iată două judecăți, două lumi, două prăpăstii... Deoparte fiara care se aruncă sălbatică, hămesită după sânge, de alta patima domesticită, potrivită după cărările minții, înarmată cu toată iscusința omului ridicat la cea mai înaltă treaptă a evoluției culturale. Judecând temeinic, înțelege înrudirea și vezi tot mai mult, că în pieptul acestor oameni e acelaș fond sufletesc și sub sdrențele murdare și sub plastronul alb al ministrului... Nu știi cum va fi judecata celor cari împart dreptatea oficială. Nu știi, vor muri la spânzurătoare sau se vor stinge în robie tâlharii cari au aprins ciarda din Dános, și nu știi dacă din vorbele aruncate ale martorilor se va mai putea peteci cinstea atât de sdrențuită a ministrului Polónyi Géza.

Un lucru însă se știe: *Societățile în cari pot prinde astfel de păcate sunt bolnave și menite să piară.* Vor trece bariera civilizației, sau se vor prăpădi la pușcărie acești Țigani sălbatici. Se va schimba atmosfera morală a acestei țări și se vor arunca în foc putregaiurile, sau se vor surpa din temelii zidurile. Principiul sănătății e cel mai implacabil judecător în natură. Lozinca lui e : *premenire.*

Crimă și pedeapsă.

O știre de trei rânduri am cetit zilele aceste la cronica judiciară a gazetelor ungurești. Dar o socot mai potrivită pentru caracterizarea stărilor dela noi, decât un lung articol de fond din „Budapesti Hirlap“ sau o circulară ministerială. Se spune acolo, că domnul Hencz Károly, deputat, care fusese condamnat la șase luni închisoare de stat, fiindcă își omorîse în duel adversarul, după ce-a făcut trei săptămâni de pedeapsă în Vaț, a fost grațiat de Majestatea Sa, la propunerea guvernului.

Să stăruim câteva clipe asupra acestui caz, asupra căruia se pot face o seamă de reflecții destul de interesante.

Să fie vre-o doi ani, de când pe urma unui schimb de vorbe la cameră, un tânăr deputat, cu nume necunoscut, a provocat la duel pe contele Keglevich. A doua zi în toate jurnalele din capitală se publicau lungi articole senzaționale, în cari se spunea cum spada lui Hencz a străpuns inima neputinciosului magnat, care a rămas mort pe teren. Mi-aduc aminte, cum cele mai de seamă gazete ungurești aveau din acest prilej ieșiri violente împotriva acestui fel de reparație a onoarei și cum în numele ideilor umanitare și-ale civilizației cereau o pedeapsă exemplară pentru un asemenea act de brutalitate medievală. N'a trecut multă vreme și s'a întrunit curtea cu jurați și, se înțelege, n'a fost treabă mare toată pedeapsa: șase luni închisoare de stat.

Despre domnul Hencz, ce să zicem? S'a dus acasă, s'a culcat frumuseț, s'a întors cu fața către părete și a tras un pui de somn, care l-a reconfortat pe urma neînsemnatului incident. A doua zi și-a pus redingota, jobenul și, sclivisit, cu cărarea despărțită, cu garoafă roșie la butonieră s'a prezentat la cameră, unde colegii i-au strâns mâna și de sigur și-au exprimat regretele, că „afacerea de onoare“ a avut un sfârșit așa de trist. Și-apoi s'a făcut procesul verbal, s'a iscălit de către martori și s'a încheiat povestea. Nu mai tre-

buie să spun, că valoarea politică a domnului Hencz a câștigat în mod enorm pe urma acestei aventuri trecătoare și cariera de deputat pe vecie în parlamentul ungar i-a fost întemeiată. N'a avut nici o lipsă să se trudească cu discursurile, să consulte opere încâlcite de economie națională și de statistică. Era de-ajuns de-acu înainte să-și ia o poză marțială, să-și încrunte sprâncenele, să scoată pieptul și să arunce o înjurătură deputaților naționaliști. Marea majoritate îl purta pe palme, îi sublinia cu aplauze înjurătura și zîmbea fericită. Așa l-a bătut norocul și s'a aranjat pe toată viața. În curând, se poate întâmpla să-l vedem fișpan în cutare comitat cu majoritate de Slovaci sau Români, pe cari are să-i muștruiască de prăpădenie cu patriotismul...

Cam în acelaș timp, când Hencz și-a reparat onoarea în acest mod norocos, un tînăr avocat român din Cluj, domnul Cassiu Maniu de asemeni a ajuns în conflict cu justiția țării. E adevărat, că Domnia Sa n'a străpuns cu sabia, nici n'a omorît pe nimeni.

Socotindu-se dator să facă o mică reparație cinstei neamului său, care suferise insulte grosolane din partea presei ungurești, a trimis o scrisoare răposatului cântăreț dela Nord, Björnson, aducându-i mulțumiri pentru că geniul lui de desrobitor și-a muiat o clipă aripile în râul nostru de lacrimi, înfățișându-i câteva fragmente din povestea fără sfârșit a suferințelor noastre. Va să zică, tot o crimă! Cam în acelaș timp s'a întrunit curtea cu jurați din Cluj și în vreme ce spadasinul a fost osândit la șase luni, Maniu a fost răsplătit cu optsprezece, pentru scrisoarea către Björnson. Două crime, două pedepse! Unul a omorît și păstrând anumite forme învechite s'a făcut vinovat de păcatul cel mai greu al conștiinței omenești, celalalt și-a aruncat pe câteva clipe la o parte durerile lui, ca să aștearnă pe hârtie amărăciunea celor mulți. Unul crai de lumea mare, erou de baluri și de bonton, celalalt un vizionar chinuit de problemele neamului, un fanatic iubitor al adevărului, croit din stofă de martir. Unul împins de egoismul strâmt, care i-a fost jignit, celalalt devenind apărătorul mândriei rănite a unui neam. Unul cu

abilități de duelgiu, al doilea un spirit profund, robît de lumina științei... Și cât de ușor s'ar putea duce mai departe această judecată paralelă, pentru a scoate la iveală cu cât e mai mare crima lui Maniu și cât de dreaptă a fost justiția, cât de implacabilă în scrupulele ei, când i-a răpit cu douăsprezece luni mai mult din bucuriile libertății.

Și acum să încheiem povestea.

Și unul și altul și-a început pedeapsa. Rezultatul îl cunoaștem. Domnul Maniu de un an și mai bine își petrece zilele după zăbrele, în singurătatea jalnică care-i sapă sănătatea și-i amărăște viața. N'a fost nici vorbă să-i dea drumul, deși nu de mult s'a serbat jubileul monarhului nostru, când se obișnuiesc asemeni acte de grație împărătească. Va rămânea acolo până în sfârșit, zbuciumându-se singur, pe urma grozavului păcat ce a săvârșit. În vremea asta, omorîtorul lui Keglevich este propus Majestății Sale spre grațiere și peste trei săptămâni i-se deschid porțile temniței...

Ce să mai lungim vorba? Aplicați aceste două măsuri de judecată și de dreptate la *toate* ramurile de viață și manifestare a poporului nostru, față cu neamul privilegiat al acestei țări și veți avea cel mai adevărat tablou al stărilor politice și constituționale din Ungaria.

Două morminte.

Să însemnăm un fapt: Zilele acestea s'a hotărât în Budapesta asupra proiectului pentru monumentul lui Ludovic Kossuth, care se va așeza în fața parlamentului ungar. Să ne oprim o clipă și să judecăm în liniște cele petrecute.

Menirea unui monument e să înfățișeze triumful unei idei. Din recunoașterea posterității, din sentimentul de venerație al miilor de suflete, artistul e chemat să întrupeze în bronz opera lui: simbolul unei idei. Ideea e puterea magică care sbuciumă sufletele celor mulți și îndrumă cu îndemnurile ei tainice penelul ori dalta unui artist. Iată de ce ridicarea monumentului lui Kossuth însemnează triumful unei idei, încorporarea în bronz a unui simbol. Și care e ideea ce se desprinde din această biruință? Care e simbolul ce se va turna în bronz, vestind vremilor târzii aducerea aminte?

Personalitatea istorică a genialului agitator maghiar e prea pronunțată, influența principiilor politice concrescute cu numele lui e atât de evidentă și în zilele noastre, încât nu e necesară o reconstruire. În conștiința publică a neamurilor din această țară trăiește încă icoana lui Ludovic Kossuth. E vie încă amintirea oratorului aprins, a marelui tribun care a putut smulge conducerea neamului din mâna altora, a politicianului care din principiile liberalismului echitabil al vremii lui dorea să creeze o platformă pentru interesele specifice maghiare. E recentă încă amintirea dictatorului îndrăzneț care a organizat lupta împotriva dinastiei, a detronat această dinastie și a sfârșit epopea jalnică cu îngroparea coroanei sfântului Ștefan. E cunoscut îndărătnicul conspirator, care a cutrierat două continente, vestind cu multă putere ura împotriva Austriei și a casei habsburgice, ca mai pe urmă să-și încheie pribegia în singurătatea mândră din primitoarea Italie,

de unde își trimitea, din când în când, cuvântul demnității jignite. Și ne-aducem cu toții aminte de ziua, când sicriul acestui moșneag a fost așezat în țințirumul din Budapesta, ca un semn de grațioasă iertare a nobilului Monarh față de supusul său răsvrătit și ca o dovadă, că ideia ce a reprezentat nu s'a stins din sufletul posterității.

Un sentiment de frumoasă pietate aduce cu sine respectul față de bucuriile și durerile deaproapelui. Bărbatul consacrat de conștiința publică a unui neam ca erou e privit și de străini cu măsura cuviinței și cu respectul firesc trezit de orice învedereare a înaltelor însușiri omenești. De aceea orice trecător se va opri în fața monumentului lui Kossuth, cu toate că își va da seama de prăpastia care îl desparte de ideia turnată în bronzul măreț, va respecta totuș pe înflăcăratul apostol care s'a pătruns și-a muncit călăuzit de credința lui.

Dar călătorul român oprit în fața acestui monument va tresări și sub puterea altui gând... Își va aduce aminte că departe, la umbra unui gorun, în liniștea unui sătuleț necăjit, la poala unui munte mai este un mormânt. Își va aduce aminte, că măreția unei idei e îngropată sub movila jalnică. Va sta cu sufletul sbuciumat, când se va apropia cu mintea de eroul tragediei al cărei simbol e mormântul din umbra stejarului.

Și, urzind mai departe firul gândurilor, va judeca călătorul: „Și tu ai simțit fiorul sfânt al libertății și inima ta a tresărit de îndemnurile cele mai curate ale vremii tale. Dar tu n'ai mauzoleu de marmură, nici statuie de bronz la groapa ta din Țebea. Nici cunună nu-ți atârnă de cruce urmașii. Cunună o smulg jandarmii, iar obolul sărăciei noastre care ar vrea să te cinstească se trece la altă vistierie... Nici popi nu pot să-ți facă parastase, nici cântecul tău nu poate răsună în umbra vechiului stejar. Și dormi așa singur acolo tu care ești mai mult al tuturor: Avram Iancu"... Și tot mai clar se va desprinde în ochii privitorului simbolul acestor două morminte... Și în vreme ce razele de soare vor cădea strălucitoare pe făptura mândră încremenită în bronz, călă-

torul nostru se va gândi, că din gorunul lui Horia a mai căzut o frunză veștedă pe movila părăsită...

Și acest gând cu îndemnurile lui va călăuzi o viață întreagă sufletul privitorului...

Două mentalități: Budapesta—București.

S'a întâmplat în Arad, în ziua memorabilei „șezători“ a scriitorilor. Ieșeam dela banchet, unde însuflețirea de nespus a publicului ne-a dat o satisfacție atât de splendidă pentru răceala jignitoare a oamenilor dela ziarul „autorizat“, cari îndemneau lumea să rămâe acasă. La ieșire mi-a prins brațul unul dintre prietenii veniți dela București :

— M'a cam obosit veselia asta, nu vii să ne plimbăm nițel? Mai vedem încălce furnicarul ăsta ovresc...

Ne-am dus. Am luat-o domol înainte pe strada largă, răscolindu-ne impresiile... Amicul meu îmi vorbea cu căldură de entuziasmul lumii dela noi, eu îl ascultam potolit și mă gândeam la patimile mărunte, cari ne-au fost tulburat în ajun. Deodată, la un colț, unde se deschide o piață largă, vedem o adunare. Vreo câteva sute de oameni grămădiți în jurul unui monument se agitau și strigau sub fâlfăirea unei păduri de steaguri ungurești. Dela tribună răsuna o voce cutropitoare, care își răsfrângea tunetele pe toată întinderea vastă a pieții...

Prietenul meu, vădit surprins de priveliștea neobișnuită, mi-a strâns brațul: Știi, că-i interesant? N'am văzut niciodată o adunare ungurească, haida să ne ducem între ei...

Ne-am apropiat tot mai mult, făcându-ne loc printre mobul care acoperea cu strigăte răgușite tiradele oratorului. Tovarășul meu se uita în dreapta și stânga, deslușind cu interes liniile acestor fizionomii ciudate. Găsindu-ne, în sfârșit, un colț unde eram mai aproape de tribună, ne-am oprit și dânsul se uita cu ochii mari la vorbitorul aprins. Vedeam că nu înțelege nimic, dar se trudește să aleagă rostul acestei vâltori de patimi, care răpește auditorul. Am stat așa vreo zece minute, el cu atenția încordată, eu cu un zîmbet trist pe buze. Când s'a isprăvit cuvântarea în slava de urale ale cismarilor cari fluturau steagurile și chioteau cumplit, eu mi-am tras binișor de mânecă amicul și așa cu încetul ne-am strecurat afară din vârtej. În curând, trecând la o răspântie, am ajuns într'o ulicioară dosnică și liniștită.

Mergeam așa înainte, braț la braț, tăcuți și duși pe gânduri.

Deodată, prietenul meu se oprește locului, mișcând dumerit din cap: „Ei bine, frate, m'am convins. E atât de largă prăpastia între sufletul nostru și cel unguresc, încât e imposibilă apropierea. Nu se poate. Ce are a face adunarea asta cu răcnetele ei înfiorătoare, deslănțuirile acestea de violență turanică, ce au a face cu blândeța contemplativă și visătoare a țăranilor noștri?... Cer și pământ. Ori și câtă vreme s'ar scurge, nu poate dura o punte peste prăpastia asta. Sântem alt aluat și pace. Iaca, eu rar înțelegeam ce spunea domnu' dela tribună, dar cumpănind așa melodia frazei cu ritmul ei ciudat, urmărind gesturile, modularea vocii, și toate așa rând pe rând, vedeam cât de strașnic de departe cade de felul nostru de-a fi. Nu știu cum aș zice, dar par'că și în cele mai subtile nuanțări ale mușchilor obrazului se poate desluși îndrumarea misterioasă a unui spirit străin. Ce înfrățire miraculoasă trebuie să existe între nervura fină a pielii, între globulețele de sânge și rostul specific al idiomului, ca din înrudirea lor să ne alegem cu fizionomiile atât de marcate ale neamurilor diferite?... Ei zău, nu-i glumă, n'ai băgat tu de seamă, cum s'a statornicit o gamă particulară pentru fiecare popor în expresia feții?... Altfel se încruntă un Francez, altfel un Neamț și altfel un Bulgar. Iaca, bunăoară, sprâncenele ungurești... De ce rîzi?...”

M'am uitat adânc în ochii companionului meu analist și i-am strâns mâna cu putere: „Cum să nu râd, dragă, sânt bizare, sânt cam de ocazie, combinațiile astea...”

— Cum bizare? Nu găsești tu, că e o intimă legătură organică între sufletul specific al unui neam și manifestările lui externe de orice natură?...

— Cum nu? Dar vezi, mi se pare că duci prea departe teoria... În sfârșit n'o cred potrivită pentru regiunile unde se întânesc mai multe elemente etnice, unde influența reciprocă naște compromisuri diferite...

— A — nu! — mă întrerupe dânsul. — Du-te în Elveția de pildă, unde bilinquismul e la ordinea zilei. Și-acolo poți

alege până în cele mai mici amănunte aceste note particulare....

— Știi ce, prietene, — i-am răspuns, — *die Theorie ist grau*; — în discuția asta eu am un argument zdrobitor, un argument suveran.

— Ce argument?

— Iaca ce argument... Știi tu, cine era oratorul, acolo la tribună?...

— ? ?

— Stai binișor, nu te speria. Era Ștetan Pop, deputatul nostru, prin urmare... vezi teoria... "

Firește, că a rămas cam zăpăcit bietul om, nervos și-a făcut morișcă cu degetele, a strâns buzele, a închis ochii o clipă și, incredințându-se, că i-am spus adevărul, și-a reluat vorba, urmând mai potolită: „Ei vezi... cum înșală aparențele... Cât pe aci să te supăr. Știu ce simțitori sunteți voi Ardelenii în dalde astea... Cum nu, cunosc din ziare pe domnul Pop și n'aș vrea, — doamne ferește, — să audă cum m'am păcălit... Nu l'au interesat, se vede, fleacurile noastre... dar îl știu un fervent apărător în camera din Budapesta... De sigur... dar, vezi, cum am zice, lăsând la o parte orice considerații de persoane...

— ...În principiu...

— Da, în principiu... Imi susțin teoria... Dar să n'o mai lungim... Când vii la București? Ne-am mutat acum la terasa Oteteleşanu... "

Schimbând vorba am alunecat repede peste acest delicat intermezzo, la care m'am mai gândit de atunci...

* * *

Imi vine în minte acum părerea înjghebată pe repezeală de acest drumeț, ai cărui ochi, deprinși să vadă un mediu adevărat românesc, au fost atât de isbiți de un tablou străin... De sigur, că în fond avea dreptate, când spunea de prăpastia dintre sufletele acestor două neamuri. Era mult adevăr și în teoria ce formulase el în pripă asupra notei specifice, prin care se disting una de alta manifestările similare ale popoarelor diferite. Doar tocmai din aceste note particulare se al-

cătuiește zestrea sufletească a unui neam, cultura lui națională, cea mai superioară rațiune de a fi, prin care se deosebește și se completează în acelaș timp simfonia universală a geniului omenesc...

Judecând sub *acest* raport al *culturii naționale* stările dela noi, trebuie să constatăm fenomene din cele mai înrîtătoare, cari au un rol hotărîtor chiar și în micile amănunte ale frământărilor noastre zilnice. Ce e doar' toată sbuciumarea aceasta a noastră, un mănunchiu de scriitori exilați în atmosfera chinuitoare a unui spirit străin, ce e dacă nu o înlănțuire de tresăriri pătimase pentru a păstra neatins patrimoniul unei culturi naționale? În *acest sens* trebuie să fie judecată diferențierea mai nouă și gruparea din jurul acestui ziar, care nu e decât mijlocul de expresie al acestor străduinți. Nu e vorba aici de tendințele vulgare ale unor ambiții deșerte, ci de sbucnirea elementară a unui curent de simțire și de idei, care e o manifestare organică a evoluției noastre și-și găsește rădăcinile în solul sănătos al culturii naționale românești.

Educația, cu desăvârșire străină, de care s'au împărtășit în școlile maghiare cărturarii noștri, a dat naștere unei mentalități hibride, care explică în mare parte multele rătăcirii de diferit ordin din viața noastră publică. De ce-am mai zugrăvi aici povestea tristă a unui suflet în pribegia lui dela căsuța țărănească, de unde a pornit, până la parchetul lustruit pe care-și plimbă astăzi rostul înstrăinat? Această creștere ungurească cu spoiala ei a făcut din cărturarul nostru în cele mai multe cazuri un rob al obiceiurilor și particularităților specifice sufletului unguresc. Pierzându-și în școala străină moștenirea adusă de acasă, neavând puțința de-a cunoaște nici cele mai însemnate din însușirile înalte ale neamului său, în schimb însă îmbibându-se zilnic de duhul cutropitor al unei culturi fără nici o notă de înrudire, — acest desrădăcinat ajunge în mod fatal la o mixtură de precepte intelectuale și morale unică în felul ei. Plecând la drum cu asemenea merinde, cum poți aștepta să păstreze bietul călător o linie dreaptă? Dacă nu-l înghite valul, aruncându-l la

fund, atunci rămâne așa un rătăcitor fără cârmă, a cărui luntre șubredă e purtată la întâmplare după bătaia vânturilor. Urmărește-l în viață și analizează-i toate afirmările dragostii lui de neam. Ai să vezi totdeauna nota silită, impusă a acestor atitudini voite. Nu stai în fața unei romanități organice, care porcede din fibrele ascunse ale sufletului românesc, ci în fața unor silințe cari tradează truda zadarnică a înstrăinatului. Fraza lui, gluma, gestul, citatele lui, cântecele și se vor părea toate că vin de undeva de departe, dintr'o lume străină și necunoscută. El poate să fie un om cinstit, un om cum se cade, un sincer aderent al partidului pe care-l slujește cu credință, dar cu bagajul lui de sentimente și de inteligență el are să devie pe toate cărările propagatorului inconștient al culturii ungurești și cu el se plimbă pururea un mic petec de Budapeștă care lasă urme...

Numai când îți dai seama de ravagiile zilnice ale acestui duh străin, când întâlnești oameni, cari își afirmă romanitatea lor cu mijloace ungurești, numai atunci înțelegi adevărata primejdie și grozava nedreptate a apăsării noastre politice.

* * *

Ca o reculegere târzie, ca o protestare împotriva acestor stări nesuferite, s'au ivit în sfârșit impulsuri tot mai puternice, cari au început să abată spiritul public al generației mai noi de cărturari din această cale greșită. Cu deosebire deceniul din urmă a avut un rol decizător în plămădirea unui spirit nou, mai apropiat de trebuințele noastre sufletești.

„Orice observator al stărilor dela noi trebuie să constate, că cei din urmă zece ani înseamnă o epocă importantă în evoluția noastră culturală. O mulțime de împrejurări au conlucrat în acest timp, ca rostul sufletesc al generației mai nouă să se abată din ogașa învechită a credințelor de demult. Prin răsărirea unor personalități pe tărîmul literar și științific, în regat și la noi, tineretul ce și a făcut educația în această perioadă a primit îndrumări schimbate, din cari și-a croit o mentalitate aparte. Inflorirea literară excepțională a acestui deceniu, ivirea atâtor scriitori pe orizont, înființarea de reviste aici și dincolo, angajarea unor discuții de interes comun, tre-

cerea mai deasă a graniței, toate acestea și multe altele au plămădit sufletul generației ce s'a format în aceste zile de sbucium rodnic, și ne-au dat o icoană ale cărei conture mai fine, mai complicate, se deosebesc de imagina tradițională a cărturarului ardelean. S'a dat în vremea asta o revoluție intelectuală din care ne-am ales cu un „spor de pricepere“. Negreșit, că fermentarea asta a modificat valori și-a dărfimat altare. Pe ruinele diletantismului gol, care furnisa odinioară garniseala „Familiei“ din Orade, — s'au ivit talente ce au smuls accente sincere de bucurie și de durere din sufletul neamului. S'au înstăpânit convingeri literare întrupate din acest nou curent de producție schimbată. Ne-am ales cu o limbă mai curată, care cucerește tot mai mult. Astăzi adolescentul din clasa a șaptea dela gimnaziul din Blaj — scrie versuri de o formă impecabilă, ca și liceanul din Ploiești, și zâmbește cu bunăvoință pe urma cutărei rămășițe din nobila trudă a lui Țipariu. Pe terenul științific de asemenea s'a introdus mai multă disciplină și severitate, ca în trecut. Cu un cuvânt, generația acestei epoci a fost îndrumată spre orientări culturale superioare și cu deosebire a fost mai apropiată de normele specifice ale unei culturi naționale românești. E foarte firesc, că această schimbare a dat naștere unui spirit critic cu foarte legitime momente de criză.

Ținărul crescut în această școală nouă va avea o frază literară rotunzită, dându-și seama, că idealul național nu poate fi propagat într'o limbă execrabilă și cu lipsuri accentuate de cultură națională. Dânsul va cere orientări de cultură generală conducătorilor săi, va întoarce cu silă capul în fața tiradelor bunului retorism din bătrâni, așteptând o cumpanire reală a vieții și a împrejurărilor.

Concepția, cum am zice pur sentimentală-platonică, a datoriiilor cătră neam, o va înlocui cu raționamentul rigid, care-și găsește temeiul în cifrele statistice. În pornirile lui va mai sacrifica din capitalul de ipocrizie, acumulată în mod fatal într'o vreme de apăsare politică și socială. În judecățile, cari privesc frământările interne, va fi deci mai răspicat, având în acelaș timp tresăriri mai dârze și mai violente în fața în-

cercărilor dușmane de-a i-se desființa patrimoniul sufletesc. *Analizând deci capitalul intelectual al acestei epoce recente, vom desluși exigențe culturale superioare celor din trecut, constatând în acelaș timp și un spirit critic mai pronunțat, ale cărui preocupățiuni se desfășoară cu deosebire în cadrele necesităților tot mai evidente ale unei culturi naționale*“.

* * *

Acest curent susținut și propagat în mod firesc de oamenii, cari prin scrisul lor s'au putut apropia mai mult de sufletul poporului din care fac parte, își găsește de-un timp încoace expresia în coloanele ziarului „Tribuna“. Se înțelege, ca în lupta ce a desfășurat pentru modificarea unora din valorile curente, prin manifestările sporadice de până acum, a ajuns să se ciocnească de multe ori cu formulele tradiționale, trezind astfel nemulțumiri. În *acest chip* sânt a se interpreta toate pașirile prin cari s'a solicitat așa zisa „*premenire*“ despre care s'a vorbit mai des în ziarul „Tribuna“. Protestările, uneori nervoase și violente, ale acestui curent nou împotriva stărilor de până acum, îndrumarea spiritului public la noi spre această matcă a culturii naționale, — iată izvoarele din care se hrănește tendința de premenire. Nu e deci nicidecum vorba de-o revoltă de pretoriani împotriva „statului major“, de-o vâltoare anarhică în contra „șefilor“, de-o pornire irespectuoasă pentru a necinsti bărbile albe, sau de smulgerea câtorva fotolii în areopagul nostru politic...

Nu. Ci e manifestarea acestui spirit nou sub toate raporturile intelectuale ale vieții noastre. Acest curent, odata înstăpânit în suflete, trebuia să ceară cuvânt și nu poate fi înăbușit prin nici o intoleranță. El trebuie să-și facă cursul, pentru a-și smulge mai târziu biruința. Oamenii cu tact ar trebui să-l aprecieze și, în loc de a se pune împotriva lui, dând astfel dovadă, că n'au înțelegere pentru trebuințele vremii în care trăiesc, mai bucuros să se silească a prinde cât pot din îndrumările lui binefăcătoare.

Rezumând deci în scurte cuvinte deosebirile oamenilor din generația mai nouă, grupați în jurul acestui ziar, de cre-

dințele cari cu puține excepții își găsesc expresia în coloanele „autorizate“, vom vedea că în realitate aci se dă lupta între două curențe de idei, pornite din două centre diametral opuse. (Firește, când vorbim de *curențe* nu ne gândim la persoane singuratice, cari împinse de interes s'au atașat taberei unde nu se potrivesc prin însăși firea lor). E lupta între cultura națională românească și mentalitatea produsă de școala străină. Își încrucișează deci puterile două lumi străine: *București și Budapesta...*

Ce credeți, pe partea cui va rămânea biruința? În cazul de față, noi ne mângăiem cu speranța, că e pe deplin justificată învingerea celui dintâi...

Politică săsească.

E cunoscut drumul mai nou ce și-a croit viața politică a bunilor noștri vecini Sași. Credincioși proverbialei „circumspecții“ tradiționale, ei au păstrat totdeauna un echilibru puțin scrupulos cu toate împrejurările politice. Urmând lozincă mercantilă „do ut des“, conducătorii lor politici ajunși în parlament au servit de un vecinic „Kannonenfutter“ tuturor guvernelor, au sacrificat chestiuni de principii în schimbul unor mici căpătuiești, au tăcut și au votat și au isprăvit daveri.

Firește, că această târguială îndelungă cu împrejurările, a sfărmat cu încetul ori ce legătură cu trecutul lor politic, a doborât tradiții, a încătușat îndemnuri sufletești cari nu se potriveau cu balansa oportunității momentului și au eliminat cu desăvârșire principiul demnității din viața lor politică.

În relațiile cu noi au fost de o curtenire care nu putea inspira nici când încrederea ce se cere soților de arme, iar în taină de sigur că nu și-au dat silința să ne întindă vredată mână de ajutor. Doar știm cu toții ținuta lor în viața comunală și de comitat, știm rolul trist ce-l au în mișcările electorale ale cercurilor cu populație mixtă. Cu încetul, înspăimântați de progresele noastre economice, au luat atitudini tot mai ostile, iar astăzi prudența îi îndeamnă să se însinueze la guvern și în publicistica lor să deie un caracter principiar necesității unei alianțe maghiaro-săsești împotriva noastră.

Fiind în ajunul proiectului pentru votul universal, îi vedem stăpâniți de o mișcare febrilă pentru asigurarea sprijinului de sus și aceasta le impune să-și părăsească atitudinile de rezervă tradițională. De sigur pe urma acestui proces sufletesc s'a înfiripat și articolul dlui deputat *Rudolf Schuller*, publicat zilele trecute în „Budap. Hirlap“. În acest articol dl Schuller mobilizează un arsenal frumușel de argumente și

tot atâtea sofizme, pentru solicitarea unui sprijin al guvernului împotriva Românilor.

Arată cum Sașii cu „toate instinctele lor de viață“ slujesc lozincă tendințelor actuale de guvernament și demonstrează că întreg trecutul lor e o serie neîntreruptă de jertfe pentru fericirea patriei. „*Serviendo consumimur*“ exclamă cu oarecare duioșie dl Schuller. Arată cu multă fineță cum guvernul în rezolvirea chestiunii naționalităților ar trebui să ție seamă de împrejurările specifice ale poporului săsesc, să facă o deosebire și să aprecieze situația excepțională a acestui neam. Dl Schuller găsește, că evenimente ale viitorului pot trezi în poporul român și sârb „aspirații contradictorii“ nu numai intereselor ci direct existenței statului ungar.

Cu aceste și alte argumente deopotrivă de juste caută să convingă cercurile maghiare de necesitatea alianței amintite.

E nostim de tot răspunsul ce primește dl Schuller pe urma frumoasei sale loialități patriotice. „Budapesti Hirlap“, recunoscând abilitatea condeiului dlui Schuller, cere Sașilor în loc de teorii să exercite patriotizmul *activ*, le pretinde să devie „*deopotrivă de buni Maghiari ca Sași*“. li roagă să calce pe urma Șvabilor și îi povățuiește frumușel să se maghiarizeze! Va să zică e puțină mulțămire în răsplata ce primește machiavelismul dulceag al dlui Schuller.

Noi ce să zicem la toate aceste? Mărturisim cu părere de rău, că în judecata noastră de astădată sântem mai aproape de povețele organului maghiar, decât de argumentele dlui Schuller. N'am fi cătuș de puțin atinși, dacă vecinii noștri ar merge cu supunerea până la ascultarea sfaturilor din „B. H.“ Și de ce n'ar merge? În sfârșit, dacă urmașii lui Ștefan Ludwig Roth și-au împușinat în așa măsură scrupulele unei demnități naționale, încât au strivit orice îndemn al vechilor tradiții sufletești, de ce n'ar împlini aceste sfaturi binevoitoare? Când un popor ajunge să fie călăuzit de un utilitarism îngust care nu mai ține seamă decât de acapărarea unor favoruri materiale, când nu mai e capabil de nici o repulsiune în fața ori cărui atentat săvârșit împotriva ființii

lui etnice, atunci acel popor se pare a nu mai avea deosebite trebuințe sufletești de satisfăcut. Atunci, ne mai împlinind nici o menire istorică, trebuie să piară. În asemeni împrejurări contopirea lui în alt neam e o necesitate, căci numai primind botezul acestei contopiri, înprospătat cu nouă atribuții sufletești și cu îndemnuri premenite, — mai poate fi ferit de o complectă degenerare.

Din punctul nostru de vedere această contopire ar fi un favor. Masele poporului nostru într'o asemenea situație ar fi puse în apropierea nemijlocită a unei ostilități răspicate, care ar trezi o mai îndărătnică rezistență și ar fi ferite de influența dezastruoasă ce o poate exercita astăzi vecinătatea unui element înzestrat cu prea puțină demnitate repulsivă. Iată de ce toate aceste târguieii nu ne inspiră temeri, nu ne tulbură și nu ne pot trezi decât doar durerea unor sentimente de compătimire cari cuprind pe orcine în fața priveliștii ce-ți oferă un proces de disoluție a unui neam pe care îl puteai socoti vrednic de o soarta mai bună.

Nu avem deci nici un cuvânt de reprobare față de aceste tendințe de apropiere și ne luăm cu toată liniștea rolul nostru de privitori, rămânând ca fiecare dintre noi să fie stăpânit de oarecare compătimire, în măsura virtuților sale evanghelice.

Trei rânduri la gazetă...

O veste laconică de trei rânduri s'a strecurat zilele aceste prin toate ziarele noastre. A fost cetită, puțin comentată și uitată în grabă de cetitori. Se spunea în cele trei rânduri, că mai mulți publiciști de ai noștri, închiși la Seghedin, își petrec zilele uitați de toată lumea românească. Nici o aducere aminte, nici măcar mângâierea îmbărbățărilor prietenești nu se trimite după zăbrelele unde își numără zilele chinuite câțiva din puținii noștri oameni cari au îndrăznit să coboare pe hârtie crâmpoie din amărăciunile noastre... O lume întreagă de mizerii îți deschid aceste trei rânduri, cari nu se mai știu. E lumea slăbiciunilor noastre, povestea jalnică a sufletelor înfrânte.,.

Covârșiți de puterea unor întâmplări pe cari nu le putem schimba, noi am ajuns să ne croim o judecată care caută împăcarea cu toate mizeriile vieții. Zi de zi găsim o nouă formulă de împăciuire a sufletului, facem târg rușinos cu toate neajunsurile prezentului și nu ne mai surprinde nimic. Fiecare zi ne aduce lovitura ei proaspătă și fiecare lovitura trezește o nouă formulă detestabilă a adaptării. Și așa se părginesc pe rând toate forțele noastre. Incepe să ne stăpânească cumițenia dureroasă a sufletelor îmbătrânite, care ne strivește sbucnirile oricărui sentiment de repulsiune. Spiritul public prezintă tot mai multe note ale acestei oboseli bătrânești. Se pare că ne dor încheieturile și ne răscumpărăm chiar și cu prețul demnității jignite un locșor de odihnă pentru oasele slăbănoage. Știți cum judecă orice moșneag oștenit: „Numai să mă lase pe mine în bună pace. Să nu mă încurce și pe mine. Nu vreau să știu nimic, nu iscălesc nimic. Tot omul cu treaba lui. Și dacă primesc un ghiont la colțul uliței, sufăr și trec înainte. Nu-mi prind mintea cu nebunii. Am fost și eu odată, elhei... Acum să mă hodingsc și să-mi strâng bănișorii cu zece noduri“... Cunoașteți aceste frânturi de vorbe. Sânt smulse din fraza curentă

a celor mai mulți „intelenți“ de ai noștri, sânt justificarea acelei apatii care cucerește pe zi ce merge... Și zi de zi se închid așa sufletele în mreaja unui egoism îngust și destul de brutal și cias de cias se înfiripă din aceste îndemnuri o anume concepție de viață cu logica ei particulară, un fel de filozofie cinică, brodată pe gama sufletească a vecinicului Thersit...

Negreșit, că această perioadă de sbucium ne-a adus o dureroasă criză morală. Se sapă altarele vechi ale cinstei, se schimbă interpretarea tradițională a datoriei cătră neam, se înlocuiesc și se modifică în conștiința publică valorile morale. Și întreagă această prefacere, cu desfășurarea ei înceată și sigură, merge în paguba noastră...

Judecați câte am pierdut noi pe acest povârniș. Judecați cum a degenerat o singură noțiune în această vreme de târguire îndelungă. Luați noțiunea *martiriului*, de pildă. Nu vă dați seama, cum cel mai frumos sentiment de jertfă, avântul curat al altruismului s'a banalizat în ochii noștri? Nu ne mai surprinde, nu ne mai mișcă, nu ne mai face să tresărim nici acel sacrificiu, care e privit cu sfințenie la orice popor. Au fost de ajuns câțiva ani de amărăciune ca să ne arunce pe povârnișul acestei prăpăstii...

Doar ne aducem aminte cu toții de trecutul apropiat. Era în altă matcă atunci judecata obștei. Știți cum înainte cu zece-cincisprezece ani înțelegeam să ne facem datoria cătră *martirii* noștri! Câtă frunză verde, câte cântece, cât chiot de însuflețire când cu procesul memorandumului la Cluj! Cum tresărea în izbucniri pătimașe mândria rănită a unui popor. Cum cântau popii „doina lui Lucaci“ și cât sbucium nervos se desprindea din aria plângătoare a acestor rânduri de o naivitate curată. Cum se mișcau cetele largi ale țărănilor sub stăpânirea unui fior istoric și cu câtă îndărătnicie mândră ne întreba cutare sătean: „Ce poruncesc domnii noștri?“... Și când s'au dus la temniță, și când s'au întors, câte flori au primit, câte lacrimi au stors martirii neamului...

Au trecut zece ani de atunci: o clipă în viața unui popor, o picătură în ocean. Prigonirile n'au contenit, dimpo-

trivă au prins putere. Și au fost deajuns acești zece ani, ca în conștiința publică să se strivească un sentiment ce stărnea vifor în suflete. Mai avem și astăzi martiri cu suflet tot atât de curat, dar nu mai avem nici flori, nici cântece pentru ei.

Povestea martiriului s'a schimbat. E neasemănat mai tristă ca odinioară. În epoca noastră s'au înmulțit negustorii, judecata lor a ajuns biruitoare. Din această atmosferă de sfârnărie mărunță se exilează avântul unui ideal. În hala de vânzare găsești zarzavat și cetesti reclame pe pereți, dar n'ai ce căuta după slugitorii lui Apollo... Și tot mai mult ne apropiem noi de acest prag ignobil. Ni-se înmulțesc sufletele de tarabă, ni-se înmulțesc îngrijitor. Li vedem cum mișună sub ochii noștri acești oameni cari cumpără și vând. Se învârtesc și fac debușeuri și se întrec în ieftinătatea lor. Noi îi știm, îi vedem, îi tolerăm, îi ascultăm chiar și ne împrietenim pe rând cu judecata lor... Vedeți cum se lărgește golul în jurul omului curat și cum rămâne tot mai singur...

Știți cum vine martiriul zilelor noastre. Un om cinstit, revoltat de o nedreptate, a scris câteva șire la gazetă. A spus adevărul, care se cerea pe hârtie. Cuvântul lui n'a fost o părere izolată, ci credința firească a tuturor. I-s'a făcut proces. Știți cum se face proces la noi. În fața acestui neajuns omul rămâne surprins. Iși caută prietenii și le povestește pățania lui. Prietenii însă nu sânt nici decum uimiți. Dimpotrivă, cutare mișcă dumerit din cap: „Da, ai perfectă dreptate. Ai spus adevărul curat. Dar știi părerea mea. *Suaviter in modo*. Mai multă prudență. Și la urma urmei, de ce să mai scrii? Tot nu poți schimba nimic“... Altul, din colțul lui de cafea unde își soarbe șvarțul cu o liniște imperturbabilă, urmează mai departe firul: „Se înțelege, că ai făcut o prostie. De ce să te sbați și să nu-ți vezi de treabă? Acum poftim, o să-ți deie un an. Te pomenești, că te mai scot și din slujbă. Așa sunteți voi idealisții, voi tinerii cari vreți să scoateți lumea din fătâni. Cu Apponyi te prinzi tu fătăte?“. Și râde din toată ventripotența lui acest om, care o viață întreagă a încurcat lumea fără pic de ispravă. De acest răs

nesuferit și de zâmbetele celor din jur fuge bietul om cu necazul lui. Fuge acasă unde-l așteaptă ochii plânși ai nevastei. Trec zilele, vine terminul de proces. Omul nostru se duce, își spune dreptatea lui și — e judecat la un an închisoare. Vine acasă istovit și cel dintâi care îl întâlnește în drum îl primește cu întimpinarea din care poți desluși ironia lui subțire: „Nu ți-am spus?“... Vine ziua plecării la închisoare și osânditul pleacă. Pleacă uitat de toți, părăsit de prietenii cari își dau seamă că e prea puțin prielnic prietelui cu un condamnat politic la noi... Se deschid porțile Seghedinului și cele trei rânduri din ziare ne spun urmarea... Nici o aducere aminte, nici o mângăiere...

Nu-i greu să-ți închipui acum gândurile acestui om ajuns după zăbrele. Îți poți da seama pe ce cărări apucă mintea lui. Gândești-vă la un întemnițat de al nostru în nopțile lungi de toamnă, când se plimbă chinuit de însonnie prin chilia îngustă. A cetit cele trei rânduri din gazetă. În pacea singurătății lui i-se înfiripă gândurile: „De luni de zile nu mi-au trimis un semn de viață. Doar nevasta îmi mai scrie rânduri de o jale, care mă tulbură. Cu banii o duc greu, greu de tot. Am făcut datorii și nu știu cum o sa le plătesc... Pe semne tot avea dreptate ăl de spunea că trebuia să tac... Tot mai cuminte el“...

Și gândește-te cetitorule, care ai trecut cu atâta graba peste cele trei rânduri de gazetă, ca să întorci foaia la veștile „complicațiilor din orient“, gândește-te că cu această nepăsare ai înfrânt un suflet în năzuințele lui cele mai curate.

Dela Seghedin se întoarce un om cumițit, un om biruit

Micile noastre garnizoane.

Vor fi trei patru ani, nu mai mult, de când a aparut un roman în limba germană, care a stârnit destulă vâlvă în jurul lui, a fost comentat, cetit și răspândit în mii de exemplare. Romanul, care purta titlul „Dintr'o mică garnizoană“, era interesant, fiindcă înfățișa un colț de societate, în care încă nu pătrunsese mai adânc ochiul scrutător al scriitorului. Autorul, un sublocotenent, povestea în peripețiile acestui roman scene din viața militară dintr'o mică garnizoană, aruncată într'un orașel nemțesc la spatele lui Dumnezeu... Toate micile ambiții și vanități cari frământă o societate îngustă, toate erau puse la contribuție. Un teatru de liliputani în care suflete cât purecii se agită, se războiesc între ele și se macină așa o viață întreagă, fără nici un gând luminos, fără o licărire cât de sfioasă a unui ideal. În întreg furnicarul acesta de oameni, bine îmbrăcați și cu lefuri potrivite, nu găsești nici o preocupare de ordin superior: grandomania suverană a domnului colonel, grandeța socrească a nevesti-sa, invidia înăcrită a maiorului, intrigile nesfârșite ale capitănesei, iată din ce se țes itele acestei povești jalnice. Vai, ce atmosferă înbâcsită de întunec, ce plictiseală sufocantă și ce întreceri flecuroase în viața acestor păpuși ale societății. Când ai aruncat cartea ți-e greu capul de uluială, pieptul ți-e dornic de aier ca după două ceasuri petrecute în ocnă, și răsuflă adânc din baierile inimii; bine c'am ieșit la largul, slavă ție Doamne!

Cartea asta tristă îmi vine în minte de câte ori citesc în ziare corespondențe în cari se desvălesc mizerii din micile noastre garnizoane, din orașelele în cari își duce viața câte-un mănunchiu de surtucari de-ai noștri. Câte frecări de ambiții mici, ce încrucișări de patimi și mai ales ce certuri în aceste microcosmuri. Cum se desfac în partide, cum își dispută întâietatea, cum își sapă groapa, cum tac bănci potrivnice pe spatele bieților țărani, cum se denunță reciproc

popa și dascălul, cum poartă vorbe doamna notărășiță, cum scot limba copiii medicului de plasă după spatele avocatului... Sânt fără hotar aceste mizerii cari pun stavilă consolidării noastre sociale și ne aruncă pradă hărțuieiilor sterpe. Cetiți ziarele noastre, cari toate, alături de rubrici ca „criza politică” sau „tulburările din Balcani”, au mai introdus de luni de zile o nouă rubrică permanentă: „Stările din Făgăraș”. Pe coloane întregi, cu urmări în serii de numere, cu documente, cu o împărțire arhitecturală a materialului, cu sforțări de minte și subtilități de stil, cu o strașnică echilibristică de argumente se ceartă doi domni din Făgăraș. Caută să se răpuie unul pe altul, care pe care. Abia a isprăvit domnul Șenchea, începe domnul Șerban, și întors. Și când, după ce-ai trecut cu ochii peste interminabilele serii de acuze și grațiosități împrumutate, stai și te întrebi liniștit: adică ce vor oamenii ăștia de caută să-și facă apa unul altuia, atunci bagi de seamă că ei nu vor nimic. Că se ceartă, fiindcă se ceartă. Nu-i îndemnul unor năzuinți superioare în aceste războiri acerbe, ci e frământarea fără nici o roadă a unor oameni cari nu se pot suferi. Se înțelege că, potrivit datinei, amândoi beligeranții își au acasă tabăra lor, fiecare cu stat major, cu căpetenii, cu ostași și cu tot aranjamentul de bătaie. Fiecare tabără cu rânduiala și cu disciplina ei. Tot omul la postul lui stă și pândește. Cum a ridicat capul unul de dincolo, îl trăznește adversarul vigilant. Nici nu mai e nevoie să se spuie, că au și două gazete, cari odată pe săptămâna își spun buchile, ca două cumetre certate, ce-și descarcă paraponul în toată Dumineca la ieșitul din biserică.

Și ca în Făgăraș, mai prin toate părțile. Te cuprinde mila de destrămarea pe care o propăgă oamenii noștri. Doar cum la Făgăraș vre-o treizeci de familii împărțite în două tabere duc război, așa se rup cu dinții și în alte locuri. Și așa suntem puțini și subțirei, săracii de noi, dar astfel împărțiți, ca făina orbilor, încalte ne încalecă străinii mai ușor. La Făgăraș echilibrul fișpanului, în acest comitat cu cea mai covârșitoare majoritate românească, e susținut de bătăliile astea, și tot așa e și pe la alții. Nu ne putem închea o soli-

daritate a voinței, nu ne putem frânge îndemnurile unor mici ambiții deșerte de dragul unei idei, nu ne putem înșirui alături în aceeași linie de bătaie cu sufletele robite de razele aceluiaș ideal. Trebuie să ne dăm în spectacol, să ne cheltuim bruma de forțe în flecării mărunte, cari închid mintea într'o perspectivă îngustă și îngrădesc sufletele în pornirile unui egoism care dobitocește. Și câte lucruri bune nu s'ar putea face, dacă s'ar mai domestici puțin aceste năravuri, dacă cutare cocoană și-ar mai înfrâna capriciile și cutare domn avocat s'ar mai potoli... Cum ar mai răsări câte-o modestă acțiune de apărare națională pe alocurea, cum ar mai părăsi teascurile tiparului câte-o broșurică de îndrumare a mulțimei, cum ni s'ar înviora țărani în fața acestor pășiri unitare, cum ar mătura o mulțime de secături străine această înfrățire generală a unor elemente destul de sănătoase și de capabile. Da, negreșit, s'ar schimba multe, dacă domnii Șerban și Șenchea la Făgăraș, și alții în alte părți și-ar întinde mâna de frăție...

Dar se vede, că nu vor. Se vede, că svârcolirea asta de soboli e o lege jalnică, care supune societățile cu o cultură improvizată. E ceva din dezechilibrul moral pe care îl provoacă salturile prea repezi dintr'o categorie socială într'alta. E prea mare drumul, e prea largă curba pe care trebuie s'o descrie sufletul unui om în trecerea lui din opinci în ghete de lac. La astfel de drumuri mari nu resistă ușor firile mai plâpânde. Ori, poate, e o fărâmitură de moștenire tristă din zestrea sufletească a descendenței noastre latine... Cine știe?...

În ori-ce caz trebuie să-i mai punem capăt, căci altfel ne părginim toată puterea de a merge înainte. Presa ar fi cea mai chemată să înceapă această prefacere necesară. Să-i dăm de-acum înainte, iubiți confrăți, un mai mare rol coșului de redacție. Să aruncăm în adâncimea lui implacabilă toate hârțiile cari ne vestesc aceste batrachomiomachii... Să le răspundem la poșta redacției, scurt și apăsat, în două vorbe: „vedeți-vă de treabă, oameni buni, că ne prăpădesc Ungurii!...“. Așa cu încetul se vor curma, poate, frecările astea fără nici un folos, s'or stinge ca flacăra în lipsă de aier.

Și trebuie neapărat să se înceapă apropierea mare. Atmosfera e încărcată de nemulțumire, pe culmi se ivesc focuri cari prevestesc războiul. Într'o zi se va da alarma și micile noastre garnizoane vor trebui să se închege într'o oaste disciplinată.

Thalia noastră.

Încă o adunare culturală ne-au dat zilele din urmă. În numele Thaliei s'au întrunit de astădată fruntașii noștri. Și vreme de două zile a fost mișcare, a fost sărbătoare în orașul istoric Alba-Iulia. Se'nțelege, că nici aici n'a dat greș vechiul și bunul tipic al adunărilor noastre culturale. Cetiți rapoartele din ziare și veți vedea pomelnicul tradițional. A fost „seară de cunoștință“, au fost ședințe cu comisiuni de verificare, de cenzurare, cu lamuriri de socoteli și numere, cu listă de membri, a fost banchet cu mâncări bunișoare și cu toaste însuflețite, a fost concert, teatru de diletanți — și vreme de două zile a cântat „țarina dela Abrud“ taraful vestitului Ghiuțu din munți. Ei — a fost bine, a fost frumos și s'a mai descrețit puținel fruntea oamenilor. S'au mai întâlnit prietini vechi, s'au legat cunoștințe noi și s'a veselit tineretul dornic de viață... Și afurisitul de Ghiuț cu arcușul lui meșter deslușea atâta patimă din doinele strămoșești... Cum zic toate bune... Dar, vorba, cu Thalia ce s'a ales? Să fim drepți: am rămas tot în ogașa veche. Biata muză, dacă s'ar fi coborât între noi, ar fi fost probabil cea mai neglijată între cocoane. Sărmana Thalie, nimeni nu i-a purtat de grijă... Să fim iertați, dacă vom încerca noi o reparație postumă...

De sigur, că nu ne vor trebui multe argumente, ca să aratăm importanța teatrului la noi. N'avem decât să privim în tabăra contrară. Guvernul din Budapesta înțelege prea bine însemnătatea culturală a acestei instituțiuni și susține cu subvenții uriașe teatre în toate centrele noastre. Aici se propagă zi de zi *cultura streină* care ne sapă sufletul pe nesimțite. Și, să nu ne adormim cu vorbe: influența acestei culturi străine, care e mai primejdioasă ca orice regim de teroare politică, noi o vedem cum cucerește treptat societatea românească. Din școlile ungurești, din studiul limbei și literaturii maghiare, din teatrul dela Budapesta, tinerii noștri se aleg cu coruperea *mentalității* lor românești. Firește că

nu-și vor renege neamul pe urma acestei educații străine care i-a chinuit și i-a trecut din lovitură în lovitură. Dimpotrivă în cei mai mulți se va zămisi probabil un puternic sentiment de revoltă pururi trează, care o să-i lege de aspirațiile noastre... Și vor veni cu noi, ne vor da inima și ne vor da votul acești oameni. Dar ce păcat, că bieții noștri tovarăși de luptă poartă toată viața lor jugul unei culturi străine, care le povățuiește sufletul.

Sărmanii băieți de țărani aruncați din liniștea unui sătuleț în largul lumii, cum n'ar rămânea biruiți în vâltoarea civilizației?... Cum nu s'ar spulbera moștenirea lor de acasă, când un duli străin și-a pus în mișcare meșteșugita lui rețea de paiangen? De sigur, că rămâne învins în această luptă inegală acest țaran purtat prin școli. Intors din nou în mijlocul celor cari l'au trimis, omul nostru va fi, inconștient, o viață întreagă solul unei culturi streine. Va trăi într'un continuu, ciudat și tragic paradox. Va fi poate *șeful* mișcării politice românești dintr'un colț de țară, se va sbuciuma zile și nopți sub povara nedreptăților politice, va avea deslănțuirii pătimașe de ură împotriva asupritorilor, dar în acelaș timp argumentele lui și le va culege din cărți ungurești, el va ceti la cafea foiletonul din „Budapesti Hirlap“, va fredona în plimbările lui singuratece niscai cântece de pe pustă și — ca ironia să fie complectă — într'un moment de supremă indignare va arunca o tipică înjurătură ungurească cutărui reprezentant prea sgomotos al trufiei turanice. Și n'ai decât să-l urmărești, în totdeauna poți desluși rostul straniu și bizar al acestui om. Ascultă-l în cuvântarea lui în care revendică drepturi pe seama poporului nostru obidit... El vorbește de suferințele neamului românesc din care s'a ridicat, el își spune amărăciunea în limbă pistriță însă românească, cu toate astea gestul, mișcarea și felul de judecată ale acestui luptător sânt străine. El se încruntă ungurește, el strigă și gesticulează ca cetățenii dela Salonta-mare, el își înmlădie glasul într'o dulcegărie străină și când degetul lui se ridică amenințător prevestind furtuna răsbunării, tu privitorul deslușești involuntar conturile cutărui Barabás Béla, sau alt corifeu al

oratoriei specifice maghiare... Și așa mai departe — pas de pas se urzește o viață întreagă nenorocitul paradox: *un om care își afirmă romanitatea cu mijloace sufletești maghiare.*

Un instrument din cele mai sigure cu care lucrează aparatul destul de complicat al culturii străine este și teatrul. Guvernul s'a îngrijit să fie în ori care centru de provincie teatru unguresc. Alături de piesele traduse din repertoriul străin se dau bucăți smulse din sufletul unguresc. Firește, la aceste reprezentații asistă o mulțime din cărturarii noștri. Unii se duc din îndemnul educației de care am amintit, alții împinși de dragostea firească de teatru. Și acum rezultatul fatal care nu lipsește nici când? Il știm cu toții când auzim, trecând pe la fereastra unui prietin, o arie din „*Iános vitéz*“ care face deliciile domnișoarei în exercițiile de pian, ori tresărim nervoși când cutare tânăr de-al nostru plescăie din degete, pleacă capul pe umăr și începe cu vitejie: „*Én vagyok a falu rozsza egyedül*“... Il știm cu toții și rămânem duși pe gânduri ca în fața unei nenorociri.

Ne dăm seama de primejdia care ne amenință și, în credința că am găsit un remediu de mântuire, ne dedăm la strașnice naivități. Ne zicem așa: Fac Ungurii teatru, — facem și noi. — Și pacostea e gata. Se pun oamenii noștri pe lucru. Iși aleg o piesă, de obicei fără nici o pricepere. Se împart rolurile și cel care face acest lucru trebuie să dispună de rare abilități diplomatice. Să nu-și găsească pierzarea jignind pe fata domnului avocat, care în nici un caz n'ar putea primi un rol disgrațios. Și pe urmă ține-te de repetiții, de complicații. După îndelungate pregătiri, într'o zi de praznic, când e aniversarea unui eveniment de însemnătate națională, îți îmbraci haina de sărbătoare și pornești la teatru. Te așezi în scaunul tău împrejmuț de frunțași, oameni de seamă veniți din toate părțile. Se ridică cortina și...? Ce să mai spun? Vreme de trei ceasuri ești silit să compătimesți pe cele zece ființe naive cari intră și ies, vorbesc încet sau strigă și nu știu ce să facă cu mâinile. Se înțelege, că te plictisește strașnic junele amarez care își spune tirada dând vitejește din cap și cerșește dragoste într'un dia-

pazon grozav de ridicat, El bietul e candidat de avocat și n'a fost la teatru în Cluj decât de patru ori. Mai bine nu-i dă mâna. Și de sigur, că vei întoarce capul când domnișoara rușinoasă va pune bărbia în piept și va spune cu ochii în pământ, trăgându-și vorbele cântate: „Te iubesc Nicolae!“... Negreșit, că închizând ochii, mintea te va purta atunci fără voie la primadona teatrului unguresc din reprezentafia de alaltăseară și-o vei găsi cu șic și de un ireproșabil talent. Și din paralela ce-o faci în pripă, tu cu toată dragostea ta de neam, ieși biruit. Rămâi cu conștiința unei inferiorități umilitoare. Vei strânge mâna fetei care va veni la tine rumenă de sfială: „Ai fost bine, domnișoară. Ai jucat ca un înger“... Dar în sufletul tău va încolți amărăciunea: Când ne va scăpa Dumnezeu de acest ridicol diletantism?...

Să fim sinceri, diletantismul acesta în teatru e în cele mai multe cazuri o adevărată nenorocire, căci sânt prea puțini diletanți de ta ent. Și cum vom putea noi strivi influența culturii maghiare propagate de teatrul unguresc? Prin diletantism desigur nu. Artei trebuie să-i opui artă! Trebuie forță care pune în mișcare fibrele sufletului și săvârșește opera mare a prefacerii. Bunăvoința, ca criteriu de judecată în prestațiunile cu rost artistic n'are ce căuta. Arta își smulge biruințele și trebuie să te proșterni în fața ei. De aceea artă ne trebuie și nouă, pentru că reprezentațiile de diletanți nu mai pot satisface exigențele noastre.

Acesta e un adevăr știut de toți, aproape banal. Am fi deci în drept să credem, că nici fruntașii din comitetul societății pentru teatru nu nesocotesc îndrumările acestui adevăr. Dar se pare că ne înșelăm. Căci și în acest an la adunarea generală ni s'a vorbit de toate, numai de teatru nu. S'a vorbit de „plan de acțiune“ care leagă pe zece ani, s'a vorbit de subcomitete și „filiale“, ni s'a înfățișat o epepeie de cifre, dar nu s'au luat măsuri, ca să ni se deie măcar speranța depărtată a unei trupe de teatru românesc. Un tânăr artist de talent, crescut cu ajutorul societății, a fost lăsat în plata Domnului, în loc să fie angajat în serviciile acestei societăți.

— Și de ce starea asta jalnică? veți întreba.

— Nu sunt bani — răspunde comitetul... Se înțelege, că o jumătate de milion nu poate face minuni, dar e tot atât de adevărat, că o mică trupă de șase actori s'ar putea susține din procentele acestei sume... Comitetul însă, care după neînțelegerea regretabilă cu Z. Bârsan a putut învăța din activitatea acestui artist, comitetul a susținut, anul trecut, *trei* tineri cari învață canto, uitând că opera e un stadiu mai avansat al artei dramatice cu care la noi nu prea avem ce căuta. În schimb nici o bursă pentru a ne îngriji de actori. Așa a fost în trecut, așa a ramas și acum.

Să sperăm însă că lucrurile se vor schimba. În fruntea societății e astăzi d. *Dr. I. Miha*, un spirit distins și luminat, care poate aprecia trebuințele noastre. Dela dânsul așteptăm o îndrumare mai luminoasă în viitor, pentru realizarea unei necesități care nu se mai poate amâna. E timpul suprem, ca ideea teatrului nostru să se desfacă din proiectele îngropate în mormanul proceselor verbale, căci dimpotrivă ne copleșește cu totul cultura streină, cu care împrietenii odată, nu ne mai mântuește nici o putere, nici chiar tradiționalul nostru tiran: *Maiestatea Sa Protocolul...*

De vorbă cu un străin.

Încă un prilej de-a deschide o porțiță în sufletul nostru. Să nu luăm un lucru mare, să nu ne gândim la vre-o instalare, sau la cutare sfințire de biserică. La astfel de ocazii e mai complicată cercetarea, căci în svonul de clopote sufletul se înfășură ca într'un giulgiu și îndemnurile adevărate se pot pitula binișor după pistrițul paravan de vorbe al unui toast. Să smulgem de astădată din întâmplările curente. Aceste fapte zilnice, oricât de neînsemnate ar părea, au mai multă putere de-a zugrăvi realitatea vieții noastre.

În legătură cu politicoasa primire, de care a fost împărțită zilele trecute aici în orașul nostru cunoscutul individ Siegescu, vom spune câteva cuvinte. Vom căuta să așezăm pe hârtie o serie de reflecții din o convorbire cu un amic al nostru, străin de această țară, care a avut nenorocul să se oprească aici tocmai în zilele când individul făcea inspecția seminarului „Andreian” și se plimba triumfător în fața noastră întovărășit de-o suită respectabilă.

„Amicul meu!, începe vorba distinsul oaspe, — când coboară cineva aici în mijlocul vostru, vă vede cu totul în alte culori. Stând departe, cunoscându-vă din auzite și din cetirea ori cât de asiduă a ziarelor voastre, omul își făurește o icoană pe care o cercetare mai amănunțită și-o arată îndușmănită cu realitatea. Iată un exemplu: Depărtarea îți dă iluzia unei frumoase pășiri unitare a poporului vostru în lupta lui de apărare națională. Eram obișnuiți să vedem în mișcarea voastră puternicile svâcniri de forță latentă ale unui neam, care așteaptă și crede în viitor. Idealismul, care stăpânea pășirea masselor la atâtea prilejuri, ne trezea speranțele cele mai bune. Spunând adevărul, chiar și tipul cărturarului ardelean, cu toate greșurile și lipsurile lui firești, ne inspira simpatie, încredere și mult respect pentru curățenia mânilor și a inimii cu care înfrângea și loviturile și ispitele

unui regim politic dușman. Era aproape legendar sentimentul de mândrie patriarhală cu care cărturărirea voastră săracă strivea sub disprețul ei secăturile în slujba guvernului. Știam că există câțiva indivizi, cari fac frumosul tuturor guvernelor, dar îi socotiam o pecingine trecătoare pe un corp sănătos și eram pe deplin liniștiți când culegeam sentimentul public din ziarele voastre în cari orice „coadă de topor“ — cum se spunea acolo într'un limbaj aspru dela munte, — era aruncată oprobriului celor mulți. Tocmai în această izolare a cărturării voastre, în această groază de orice legătură cu „guvernul“ urgisit, găseam noi tăria voastră. Această credință era singura noastră mângâiere și mai deunăzi când cu înfrângerea dela Oravița. Știam atât, că ministrul a mai tras de păr din obscuritate o creatură dornică de căpătuială, că numărul transfugilor s'a mai înmulțit cu unul. Dar ceteeam ziarele voastre, deslușeam deacolo fulgerele de dispreț cu care era desființat acest aventurier și eram pe deplin convinși de ascendentul moral al celor biruiți. Ne dam seama, că înfrângerea unei oștiri cu moralul ridicat e preludiul unei biruințe. Și mișcam nepăsători din umeri: „Câți Siegești de ăștia nu se găsesc în camera de vechituri a politicei ungurești!“.

.... „Acum, că sânt în mijlocul vostru și vă văd la voi acasă, se cam schimbă lucrurile. Incep acum să înțeleg puterea de nobilitare a formelor pe care o are distanța. Căci, priviți din apropiere, îmi apăreți cu totul altfel. Stau și mă gândesc de unde să aleg oroarea proverbială a „inteligenței“ voastre față cu uneltele guvernului, atitudinile foarte firești de repulsiune și dispreț în fața reprezentanților unui regim politic care țintește la nimicirea voastră. Cum zic, stau și mă uit împrejur și rămân buimăcit, aproape consternat de desamăgirea urfă, care mă încearcă. Căci iată-l, amicul meu, iată-l de pildă pe acest Siegescu venit aici la voi acasă. E acel Siegescu care mai dăunăzi a sfidat întreagă opinia publică a neamului și a făcut să tresară mânia și rușinea în toate sufletele cinstite... E acel Siegescu, care cu ajutorul baionetelor a pulberat o moștenire curată, moștenirea unui

mort cu suflet de apostol, cum a fost Brediceanu al vostru. Și iată-l pe acest Siegescu, pe care l-ați batjocorit zilnic înainte și după masă, l-ați pisat și l-ați dat gata în cuvântări și la gazetă, iată-l venind în mijlocul vostru la câteva luni după ce a lovit atât de amarnic cu copita mândria voastră. Nici nu cred, în așa scurtă vreme, să se fi putut vindeca șalele bieților voștri țărani-alegători, cari v'au urmat povața și v'au dat votul schingiuiți și bătuți, și iată-l strașnicul biruitor, a și coborât între voi, aici în Sibiiu, cum s'ar zice în centrul vostru de căpetenie... A venit aci să vă ia la întrebări în numele ministrului Apponyi, să vă muștruluiască băeții pe ungurește, să deie îndrumări profesorilor și să i-se pară că trag ușile și ferestrele în venerabilul edificiu al seminarului lui Șaguna... Iată-l gras, rotund, cu zîmbetul larg de om ajuns, cum se leagănă printre voi, cum tușește, cum se'ncredințează din sprâncene și face pe grozavul vădindu-și la tot pasul „magnificența“, acest domn... Siegescu... Și toate astea aici la voi, în Sibiiu, aici în „centru“ cum spuneți voi... Ei, și ce faceți voi? Il măsurăți cu privirea înghețată a mândriei voastre revoltate? Il priviți măcar odată așa, între ochi, cu căutătura de „ține-minte“ a țaranului nostru sătul până'n gât, căutătură care ar avea darul de a neliniști binișor somnul de după masă al „Ilustrității Sale“?... Ori i-s'au spus într'un colț, așa la o parte, măcar, vorbe compănite de scârbă politică: „Ian ascultă, domnul meu, nu te grozăvi și nu tuși, și nu mai râde cu bunăvoința asta guturală, fiindcă — între noi rămâie vorba — dumneata ești o secătură!“... În sfârșit, s'a manifestat într'un fel oare-care sentimentul vostru de tradițional dispreț, în fața acestei tagme de sicofanți mărunți?... La dreptul vorbind mi-e c'am rușine de răspunsul pe care trebuie să mi-l dau. Căci, pentru Dumnezeu, e curat ridicolă mascarada asta de plecăciune, cu care-l purtați pe palme pe acest nenorocit. Ce nu i-ați făcut, vă rog, d-voastră, cari de altfel — nu-i așa? — nu numărați între pasiunile de frunte și o ospitalitate excesivă? Oameni în toată firea, i-ați deschis ușile, l-ați poftit înainte, l-ați cinstit cu vin vechiu, i-ați ținut dulce tovărășie în plimbări și l-ați dus oaspe la masă la

metropolitul... Va să zică, asta e proverbiala îndărătnicie a „inteligenței“ voastre, curățenia unor moravuri de idealști implacabili?...“

Imi spui de îndatoririle de politeță? — reluă firul înșelatul nostru amic. — Dar, rogu-te, politețea este o minciună convențională a raporturilor normale între oameni. Dar aici la voi nu sânt raporturi normale. Aici e bătaie pe toată linia, aici e luptă care nici nu îngăduie, nici nu scuză astfel de fleacuri. Și să fim sinceri; de când v'ați găsit voi tocmai așa suptiri, așa politicoși? Mai de mult, cu toată încetățenirea formelor nemțești, vă știam mai greoi, mai puțin abili în menajarea oaspeților. Dimpotrivă, unii oameni distinși ai noștri de peste graniță ni se cam plâneau de primirea puțin răcoroasă ce li s'a făcut aici și s'au întors acasă mai încântați de alte calități ale voastre, decât de cele de amfitrioni. Și acum, deodată, aceste îngrijitoare accese de politeță?... Să fiu iertat, dar mi se pare, ca aici e mai de grabă *politică*... decât *politeță*... Credința mea e, că avem de a face cu un nou moment de rău plasata și rețenie provincială, cu care ne-ați cam obișnuit în timpul din urmă. Va ziceți probabil așa: „Sa-l încălzim pe Siegescu, să închidem ochii, să ne dăm plâinici, până-l duce dracul de pe capul nostru! Așa îndulcit va fi mai domol când raporteaza ministrului“... Câtă nai-vitate în această concepție a voastră de politicianism dela țară!... Doar' orice abonat al ziarului „Budapesti Hirlep“ vă poate convinge — dacă n'ați învățat nimic, din trecutul de atâtea decenii al guvernelor maghiare, — că toate tendințele agresive ale acestei politici de cutropire pornesc dintr'un bine determinat sistem de guvernământ, care poate fi în *întregul* lui desființat la un moment oare-care, prin o radicală schimbare de regim, dar n'a fost și nu va fi îndulcit nici când de Siegeștii ambulante... Pentrucă, vezi, acești Siegești sânt mai mult executorii drepturilor voastre scoase la licitație rușinoasă, decât inspiratorii ordinelor ministeriale.

Și bine să vă dați seama de urmările firești ale acestor atitudini dubioase. Introduceți din nou vechea notă de severitate în moravurile voastre! Gândiți-vă că nu din

astfel de plecăciuni duioase a răsărit unitatea Italiei, sau libertatea constituțională a Ungurilor! Dați-vă seama, că la noi nu poate exista decât o *singură* interpretare a cinstei naționale. Că această cinste nu se poate domestici nici înfrâna în pornirile folosului de o clipă. Gândiți-vă, că numai complecta voastră izolare tradițională v'a mai ținut în picioare și că aceasta trebuie să vă fie și în viitor singura normă în viața politică. Cu târguirea îndelungată, cu rezoanele unui utilitarism îngust, voi deschideți largi porțile spiritului de căpătuială. Și când acest spirit va triumfa, atunci vei putea vedea în Transilvania — poate — oameni mai grași, mai rumeni, mai înstăriți și cu lanțuri mai groase la ceasornicul de buzunar, dar numărul *Românilor* va scădea!

...Căci să scoatem și noi învățământul firesc pe care-l trage din asemeni împrejurări orice suflet maleabil: „Dacă a fi român cinstit în politică însemnează a suferi paturi din puștile jandarmilor, *înainte*; și amenzile solgăbirăului *după* alegeri și pe lângă asta și suportarea desăvârșitei nepăsări a conducătorilor tăi. — pe când necinstea e tratărită de șefi mișcărei tale cu vin vechiu și cu masa la metropolitul, — atunci nu se mai plătește să fii cinstit, fiindcă cinstea, ca orice suferință zadarnică e o prostie!“ Iată învățământul grozav de primejdios, care poate încolți pe urma acestor acte de... po iteță!... Mai multă *putere morală*, amicii mei, dacă vreți să trăiți!...“

*
•
*

Iată reflecțiile pe cari le făcea un străin trecător, în vreme ce „Telegraful Român“ anunța *întreit* sosirea în Sibiu a „magnificului“ domn Sigiescu, care se preumbla triumfător în fața noastră întovărășit de o suită respectabilă...

Le-am scris aici ca să se știe și — se 'nțelege — în aceste clipe obrazul nostru e mai mult roșu de rușine decât de alte slăbiciuni omenești...

—

Fruntași ai neamului.

Mai rar cineva, care să prindă așa de bine nota situației, să concretizeze printr'o singură faptă caracterul unei epoce, cum a făcut-o deunăzi domnul Kormos-Alexandrescu. Domnia-sa face parte din pleiada oamenilor noștri meritoși, cari iscălesc manifeste la zile mari și candidează la deputăție și este, cum zicem noi pe podobie, — „președintele clubului comitatens al partidului național Român din Murăș-Turda“...

În această din urmă calitate d-sa a publicat, acum în fața alegerilor de congregație, o convocare către cetățenii electori, rugându-i să ia seama și să vegheze, ca la un anumit termen, pe care îl și indică în rândurile dela gazetă, să se prezinte și, sub conducerea d-sale, să-și dea votul pentru candidații noștri. A pus apoi datul și a iscălit frumos cu trei nume convocarea, care în curând a și văzut cerneala tiparului.

— Iată un conducător harnic, un fruntaș care nu stă cu mâinile în sân, iată un șef local ce-și ridică glasul, când e vorba de muncă. Așa ne ziceam noi, văzând manifestul domnului Alexandrescu-Kormos. Mare ne-a fost deci mirarea, când la vreo săptămână ne vine vestea: în Murăș-Turda am căzut pe toată linia. Cum se poate asta, — ne întrebam noi, — doar acolo veghează fruntașul nostru, care convoacă și iscălește? În câteva zile ne-a luminat corespondentul, spunându-ne în vorbe plângătoare, că n'a fost nici vorbă de vreo organizare, că toată rușinea asta a mers neted, fără ca vreunul dintr'ai noștri să se miște, dimpotrivă s'au dat cu toții la brazdă și nici n'au crâcnit. Cât despre domnul Kormos, dânsul habar n'a avut de toată povestea, la vot nici n'a venit, fiindcă chiar în convocarea cu care a inundat ziarele, dânsul l-a fixat cu vreo două săptămâni mai târziu, decât era în realitate... — Așa o ducem noi, cu toată prezența domnului Alexandrescu, părăsiți și vai de capul nostru, — încheie în ton elegiac modestul nostru corespondent.

Fii pe pace, iubite părinte, mângâie-te și te resemnează:

În toate părțile a fost cam așa. Domnul Kormos al d-tale nu e singurul fruntaș, care veghează și muncește așa fel. Vai, sânt mulți acești șefi și subșefi, cari iscălesc și pun „manu propria“, de câte ori vine vorba să li se dee cinste. Ei stau în fruntea mesei la praznice, țin cuvântări duioase și sughiță de emoție când amintesc cum a trecut Dunărea împăratul Traian, li se umflă vinele sub tâmpole și sânt roșii ca racul, când cu nobilă indignare vestejesc nedreptățile neamului, iar de încheiere fac jurăminte solemne, că până la ultima picătură din vine au să lupte... Totdeauna te împiedeci de acești „luptători“ venerabili, înaintea carora trebuie să-ți descoperi capul cu cuviință și să nu te pue păcatele, parinte, să li te împotrivești cu două vorbe, că te-ai prăpadit și nu mai vezi brâul roșu. Pe la adunări inofensive băjbăe locul de ei, ei se ridică în picioare, când taraful de lăutari a intonat cele dintâi acorduri din „Deșteaptă-te Române“, iar la banchet abia așteaptă să se ivească friptura, ca să se scoale și sa-și spue toastul. Numai când vine vorba de muncă desinteresată, de-o pășire tranșantă și îndrăsneată, numai atunci i-a înghițit pământul. Atunci sânt bolnavi ori sânt răgușiți, atunci le-a răcit cocoana și are friguri de patruzeci de grade, atunci sânt siliți să plece negreșit cu băiatul la școală, ori au un termin la judecătorie într'un proces dela care nu pot lipsi. Domnul Kormoș dela Murăș-Turda, care ne inspira aceste rânduri, și pe care n'avem fericirea de a-l cunoaște mai de aproape, sântem încredințați, că nu este cea mai neglijabila figură în această ilustră galerie de conducători ai neamului...

Iată înfrângerile acestor zile la alegerile de congregație! Ce sânt, dacă nu cea mai buna dovadă a unei stări deplorabile? Câte căderi rușinoase n'au fost pricinuite decât de lipsa de interes, de slăbiciunea ori neputința acestei specii celebre de fruntași? Și precum în cutare colț de comitat, așa și în rostul general al politicei noastre, ian stați și judecați cu răcea'a, cam ce se lucrează la noi? Puneți mâna pe inimă, aruncați pe două clipe falșitatea convențională și spuneți drept, nu poate fi socotit acest caz al domnului Kormos drept un simbol al dărăpănării generale, care ne-a năpădit?

Să fim iertați, dacă facem să amuțească glasul tămâierilor reciproce și spunând adevărul crud turburăm odihna de după masă a iluștrilor noștri bărbați, dar trebuie să constatăm cu toată obiectivitatea, că de o vreme încoace nu mai simțim nici o mână de conducere a destinelor noastre politice. În curând se împlinește anul de când s'au isprăvit alegerile parlamentare, când am fost striviți de loviturile brutale ale noului regim și de atunci trăim într'o muțenie completă. Afară de câteva interviewuri acordate gazetarilor ovrei din Budapesta, afară de câteva declarații de diplomație dodonică în chestia „împăcării“, — cu ce ne-am ales? Fost-a vorba de vre-o organizare pe urma caderilor din primăvară, cari ne-au dat cel mai bun prilej de a ne cunoaște slăbiciunile, a încercat cineva să mai ție vre-o adunare, să protesteze, să strige, să desvălească străinătății infamiile cari caută să suprime viața unui popor? Au trecut atâtea brutalități ne mai pomenite, ne-au împușcat țărani, au smuls tricolorul din coșița nevestelor, s'a văzut vre-o mișcare de împotrivire, afară de cele câteva articole de ziar din condeiuul bieților ziariști, cari stau la ușe când ține sfat areopagul nostru? A fost vorba de un congres al naționalităților, de o apropiere mai intimă de Slovaci, cu cari alături să încercăm o pășire mai puternică, s'au mai strecurat și alte proiecte în publicistica noastră... Ei bine, s'a ales ceva din ele? Nimic. Afară de consumațiile tradiționale de capuținere dela Jägerhornul din Budapesta, lumea noastră nu știe să se fi făcut ceva.

În acest fel, să avem iertare, dar nu credem că am putea câștiga nici cea mai neînsemnată izbândă pe seama neamului... Pentru eluptarea libertății politice a unui popor se cere sacrificiul nobil al muncii și al talentului, se cere cheltuială de energie, se cere idealism și îndrăzneală, cari numai în suflete largi și generoase pot să se zămislească. Iată popoarele din jur de noi, frânturile de neamuri din Balcani, dacă au ambiții de satisfăcut știu să se miște, știu să-și ceară drepturile, din fierberea lor nepotolită se desfac zilnic deslănțuiri de energie, cari vestesc până la marginile lumii visul lor de mărire. Da, fiindcă în ochii cutărui șef al Bul-

garilor arde focul sfânt al unui ideal și în inima lui trăiește imaginea curată a fericirii unui neam, iar nu pofta îngustă de a parveni, sau de a-și mai înmulți capitalul depus spre fructificare la bănci..

Să nu ne mai mirăm deci, că în această vreme de adevărată *pasivitate* politică, din atmosfera asta mornită se mai ridică uneori glasuri de nemulțumire, cari dau alarma și cer ajutor. Nu vă speriați prea tare când le auziți, domnilor șefi, fiindcă de o vreme încoace aceste țipete par a fi singura noastră dovadă că existăm și că ni-e sufletul însetat de orizonturi mai largi, de inimi mai mari!...

Fericiții noștri expatriați.

Intr'un colț al acestui ziar s'au publicat deunăzi câteva rânduri peste cari a trecut probabil cu graba cetitorul, dar cari atingeau coarde noi și prea puțin cunoscute în discuțiile noastre.

Era un fragment dintr'o convorbire cu poetul Ștefan O. Iosif, cu care corespondentul ziarului a ajuns să vorbească în treacăt despre durerile noastre. Din cuvintele lui Iosif, care ne-a dat din nou dovadă, că nu și-a sfărmat puntea sufletească spre locul de unde a pornit, se deslușea o mare îngrijire pentru cei rămași acasă și o justă înțelegere a trebuințelor lor.

La noi în Ardeal — cam așa vorbea poetul — se dă astăzi o luptă grea și îndărătnică, o luptă inegală între poporul asuprit și apăsătorii investiți cu marele aparat de putere al unui stat. În această luptă sărmanii noștri oameni de acolo se apără greu, căci cei mai de seamă din conducătorii lor au trecut munții și au venit aici în țară. Ardelenii i-am dat României dascăli, i-am dat tot soiul de cărturari, în vreme ce noi am rămas săraci și tot mai lipsiți de povață. Acum a venit vremea ca noi, o seamă din cești mai nou veniți, să ne întoarcem acasă, să rămânem acolo cu toată frământarea noastră, să ne reîmpatriem...

Astfel a vorbit poetul și e mult adevăr în aceste cuvinte. Noi, un biet mănunchiu de cărturari, cari ne zvâcolim zilnic sub loviturile dușmane, le simțim mai mult adevărul. Noi vedem cât sântem de puțini în acest sbucium fără răgaz, cât sântem de slabi și cum rămânem din ce în ce mai izolați în lupta noastră. De cincizeci de ani și până astăzi, tot ce am avut mai distins, cei mai aleși bărbați, cele mai frumoase inteligențe au trecut peste munți în pământul primitiv al unor frați buni, cari au știut cinsti totdeauna durerea acestor pribegi. De cincizeci de ani și mai bine societatea noastră în evoluția ei e supusă unor legi anormale. Tot ce se

plămădește mai ales în frământarea ei părăsește locul, care i-a fost destinat de mersul firesc al lucrurilor și își deplasează forța în altă matcă, lăsând aici un go', care rămâne neumplut. Astfel această societate nu-și poate premeni puterile și nu-și mai înlocuiește pe cei căzuți. Astfel se explică și sărăcia mare de oameni la noi, cu tot progresul aparent de care ne împărtășim. Și cum ar putea fi altfel, când poeții și scriitorii ne sânt la București, profesorii ni-s împrăștiați prin toate liceele țării românești, negustorii la Brăila și așa mai departe?

Și, cu toate astea, dacă stai să judeci această situație ciudată, îți dai seama, că acest proces de deplasare a forțelor noastre e o urmare fatala a împrejurărilor vitrege de viața, la cari e supus astăzi neamul românesc din Ardeal. Negăsind un teren de manifestare aici acasă, toate aceste isbucniri din vigoarea îmbelșugată a unui popor în desvoltare își caută alt drum mai prielnic. Scriitorii se duc acolo unde e libertatea conștiinței și-a ideilor, unde nu e îngrădit avântul lor de paragrafi și de procurori, unde sânt înțeleși și admirați; profesorii se așează unde li-e cinstită meseria și nu sânt îndrumați să devie propagatorii unor idei potrivnice convingerii lor științifice, în vreme ce negustorii se trag în colțul unde li-e mai asigurată libertatea și cinstea comerțului, fară a li se cere să vândă marfă patriotica pentru a umplea punga ovreilor din Budapesta, — și astfel se duc toate breslele de oameni, mărind tot mai mult golul de-acasă. Și va urma înainte această pribegie fatală, până în ziua când păcătosul sistem de guvernare al țării noastre se va frânge sub povara propriilor păcate, sau, înfrânat de o nouă mână mai bărbăteasca, va deschide un tărîm de desvoltare priincioasă poporului românesc. Astăzi zadarnic ne-am munci să ne ținem oamenii acasă: nici n'ar rămânea în asemeni împrejurări și daca ar rămânea ar duce o viață de mizerii, în care s'ar păragini ca firele de sămânță căzute pe piatră, din parabola evangelistu'ui. Să așteptăm deci cu resemnare ziua mântuirii.

Dar așteptarea noastră nu poate fi numai pasivitatea unor fataliști, ci trebuie sa fie stăpânită de trezvia m'nții,

care caută soluții pentru alinarea cât de vremelnică măcar a necazurilor. — Să ne reîmpatriem! — zice cu duioșie Iosif. Sânt accente de durere dintr'un suflet ales aceste cuvinte, în cari vibrează dragostea poetului pentru cei rămași acasă, dar nu se vor realiza nici odată. Pe cei duși nu-i mai întorci. Sânt atât de speciale condițiile noastre de trai aici, încât acești oameni, cari au petrecut o jumătate de viață dincolo, chiar și dacă li s'ar da puțința unei existențe materiale la fel, n'ar mai trece bucuros granița înspre noi. Vieața cu în-lănțuirea ei zilnică de inimi mizerii are aici la noi un aspect particular, din ce în ce mai străin și mai depărtat de tot ce e românesc. La tot pasul ar simți acest reîmpatriat o repulsiune morală, firile mai distinse chiar și estetică, care l-ar amări și l-ar face sa regrete ce-a părăsit. S'ar simți într'un veșnic și dureros exil omul nostru, care a gustat din binefacerile fără număr ale libertății naționale și ar rătăci printre noi amarit și îndurerat, s'ar plânge de asperitățile vieții, ca un tânăr smuls dela căldura ocrotitoare a căminului părintesc și aruncat la oaste. Negreșit că ar putea veni o seamă — doi trei — din individualitățile puternice, a căror intelectua-litate superioara caută alte drumuri și alte mulțumiri. Personalitatea lor ar fi aici în mijlocul nostru ca o oază într'o pustietate, care pe o rază întinsă și-ar revărsa binefacerile, și activitatea lor ar fi o stâncă de care s'ar frânge valurile cu-tropitoare ale unei culturi străine. Ar putea veni Coșbuc, ar putea veni Iosif, Chendi, — în jurul lor s'ar forma tot atâtea cete din rândurile tinerilor atât de însetați de o îndrumare în orbecăierea lor chinuitoare. Ei ar putea veni aici la luptă zilnică, să arunce săgeți ascuțite, să dărîme și să clădească, făcându-se astfel îndrumătorii poporului din care s'au ridicat și de care îi leagă și astăzi toată dragostea lor.

Dar mulțimea emigranților noștri nu mai vine, căci e atât de adevărată și de adâncă înțelepciunea populară, când ne spune, că nu se mai duce celce bea apa Dâmboviței. — „N'aș putea sa mai trăesc aici în țara asta — spunea odata un arendaș îmbogățit pe Bărăgan, dar de fel din Transilvania, — mă iea cu rece cum trec vama la Predeal

și-l văd pe ăl dela pașapoarte, cum se încruntă, cum vorbește, cum tușește; nu-i înțeleg pe oamenii ăștia viteji și veșnic supărați; ba și de ai mei din sat m'am cam depărtat... O să mă trag la Slatina, ori la un nepot la Roșiorii de vede, pe aici nu mai vin"... E și acesta un fragment de logică curentă, care supune masele ce-și aranjează viața după busola micilor pofte și plăceri.

Dar se naște întrebarea, dacă acești oameni, cari n'au să se mai așeze nici odată în locul de unde au plecat și cari prin plecarea lor au făcut să se piardă o părticică din capitalul de forță al unui popor luptător, dacă acești oameni nu au datoria să mai privească măcar din când în când înapoi, să-și mai aducă aminte de cei cari au rămas acolo, în vârtejul primejdios? Pentrucă pierderea adevărată a noastră începe numai atunci, când interesul celor duși dintre noi încetează, când le-am pierdut și inima, când nu mai simt îndemnurile unei frățietăți cu nevoile noastre. Astfel judecată situația emigranților noștri, vom fi nevoiți să facem constatări destul de triste. Expatriatul nostru, fericitul nostru expatriat, e în cele mai multe rânduri din firile cari uită repede. Trecut dincolo, se adaptează destul de ușor, e absorbit de mediul nou și în scurt își pierde toată moștenirea sufletească de acasă. Acest spirit de turmă îi supune pe cei mai mulți, îi nivelează până se confundă de tot cu lumea din jurul lor.

Trecuți peste munți, își rup pe rând legăturile cu rudeniile, cu prietenii de-acasă și ajung de nu mai știu nimic din câte se petrec aci. Desinteresul lor pentru noi atinge de multeori marginile cinismului. Cu excepția unui mănunchiu de intelectuali idealști, cei mai mulți din acești expatriați sunt copleșiți de un covârșitor egoism, de câte ori vine vorba de multele și variatele necazuri din Ardeal. Pe câți nu i-a bătut norocul, câți n'au ajuns sus, poate prea sus, pe scara de argint a bogăției, sau a căpătuielii, și astăzi se fac că n'aud când li se vorbește de origina lor, ori, ca nepotul popii din Densuș, zâmbesc în fața sbuciumării noastre și-și iau aie-rele celor mai veritabili ciocoi?+. Câți rup doi gologani din prisosul lor, ca să dea ajutor celor de-acasă, cari se trudes

peste puteri să înjghebe o bibliotecă populară, să adune într'un muzeu comorile naționale cari sunt pe ducă, sau să zidească de pildă la Arad o școală de fete și să scape astfel un colț de țară de invazia culturii ungurești? Sau câți cetesc măcar aceste rânduri, câți dau douăzeci de franci, ca să aboneze o gazetă, care le-ar spune zi de zi crâmpeie dintr'o poveste tristă? Sunt nespuse de puțini acești Români aleși și se pare că zi de zi le scade sămânța.....

Să ne reîmpatriem! — a zis Iosif într'o clipă de îndurerare, când, ca o fantomă neagră i-a trecut pe dinaintea ochilor soarta noastră... Măcar inimile, zicem noi, căci suntem în adevăr părăsiți, când nici dragostea lor nu mai vrea să treacă munții.

Un înfrânt: Aurel Bratu. *)

Nicăiri nu e atât de neputincioasă mintea noastră, ca în fața mormântului deschis. Aici se frânge sborul ei, avântul i-se curmă și ca pasăre rănită se sbate zadarnic, să se mai ridice în văzduh. În clipe când simți rotind deasupra frunții tale îngerul morții, când deslușești adierea înfricoșată din aripile lui înghețate, atunci sufletul tău se oprește în drum și stă pironit locului fără putere și fără ajutor, ca un drumeț înfrânt în mijlocul unei pustietăți. Toate gândurile, toate îndemnurile tale fug în aceste clipe, ca o turmă de caprioare speriate și tu rămâi așa despoiat și grozav de părăsit... Într-un rostul ți-e copleșit de o singură putere rece și nemi-loasă: legea trecerii eterne.

Așa învins stau și eu în fața mormântului ce s'a gătit pentru prietenul meu *Aurel Bratu*. Cu atât mai zdrobit mi-e sufletul, cu cât îmi dau seama de legăturile dragostei frățești, cu care m'a întovărașit acest om smuls dintre noi, din cea mai depărtată copilărie și până astăzi... Cu moartea unui prieten se coboara în pământ o părticică din tine însuși... De aceea mi-e atât de greu să-mi adun acum gândurile și să-ți zic rămas bun, căci simt că cu plecarea ta mă despart de multe din ale mele. Trecutul, ne-a purtat adese pe aceleași cărări și în acest drum ne-au împintenat aceleași speranțe, ne-au oprit aceleași stavile și ne-au luminat de multe ori în depărtare razele aceluiaș ideal... Când te duci tu acum, iubite prietene, în mine se răscolesc toate amintirile acestui drum îndelung, bătut împreună, și aducerea aminte mă poartă înapoi pe caile vieții...

Stau și mă gândesc acum la despărțire. Imi răsar crîmpeie de amintiri fugare din copilăria de acum douazeci de

*) Discurs ținut la m. artea profesorului A. Bratu în Sibiu 14 Iunie 1911.

ani, de când te-am întâlnit la școală, și te petrec prin vârtejul vieții tale de sbucium... Călător biruit de oboseală, sărmanul meu prieten fără noroc... și tu ești una din jertfele fără număr, pe cari le aduce bietul nostru popor în sforțarea lui uriașă de a se smulge repede din întunerecul veacurilor la lumina aprinsă în pripă... Ești una din victimele pe cari molochul civilizației le cere unui neam de țărani în drumul de trecere dela seninătatea patriarhală a vieții lui simple, la atmosfera saturată de lumina chinuitoare, în care se frământă patimile și problemele intelectualității moderne. De acolo dela țară, din umbra plopilor, cari umbresc pajiștea verde, dintr'o căsuță albă, te-au adus și pe tine în vârtoarea orașului, al cărui val te-a rapit. În drumul tău lung dela pragul casei, cu arminden la poartă, până la cupola de bronz în care se adăpostește „alma mater“, s'a lovit de atâtea stânci luntrișoara ta săracă, a trecut prin atâtea vârtejuri amețitoare, a îndurat primejdia atâtor vifore, cari o aruncau printre mugetele pierzării, încât nu mă mir, că acum, în preajma biruinții, la intrarea în port, a căzut cârma din mâna lopătarului înfrânt.

Il văd ca acum pe Aurel Bratu în colțul lui de bancă la școala ungiurească, sânt douăzeci de ani de atunci. Slăbuț, timid, în ochii negri cu strălucirea inteligenței pătrunzătoare și cu licărirea sfioasă a cuviinței țărănești, ședea în cămășuța lui albă și se trudea să aleagă rostul cuvintelor străine, cu cari nu s'a putut împrieteni niciodată pe deplin mintea lui românească. Era un elev harnic, cuminte prea de vreme, ursit să înțeleagă din cele dintâi zile ale adolescenței asprimea vieții. Invățându-se pe sine și învățând pe alții, așa se scurgeau zilele acestei copilării triste a unui băiat aruncat în straini, care, cu mintea chinuită de problemele geometrice, adormind, visa smei și cosânzene și cântece dela plug. Nu era acasă sufletul lui între zidurile negre ale școlii, unde își făcea datoria, urmând povața unui părinte, care lasase cu limbă de moarte: „Fă tot ce-i putea, tu muiere și dă-l să învețe carte“... El se cerea în taină acolo la câmp, în arșița de osare, unde cântă ciocârliia și tremură padurea... Pare că-l

văd cum își aduna repede cărțile Marția și Vinerea când suna clopoțelul, cum se strecura sprinten și subțirel printre noi, coborînd pripit treptele... Jos, la ieșire, îl aștepta o femeie în port dela țară, cu ochii împăienjeniți de lacrimi, cu traista subsuoară... O cunoșteam cu toții și cum o vedeam ștergându-l de praf și sărutându-l pe frunte, ne spuneam în treacăt: Iaca și mama lui Aurel...

Așa s'a dus an de an tot mai departe firul învățaturii. Luptând cu străinătatea, cu sărăcia, bătând drumul nespus de jalnic al cărturarului românesc din țara unor legi vitrege, așa a mers înainte. Il văd par'că, la vârsta de cincisprezece ani, într'o odăiță întunecată dintr'un ungher părăginit al unui suburbiu. Erau la un măistru pielar grămădiți nouă înși, băieți de țărani aduși la școală. În trei paturi, așezate unul deasupra altuia, dormeau copilandri cu ochii negri, cari până seara îndrugau puzderia lor de carte străină, în vreme ce pielarul își făcea meșteșugul și lustruia la piei, cântând nemțește... Zugrăvind acest interior de trudă și mizerie, ai avea în fața ta o icoană, care lămurește atâtea taine, atâtea însușiri și atâtea păcate, din sufletul intelectualului nostru de astăzi... Aurel Bratu le-a înfruntat toate piedecile și cu o stăruință de erou a trecut înainte. Numai prietenii lui știau ce tragedie era scrisă în acel certificat de maturitate, în clipa când tînărul potolit, cu zâmbetul îndurerat, pășind mărunț în cea dintâi redingotă, bătea la o ușe, unde se ducea cu petiția pentru o bursă din fundația Gozdsu...

Ne-am întâlnit apoi la Pesta, la universitate. Firea lui liniștită l'a îndrumat spre o carieră de muncă și contemplație calmă. S'a hotărît să se facă profesor și și-a ales matematicile. Povestea tristă a anilor de liceu s'a desfășurat mai departe în vălmășagul sgomotos de pe malul Dunării. Stînd la măsută, cu fruntea răzimată în palme, cu ochii rătăcind peste cifrele unei vaste probleme de stereometrie, acolo sus în mansarda lui săracă, își ducea înainte copilul de țaran vișul unei vieți necăjite... Tot atât de harnic, tot atât de cuminte se strecura și aici, trecând cu un pribeag necunoscut printre strălucirea deșartă a unei lumi, de care niciodată nu

s'a putut apropia... Sărmană tinereță fără soare, istovită printre cărțile de matematici, din fărâmiturile celor douăzeci de florini pe lună! Abia câte odată, la un sfert de an, când prisosul nostru măsurat ne îngăduia o cheltuială, când ne întâlneam la un păhărel de vin, undeva departe, afară din vârtoarea asfaltului, abia acolo se mai însenina fruntea lui posomorâtă. La umbra unui pom, în fața poienii cu iarba presărată de păpădii, sufletul i-se înviora, îi reînviau amintirile copilăriei din satul lui, răsăreau ca prin farmec povești și frânturi de glume delatără și glasul limpede al lui Bratu ne cânta o doină câmpenească... În jalea ei tremurată plângea un strop răsleț din durerea unui neam fără noroc și la auzul ei rămânea cu brațele încrucișate, cu ochii prioniți departe cârciumarul șvab... Par'că își dădea și el seama, cât de potolită, cât de jalnică era veselia noastră...

Când a isprăvit universitatea, după patru ani de lipsuri și de studii, Aurel Bratu s'a văzut din nou aruncat în largul vieții, fără sprijin și fără ajutor... Abia acum s'a început sbuciumul și mai chinuitor după bucătura de pâne... Inșușirile cu cari venea el pe arena, unde se îmbulzeau atâția în lupta cumplită a vieții, nu-l puteau sălta în pripă pe calea norocului. Tînărul profesor de fizică și matematică, nu și-a pierdut firea, ca atâți miluiți de soarte. A rămas acolo muncitor modest, cuviincios și plin de sfială. Mai bucuros suferea în taină neajunsuri și nedreptăți, decât să-și strige măcar o singură dată durerea lui ascunsă. Suflet delicat, acest tînăr întrupa în sine inșușirile distinse ale țaranului nostru. De sigur, că așa timid, blând, sentimental, înamorat de șoapta frunzelor din codru, a fost purtat de multe valuri. Mulți îndemnatici, înarmați cu platoșa obrăzniciei și-au făcut loc cu coatele înainte, până când acest om mărunt rămânea la o parte, cu o blândă resemnare întipărită în zâmbetul lui trist... Așa au trecut ani mai mulți, ani de sărăcie și umilință, cari săpau cu ghiara nădejdea unui suflet amărit... În această fământare mută s'a risipit tot mai mult din energia unei tinereți chinuite, apropiind zi de zi de marginea prăpastiei o minte limpede...

De ce am mai duce mai departe povestirea crudă? De doi ani, de când și-a izbândit visul și a ajuns la catedra seminarului andreian, știm cu toții munca lui desfășurată sub ochii noștri... Știm, că a fost un model de profesor luminat și conștient, un om cinstit, cum rar ți-e dat să întâlnești în viață, un intelectual chinuit de problemele înaintării neamului...

Viața însă s'a milostovit prea târziu cu bietul călător trudit... În lupta îndărătnică organele s'au sfărmat, avânturile minții s'au frânt ca aripile fluturului ars de lumânare, ochii senini s'au împăienjenit și pe frunte s'a așternut umbra înfricoșată a întunecimii... Și te-am văzut, iubite prietene, ca un spectru grozav ivindu-te între noi, pierzând din mâna slabă cârma gândurilor tale, cu mintea rătăcitoare în golul înfiorător... Așa s'a stins într'o clipită o făclie înfiripată cu atâta trudă, așa s'a părăginit tot belșugul de lumină adunat în nopțile tale de insomnie... Așa te-ai topit între cărțile tale, între vravul de hârtii umede încă de cerneala unui condei în alergare... Din odăița ta îngustă de dascăl sărac, a sburat sufletul în larg, ca o pasăre scăpată din colivie...

Rămas bun, iubite prietene! Cum stăm acum la marginea gropii tale, noi tovarășii tăi de odinioară, nu suntem cuprinși numai de amărăciunea ce lasă în urmă zădărnicia luptei omenești, ci cumpănind soarta ta de intelectual fulgerat în drumul năzuințelor tale, ne coborâm cu mintea în noi înșine și simțim în aceste clipe, că se așează în pământ ceva din sbuciumul nostru... Căzând pe rând în lupta vieții, ostași loviți de mâna sorții, noi te vom urma odată, cufundându-ne în neființă... Am dori, ca și la mormântul nostru să se simtă jalea pe care o avem în inimă, noi prietenii tăi, acum când te pierdem, și am vrea, ca și la îngroparea noastră să se poată spune cuvintele cari la nici o groapă nu mi-s'au părut mai potrivite, ca la mormântul tău :

„Pe cine 'ngropi parinte azi?

— Pe-un om de omenie!“

Un falș Coriolan.

În sfârșit trebuie să rămâie biruitor adevărul. Oricât de zdrobitor, oricât de rușinos ar fi, trebuie spus și trebuie privit în față, căci totdeauna mărturisirea ușurează sufletul. S'o spunem deci pe față și fără nici un înconjur: părintele Vasile Mangra ne-a părăsit, a ajuns dușmanul nostru și prietenul guvernului.

Firește, că până la rostirea răspicată a acestui adevăr am trecut prin clipe de grea și chinuitoare îndoială. Ne-au consternat cele dintâi vești răzlețe, pe cari le-am respins cu indignare, ne-au pus pe gânduri aparențele cari le întăreau tot mai mult și, în sfârșit, probele hotărâtoare cari confirmau această faptă ne-au tulburat sufletul. De aici și ezitarea presei noastre și a frunțașilor politici. Întâi am zîmbit cu toții și ni-se părea o glumă de carnaval această veste, ne-am indignat apoi și o socoteam de o bănuială jignitoare la adresa părintelui Mangra, iar mai târziu când realitatea ne-a desvâlit adevărul, am rămas cu toții fulgerați ca de-o rușine mare. Nu ne-am recules nici acum de sub impresia covârșitoare a celor dintâi momente de desgust și numai mai târziu vom fi în stare să lămurim pe deplin și însemnătatea și urmările acestui păcat.

Un lucru e însă cert și anume, că există o ierarhie de valori în viața publică a ori cărui popor și cu cât e cineva pe o treaptă mai înaltă în acest rang ierarhic, cu atât e mai mare răspunderea pentru faptele lui. Importanța personalității unui om în societate, croiește și proporțiile păcatului de care se face vinovat.

Din acest punct trebuie judecată dezertarea părintelui Mangra, care câștigă astfel o semnificație cu totul particulară în istoria transfugilor noștri politici.

Părintele Mangra a fost ridicat de opinia noastră publică până la cea mai înaltă treaptă în acest rang ierarhic al valorilor. După un sfert de veac de activitate, acest că-

lugăr cu privirea vioaie, cu ochii luminați de neastâmpărul inteligenței, cu figura care trada fineță și rafinărie lumească și nici decum urmele smereniei monahale, a câștigat simpatiile lumii noastre. Și-a câștigat aceste simpatii, tocmai în urma atitudinilor sale politice. Într'o vreme când arhierii ni se înfășurau într'o prudență de multe ori culpabilă, când șefii bisericești nu se făceau interpreții răspicați ai nemulțumirilor noastre politice față de guvernele dușmane, în aceste zile de frământare s'a ivit pe orizont personalitatea părintelui Mangra. Intransigent și îndrăzneț, cu ochii iluminați de ideal, respingând orice nuanță a oportunității, apărându-și dîrz și cu o nobilă îndărătnicie convingerile, în haina atât de simpatice a călugărului luptător, astfel a pășit pe arena vieții noastre politice Vasile Mangra și a cucerit multe inimi. În zilele de sbucium ale Memorandului, figura vioaie a acestui monah încins cu brăul negru al abnegației și curățeniei sufletești se ivea când la Sibiu, când la Cluj, când la București. Chinuit de durerile neamului, pururi treaz la orice nedreptate a dușmanului, aprins, furtunatic, nervos, el își spunea cuvântul când în adunările noastre naționale, când în întrunirile dela Dacia din București. Această ținută de naționalist și agitator implacabil a consacrat personalitatea părintelui Mangra. În *acest* semn și-a câștigat toate biruințele. Lipsind această parte din activitatea d-sale, este prea firesc că Sf. Sa ar fi rămas până astăzi un foarte modest profesor la seminarul din Arad, care prin cercetările sale de istorie bisericească ar fi o figură destul de neglijabilă în viața noastră științifică. Văzându-l însă pe arenă, înșiruit între luptători, lumea l-a judecat cu altă măsură. Privindu-l de-un exponent al ideii naționale primejduite într'un colț de țară, l-a înzestrat cu toate atribuțiile de conducător și i-a întărit tot mai mult pedestalul autorității morale. Această judecată i-a deschis drumul înaintării până la arhierie.

Inzadar se spunea, că însușirile duhovnicești și virtuțile evanghelice nu sânt calitățile de forță ale acestui monah prea aruncat în vâlmășagul vieții profane, pentru ca să se mai poată întoarce în singurătatea calmă a păstoririi archie-

rești! Lumea noastră vedea întrânsul pe naționalistul militant, pe cuvântătorul revendicărilor noastre naționale, pe călugărul de legea nouă, care ne învăța să privim în cărja vlădicească un scheptru de conducere politică. Aceste credințe au fost treptele pe cari s'a ridicat în judecata obștei și a fost ales de episcop al Aradului Vasile Mangra, care, neîntărit de guvern, dar cu satisfacția splendidă a încrederii unui neam, a ocupat scaunul de archimandrit și vicar al Orăzii. Ca o recunoaștere postumă pentru această viață de sbucium, care se credea că își va găsi împăcarea în sine însăși, a venit alegerea de membru al Academiei române. Cât de frumos, cât de darnic știe să răsplătească acest biet popor al nostru!...

Acest rasplătit al neamului, pe care s'a risipit cinste și încredere fără măsură, acest Vasile Mangra, trece astăzi în tabăra guvernului. Agitatorul ambulant, oratorul întrunirilor populare din București, membrul Academiei române, își reneagă trecutul, își calcă în picioare singura însușire care l-a ridicat și devine unealtă în mâna dușmanilor acestui neam. Toate cuvântările, toate aruncăturile din tren, tot ce-a gândit, tot ce-a vorbit vreme de un sfert de veac, desminte acum acest om în pragul bătrâneții, ca și când ar spune lumii, guvernului unguresc și nouă tinerilor: *„Luați aminte! Adevăr, adevăr zic vouă, eu am mințit douăzeci și cinci de ani și acum încep să vestesc cuvânt de dreptate! Acum mă luminez, acum mă pocădesc, acum mă fac de omenie, acum să mă ascultați!...”*

Cât de jalnică, cât de paradoxală, cât de penibilă este situația ce și-a creat bietul om! Vor fi triste urmările acestei sinucideri morale și politice, căreia nu-i lipsește nici germele tragic. Părintele Mangra nu mai este al nostru, al ungurilor nu poate fi. A părăsit tabăra noastră, de care îl lega trecutul cu toate amintirile lui, și-a făcut drum spre lagărul potrivit de care îl leagă aspirațiile de mâne. Va rămânea însă până la sfârșitul zilelor sale un pribeag între două tabere, nici al lor nici al nostru. Iată un om care și-a sfârșit acum la bătrânețe puntea de aur a sufletului, și-a zdruncinat echilibrul moral. Stai și-l privești și nu poți să-ți suprimi

sentimentul de compătimire, pe care ți-l trezește deaproapele pe povârnișul căderii. Te cuprinde o resemnare blândă, o curată durere evanghelică: Sărmanul om de ce n'a putut muri frumos?...

Dar ne reculegem din aceste accente de milă și ne dăm seama de grabă, că dezertarea părintelui Mangra înseamnă o sdruncinare puternică în vieața morală a luptelor noastre politice. Sub acest raport e un adevărat dezastru. Căci — se va întreba orice gregar al frământărilor noastre, — cine mai e cinstit în această ceată de oameni, cari sânt socotiți de apărători ai neamului, cui să-ți mai încrezi tainele, pe cine să-l mai faci depozitarul credințelor tale, când acela, pe care opinia publică l-a ridicat la cea mai înaltă treaptă în ierarhia valorilor morale, se dovedește după douăzeci și cinci de ani într'o bună dimineață de-un transfug ca toți transfugii, o unealtă care se vinde dușmanului? Pare legitimă întrebarea și deaceea ne dăm seama de dureroasa criză morală ce va provoca acest păcat. Doar' lumea distinge între om și om, între păcat și păcat. Burdea e un delicvent ordinar, Șeghescu o foarte modestă insectă bugetofagă, nu sânt criminalii de stil mare ai politicei noastre. Au răsărit dintr'odată din obscuritate, purtând pecetea oprobriului public. S'au născut sub ochii noștri în zodia porcului, nu ne-au surprins, nu ne-au mișcat, fiindcă micile pungășii nu provoacă adânci perturbații morale, nu taie unde largi în suflete, ci trec fără urmă: o pecingine suportabilă pe un corp sănătos. Cu totul alta este însă crima morală a părintelui Mangra, care din conducător fruntaș devine trădător și clatină astfel puternic *creditul moral* al luptelor noastre politice. Această împrejurare îi mărește păcatul și va sili opinia publică să-i aplice pedeapsa maximală.

Cumpănind această faptă penibilă, te trudești totuș să luminezi în sufletul acestui om, să-l explici măcar. E nespuse de greu. Nici argumente politice, nici rezoane de ordin moral nu pot lămuri această trecere. Politicește e o absurditate să te crezi prietenul unui popor, împotriviindu-te normelor de vieață, pe cari însăși înțelepciunea lui le-a croit. Din punct

de vedere moral s'ar găsi o soluție, numai atunci când profunde jigniri și nemulțămiri l-ar fi aruncat în mâinile dușmanului. Am avea astfel în fața noastră un Coriolan, pe care mândria rănită l-ar fi împins în prăpastie. Dar, cum știm, nu l-a jignit nimeni, dimpotrivă l-am încărcat cu daruri și onoruri. Este deci un fals Coriolan părintele Mangra și tare ni-e teamă că se apropie de-o apariție socială mult mai comună și mai înfrățită cu zilele noastre, decât cu atmosfera de severitate morală a anticității. Azi Coriolanii trăiesc doar' prin cărți, azi negustorii sânt la modă.

Coborît în raza de cercetare a preocupărilor vulgare, pasul părintelui Mangra își găsește o explicație. Aceasta este dorul de a parveni, pofta de a ajunge în scaunul vlădesc prin ajutorul guvernului și prin iertarea noastră. Va fi adoptat și Sf. Sa jalnica și nenorocita psihologie a mitrei, care a orbit pe mai mulți oameni din clerul nostru superior. Acești oameni judecă cam așa: mitra este rezultanta a doi factori hotărâtori, alegătorii bisericești și guvernul; reușita de a parveni este deci determinată de abilitatea susținerii unui echilibru prielnic între acești doi factori atât de opuși. Deci nici prea naționalist, ca să nu te compromiți la guvern, pici prea guvernamental, ca să nu te faci uitat alegătorii. De aici o mulțime de balansări rușinoase, poticnirile cunoscute ale speculei. Părintele Mangra își va fi zis probabil așa: „Trebuie să fac o lovitură mare, care să mă rehabiliteze la guvern pentru totdeauna. Cât pentru Românii mei, e nemăsurată iertarea lor; ei vecinic au vițel de tăiat pentru un fiu rătăcit!“...

Aceasta pare a fi psihologia actuală a părintelui Mangra. Deopotrivă de detestabilă și ca valoare morală și ca combinație speculativă. Părintele Mangra a încetat de a fi politicește un om de omenie, fără a deveni un bun negustor. Va fi primit de Unguri cu oarecare alai, cu îndulcirile cu cari se răsplătesc de obicei fugarii cari se laudă, că știu culcușul și ascunzișul dușmanului, dar va fi redus repede la valoarea adevărată. Pierzându-și rostul și neînsemnătatea în viața noastră publică, la Unguri va număra prea puțin și va

fi așezat degrabă în camera de vechituri a politicei guvernamentale. Cât pentru noi, fie pe deplin asigurat Sf. Sa, că această pășire i-a închis pe veci porțile acestui neam. E prea mică lumea noastră pentru păcate atât de mari și cu cât trece vremea, cu atât societatea noastră, în lupta de preeminere a valorilor morale, va fi călăuzită de principiile unei severități mai răspicată. Iată deci că și mitra părintelui Mangra a fost sfărmată de acest pas fără noroc.

Vom avea așadar în fața noastră un nou dușman politic. În publicistică și în parlament, poate, va răsări figura archimandritului Mangra, care preferă un scaun de deputat unguresc celui de membru al Academiei române, unde nu va mai putea călca în urma acestui caz flagrant de incompatibilitate morală. Il vom vedea și-l vom privi cu toată liniștea în față pe acest înfrânt al poștelor deșerte. Vom avea întrânsul un slab adversar, pentru că transfugii cu moralul desordonat nu sunt nici când primejdioși.

Va fi însă o apariție nespus de tristă chipul acestui preot, căruia soarta nu vrea să-i dea nici una din frumoasele mulțumiri ale bătrânețelor. În tovărășia lui Burdea, Șeghescu și alți păcătoși mărunți, îmbătrânit, distrat, încurcat, supt ploaia de săgeți a deputaților noștri, sbuciumat de amestecul tragic al trecutului cu prezentul, ne mai având credința noastră și neputându-și câștiga cinstea Ungurilor, — astfel își va fărîma zilele o viață greșită...

Din potopul de amintiri, cari îmi aduc aminte imaginea călugărului tribun, reînvii una. Era la Predeal, în zilele Memorandului. Erau cuvântări, era însuflețire și flori și cântece. Călugărul Mangra, răpit de elanul dragostei de neam, le-a dat un steag albastru studenților bucureșteni: „Plecați acum și când vă veți întoarce la noi acasă, să ni-l aduceți întreg“.

Stau și mă gândesc, ce ciudată, ce fără suflet e vremea... Să se împlinească dorința acelor clipe, unde te-ar găsi acest steag, părinte Vasile?...

— Unde te-ar găsi?...

Diagnoza unui străin.

Cine nu-și aduce aminte de ovreiuil negustor din satul lui? Câte apucături și câtă stăruință nu cheltuește acest Shylok rustic pentru a-și desface marfa stricată!... Cum o împătură frumușel în hârtii colorate, cum o ia subsuoară și bate umilit la ușa popii... Și după ce popa l'a dat afară, trece la preoteasa cu vorba lui rugătoare și cu umilinta lui perfidă... Și așa înainte pe rând. Umblă întreg satul să-și caute mușterii. În tot umbletul ăsta i-se murdăresc tot mai mult zdrențele de hârtii și el e nevoit să scadă din preț la tot pasul. Dacă nu reușește cu nici un chip, atunci se așează în pragul prăvăliei, ține straje acolo de dimineața până seara și trage de mânecă pe toți trecătorii de pe uliță. Și, se înțelege, la urma urmei tot o vinde. Că înghite batjocuri, înjurături, asta-i altă socoteală. Dar, vorba, se scapă de mucegaiul din lădiță și mai așează trei taleri în ciorapul de sub perină. Atâta a vrut el, de altele nu-i pasă. E fericit Ițic, face cu ochiul și râde în barbă, mulțumind lui Iehova, care i-a dat înțelepciune să sece punga goilor.

De ce zîmbești cu atâta înțeles pe urma acestor rînduri, iubite cetitor? De ce miști dumerit din cap, gândindu-te la negustorii mari și mici ai frământărilor noastre politice? Iată-ți spun, ai ghicit și ai toată dreptatea: la domnul Emil Babeș mă gândesc și eu, de dânsul e vorba. Și s'ar putea să ne gândim la altcineva, și eu și dumneata, acum când cetim în ziare, că neobositul avocat s'a dus și la ministrul Héderváry să-și îmbie „principiile“?

Sărmanul rătăcitor! Cât s'a sbătut, cât s'a străduit acest negustor ingenios. Vai, câte scări n'a urcat, la câte uși n'a bătut, în câte antișambre n'a așteptat și câte scrisori n'a scris bietul om în neastâmpărul de a-și vinde marfa. Vor fi vre-o doi ani, nu mai mult, de când a ridicat capul mai întâi domnul Babeș. După pășirea rezolută a deputaților noștri,

după zilele de furtună ale lui Vaida, când un vânt de nebunie ridicase la apogeu intoleranța turanică a Camerei din Budapesta, a ieșit de după paravanul daraverilor sale avoștești domnul Babeș cu ramură de maslin. În acele zile sbuciumate, când se împărțeau și se primeau lovituri, când numai puțini luptători îndrăzneți pășiau cu fruntea ridicată în arenă, în acele zile, când slabii și găunoșii se trăgeau frumușel la o parte, a venit acest domn să creieze o platformă de legalitate principiară pentru dubietatea de caracter, pentru desrădăcinarea sufletească și pentru pofta de căpătuială ieftină, cari se anunțau pe ici-colea în viața noastră publică. S'a ivit așa dintr'odată, insinuant, serviabil, nechemat, neîntrebat de nimeni. Fără a fi introdus câtuși de puțin în conștiința publică a poporului nostru, fără a-i cunoaște necazurile și fără a-i înțelege bucuriile, așa din bun senin, acest intrus străin de toate manifestările vieții românești pe acest pământ s'a improvizat ca leader al mișcării noastre politice. Și ce apariție tragi-comică a fost dela început și a rămas până astăzi bietul om, care cu tertipurile unei mediocre inteligențe avoștești, cu logica de paragrafi și cu rafineria vulgară a omului de afaceri ataca marile probleme ale existenței unui popor.

Erau atât de neînțelese vorbele, pe cari le spunea, atât de ciudate și nepotrivite cu sufletul nostru sfaturile acestui utilitarism, care pornea dintr'o îngustă concepție de tarabă, atât de neobișnuite în societatea noastră îndrumările, cari purcedeau dela o asemenea mentalitate fără nici un răsunset la noi. Era penibil să l vezi pe acest om cu articolele lui; toată poza: mișcare, gest, cumițenie, glumă, însuflețire, întreaga gama sentimentală și intelectuală, pe care își broda spusele, erau straine. Un unghier de tipic „Lipotváros“ se desprinde din întreagă echilibristica de argumente, cu cari caută să convingă, iar fraza lui, deopotrivă de îndușmănită cu sufletul și cu sintaxa românească, îți dă iluzia că un agent dela firma Mautner a învățat românește. Stai și te miri cum îndrăznește cineva cu un asemenea bagaj sufletească să bata la poarta noastră, să ceară intrare? Fiindcă s'o spunem verde și fără nici o suparare: domnul Emil Babeș este un strain

pentru noi, este tipul desrădăcinatului. Trăind într'un mediu cu desăvârşire străin, ca orice fire maleabilă, s'a adaptat degrabă primind toate schimbările, pe cari le provoacă un astfel de botez de mimicri. N'a învăţat carte românească, a rămas toată viaţa departe de cultura românească, nu s'a apropiat nici când de poporul nostru. Ei bine, cum să ne înţeleagă, cum să ne tâlmăcească durerile şi bucuriile ? . . . Cum să ghi-cească tainele ascunse ale sufletului românesc, acest domn avocat, care n'a stat în faţa unei adunări de ţărani, n'a deschis uşa unei căsuţe dela ţară, n'a auzit un cântec la margine de codru, n'a văzut un român la plug, n'a văzut o horă, acest om, care o viaţă întreagă a trăit, s'a veselit, s'a întristat, a cântat, a învăţat, a iubit ca orice străin de noi. Iată de ce toate însuşirile proprii sufletului românesc nu găsesc o întrupare în nici una din faptele acestui om, iată de ce psihologia domnului Babeş este psihologia desrădăcinatului, iată de ce toată truda de a se ridica la suprafaţă îi rămâne stearpă.

Dupa câteva momente de analiză a sufletului fiţi explici şi politica domnului Babeş cu toate cărările ei încurcate. Ți-o explici şi-ți dai seama, că numai așa putea lucra, cum a lucrat : așa cu duplicitate, cu târguială, cu reclamă și cu o absolută lipsa de rezultat. A început prin a se adresa nouă, a continuat prin a se adresa Ungurilor, a deschis apoi o acțiune paralelă scriind când românește, când ungurește. A scos o broșură ungurească sub pseudonim, pe care o comenta și o lăuda sub iscălitură în ziarele românești, se înfășura în mister une-ori când i-se vorbea de „Argus“, pseudonimul broșurii maghiare, de alte-ori fiți da să înțelegi, că dânsul e autorul. Mai deunăzi a tipărit într'un volum o serie de articole românești din cari încă deslușești firul roșu al acestui dualism mercantil, un volum ferecat cu scrisori de recunoaștere și recomandatie dela „Th. L. bărbat de stat și istoriograf vestit maghiar“, „baronul H. F.“ și ale inițiale, cu cari își recomandă „principiile“, par'că ar fi vorba de-o apă de dinți. Și așa s'a dus înainte neobositul avocat, până a ajuns să facă un memorandum, cu care să se prezinte în ca-

binetul ministrului Héderváry, ca viitor șef al unui partid român moderat...

Se înțelege, că toată svârcolirea asta a rămas și va rămâne infructuoasă. Ungurii își dau seama că mobilul acestui neastâmpăr nervos este numai pofta de-a parveni și înțeleg că toate vorbele domnului Babeș n'au nici un sprijin la noi acasă. Și nici nu pot avea, fiindcă opinia noastră publică, masele noastre populare nu pot fi înrâurite de pășiri ca ale domnului Babeș. În lupta politică a unui popor frunțașii sunt consacrați de opinia generală, sunt scoși la iveală, sunt împuși de sentimentul obștesc, care-i așează în rândurile dintâi. Conștiința publică îi împinge la suprafață, ca adâncul mării răzvrățite oștirea de valuri. Nu svârcolirea unui individ e hotărâtoare, ci credința celor mulți despre dânsul.

Dar mai este și altă chestiune de ordin principiar, care-i închide intrarea domnului Babeș în viața noastră publică. Este adevărul care se afirmă tot mai răspicat, că în lupta noastră nu pot avea rol de conducători oamenii, cari *nu sunt călăuziți în faptele lor de un fond puternic: de cultură națională*. Nouă ne trebuie frunțași al căror suflet să fie oțelit de focul sacru al unei culturi specifice românești, căpetenii ale căror îndrumări pornesc din conștiința de drept și de demnitate, pe cari numai comoara sufletească a unui popor le poate lumina. Numai astfel de oameni ne mai pot cere ascultare, în aceste zile când se țintește la desființarea noastră sufletească pe toate căile, fiindcă numai dânșii, cu povața lor, ne pot arăta drumul potrivit aspirațiilor noastre. Cei cari sunt lipsiți de aceste însușiri sau vor fi sacrificați, sau se vor mulțumi cu rolul de gregari, cari primesc și îndeplinesc ordine. Un astfel de gregar ar putea fi și d. Babeș, care și în acest caz ar trebui să mai învețe carte românească și să caute mai multe prilejuri de apropiere sufletească de poporul românesc.

Dar nu! Domnul Babeș are aspirații, are ferbințeli, vrea fotoliul de deputat, clienți, vrea partid, și alte bunătăți. Domnul Babeș nu se va astâmpăra: dimpotrivă, va mai scrie articole și memorande în două limbi, va ticlui scrisori, va bate la

uși, cerând zadarnic ascultare. Va trage de mânecă trecătorii și va sta toată ziua în pragul prăvăliei, ca eroul, cu care am deschis aceste rânduri și a cărui figură desagreabilă ne-o evocă alergătura domnului Babeș.

Înainte deci, domnule Babeș! Înainte! Noi nu putem pune stavilă imboldurilor sufletești, dar te asigurăm, că n'o să-ți treacă marfa la noi. Prea ne-au înșelat mulți, și prea ni s'a îmbiat de atâtea ori calitate proastă, ca să n'avem măcar înțelepciunea păgubașului pățit, care și-a răscumpărat cu mare cheltuială dreptul de a strâmba din nas și a trece mai departe.

A murit un om: Ioan Slavici.

Un prieten mi-a povestit odată întâmplarea care îmi vine în minte acum. Mi-a spus-o într'un amurg de toamnă, când mergeam alături și copacii își scuturau frunza ofilită la picioarele noastre. Mi-a spus-o, ca să înțeleg cât de crudă e uneori ironia sorții.

În tinereța mea, — așa a început prietenul — am cunoscut o cântăreață. La un concert, în fața unei mulțimi imense, atunci am văzut-o întâi. Era o apariție de cheruvim, când s'a ivit deodată în haina de mătăasă albă, cu ochii strălucitori, cu chipul luminat de un zîmbet, ca de o aureolă. Cu cel dintâi cântec ne-a cucerit pe toți. Mi-aduc aminte, era un cântec simplu dela țară, o arie limpede și curată ca unda unui râu de munte. Dar pusese atâta frăgezime în glas, atâta mlădiere, atâta seninătate, că trebuia să te fărmece. Și cum să nu ne miște cântecul ei, care părea că ne aduce un miros de pădure, un zvon de frunză verde în vălmășagul turbure al vieții? Firește, că ne-a mișcat. Țiu minte, ca acum. Vecinii mei zâmbeau, ca în legănarea unui vis. Eu închisesem ochii și trilurile ei de priveghitoare îmi veneau de undeva de departe, mi-se părea că copilăria uitată îmi trimite o rază târzie să mă mângăie pe frunte. O, a fost nespus de frumos. Când a isprăvit, lumea a rămas cufundată într'o tăcere de biserică. Abia într'un târziu ne-am desmetecit de-o furtună de aplauze... La plecare duceam cu mine o molesală dulce. Părea că sânt mai ușor, mai bun. De atunci ani de-arândul mi-a rămas închis în suflet cântecul ei: cea mai frumoasă mângăere în serile mele de singurătate.

— S'au scurs ani de-atunci. Eu, — continuă prietenul meu, după câteva clipe, — n'am mai văzut-o. Dar o urmăream de departe cu gândul. Spuneau unii, că și-a păstrat vocea, că are aceleași undulări catifelate, dar limpezimea de

odinioară s'a mai pierdut. Orice-mi vorbeau însă era înzadar. În sufletul meu răsuna vechiul clopoțel de argint.

Dar vezi, mi-a fost dat să nu pot păstra până la sfârșit această imagine curată. Pe semne, norocul meu a vrut să fie așa. După ani îndelungați, când nu-i mai auzisem de veste, rătăcind într'o seară pe bulevardul unui oraș mare, m'am așezat așa într'un colț de cafenea. Cum m'am uitat împrejur, am văzut că o nimerisem rău. Era o atmosferă dubioasă în jurul meu. Miros de tutun și de parfumuri ieftine, cari m'au deșteptat degrabă din aiurări. Cum stam uitat, deodată m'a făcut să tresar un început de muzică. Țipau viorile, strănuta clarinetul și în mijlocul acestui ansamblu ciudat, din care se desprindea o romanță de bulevard, a început să cânte o femeie. Glasul dogit și stins se muncea zadarnic să dea un relief notelor capricioase. Nici avânt, nici cădere n'avea, ca o apă moartă. Doar pe-allocurea mai puteai desluși câte un accent limpede, care venia străin și nepotrivit. Întorc capul s'o văd pe cântăreață și ce-am văzut — prietene — m'a tulburat. În fundul cafenelei, pe niște scânduri murdare, în clar-obscurul unui candelabru de sticlă colorată, se trudea să cânte biata femeie. Avea o înfățișare disgrațioasă; era bătrână, slăbită și obrajii plini de crețuri cu paloarea lor de var străluciau, par'că, sub strașina unei enorme peruci blonde., Cum cântă, ridică fața, o rază de lumină îi rătăcește pe frunte. O văd mai bine. Tresar și mă scutur ca de un vis urf. Părea că într'un ciob de oglindă proastă mi s'a arătat un chip cunoscut, care îmi apărea acum ca o caricatură bizară. Mă uit mai adânc la masca stranie, îi văd ochii și abia am putut să-mi stăpânesc un țipăt. O recunosc: era cântăreața care m'a fermecat odinioară.

Mă ridic repede și la plecare văd mari placarde roșii, cari îi vesteau numele pe păreții cafenelii... M'am dus cu sufletul frânt, ca de o nenorocire mare. De atunci de câte ori n'am blestemat ciasul rău care m'a rătăcit acolo. În suflet mi-a amuțit clopoțelul de argint. S'a zdrobit în sara aceia. Și, nu știu cum, mi-se pare, că am rămas mai sărac de atunci. Cum stau așa, în câte un amurg de toamnă, îmi vine

în minte povestea asta. Zădarnic mă muncesc să reînvii cântecul din tinerețe. Mi-l'a omorât caricatura lui. În astfel de clipe mă sbucium și mă doare cruzimea sorții, care e atât de nemiloasă în drumul ei. Mă doare și îmi vine s'o strivesc sub blestemele mele pe ființa cea rea și fără inimă, pe această femeie caricatură, care mi-a răpit cea mai frumoasă amintire din tinerețe. În pornirea mea de mânie îmi zic, că mai de grabă trebuia să se prăpădească atunci de mult, în zilele ei de biruință, decât să rătăcească până astăzi în mijlocul nostru ca o umbră urfă a unui vis frumos, ca o clipă de tulburare diabolică a credinței noastre.

Pentru că, — încheiă prietenul meu, cu glasul posomorât, — nimeni n'are dreptul să fure frumosul din sufletul nostru și eu nu cunosc mai mari criminali, decât aceia cari ne omoară credința...

Așa mi-a vorbit prietenul și, în vreme ce mergeam alături, soarele murea pe o culme veștedă, în văzduh tremura tristețea amurgului de toamnă și printre ramurile copacilor se fremăta vântul într'un zvon îndurerat, ca un clopot de îngropare.

*

Povestirea asta crudă, cu tragicul ei brutal, mi-a venit în minte, fără să vreau, zilele aceste, când o soartă rea mi-a adus în mână un număr din ziarul „Telegraful român“, în care domnul *Ioan Slavici*, făcând o profesie de credință politică, se declară aderent al principiilor transfugului vicar Mangra...

Și cum nu mi-ar fi venit în minte? Stau înmărmurit în fața acestei priveliști urite. Cum? Ioan Slavici, duiosul nuvelist, care ne-a fermecat tinerețea cu condeiul lui de aur, tovarășul lui Eminescu, care a încremenit în icoane neperitoare crîmpeie din sufletul neamului nostru, să devie dintr'odată un transfug și să-și facă culcuș alături de un Burdea și Șeghescu? Slavici, întemeietorul „Tribunei“ din Sibiiu, neînfrântul gazetar îndrăzneț, agitatorul implacabil și nehodinit, politicianul tranșant și răspicat, care a inaugurat la noi curentul desăvârșitei izolări de tot ce e unguresc și a aruncat

lozinca că „soarele neamului românesc la București răsare“, acest tribun care de treizeci de ani și mai bine a tipărit mii de articole, a lovit oameni, a sfărmat reputații, a dărîmat autorități, a sbiciuit morți și vii în numele principiului de intransigență națională, acest Slavici să ajungă dintr'odată apostolul „moderațiunii politice“ la noi, să se facă mic și îndulcit, să-și ia aiere de inocență și bună credință, ca un vicenotar dela comitat, și să se ivească din bun senin cu pălăriuța în mână la — faceți-vă cruce — „Telegraful român“?... Toți cunoscătorii trecutului nostru în publicistică vor tresări și-și vor da seama, cât de bizar le sună în urechi această împărechere de nume: „*Slavici colaborator la „Telegraful“!*... Par'că te văd, bunule preot albit, din cutare sat dela poala munților, care acum treizeci de ani cinsteai mai mult *Tribuna* lui Slavici, decât scriptura evangheliei, care ai tras și ai pățimit pe urma dragostei tale, par'că te văd cum stai prostit și bolborosești în barbă: Slavici scrie la Telegraf... ori eu m'am smintit ori lumea s'a întors pe dos...

În adevăr, cu cât stai și cumpănești mai mult această faptă, trecerea asta bruscă, cu atât te izbește mai tare îndrăzneala acestui act temerar. Povestea, cu care am deschis aceste rânduri, mi-se pare din ce în ce mai puțin aspră. Cine e domnul Slavici, dacă nu cântăreața măiastră, care ne-a legănat tinerețele cu farmecul ei și pe care o întălnim acum la bătrânețe într'o tovărășie desonorantă, cu glasul spart și cu vraja pierdută, încercând un cântec obscen? Cine e, dacă nu umbra vulgară a unui vis frumos, care e trimisă să ne fure comoara amintirilor curate?

Spunea cu atâta dreptate prietenul meu, că nimeni n'are dreptul să fure frumosul din sufletul nostru și că nu sânt mai mari criminali, decât acei cari ne omoară credința. De aceste crime se face vinovat acum d. Ioan Slavici. Stai și judeci. Cum? Va să zică, nu mai este nici o linie de consecvență în sufletul oamenilor noștri, nu se mai găsesc bătrânețe curate în ceata asta măruntă? E un blestem nou, ca bătrâni, înainte de-a muri, să-și îngroape cinstea? Și-a batjocorit Mangra părul cărunt, acum trebuie să facem îngropare nouă?

Stăm cu inima supusă de jale, ne frământăm de durere și răspundem: trebuie.

În viața popoarelor luptătoare scriitorii au fost și vor rămânea avangarda care deschide bătaia. Scrisul lor e trîmbița fermecată prin care se propagă aspirațiile unui neam. În sufletul lor larg ei cuprind și plămădesc durerile mari ale mulțimei. Ei sunt reprezentanții celor mai avansate credinți și din ținuta lor trebuie să se desprindă idealitatea luptei unui popor. Cu ochii roșiți de-un chip, care plutește departe, ei merg înainte și drumul lor e fără cotituri. Ei au numai popasuri, întoarceri n'au. Ei sînt apostoli, nu vameși. Ei predică, nu fac târg. Transacțiile la masa verde le săvârșesc politicianii cu conștiința elastică, în vreme ce scriitorii durează între pământ și cer puntea de aur pe care strălucește sufletul unui popor. În vremile de bătaie, ard focuri în noapte pe culmile munților. Aceste focuri sînt semnul, că războiul a început, că în vale sînt oști gata de luptă. Aceste focuri, — un simbol al vegherei neadormite, — sînt în frământarea unui neam: scriitorii.

Aceste adevăruri eterne le-a călcat acum domnul Ioan Slavici, care și-a stins candela conștiinței și trece în tabăra aceluia pe cari credința obștească a poporului nostru îi socotește de trădători. Această păcătuire grea împotriva ordinei eterne trebuie să-l doboare. Există un soi de păcate, pe cari nici societatea noastră deosebit de iertătoare nu le poate suporta. Un astfel de păcat e și căderea politică a unui scriitor. De aceea d. Ioan Slavici, care prin trecerea sa își sfarmă toiagul de apostol, trebuie să fie sacrificat. Dînsul și-a stins focul, care lumina atît de curat pe-o culme. Acest foc nu mai este. Deci Ioan Slavici scriitorul nu mai este. A rămas numai Slavici politicianul, tovarășul lui Mangra și Șeghescu, un om nou, o figură de politician improvizat, față de care nu putem avea nici o pietate.

Avem, deci, îngropare acum. Cerniți-vă sufletele de jale, cereți iertare lui Dumnezeu și vărsați o lacrimă curată pe-un mormânt proaspăt. A murit un om: Meșterul Ioan Slavici, părintele nostru literar nu mai este. Plângeți-l, căci merită.

El a plâns doar atât de frumos durerile noastre. Să-l bocim cu toții și să chemați și pe popa Tanda din Sărăceni, pe Budulea Taichii și pe credinciosul Scormon să plângă și ei. În această adunare tristă, lăsați-mă să viu și eu, un modest învățăcel al marelui meșter și cu sufletul plin de durere, cu lacrimi în ochi, cutremurat de fiorul acestei îngropăciuni, să arunc cel dintâi bulgăr de țărână pe sicriul unei glorii moarte și să zic :

— Dumnezeu să-l ierte !

Iar dacă se va întâmpla, iubite cititorule, să vie cineva în casa ta să-ți spuie, că Slavici se plimbă cu Mangra de braț pe malul Dunării, în Budapesta, că marele scriitor al Ardealului e în ceata transfugilor noștri politici, dumneata să-l privești adânc în față pe acest calomniator fără pietate pentru trecutul literar al unui popor și să-i răspunzi scurt și apăsător :

— Minți omule ! Scriitorul nostru, Ioan Slavici, a murit!

Alma Mater.

Dacă ar trăi în zilele noastre un filozof cinic care, călăuzit de-un machiavelism grosolan, ar vrea să scrie o carte despre filozofia diferitelor cariere la noi în țară, și-ar vrea să împartă sfaturi — un fel de înțelepciune a buzunarului — tuturor celor dornici de căpătuială pe nemuncite, când ar ajunge la cariera de profesor, nu mă îndoiesc că ar scrie și următorul crîmpei:

„Cu meseria asta ai s'o duci greu, fiule! Ai să înghiți pravul o viață întreagă și-o să te vezi la bătrânețe cu re-dingota roasă în coate, podagros și amărit, veșnic preocupat de scumpetea lemnelor, visând zadarnic o vilegiatură de patru săptămâni la Ocna Sibiiului... Și cu toată știința ta la-tinească, cu tot meșteșugul tău de interpretator al lui Virgil, cu toate cărțile tale, ai să rămâi la fund uitat acolo în chiliuța ta dela Blaj, ori în căsuța săracă din Prundul Brașovului... Dar ascultă-mă pe mine, urmează rețeta mea. Aruncă la pustiia povestea naivă a lui Aeneas și plângerile lui Ovid, coboară din lumea ta de cercetare științifică și citește catechismul fericirii dela noi, citește „Budapesti Hirlap“. De-aci culegi înțelepciunea vieții... Și n'ai nevoie să stai în singurătatea unei biblioteci, zi de zi ciasuri întregi, cu fruntea în palme. Inciocălează din patru cărți o flecărie de zece coale tipărite. Și-o să ieși mai bine, dragul meu... În schimb însă fă un denunț la ministru în care spui că în gimnaziul din Brașov nu e destul spirit patriotic... Nu-ți prea bate capul cu scrupule de cinste și de adevăr, permite-ți și câte-o mică infamie, câștigă-ți câteva abilități de detectiv, și la un moment dat ieși la suprafață: — „mă rog, eu sunt moderat“... Du-te la ministru, spune-i ce principii nobile te povățuesc, spune-i că ai tăi îți zic lichea, că iești un martir al convingerilor tale și spune-i tot ce ai putut învăța din „Budapesti Hirlap“... Și ai să vezi cum te va bate norocul. Degrabă te face deputat în cameră, inspector, tragi șapte lefuri, prășești

ceafă, îți cumperi blană și te desparți de tutunul de șapte-sprezece, și-ți zic țăranii cumpărați: Măria Ta!... Ce să-i faci, dacă lumea și tot neamul tău are să-ți spuie verde că ești mizerabil și ce să-i faci dacă mai arare te convingi și tu însuți de imbecilitatea ta?. Scopul ai să ți-l ajungi. La cea dintâi ocazie ai să fii trecut la catedră, la universitate... Și de-aci înainte ești deasupra, poți să-ți rărești infamiile, ba poți lăsa la sfârșitul vieții chiar și-o mică fundație să-ți poarte numele“...

Cam așa ar vorbi cinicul sfătuitor, când ar aduce vorba de cariera acelei tagme de oameni, cari în toată lumea civilizată sunt semănătorii luminei și propagatorii idealismului și cari în țara asta nenorocită au degenerat în niște instrumente ale celor mai vulgare meschinării politice. Sărmanii profesori! Intreagă misiunea lor de propovăduitori ai culturii e falsificată la noi în școlile de stat. Nu îndrumările științei, nu normele universale ale pedagogiei sunt hotărâtoare pentru dânșii, ci politica cu poruncile ei, cari pervertesc orice simț moral... Nu meritele științifice, rezultatul străduințelor nobile ale minții care se sbate în căutarea unui adevăr, nu setea nepotolită a cercetării, nu aceste însușiri creiază la noi platforma unei recunoașteri din partea atotputernicilor dela cârma țării... Profesorul e aici o unealtă prin care statul tinde să-și desființeze sufletește cetățenii, este un șurub în complicatul aparat de desnaționalizare. Asupra tuturor profesorilor din școlile secundare ale statului planează această nenorocită concepție a datoriei, și s'ar putea scrie volume întregi de observații din cari ar ieși la iveală cât de urâte, cât de imorale și cât de rușinoase sunt îndatoririle acestei tagme de oameni la noi...

Dar acest spirit bolnav nu se oprește în pragul liceelor de provincie. Nu. El trece mai departe, se ridică din treaptă în treaptă, ca să batjocorească toate culmile. Ceea ce în occidentul luminat e păstrat cu sfințenie, ca singurul sanctuar pe care l-a putut zidi mîntea omenească în frământarea veacurilor, aici la noi a devenit un azil al infirmilor intelectuali, înzestrați cu abilități de negustori. Cât de curată, cât de bă-

trânește cinstită e „Alma mater“ în toată lumea civilizată... Ca la pragul unei biserici se oprește în fața ei sgomotul profan cu toate întrecerile lui și nu e decât o singură lozincă care-i poate deschide poarta: știința. Și cu câtă anevoință, cu câtă trudă rodnică se poate pătrunde acolo în republica mândră a pușinilor aleși, de care se frâng ca niște săgeți de carton poftetele politice și capriciile miniștrilor...

— Aici la noi și pentru noi?... Biata „Alma mater“... Rețeta din fruntea acestor rânduri e singurul mijloc cu care-i deschizi poarta.... Și cu cât trece vremea, cu atât slăbește lacătul și sânt mai îngăduitoare țințile dela porțile universităților la noi. Faptele vorbesc. Iată la universitatea din Cluj e profesor un fost comisar de poliție, un om pentru care limba și literatura română nu există nici cât pentru un crâșnic din cutare sat mai de seamă, în schimb însă acest individ e un agent politic al guvernului, care de zece ani mănjește hârtia la poruncă... Acum ne-a fost dat să-l vedem pe alt ipohimen pătrunzând la catedra universitară, un alt agent politic: Șeghescu...

Dacă vrednicia muncii sau respectul științei ar exista cât de cât la noi și și-ar găsi recunoașterea cuvenită, atunci am avea la catedra limbei și literaturii române a universității din Budapesta un adevărat profesor conștient de misiunea lui. Fiindcă oamenii merituoși nu ne lipsesc, și între Andreiu Bârseanu și Iosif Popovici sunt mai mulți bărbați de știință, cari ar fi făcut cinste unei asemenea catedre. Dar aici nu trebuie știință, nu trebuie cultură, nu un semănător de lumină se cere, ci un slujbaș al politiceii de maghiarizare. De aceea a trebuit un Șeghescu, o figură nulă ca valoare științifică, o mediocritate scandaloasă ca orientare culturală... A fost de ajuns ca să ne poată smulge un mandat cu baionetele jandarmilor, ca drept recunoștință să i se deo o catedră universitară... A fost de ajuns să se gudure la poala contelui Apponyi, pentru ca acest om care nu poate purta o conversație de cinci minute într'o românească impecabilă ca orice negustor cinstit din Scheii-Brașovului, să-și gângăvească prostia în fața unei serii de generații de studenți universitari... Așa

e la noi „Alma mater“, o biată caricatură jalnică a așezămintelor din străinătate. Iată o nouă ocazie când orice om cu bun simț trebuie să aducă mulțumiri proniei că nu l-a făcut Ungur, că nu l-a făcut cu deosebire profesor ungar, ca să i se strângă inima de scârbă și să-i crape obrajii de rușine...

Că studenții noștri sufăr pe urma acestei nedreptăți e adevărat. Ei vor fi lipsiți de un îndrumător în educația lor științifică, de un sprijin în multele și variatele mizerii ale vieții de universitate în Budapesta și mai ales vor fi lipsiți de povățuitorul cinstit al cărui cuvânt ar putea feri de atâtea primejdii un tineret dușmănit de toate din jurul lui. Dar tot atât de adevărat e, că această tinerime va ști prețui după cuviință pe individul poruncit să-i îndruge banalități dela catedră și în loc să-și otrăvească sufletul cu sfaturile acestui căpătuit, se va alege mai de grabă cu revolta unei mândrii rănite, din care va răsări cel mai strivitor dispreț. Nu va învăța dela Șeghescu carte românească, fiindcă pentru asta e incapabil acest flecar incult, dar va învăța cea mai implacabilă ură împotriva unui sistem corupt de guvernământ. Și cu acești răzvrătiți ai cinstei vom duce noi la izbândă visurile noastre...

Și când închei aceste rânduri îmi apare din nou figura ta chinuită, biet profesor din școalele noastre sărace. Te văd din nou în căsuța ta săracă, sărac de bani și de cărți, un cărturar stângaci ai cărui ochi se luminează de scânteile focului sacru, un înamorat de știință care treizeci de ani vorbești câte douăzeci și patru de ceasuri pe săptămână... Tu n'ai nimic din confortul civilizației, tu trăiești și astăzi sbumciumat de fiorul științei ca vechii umaniști, tu n'ai nici bibliotecă, nici blană și fumezi tutun prost... Tu nici nu visezi o catedră universitară... Și, totuși, pe tine te fericesc eu, fiindcă din viața ta trudită se desface cel mai frumos ideal, singurul care poate călăuzi orice societate omenească: *ai fost om de omenie!*

Drumeți întârziați.

Procesul de selecțiune și purificare a lumii noastre politice face zi de zi un progres frumușel. Incetul cu încetul ne părăsesc și pleacă dintre noi acei cari niciodată n'au fost ai noștri. Se aleg unul câte unul, se trag la o parte din vârtejul prea puțin comod al frământărilor noastre, se scufundă în tăcere misterioasă și pe rând scot capul la „Telegraf“ acești noi tovarăși de arme. Ceata lor se mărește. Li vezi că încep să-și strângă rândurile și să-și împartă rolurile. Așa se vede, că au planuri și se gătesc pentru toamnă de secerișul celor semănate. Nici nu s'ar putea altfel, căci în dosul unor asemenea căderi morale e totdeauna o dorință de satisfăcut.

Lumea noastră privește cu destulă liniște la svârcolirea asta. După cele dintâi clipe de revoltă, cei mai mulți s'au potolit și astăzi o trecere nouă nu mai provoacă deslănțuiri de patimă ca la început. Dimpotrivă, oamenii sânt oare-cum în așteptare și fac combinații asupra fugarilor de mâne. Sunt chiar satisfăcuți când văd că unul dintre cei vizați s'a dus. Ba câte o plecare de asta e o ușurare reconfortantă pentru moralul luptei noastre politice și e primită cu vii mulțumiri. Pe urma noului rătăcit se răsufală mai ușor și de aceia nimenia nu-i plânge. Iată d. Brote de pildă. Peste noapte s'a împărtășit și dânsul de taina noului botez și a făcut saltul enorm dela „Tribuna“ la „Telegraf“. Deși om cu trecut în valurile politice noastre, trecerea dsale a stârnit regrete foarte neînsemnate. Nici nu i-a fost dată măcar cinstea unei înmormântări mai pompoase, l-a uitat lumea degrabă ca pe uu bolnav de demult, a cărui moarte se aștepta de toți din jurul lui. Așa e și cu alții. Societatea începe a fi stăpânită de dorul unei premeniri și vrea să-și scuture balastul moral, care în timpul din urmă era prea greu de suportat. Și în această pornire de a-ș curăți putregaiul, primește chiar cu bucurie darea pe față a păcatelor latente.

Cu toate acestea n'am spune adevărul, dacă am afirma, că pregătirile de război ale transfugilor nu trezesc oarecari îngrijiri în tabăra noastră. Cu deosebire cei desorientați, sau cei mai slabi de înger nutresc oarecari temeri pentru ziua de mâne. Dându-și seama de insuficiența mijloacelor noastre de apărare, ei cred că fugarii, ajunși unelte în mâna guvernului dușman, pot să devie primejdioși. Din multele lor planuri, cari se colportează între noi, cu deosebire unul pare a ne neliniști în măsură mai mare. Se vorbește anume, că acest frumos mănunchiu de politicieni va înființa la toamnă un mare ziar în Budapesta.

Guvernul recunoscător va face un act de caritate cu naufragații noștri și le va acorda un ajutor din visteria statului. Ei au cunoștințe de oameni, ne știu toate portițele slăbiciunilor, au meșteșugul condeului și vor câștiga în sfârșit și ce nu le puteam da noi: bani îndeajuns. Ce ne facem noi, așa se tânguiesc unii de-ai noștri, — când toate aceste forțe înfrățite, purtând pecetea cunoscută a legăturii de puternică solidaritate, pe care o au totdeauna părtașii aceluiaș păcat, se vor năpusti asupra noastră? Având sărăcia ei tradițională deoparte, Seghedinul de alta, cum va putea biata noastră presă să ție piept cu propaganda unui asemenea ziar, unde sânt și condeie și bani?... Astfel se întrebă mulți dintre noi și în prevestirile pe cari le fac ating uneori coarde pesimiste.

Nu e nici o primejdie, — răspundem noi. Putem aștepta cu cea mai desăvârșită liniște zina de mâne. Importanța unui om în societate e determinată totdeauna de situația lui morală. Ca să duci un rol de conducător în viața publică, ca să-ți tragă în cumpănă cuvântul și să fie ascultat, trebuie să reprezinți o valoare morală. Dimpotrivă, oricât ai fi de meșter în tertipuri, oricât de cameleon și inteligent, nu-ți poți croi un pedestal. Dacă baza morală ți-ai sfărmat-o, înzadar te mai trudești. Sânt mazăre pe părete toate cuvântările, toate articolele și toate explicațiile. Nu te mai crede lumea. Te omoară cu bănuiala. Poți să ai o vervă strălucitoare în tot ce spui, poți să fii un splendid sofist, poți să vii în palmă cu adevărul neted, lumea are să te asculte și are să dea din umeri:

— Ce păcat că nu-i om de omenie !...

Astfel e și cu rostul unui ziar la noi. Ca să poată străbate și să împlinească o trebuință socială, ziarul trebuie să pornească din îndrumarea unor oameni, cari nu numai prin fondul lor intelectual, ci și prin greutatea lor morală sânt chemați să fie luminătorii maselor. E atât de mare la noi importanța presei, acum când toate instituțiile ni-se sapă, și sânt atât de excepționale problemele pe cari trebuie să le atingă, încât un ziar nu poate primi întrupare decât din niște minți frumoase, sprijinite de-o înaltă concepție morală.

Astăzi, când existența noastră poate fi susținută mai mult prin cinste și poate fi mai primejduită prin o interpretare elastică a valorilor morale, astăzi și lumea noastră cere tot mai mult această calitate tuturor cari vor s'o îndrume, sau să-i vorbească. În împrejurările noastre excepționale gazetăria nu e o meserie ca în alte părți, nici gazetarul un meșteșugar, care lucrează pentru bucătura de pâne. Aici e vorba de lupta pe viață, pe moarte a unui popor, căruia îi trebuesc povățuitori să-i deschidă drumuri de înaintare și să-i arate mijloacele de apărare. E vorba de problema existenței unui neam, pe care o pot apăra numai oameni cumiști și oameni cinstiți. Aceste sunt din cele mai elementare axiome cu cari e în curat societatea noastră.

De-aceia, nu-i nici o primejdie, zicem noi. Să facă domnii Slavici-Mangra-Brote gazetă la Budapesta. Poftescă ! Pot să aibă bani cât de mulți, pot să-și aducă chiar și câțiva ovrei dela București, abili și sprintenei, tot n'au să străbată. Lumea are să treacă pe lângă dinșii, are să le răsfoiască din când în când gazeta luxos tipărită și o să-i părăsească, așa cum părăsești o prăvălie de nume prost, în a cărei vitrină te uiți în treacăt, dar de unde nu cumperi marfă. Certificatul moral al conducătorilor acestei gazete e atât de slab, încât cetitorii n'au să le acorde nici un credit. Sau se mai pot găsi naivi, cari să-i creadă pe cuvânt pe unii oameni, cari peste noapte devin propagatorii unui curent politic pe care l-au detestat și batjocorit zeci de ani?... Mai poate asculta cineva de povețele d-lui Brote bunăoară, care vorbește astăzi cu

severitatea unui Caton de „duplicitatea“ noastră și care mai alăltăieri trimitea articole pline de foc sacru „Tribunei“, în vreme ce în ungherul unei cafenele din Budapesta își pecetluia legământul cu nenorocitul vicar al Orăzii? Astea sânt șarlatanii prea mari, și prea grosolan aranjate ca să se poată uita. De aceea e un sbucium zadarnic toată afacerea asta cu gazeta la Budapesta.

Redactorii ei își vor aranja probabil o seamă de polițe, își vor orândui bucătăria pentru iarnă, blagoslovind mila părintească a guvernului, vor scrie articole mai puțin certate cu sintaxa românească, dar ca rezultat identice cu cele ale răposatului Gergely, care încă până mai dăunăzi se războia cu noi din Kolozsvár... Și va merge așa înainte povestea până ce într'o zi Monitorul oficial va publica lista unui nou minister. Atunci va cădea baraca, ușor și repede, ca orice clădire slabă în temelii..

Dar s'o spunem drept, mai este încă un motiv care ne face să zîmbim, când vine vorba de sorții de isbândă ai acestei întreprinderi. Este, cum am zice, neputința acestor conducători. Să nu uităm, că avem în față niște bătrâni, cari cătră apusul vieții încearcă o aventură. Cinstea e toiagul bătrânețelor, pe care dacă-l sfarmi rămâi olog. Sunt cam ologi toți pomeniții tristului triumvirat. Trebuie să ne dăm seama, că dacă până astăzi aveau un rost între noi, se datorea privilegiului firesc pe care e obiceiul să-l acorde societatea bătrânețelor onorabile... Dar astăzi, după-ce părul lor cărunt și-a pierdut semnificația, astăzi ce mai vor pe arenă? Neputincioși, încurcați, distrați — de ce vor să fie obiectul unui jalnic spectacol pe care ți-l oferă toți întârziatii vieții, când când n'au înțelepciunea de-a se feri din cale la vremea lor? Trebuie judecați acești oameni, cu măsura justă și implacabilă a prezentului. Vicarul Mangra să fie conducător politic, îndrumător cu condeiu și inauguratorul unui nou curent? Dar pentru asta se cere minte deschisă, vigoare și patimă, nervi ordonați și-un perfect echilibru al facultăților. Iată o serie de însușiri cari lipsesc acestui candidat de moșneag, care, după cum ne spun cei din jurul lui, prezintă îngrijii-

toare semne de slăbiciune senilă, destul de timpurii de altfel. Cât despre condeii părintelui Mangra nu putem vorbi, fiindcă d-sa și în zilele de mărire s'a servit prea puțin de acest instrument. D. Brote va rămânea ceea ce a fost în totdeauna: un compilator rece, un tolerabil sofist, un bun împărțitor de cifre, care își va păstra încă abilitățile acelei inteligențe speculative care l-a caracterizat, dar, lipsit de o înțelegere superioară, de avântul și de generozitatea firilor distinse, nu va putea nici odată să aibă un rol de conducător.

Cât despre domnul Slavici, care ar fi merit să fie directorul acestui organ, ce să spunem? E atât de tulburător să-ți arunci pietatea și să stai în fața unui scriitor bătrân în astfel de momente, când nu mai are nici un drept la trecutul lui. Despărțit de acest trecut și judecat sub raportul celor ce ne dă astăzi, negreșit că avem de-a face cu un publicist mediocru, lipsit de vlagă și de relief. S'a dus Slavici de odinioară, meșterul dela Sibiiu. Cel care vine la Pesta e un altul, un biet bătrân slăbit de mizeriile vieții.

Ca o corabie care a plecat la drum, încărcată de bogății și sfărmată de furia valurilor, în vreme ce se scufundă își trimite la mal o scândură răzleață... Ce mai poate biata scândură, decât să ne povestească de zilele unei glorii apuse și cel mult să ne aducă aminte de veșnica deșertăciune?... Ce mai vrea domnul Slavici în fruntea unei gazete la Budapesta?...

Să vie deci sărmanii noștri drumeți întârziați. Ii așteptăm în liniște și-o să-i privim în față ca pe niște bieți invalizi, cari cu spada ruginită și cu brațul neputincios vor să se pătrundă din nou de fiorul războiului. Vor fi niște adversari atât de puțin primejdioși și pentru dâșii n'avem să facem mare stricăciune de săgeți. Din toate sentimentele, cari au să ne încerce în fața lor, cele mai dese au să fie mila și amărăciunea, că trebuie să-i lovim. Și mai târziu când, urmând rânduieșile sortii, se vor prăbuși pe rând dintre noi, stingându-li-se candela într'o licărire tristă, noi vom fi aceia cari vom sta mai îndurerați la groapa lor și ni se va strânge inima de durere, că n'avem să-i putem plânge...

Fumegă putregaiul.

În coloanele ziarului „Tribuna“ s'a zugrăvit de multe ori psihologia oamenilor, cari trecând din lagărul luptelor noastre politice și-au făcut culcuș sub aripile ocrotitoare ale guvernului. De câte ori am încercat să schișăm conturile unui asemenea suflet, totdeauna am spus clar și răspicat: nu vă mai bateți capul să găsiți o justificare principiară pentru purtările acestui individ, ci puneți-i la cântar cinstea și așa vorbiți. Era doar' un lucru elementar să vezi, că în toată frământarea noastră politică nu poate exista decât o singură linie de conduită pentru orice Român cum se cade, care e evidentă fără nici o trudă deosebită și pe care trebuie s'o urmezi, dacă ți-e mintea întregă și sufletul curat. Era tot atât de ușor să bagi de seamă, că toți câți ne părăsesc n'o fac asta, fiindcă principiile partidului nostru național le-ar jigni credințele lor politice, ci fiindcă ei sânt pur și simplu oameni fără credințe, cari vor să se căpătuiască cu orice preț.

Cu cât se înmulțea cu o nouă trecere numărul acestor potoliți ahtiați de pace, cari cu ramură de maslin în mână și cu virtuți evanghelice pe buze încasau diurne și se înțoleau în slujbe grase, noi totdeauna îi arătam cu degetul și apelam la judecata deaproapelui: Uită-te la acest om, cum-pănește-i toate faptele, cercetează-i cinstea și ai să vezi că nu-i om de omenie. Și așa am lucrat totdeauna cu desgust și cu răceală.

Pe urma noastră viața cu bagajul ei de fapte venea și ne verifica spusele. Și așa încetul s'a formulat o axiomă socială la noi, care venea cam așa: Toți slabi cari vor să trăiască pe ușor și să câștige fără vrednicie și fără muncă situații, toți ne părăsesc pe rând și trec în tabăra guvernului, unde nu există altă normă de apreciere a meritelor unui om, decât tiradele lui patriotice. Această îndrumare de filozofie a vieții a pus la noi stăpânire pe multe suflete maleabile și vedeam cum zi de zi își face vânt un nou cucerit, care cu

aiere de om cumințit devenea propagatorul „moderațiunii“ și ne vorbea de binefacerile păcii. Și așa zi de zi, azi unul mâne altul...

Se înțelege, că această stare de lucruri a provocat o perturbație morală în societatea noastră. Văzând cum îi saltă norocul pe acești căpătuiți, cari dintr'una au început să înnoate în bunătăți, lumea noastră a început să fie stăpânită de îndoială și din accentele ei de amărăciune se deslușeau pe alocurea urme de cinism. În cutare colț de cafenea vorbea cam așa preanonatul din consistor, când împărțea cărțile la masa de joc : — „Ori cum stai să socotești, tot Burdia mai cuminte, tot Burdia mai deștept. Burdia din măcelar s'a făcut consilier de curte și milionar. Maniu cu puritanismul lui e avocat în Blaj și descurcă procese, când Burdia bea șampanie cu ministrul la Hungaria și azi mâne-l vezi baron...“

„Așa se face politica cu cumpăneală și cu vorbe bune, nu cu chiote la gazetă și discursuri frumoase în parlament. Da, da Burdia e deștept...“ — urma înainte preanonatul, ale cărui vorbe trezeau simpatiile conmesenilor, cari se uitau cu zîmbete de ironie la tînărul din colț îngropat în vravul de gazete : „Ăsta n'are s'ajungă departe cu idealismul lui...“ Așa prindea rădăcini cu încetul un spirit de utilitarism îngust, propagat de indivizi fără deosebire scrupule de ordin moral și întărit de atâtea exemple triste ale vieții. În toiul acestei frământări, care săpa moralul public, mulți din oamenii noștri apucau să uite că numai cinstea poate fi busola unei personalități și se obișnuiau cu interpretări tot mai elastice ale onorabilității, fiindcă vedeau cum curățenia de moravuri nu-și poate găsi răsplata cuvenită în împrejurrările particulare ale vieții la noi. Acest spirit de îndoială, cu multe note de cinism, adevărate preludii ale unei destrămări sociale, a devenit din ce în ce mai pronunțat în timpul din urmă și poate nu greșim dacă afirmăm, că a avut un rol hotărîtor în multe din înfrângerile mișcării noastre electorale mai recente. Și-a vădit cu deosebire influența nenorocită în Bănat, unde preoți și protopopi și alți fruntași au

ajuns să fie susținătorii pe față și propagatorii acestui curent detestabil.

Ca în toate acțiunile provocate de aventurieri fără scrupule morale, a trebuit să se răzbune și aici călcarea cinstei. Și s'a răzbunat destul de crud și chiar mai repede decât ne așteptam. Procesul de putrefacție s'a început, putregaiul a pornit să fumege și mirosul lui desagrabil pătrunde astăzi întreagă atmosfera vieții publice.

Ironia sorții a voit, ca tocmai șeful acestor sălțați de noroc, ipohimenul sătul și rumen, care a deschis drumul unei garde întregi, tocmai Burdia să se prăbușească mai întâi. Ceiace s'a petrecut deunăzi în congregația comitatului Caraș-Severin, când cu unanimitate s'a decis să se puie secevestru pentru un sfert de milion, bani perduți, pe averea lui Burdia, e un lucru care e mai plin de învățăminte, decât când cutare casier dela vre-o bancă defraudează câteva mii de coroane și fuge în America, sau își retează grumazii cu briciul. Aici e deruta unui om, care se rostogolește dela înălțimea unei situații politice și sociale, unde s'a ridicat pe nedrept, din puterea unui nenorocit sistem de guvernământ, ce creiază platformă de existență și căpătuială numai sufletelor purtate de păcat. Burdia s'a ținut la suprafață și a ajuns mai strașnic ca un vlădică, tocmai în urma servilității lui politice, care l'a făcut să calce în picioare toate îndemnurile flești ce se nasc în sufletul unui Român cinstit. El s'a ridicat din treaptă pe scara de argint, tocmai fiindcă a aruncat toate îndatoririle ce le-avea față de neamul lui și a ajuns o unealtă oarbă în mâna dușmanului. Când își rupe gâtul acest om și trufia lui cade în noroi se frânge un simbol al rătăcirii și se sfarmă o încorporare tipică a răului. De-asupra celui căzut își cântă veșnicul imn de biruință cinstea triumfătoare.

Nu știm care va fi stârșitul acestei prăbușiri. Nu știm dacă se va mai putea repara printr'o petecire oficială această cinste zdrențuită. Nu știm nici dacă „Ilustritatea Sa“ va ajunge din nou la barda de macelar, care a fost instrumentul

primordial al carierei sale vertiginoase, sau înainte de scufundare se va mai svârcoli puțin și-și va vărsa amărăciunea în cerneală de tipar la gazeta „Severinul“? Cert este însă că începutul sfârșitului s'a făcut și că pe arena vieții publice dela noi nu va mai apărea o figură de aventurier, care prin orice pășire și prin toate rosturile lui semăna un duh otrăvitor și o morală șubredă.

Învățătura acestui caz e tot povestea veche cu înțelepciunea bătrânească, care spune că cinstea e cea mai frumoasă podoabă. Ni-se dă din nou prilejul să vedem că chiar și în această țară, mai curând sau mai târziu, se răzbună mărirea clădită pe minciună sau pe vânzare de neam. Această cădere e un prilej de reconfortare morală pentru obștea noastră, pe urma căruia Șegheștii împreună cu achizițiile mai proaspete de derutați vor avea probabil mici și trecătoare accese de mustrare a conștiinței. Bărbații noștri cari cu sufletul povățuit de idealism își urmează drumul înainte câștigă o satisfacție și superioritatea lor se ridică strălucitoare de asupra acestui putregai fumegând.

Dela măsura cărților de joc, ori din colțul ascuns unde vă faceți treboarele și vă fărîmați bruma de viață sufletească îngustă, dumneavoastră atâția onorați și preanonorați, n'ar strica să cumpăniți această tragedie vulgară și să vă aduceți aminte că în labirintul vieții singură cinstea e menită să îndrume cărările omenești. Să cumpăniți pățania „Ilustrității Sale“ și să vă dați seama, că la urma urmei tot mai bine e să fii om de omenie.

O nouă morală.

Se schimbă vremile, sau lumea se schimbă, în orice caz nu mai e vechea orânduială a vieții la noi.

Inchipuți-vă, în pașnicul Sibiiu, sub arcadele dela „Împăratul Romanilor“, o ceată de tineri n'au lăsat pe părintele Mangra să-și soarbă în tihnă cafeaua de după masă. Ba mai mult, nu numai de această plăcere a fost privat politicianul neofit, ci în loc de desert a fost nevoit să înghită o seamă de insulte, grele de suportat și de stomacuri cât de puțin delicate. În termini rapsodici tinerii universitari au caracterizat activitatea mai nouă a amicului lui Tisza și a fost nevoie să intervie personalul localului și poliția, ca cel puțin reve-reanda și camilafca vicarului Mangra să fie scăpate de inconveniențele unor radicale reparații...

Aceasta s'a întâmplat acum o săptămână în liniștitul Sibiiu, unde atmosfera de ordine și calm a bunilor noștri Sași părea că domolise până la nesimțire cele mai multe suflete românești.

Aici a trebuit s'o pățească din nou vicarul Orăzii. Mai alaltăieri la Arad a avut o aventură la fel, acum la Sibiiu... Stai și te gândești și trebuie să zici, că încep să se schimbe vremurile...

Doamne sfinte, până dăunăzi cât se suporta de comod la noi o crimă politică! Cât de ușoară era viața, cât de lipsită de griji pentru trădătorul nostru. Un om care se vindea și prin vânzarea lui săpa groapa neamului, care l'a scos la suprafață, un rătăcit care purta pe conștiință cel mai greu dintre păcate, un astfel de păcătos se strecura o viață întregă prin rândurile noastre întreg, sănătos, rumen, obraznic și cu fruntea ridicată.

Zeci de mii îl blăstămau zilnic, numele lui ajungea un simbol al desfrului și al rătăcirii, gazetele îi pecetluiau fruntea cu stigmatul rușinei și acest individ o ducea frumușel înainte, până murea de sătul. Prin nici un semn nu se ma-

nifesta disprețul public, nu se găsea nimeni, care să-i arunce în obraz infamia. Dimpotrivă i-se presăra drumul cu florile umilinței, era luat de braț, așezat în fruntea mesii, purtat pe la icoane, omenit la vlădica și încărcat de plocoane. Era, cum ai zice, mai mare dragul să fii porc de câne la noi. Ferrit de asperitățile vieții, cu capul gol și cu buzunarele pline, puteai păși tot mai jos pe treptele necinstei, fără ca societatea să te facă să simți contravaloarea acestor plăceri câștigate prin păcat. Și în această vreme, când crima era răsplătită cu plecăciune, cu toasturi și cu vin vechiu, când trădătorul se tolănea pe pernele faetonului, care-i plimba scârboasa trufie de parvenit, omul cinstit sta cu coatele răzimate pe masa de scris, cu fruntea în palme, chinuit de gândurile unui trai nevoiș, cu sufletul amărît și cu chiria neplătită, pătrunzându-se tot mai mult de convingerea, că în astfel de vremuri, la un astfel de neam omenia e un martiriu...

Și baremi de ai fi simțit câte odată, că în inima unui asemenea vândut mai există măcar urme din cari ai putea desluși rostul lui de odinioară. Este câte unul, pe care păcatul lui l'a săltat sus și, din lihnit ce era, l'a înțolit din prisos cu toate bunătățile. Ei bine, acest om a uitat tot și din mititel a devenit mândru și bățos. Odinioară i-se îneca vorba în gât și behăia de umilit ce era, mai târziu se făcea grozav și te lua strașnic de sus. Având la spate puterea statului care-l ocrotea, trădătorul nostru sfida în dreapta și stânga, săvârșea acte de o impertinență tulburătoare și devenia insuportabil prin accesele lui de grandomanie.

„Să te ferească Dumnezeu, să ai a face azi cu Șeghescu — îmi spunea dăunăzi un fost profesor la un seminar. Mai acum câțiva ani, când îl vedeam la Jägerhorn, cu redingota roasă în coate, cum mă zărea își trăgea capul între umeri, își lărgea obrazul într'un zîmbet umil și îndatoritor de nespus și mă saluta cu un adânc compliment... Mă întreba de sănătate și nu-i mai tăcea gura... Azi, când deschide ușa și intră în clasă, e grav, mișcă din cap cu răceală și e strașnic în poza lui de comisar ministerial... Să-l vezi cum tușește și cum stă de serios... Nu-ți spune două cuvinte

și să nu crezi că mai vorbește altfel: numai ungurește... Când ne-a adunat la conferință a început așa „*uraim*“.

— Așa fac și alții și cu toate astea societatea noastră îi tolera, le îndura loviturile de copită, suferea în tăcere tiraniile lor felurite, contribuind prin aceasta la înjghebarea unei morale elastice, care clădea tot mai puțin pe principiul demnității...

Negreșit, că o seamă de însușiri ale noastre justificau această stare deplorabilă. Temperamentul de oameni potoliți și răbdurii, cumplitele mizerii ale vieții, cari ne-au îngenuchiat tot mai mult mândria, și reflexele acelei nenorocite umilințe istorice, care va urmări încă generații cu moștenirea ei tristă, toate explică până la un punct toleranța noastră față de trădători, care e în multe rânduri soră cu lașitatea. Gândiți-vă cum alte neamuri știu să-și pedepsească transfugii.

La Ruși sunt condamnați la moarte, la Bulgari îi prăpădește Sandanski, la Japonezi își fac ei înșiși harakiri. La Unguri încă se pedepsește aspru. Cel ce a răsfoit foile istoriei ungurești știe cât de ucizător era oprobriul public pentru toți trădătorii după patruzeci și opt și că era de ajuns să primească o slujbă pe vremea absolutismului un scriitor de popularitatea lui Kuthy Lajos, ca să nu mai existe și să nu-i mai primească mâna nici cel din urmă nemeș cinstit. Nu mai vorbim de draconismul pedepselor pentru crimele politice la Italiani pe vremea luptelor pentru unirea Italiei, când pumnalul carbonarului ajungea până în cutare înfundătură a Carpaților, unde trădătorul făcea pe slujbașul austriac. — La noi nu poate fi vorba de astfel de pedepse, căroră se împotrivește întreaga psihologie a poporului nostru iertător și blajin.

Va trebui însă să pedepsim și noi, căci o societate în care nu se simte necesitatea retorsiunii pentru nedreptățile cari o lovesc, nu poate să trăiască. Pedepsa noastră față de trădători trebuie să urmeze cât mai în grabă, ca să putem salva fondul etic al frământărilor noastre. De sigur, că noi nu vom propaga suprimarea, nici nu vom recomanda hangerul bulgăresc, sau bomba lui Orsini, ca să ne pedepsim cri-

minimalii politici. Aceasta ar fi un lucru imoral și nepotrivit cu îndrumările civilizației de care avem să ne împărtășim. Dar trebuie să găsim mijloacele prin cari societatea să răsplătească păcatul și prin aceasta să statornicească un echilibru normal în suflete. Aceste mijloace nu pot fi decât de ordin moral.

Izolarea noastră de cei cangrenați e singura rețetă potrivită. Să-i scoatem dintre noi, să-i exilăm din societatea noastră și să-i îndepărtăm cum aruncă marea la mal ruinele netrebnice ale corăbiilor scufundate. Acum vre-o trei ani când cu guvernul lui Fejérváry, v'aduceți aminte cum au știut să-l primească cetățenii din Dobrițin pe noul prefect. De ce am rămânea totdeauna *noi* vecini cu slugărnicia și de ce am întinde mâna noastră curată unui Burdea, care prin toți pașii lui calcă interesele naționale? Și de ce am mai sta la masă, de ce am mai schimba trei vorbe, de ce ne-am mai atinge pălăria, când ne potrivim alături de un vândut?...

Se va zice că asta duce la o înăsprire a relațiilor dintre oameni. Se'nțelege că duce, dar fără asta noi nu mai avem nici o busolă morală, care să normeze faptele unui popor luptător. Pentrucă, bine să ne dăm seama, aici nu e vorba de două grupări cu principii opuse, de două partide cari pornesc din concepții disparate, dar urmăresc aceiaș țintă — aici nu se luptă două convingeri cari fac două tabere. Dacă ar fi așa, atunci nu s'ar putea justifica îngrădirea și izolarea propagate de noi. Aici e însă mai simplă și mai jalnică povestea. Aici e numai o tabără încheșată din toate elementele cari vor să lupte pentru existența și apărarea unui neam, această tabără e deoparte și alături de ea sânt o seamă de aventurieri, fără principii și fără morală, cari urmăresc căpătuiala lor. Cu un cuvânt, aici e vorba de două soiuri de oameni: oameni cinstiți și oameni necinstiți. În *această* luptă, noi nu putem avea alte mijloace de retorsiune.

Așa trebuie judecată, — cred eu, — pășirea tinerimei din Arad la vremea ei și a tinerilor din Sibiu dăunăzi. Că s'au ivit tocmai în aceste două centre cele dintâi atitudini de nouă interpretare a îndatoririlor noastre morale, asta se ex-

plică prin împrejurarea, că aici e și viața noastră culturală la un nivel mai înaintat și tinerimea crescută sub îndrumările unui spirit național sănătos începe să-și puie în practică credințele vieții. Că aceste credințe s'au manifestat de astădată într'un mod violent și pătimăș? Dar ar fi trist de tot când și tinerimea s'ar lăsa povățuită de acea cumintenie bolnavă, de care ne-am săturat...

Aceste învățăminte le tragem noi din pățaniile părintelui Mangra, care câștigă astfel o aureolă de martir în fața patronilor săi. Domnia Sa, după cum vedem din ziarele ungurești, pare a nu prea lua la inimă aceste întâmplări. Un lucru însă poate învăța, anume, că societatea noastră în evoluția ei nu mai favorizează în aceiaș măsură ca în trecut păcatele politice și că ne apropiem de vremea când oameni cari și-au îngropat omenia se vor învărti mai puțin comod printre rândurile noastre.

Invățăminte.

— Cu prilejul cazului Șeghescu. —

În adevăr și-a susținut până în cele mai mici amănunte stilul potrivit jalnica comedie a numirii lui Șeghescu la universitate. Și l-a menținut până la sfârșit. E un colț de tipică Ungarie acest spectacol trist și e bine să mai stăruim câteva momente și să mai spunem două vorbe asupra lui, doar vorbim de una din multele batjocuri, cari pun la cântar pacea evanghelică și răbdarea îndelungată a unui popor.

Ce era de prevăzut, s'a întâmplat. Toți oamenii noștri, până și cei mai domoli, au rămas consternați în fața acestei rușini. Și-au dat cu toții seama, că din nou s'a aplicat o lovitură de picior demnității unui popor. S'a tras de păr din obscuritate o figură absolut nulă ca valoare intelectuală, care pentru servicii meschine de transfug politic a primit răsplată o catedră universitară. Și e atât de nepotrivită această alegere, atât de scandaloasă lipsa de pregătire științifică a acestui individ! Ca și când ai fi luat de mână un servitor, care spală sticlele în cutare farmacie din Salonta-mare, și l-ai fi așezat la catedra de anatomie a facultății de medicină... E perfect aceeași analogie, pentru că în noua lui meserie Șeghescu nu știe carte mai multă. Deaceea această batjocură ne-a pus în mișcare toate fibrele unei mândrii adormite și întreagă societatea noastră a fost răscolită de-un sentiment de puternică și profundă amărăciune.

Dar cu adevărat frumoasă a fost din acest prilej atitudinea tinerimii noastre universitare. Acești băieți ne-au dat o dovadă, că, deși aruncați în valurile unei vieți străine de îndemnurile lor, deși trecuți prin școli cu menirea de-a crește ieniceri, totuși și-au păstrat sufletul curat și neatins de germenul boalei care-i împrejmuie. Și-au păstrat îndărătnicia lor ciobănească și bunul lor simț țărănesc, acolo în Budapesta ale cărei sageti înveninate nu pot pătrunde în aceste piepturi

pline de vigoare. Sunt sănătoși acei o sută de feciori, au inimă și pumn întreg, nu i-a cumițit nici vieța lor plină de mizerii, nici înțelepciunea slăbănoagă a atâtor sfătuitori prudenți. Ei au toată îndrăzneala vârstei tinerești, au revolta nobilă a sufletelor curate și au în toată puterea ei furtunatecă acea deslănțuire de patimă care e tovarășe ori cărei năzuinți spre ideal.

Acești tineri cu purtarea lor ne-au înviorat și, în apatia asta generală, când sufletele noastre, ca niște strune discordate, nu mai tresar la nici o atingere, revolta lor ne-a înseminat. Și, de ce n'am spune-o, ne-a făcut o adevărată bucurie. Atâția oameni necăjiți, atâtea ființe crescute în școala umilinții, atâția bieți nenorociți cari nu s'au împotrivit niciodată în vieța lor de restriți, și-au rumenit obrazul de emoție când au cetit în ziare, că o sută de băieți de-ai noștri, în inima țării ungurești, au știut să-i spuie pe nume păcătosului, care și-a batjocorit neamul. Și am ascunde adevărul, dacă n'am spune-o, că și păruiala lor cu garda ungurească a trădătorului ne-a înveselit. Da, fiindcă și pumnul își are în anumite situații rostul lui foarte just și foarte laudabil și noi cu frământările noastre vom fi poate de nenumărate ori avizați la acest mijloc de-a ne convinge deaproapele. Dar mai este și un adevăr de-un ordin superior, pe care îl scoate la suprafață ținuta acestor tineri. E adevărul foarte răspicat, că ne-am saturat până în gât de blândețea îngerească cu care am primit toate loviturile dușmanului. Trebuie să regenerăm sufletul poporului nostru, în care o istorie nespus de tristă a picurat veacuri dearândul otrava umilinței, să-i facem o educație a sentimentului de repulsiune în fața nedreptății și să nu ne mai lăudăm cu iubirea de pace și de ordine cari de atâtea ori acopăr lașitatea omului supus. Astăzi, când toți vin cu răsboiu asupra noastră, când fiecare notărășel se rățoiește în fața țăranilor noștri cât brazii, pe cari în dragă voie îi înjură de mamă, astăzi nu mai putem predica filozofia tradițională a capului plecat.

Tinerii din Budapesta cu gestul lor de demnitate ne-au dat o prețioasă îndrumare. Ne-au și anunțat oarecum zorile

unor zile mai bune, când toleranța noastră va avea o limită, când păcatele se vor pedepsi și mizerabilii nu se vor miplimba cu fruntea ridicată printre rândurile noastre. Numai atunci, în această perioadă de disciplină socială, când toate faptele, și în bine și în rău, își vor găsi răsplata cuvenită, numai atunci se va purifica atmosfera vieții noastre publice și se va statornici un echilibru moral în societatea noastră. Atunci șegheștii își vor înghiți în stomac infamia, dându-și bine seama că, scoasă la iveală, ar avea să facă cunoștința mijloacelor de convingere pe cari le-au indicat tinerii din Pesta.

Cât despre Șeghescu, licheaua și-a ajuns scopul: are leafă mai bună cu câteva mii de coroane, poate merge vara la băi să-și plimbe fericitoarea prostie, poate să ia trenul clasa întâi, să-și cumpere umbrelă nouă și altele. Dar un lucru e cert: orice cuvânt va eși din acest cap de slugă domnită, orice îndemn va porni de după fruntea lui îngustă va rămânea mazăre pe părete. Nu-l va asculta nimeni și o va duce așa înainte strivit de disprețul nostru, până când pronia plictisită de orgiile stupidității omenești, se va milostivi să declare din nou vacanța acestei catedre, care înainte de a fi ocupată de un urmaș, va trebui radical desinfectată de microbii parvenitismului scârbos...

De tinerii noștri n'am nici o teamă, ei nu vor fi introduși în subtilitatea sufixelor și în capriciile filologiei, dar acești băieți au inimă curată și au pumn sănătos, două calități cu mult mai importante pentru izbânda noastră de mâne.

Și acum s'ar putea încheia aceste reflecții, dacă nu mi-ar răsări din umbră figura de biruit a domnului Alexici. Câtă ironie e în capriciile sorții. Bunul „Telegraf“ din Sibiiu publica dăunăzi știrea, că la prelegerea sa de deschidere a cursului d. Alexici a îndemnat tinerimea să-și iubească limba, legea și neamul...

Ce frumoase și edificatoare învățături morale, stimate domnule profesor! Deși cam întârziate, după un lung inter-

mezzo de accente cu totul străine, vin să bată la poarta noastră. Le ascultăm cu jale, ne întoarcem ochii spre trecut, mișcăm dumeriți din cap, ne aducem aminte că tocmai acum un an, cam pe vremea asta, când răzvrătitul uriaș dela nord Björnson ne lua apărarea, dta i-ai scris scrisoare în gazeta Ovreilor din Pesta, în care ditirambii dtale zugrăveau situația splendidă a bietului nostru popor și-i dădeau certificat de bună purtare contelui Apponyi la congresul de pace.

Azi e muribund marele cântăreț al fiordurilor și dumneata ești înfrânt, ești cumițit și ne vorbești de iubire de neam. De ar auzi această tristă palinodie ar zâmbi nebiruitul leu și, cine știe, ar scrie poate două rânduri despre cunoscuta tragedie umilă a lămâilor stoarse...

Indemnuri noi.

Valurile de nemulțumire împotriva gazetei rușinoase dela Pesta iau proporții tot mai mari. Din toate colțurile țării se ridică glasuri de protestare din ce în ce mai accentuate, cari veștejesc aceste tiparuri anarhice cu o tărie aproape neobișnuită în opinia noastră publică. Ca o ființă căzută, pe care o împing toți și-o îmbrâncesc la toate colțurile de uliți, așa a ajuns astăzi fostul organ al partidului național, la care a pus piciorul în prag și s'a făcut stăpân un om fără scrupule. Dela Sibiiu, dela Viena, Pesta și din toate părțile se publică scrisori categorice strivind pe acest intrus, care de luni de zile se svârcolește și nu vrea să moară, cu toate că oameni cu rosturi și mai ales forțele intelectuale ale generației mai noi se trudesesc să-i supprime existența catilinară.

E bine însă, ca tocmai acum în toiul războiului să se lămurescă puțin situația și să se lumineze adevăratele motive ale acestei campanii. Ar fi anume o mare greșală să se creadă, că toată mișcarea asta, toată frământarea plină de nobilă indignare a atâtor oameni, are de supremă țintă desființarea unui individ, nimicirea lui. Nu! Acest domn Birăuț este o figură prea neînsemnată și prea microscopică în ceata mărunță de infuzorii cari tulbură apa la noi, ca singură persoana dumnealui, oricât ar fi de rânzos și de abil în tertipuri, să provoace astfel de deslănțuiri elementare de amărăciune. Ar fi o greșală să se creadă, că toată lumea asta nu și-ar da seama, că nu trebuie să apuci praștia, ca să omori ploșnițe și că prin tăcere se pot înmormânta mai ușor astfel de tipuri inofensive.

Altceva e însă la mijloc, ce stârnește acest curent de nemulțumire crescândă. E o tendință mai proaspătă, un indemn nou în societatea noastră, din care pornesc aceste accente de răsvrătire. Este tendința de a se suprima nechemații din viața publică, e un fel de crepuscul al nulităților, e nă-

zuița de a se întrona cinstea și talentul în locul abilităților speculative. Această pornire de regenerare a societății noastre e fost simțită totdeauna de câteva suflete mai alese și, prin pășirea pe arenă a unei generații noi, iese acum la iveală și cere cuvânt. Că s'a început mișcarea tocmai prin strivirea aventurierului dela gazeta partidului, asta însemnează că tipul e exponentul unei tagme, care trebuie sacrificată, că e o încorporare mai recentă și mai brutală a acestei cohorte, care mișună în jur de noi și de care sântem sătui până în gât. Deaceea mișcarea odată începută, ea va dura mai departe și se va întări tot mai mult, indiferent dacă Birăuț se va cufunda din nou în obscuritate, sau va mai scrie cu tiparul. Pe noi ne interesează pluralul acestui tip ignobil și precum războiul de treizeci de ani abia a început când trei consilieri comunali au fost aruncați pe ferestre din palatul municipal al cetății Praga, astfel și aici abia se anunță acum o epocă de reforme, cari sânt dorite de-o pătură mai nouă, ce-a pășit astăzi pe arenă cu un nou ideal de vieță și de muncă.

Crepusulul nulităților, amuțirea lărmuitorilor cari nici-odată n'au avut ceva de spus, vremea de premenire și curățire, cum n'ar fi dorită și așteptată venirea acestei împărății? Cum să nu ne fi săturat de mulțimea birăuților, cari ni-au năpădit, de atâția căpătuiți pe ușor, cari se umflă și fac pe grozavii, de serioșii și liniștiții cari cu fața gravă și cu glas de clopot în mijlocul unei tăceri respectuoase spun platitudini pe la adunările noastre? Cum să nu ni-se ceară sufletul după o atmosferă mai curată și mai intelectuală, decât aceia care planează în jurul vostru, figuri șterse și goale, cari vă ahtiați în cuvântări după Mucius Scaevola, în vreme ce vindeți la mezat cojocul țaranului ori înfundați în buzunarul fără fund al unei reverenți de mătasă prețul afacerilor simoniace? Cum să nu ne dorim îndrumări mai luminoase, pornite din focul curat al altruismului și din culmile de gândire ale unor minți frumoase, decât acele sfaturi pe cari ni-le dă cutare bătrân cinic, a cărui evanghelie e numai banul, al cărui ideal politic e Burdea și pentru care Eminescu n'a fost decât un smintit cu părul lung, care ofta la lună și când îl

apucau pandoliile făcea poezii de încurca capul la nevestele oamenilor cum se cade?

Da, se simte în văzduh un suflu nou de sănătate, un dor vag după o lume schimbată, o fierbere din cele cari prevestesc căderea idolilor falși și sfărîmarea altarelor învechite. E un fel de revoltă împotriva îngustimei de inimă și de spirit această mișcare, din care cu încetul se va desface tot mai mult tendința spre regenerarea morală și spre intelectualizarea societății noastre. Se va introduce o notă de severitate în judecarea valorilor la noi, se vor scormoni păcate, mai mult sau mai puțin latente, se vor trage la o parte perdelele ipocriziei și cinismului oficial, după cari azi adese clocotesc grămezi de urâciuni și se va statori morala nouă a abnegației și a jertfei de sine, fără de care poporul nostru luptător nu-și poate împlini năzuințele lui firești. În acest avânt spre idealism, la ale cărui înălțimi nu se pot ridica decât sufletele generoase, vor cădea și vor fi sacrificați găunoșii, cari azi se mai pot susține la suprafață, deși de multe ori e putred și troznește sub ei pedestalul când ne vorbesc. Urmarea va fi o purificare și o primenire, din cari spiritul public va eși oțelit și pe urma căreia crucea lui Christos va străluci curată în biserica noastră, iar în politică și în societate șegheștii de toate nuanțele vor fi desființați.

Tot astfel și exigențele intelectuale ale societății noastre se vor lărgi și-și vor croi cu vremea o matcă nouă. Va trebui să se introducă un spirit nou de cercetare și disciplină științifică în locul diletantismului ieftin care ne-a inundat și în locul paginilor sforăitoare de lozvacitate pretențioasă, cu care începe să ne obișnuiască în timpul din urmă educația maghiaro-semită. Ne trebuie o atmosferă intelectuală în care munca și talentul să creeze platforma de existență pentru fruntașii noștri, o situație schimbată, când analfabeții tac și ascultă, iar bunii cetățeni cari n'au cetit decât patru cărți în viață se trag frumușel la o parte, de câte ori vine vorba de a fixa marile probleme ale neamului.

Va trebui să dispară odată tipul polihistorului mălăeț, această figură desagreadibilă a tuturor societăților improvizate,

al cărei eclecticism fad și sentențios ne-a plictisit, de asemenea vor trebui reduși la adevărata valoare panglicarii pretențioși și grandilocvenți, cari bat toba cea mare la toate porțile, mascând prin sgomot și îndrăzneală sărăcia minții. Va trebui să se mai rărească această ceată care prea ne-a copleșit pe toate cărările, ca să poată fi așezați oamenii la locul lor, să se facă selecția cuvenită și să se croiască cu încetul o ierarhie a valorilor intelectuale. Astfel schimbându-se lucrurile, societatea noastră va apuca pe calea progresului și va urma drumul spre lumină deschis de minți cercetătoare cari se trudesesc în umbră și de talente creatoare cari singure sunt chemate să arate căile de înaintare ale unui popor.

Numai în acest chip, scuturându-ne de balastul moral care astăzi ne oprește cuvântul și trecuți printr'o primenire intelectuală, vom putea să începem lupta adevărată, cu mult mai îndrăzneată și mai îndărătnică, pentru apărarea noastră națională.

Aceste îndemnuri noi de muncă și purificare trebuie căutate în mișcarea ce s'a pornit acum și nici decât silința de a se necinsti bărbile albe, sau de a se suprima existența cutărui negustoraș dintr'un suburbiiu al Budapestei, care și cu mai puțină prohodire ar putea fi petrecut la groapa ce în-suș și-a deschis de mult.

Povestea unei case.

Știți cum vine povestea mănăstirii dela Argeș... Meșteri iscusiți au pornit s'o zidească, s'o ridice lăcaș de închinare și laudă lui Dumnezeu. Dar un duh rău îi dușmănea și le strica norocul. Și nu era nici un spor la lucru, căci ce lucrau ziua se prăbușea noaptea și se făcea una cu pământul. Și n'a fost nici un chip să se ridice zidurile, până ce meșterul Manole nu și-a zidit în piatră ce-a avut mai scump pe lume, frumoasa nevastă... Așa s'a ridicat lăcașul, dar când a fost isprăvit, s'a prăpădit și meșterul, sărmanul meșter Manole.

Povestea asta cu înțelepciunea ei tragică îmi vine acum în minte, când stăm în fața sărbătorii de inaugurare a casei ce și-a zidit ziarul „Tribuna“ din Arad. Și mă gândesc, fără să vreau, la soarta ziaristicei noastre de aici, la toată truda asta de zeci de ani, la alergarea chinuită a atâtor condeie... Câtă înrudire cu tragedia bietului meșter din povestea noastră! Au trecut decenii de osteneală, până ce un organ de frunte a putut să-și înfiripe un adăpost destul de modest. În adevăr, aici s'a isbândit povestea. Căci ce vreți, unde se poate găsi un duh mai potrivnic care să sfarme toate năzuințele spre o soartă mai bună, decât aici la noi? Tot ce muncea vreme îndelungată o ceată întreagă de oameni, toată truda lor, toată agoniseala lor umilă se prăbușea într'o clipă. Și, ca în poveste, abia era de-o schioapă zidul frumosului lăcaș, o uruitură surdă și se surpau temeliele, iar duhul rău își plimba rânjetul biruitor deasupra ruinelor. Cetiți cronica pedepselor de bani și temniță, acest răvaș de jale și rușine în care e scrisă tragedia ziaristicei românești din Ungaria. De câteori s'au prăbușit, — nu-i așa? — de câteori s'au făcut praf toate silințele de a o duce cu un pas mai departe. Luptând cu greutate materiale, sfidând lipsurile cele mai elementare ale vieții, s'au strâns alături oameni dornici de lumină și cu o îndărătnicie minunată au lucrat înainte. O muncă lentă de regenerare sufletească s'a săvârșit prin acești zileri harnici. Cât n'au os-

tenit ei? Au scris articole de ziar, au răgușit la adunări populare, au făcut societăți pe seama poporului și de câteori nu s'a deschis și punga lor subțirică pentru ajutorul deaproapelui. Toate în jur de ei s'au ridicat și și-au lărgit încaperile, numai căsuța lor a rămas cea veche și săracă. Și cum s'ar fi putut altfel, când toată biata lor agonisintă o rădea într'o clipă procurorul, acest duh rău al vremii mai nouă?

Și așa se duce mai departe asemănarea cu balada bătrânească. Așa cum a ajuns până în zilele noastre, cu desvoltarea ei modestă și cu greșurile ei adeseori jignitoare, așa cum e astăzi gazetăria asta a cerut nespuse sacrificii. Câtă sănătate, câți nervi și cât sbucium sufletesc n'au înghițit aceste tiparuri! De ar putea vorbi cărămizile din palatul „Tribunei“ dela Arad, ar avea ce spune! Câți ani de viață, câte existențe părăginite nu s'au cerut pentru ridicarea acestor ziduri? N'ai să te gândești mult și poți arunca în pripă pe hârtie destule nume... S'au zidit multe vieți, doar demonul zilelor noastre e mai lacom. Acolo e *Augustini*, războinicul slovac înfrățit cu noi, acolo e *Doleanu*, visătorul poet cu ochi albaștri și cu zâmbetul morții pe buze, *Măglaș*, spiritualul bohem fulgerat de neastâmpărul vieții, *Trif*, muncitorul înfrânt de povară, *Balteș*, acest erou fără nume, ofțicid de umezeala temnițelor — și alții și alții... Și — de ce n'am spune-o — tot prin cărămizile alea trebuie căutată și sănătatea vânjoasă a neadormitului director de până deunăzi, harnicul *Ioan Russu-Șirianu*.

După atâtea jertfe s'a ridicat în sfârșit frumoasa casă. De sigur, un sentiment de legitimă mândrie trebuie să cuprindă pe conducătorii de astăzi ai ziarului „Tribuna“. Dar nu numai pe ei, ci pe fiecare Român. Căci ce însemnează noua casă dela Arad? Însemnează, că în ciuda tuturor persecuțiilor și volniciilor ce a suferit presa noastră, totuș a izbutit să se smulgă din greutățile începutului și e pe calea de a se atașa la progresul unei evoluții moderne.

Însemnează că avem un public cititor care sprijinește din toate puterile năzuințele de a-i da o presă bună.

E deci o sărbătoare pentru toți cititorii și cărturarii noștri inaugurarea acestei case și noi ne alăturăm din toată inima la frumosul praznic. Strângem cu bucurie mâna confrăților dela Arad și dorim ca din această biruință să câștige noi forțe pentru o grea luptă zilnică. Din hărnicia și numeroasele jertfe ce depun în serviciul ziarului, ne îndreptățesc să credem că și în încăperile largi de astăzi se va sălășlui vechea dragoste de neam și spiritul de sacrificiu care a luminat decenii întregi în odăițele înguste de odinioară.

În această credință le dorim izbândă și le trimitem îm-bărbătările noastre frățești.

Morala celor mici.

Intr'un număr al ziarului „Tribuna“ am cetit o notă prizărită la coada gazetei, pitulată printre știrile zilei. Mulți dintre cetitori, poate, nici nu s'au oprit asupra celor câteva rânduri mărunte, pe mine însă, mărturisesc, m'au pus pe gânduri și mi-au trezit un șir întreg de reflecții, cari se cer pe hârtie. Notița era un fel de scrisoare a unui preot dintr'un sat românesc, aruncat în fundul săcuimei, în care părintele Muică, — așa se numește autorul, — se apăra în termeni lapidari de acuza trădării de neam, ce i-s'a aruncat din pricină, că și-a iscalit numele, în calitate de vice-președinte, pe invitarea la petrecere ungurească din satul lui. În apărarea sa, părintele își accentuiază cu multă hotărîre dragostea de neam și spune, că a asistat la această petrecanie, ce s'a dat în favorul bisericii romano-catolice din comună, mînat de dorul bunei înțelegeri între cetățenii români și săcui ursiți să trăiască alături. — Eu, — cam așa urmează sfinția sa, — cu mult mai greu m'aș fi putut retrage dela această serbare, decât Prea Sfinția Sa Episcopul Aradului dela praznicul desvălirii monumentului lui Kossuth, unde s'a dus, fără a primi cine știe ce pedeapsă aspră... Mă rog, — cam așa vine încheierea, — care să fie pricina, de greșelile celor mari sunt trecute cu vederea și numai reverenzile noastre sărace de popi dela sate trebuie să fie scuturate și la cea mai neînsemnată poticnire.

Această întrebare, pe care o lansează părintele Muică de acolo din țara săcuilor, taie unde largi în mintea unui om care gîndește. Glasul acesta vine de jos, din regiunile unde se vorbește puțin și nu se tipărește aproape nimic. E un accent smuls din împărăția largă a celor fără nume, un fel de sămânță rătăcită din credințele multor suflete, cari trudesc în umbră. Iși are deci însemnătatea lui, fiindcă tradează mentalitatea unora din reprezentanții celei mai de căpetenie tagme, pe umerii căreia se sprijinește toată puterea înaintării nea-

mului. Dar e important acest glas și fiindcă pune în discuție o problemă din cele mai fundamentale ale concepției morale, care îndrumă frământarea noastră politică: *înriurința etică a faptelor săvârșite de fruntași asupra sufletului mulțimei.*

Ori și cum am judeca, sufletul masselor ne apare ca un bulgăr de lut în mâna conducătorilor, cari îl plămădesc după priceperea lor. E prea firesc deci, ca morala curentă a mulțimei să-și croiască temeiurile și să-și modifice valorile după preceptele morale ale oamenilor, cari sunt în fruntea trebilor obștești. Stați acum și cercetați sub raportul acestei axiome sociale atât de elementare, cam pe ce cărări se poate îndruma astăzi morala publică la noi?... Să nu ne gândim de astădată la multele terene de pilduire, cari ni-se îmbie cu prisosință, să rămânem numai la *principiul izolării noastre politice și sociale de Unguri*, care e privit de noi ca o dogmă a vieții publice și care a pricinuit și reglementarea preotului numit. Să cumpănim în două vorbe, întru cât e respectat acest principiu de cei de sus, ca să putem înțelege în ce chip se făurește judecata celor de jos.

Ca să fim cât se poate de expliciti și să nu cădem în manevrări teoretice de prisos, vom rămânea la exemplul adus de părintele Muică. La Arad se desvălește monumentul lui Kossuth, care e întruparea celei mai înverșunate dușmăanii istorice între două neamuri: agitatorul plin de patimă ce predica desființarea noastră politică. La această tipică sărbătoare a maghiarismului diametral opus aspirațiilor românești, episcopul nostru, căruia votul național i-a atârnat de gât crucea arhierască, își prezintă omagiile cu adâncă reverință. Cine poate spune, că această faptă e unică în felul ei și că nu se pot aduce zeci și zeci de exemple prin cari fruntași de ai noștri nesocotesc amintita dogmă a izolării, care are rădăcini atât de puternice în spiritul public?... Ori și care cetitor poate înșira în pripă nenumărate cazuri.

Și acum, întreb, cu ce se pedepsesc la noi aceste atitudini vinovate, cari influențează atât de păgubitor credința celor mici?... Să fim sinceri: cu nimica toată. Afară de tânguirea în surdină a vre-unei gazete mai mult sau mai puțin

„autorizate“, cine se mai împiedecă aici de asemeni pălmuiți ale bunului simț, sau de călcările celor mai firești îndatoriri politice? Cine le mai înfierează, afară doar de cutare tânăr, care încă nu s'a dat la brazdă și pe care șefii plini de autoritate îl acuză de „anarhism?“ Iacă, de pildă, cine se mai miră la noi, că Șeghescu de câte ori vine să-și plimbe obrăznicia la Sibiu și să vorbească ungurește cu elevii din seminar, e totdeauna oaspe găzduit la masa mitropolitului; cine se mai revoltă când domnul Goldiș face plimbări în trăsură cu acest grăsun alintat, care după însăși mărturisirea sa, a fost poreclit de cătră șeful celebrei gazete a comitetului: „un al doilea Gheorghe Lazar, regenerator al românismului“?... Ori, ca să încreștăm și mai departe acest răvaș dureros, spuneți, vă rog, ce are să pătimească părintele episcop Radu, care în tot anul dă serate Ungurilor și chiar ovreicelor din Orade, evitând în acelaș timp orice serbare culturală românească? Și unde s'a găsit gazeta, care să crîcnească două vorbe măcar când deunăzi Excelența Sa Mitropolitul Mihali a ținut toast *unguresc* în sănătatea împăratului, la o sfințire de biserică românească?... Unde sunt tunetele de revoltă, prin cari să se strivească aceste poticniri, cari proiectează atâta umbră în sufletul miilor de Români?... Nici o vorbă, nici o vorbă: iertare evanghelică pe toată linia și respectuoasă închinăciune, domnilor conducători!...

Ian să poftească însă părintele Muică de acolo din inima Săcuimii, să tragă o iscălitură pe o hârtoagă ungurească, ori să cânte la clavir un ciardaș cutare student din Viena, să vedeți cum îl potopim imediat la gazetă, cum îl scuturăm de-i merg fulgii! De ce-am ascunde-o? Spune cam adevărul părintele cu pricina, când își face reflexiile asupra calității reverențelor... Cu cât e antereul mai sărac, cu atâta dăm mai tare...

Să avem iertare, dar ni-se pare cam nepotrivită această rețetă de purificare socială, cam grea de suportat pentru mulțimea nevoiașă și cam comodă pentru bunii noștri frunțași. Orice om cuminte va recunoaște, că și cea mai neînsemnată apropiere de Unguri pe orice teren deschide o mică porțiță

prin care se furișează un duh străin în sufletul nostru; orice observator al stărilor dela noi va accentua totdeauna, că numai complecta izolare ne poate salva patriotismul național atât de primejduit. De aceea vom cuvânta la adunări și vom tipări la gazetă: Iubiți preoți și învățători și cinstiți gospodari! Rămâneți pe la vetrele voastre și vă feriți de străini, ca de foc. Cântați, plângeți, iubiți, bucurați-vă în limba voastră strămoșească, dacă vreți să nu vi-se prăpădească neamul! — Așa spunem noi, cu vreme și fără vreme... Dar judecați în deplină sinceritate, ce rezultat pot avea aceste duioase sfaturi paterne, câtă vreme cutare orator de întruniri populare e tovarăș de calabrias cu solgăbirăul ungur, altul e însurat cu unguroaica, al treilea scoate din „Tribuna“ numar unguresc în cinstea lui Tisza... Până dăinuiesc și mai departe astfel de exemple vii, cari supun poporul cu logica lor implacabilă, până atunci sunt sămânță căzută pe piatră toate lacrimile cu cari ne stropim toastele, toate învocările lui Decebal și toate frăzoaiele ticluite pe podobie crîsnicească în articolele de fond ale „Românului“...

Să începem deci, mult prea onoraților șefi, izolarea de sus în jos, să ne dăm seama, că nu e un păcat mai mare, decât a îndruma turma pe plaiurile unde nu calcă păstorul și nu e o mai cumplită greșeală de pedagogie socială, decât a proclama anume norme de judecată pe seama celor mici și a to'era desconsiderarea lor de cătră cei mari... Pentrucă, lipsit de puterea de pilduire, orice cod moral devine primejdios și trezește ipocrizie sau minciună...

Iar sfinția ta, părinte Muică și alții cari treceți cu ochii peste aceste rânduri aruncate în fuga condeiului, urmați calea adevărului și nu căutați prilejuri de justificare în păcatele mai marilor! Gândiți-vă, că adevărata mulțumire și-o găsește omul cinstit în sine însuși și că supremul tribunal, care e chemat să ne judece, e conștiința noastră. Ascultați de ea și vă paziți omenia!

In urma unei pierderi.

Zilele trecute s'a stins un om a cărui lipsă va fi încă multă vreme simțită în rândurile noastre. In veșnica premenire de forțe a unui popor ostașii căzuți se înlocuesc în pripă. Dar rămâne totdeauna un mănunchiu de conducători cari nu pot fi pierduți, fără ca prin pierderea lor să nu sufere adânc acest echilibru de forțe. Aceștia sunt aleșii, sunt puținele personalități în cari se întrupă sufletul mulțimei și-a căror ființă e un simbol al năzuințelor ce agită miile de inimi cari bat neștiute în umbră.

O astfel de personalitate ne-a închis pământul zilele trecute. Și în sărăcia noastră această pierdere înseamnă nemăsurat de mult. Evoluția noastră culturală și politică din ultimul timp scoate la suprafață puțini oameni cu atribuții legitime de conducători ai mulțimii. Societatea noastră prin o prefacere culturală se nivelează cu încetul, împrumută pe rând din toate formele externe ale progresului, dar personalități distinse a căror mână de fier să miște cu putere cumpana vieții noastre — ne dă rar. Zi de zi vedem, spre bucuria noastră, cum se încheagă și se înstăpânesc formele unei civilizații pe calea progresului. Avem cadrele unui tablou. Pe ici pe colo, se ivesc conturile nedeslușite din albul pânzei, răsar pete de lumină și de umbră, cari așteaptă mâna meșteră să le dea viața. Procesul de nivelare al societății noastre merge înainte. Ni se înmulțesc oamenii trecuți prin școli, oamenii cu diplome, oamenii cum se cade, oamenii la locul lor. Școala dă vieții zi de zi un număr tot mai mare de profesioniști muncitori și uneori harnici. Câștigăm oameni de treabă cu oarecare pregătire profesională, oameni cari își împlinesc slujba, cetesc cărți și ziare, țin cuvântări la ocazii, împart povește și mici daruri uneori, dar ale căror năzuințe se desfășură în matca îngustă a micului lor interes. Pentru *această* pătură se cere conducătorul, al cărui spirit treaz o stăpânește și o îndrumă. Un astfel de îndrumător, care stă-

pânea cu toată puterea sufletele din jurul lui, am pierdut noi în răposatul Brediceanu. Căci Brediceanu era mai mult decât un deputat care spune frumoase discursuri în camera din Budapesta, mai mult decât un avocat care înduioșează curtea cu jurați și apără pe bani puțini necazul omului sărac. În Brediceanu noi am îngropat sufletul conducător al masselor populare dintr'un colț de țară. Acest om mărunț, cu neodihna unei vii inteligențe în ochii pătrunzători, era cea mai tipică întrupare a bănățeanului nostru. Fire impulsivă de artist, înzestrat cu atâta exuberanță de viață, acest om era răpit de avântul celui mai curat altruism. Cheltuia, cuvânta, se bolnăvea pentru alții neostenitul avocat, care o viață întreagă și-a schimbat meseria în apostolat. Astfel a ajuns să se introducă Brediceanu în sufletul conștiinței populare din Bănatul cu care era concrecută firea lui și astfel a ajuns să fie privit de întreagă lumea românească drept simbolul mișcării unui popor într'un colț de țară.

Pe acest om l-am îngropat zilele trecute și l-a petrecut la groapă cea mai adânc simțită jale a miilor de suflete îndurerate, cari ău înțeles câtă dragoste curată de oameni, câtă iubire de neam și ce avânt de idealist s'a coborât în pământ. Prin această nenorocire Bănatul ne-a rămas lipsit de conducătorul firesc și va trece încă mult timp, până vom avea omul ce să poată îndeplini munca cu care ne obișnuise Brediceanu.

Pentru noi e o chestiune de cinste națională să grijim locul lui și în activitatea noastră parlamentară să-l înlocuim printr'un factor care poate fi socotit demn urmaș al lui. De aceea se îndreaptă privirile noastre în aceste clipe spre Oravița, unde venerabilul badea *Gheorghe Pop din Băsești*, președintele partidului nostru național, așteaptă încrederea alegătorilor. În acelaș timp a trebuit să resară — se'nțelege — și inevitabilii negustori cari vor să șterpelească pe ușor moștenirea. E celebrul Burde, cea mai scârboasă „ilustritate“ a transfugilor noștri, din a cărui căpatueală s'a clocit visul de mărire al întreitului doctor Siegescu, care vine drept candidat al guvernului, cu steaguri și cu jandarmi.

Nădăjduim că credința în oamenii ce ne-au rămas și pietatea față de cel dus dintre noi, — vor fi în stare să frângă vanitatea obraznică a unui om rătăcit precum și tendințele de cucerire ale celui mai temerar guvern de pe pământ.

La groapa lui Bunea.

Vieața unui popor, în lupta lui pentru asigurarea existenței, este călăuzită de îndemnul unei năzuinți spre culme. Spre ajungerea unei culmi se frământă în vecinică neodihnă forțele pe cari le poate pune în mișcare sufletul mare al unui neam. Aceste forțe în desfășurarea lor istorică își găsesc întruparea în personalitățile distinse, cari sânt menite a schimba fața vremilor și a duce cu un pas mai departe neamul lor în îndemnul spre atingerea culmei. Aceste personalități întrupează puterea misterioasă a geniului unui popor și prin munca lor se reprezintă veșnica schimbare la care e supusă societatea. Ei sunt conducătorii, în a căror activitate se concretizează frământarea unei epoci: „aleșii“ după cuvântul scriiturii, „eroii“ cum îi numește filozoful. Intreaga evoluție istorică a unui neam nu se poate închipui decât ca un rezultat al acestor personalități, căci adevărate sunt cuvintele lui Carlyle: „Istoria universală, istoria a tot ce a săvârșit omul pe lumea aceasta, este în fond istoria oamenilor mari, cari au muncit aci“. Și cum trupurile munților sunt într'o frățească înlănțuire îndelungată până la cea mai înaltă culme, astfel și în dezvoltarea istorică a unui neam personalitățile, cari se succed, din generație în generație, au o intimă legătură organică.

Dezvoltarea culturală a poporului românesc încă nu poate fi socotită decât ca un dar al personalităților, din a căror muncă s'a înfiripat. Și această desrobire culturală a noastră își are aleșii, eroii ei. Din negura unei întunecimi de veacuri ne-au smuls câteva personalități, câțiva cărturari răsăriți din poporul acestui pământ batjocorit de umilințe. Înainte cu un veac și jumătate s'a început munca de desrobire culturală. Primind învățătura Romei, câțiva tineri cu sufletul de apostoli, în chiliuțele lor singuraticе, răzimați pe cărțile bătrâne și-au întors privirile spre acest neam chinuit și, împintenați de îndemnul demnității strivite, căutând un razim, un cuvânt de

mândrie pentru sufletul lor apăsat de umilință, în îndelunga lor cercetare și-au descoperit: limba și istoria lor. Filologia și istoria lui Klain, Șincai, Maior au dat la iveală cele dintâi raze strălucitoare prin cari a luminat soarele culturii noastre. Ei au adus mândrie în sufletele descurajate, au adus neamului românesc conștiința de demnitate, care a înviorat pe cei apăsați. Sub influența lor cărturăriea a început a se desface din negura veacurilor posomorite și prin ei, din mințile primenite, din sufletele regenerate a primit întrupare conștiința națională. Spre norocul nostru șirul acestor personalități excepționale nu s'a încheiat cu prăbușirea lor, ci s'a continuat mai departe.

Ca o încorporare a unui prisos de energie, adunat de truda ascunsă a veacurilor, s'a ivit o bogăție de figuri nouă, cari au dus mai departe un curent de idei: Bărnuț, Papiu Ilarian, Cipariu, Bariț, au fost slujitorii aceluiaș altar. Prin acești bărbați și-a purtat geniul neamului românesc din mână în mână făclia redesteptării naționale și culturale. Și în evoluția istorică a acestei pleiade de bărbați va trebui să fie așezat ca un continuator vrednic mortul nostru de astăzi, pururea viu prin alcătuirile minții sale: Augustin Bunea.

Prin toată viața și activitatea lui, Augustin Bunea este continuatorul acestei tradiții seculare a literelor românești în Ardeal. Prin originea lui, prin studiile ce le-a făcut la Roma, prin spiritul de intimă înrudire cu occidentul latin, prin năzuințele lui științifice, prin fondul de înaltă moralitate și prin întreagă viața de om al bisericii, Augustin Bunea era continuatorul acelei tradiții seculare, care a fost creată de figurile mari ale trecutului nostru, și care, găsindu-și multă vreme un prielnic adăpost în acest orașel modest, i-a împrumutat o glorie neperitoare. În acest răposat neamul nostru plânge pe un om de știință, pe istoriograful treaz, care cu toate mijloacele unei educații științifice la înălțimea vremii a șters praful atâtor file colbuite ale trecutului nostru, și ne-a dat opere, cari prin înalta lor valoare vor sta totdeauna alături de munca celor mai distinși cercetători ai trecutului românesc.

Suflet de o sensibilitate de elită, minte deschisă pentru a aprecia toate trebuințele zilnice ale neamului, acest mare bărbat nu era un om de știință, care se închide în turnul de ivoriu al problemelor sale, ci dimpotrivă un spirit luminat, înfrățit cu realitatea vieții pe care putea s'o înțeleagă. Alături de cercetările lui științifice, cari îl frământau în singurătatea rodnică a chiliei călugărești, trăiau și gânduri cari îmbrățișau necesitățile mari naționale și culturale ale neamului. Răposatul a fost un factor hotărâtor al vieții politice și culturale, un agitator cu sufletul de apostol, un luptător zilnic în arenă. Și va rămânea totdeauna vie amintirea acestui dignitar bisericesc care a fost între cei dintâi luptători ai frământărilor pentru conservarea existenței noastre naționale.

La toate adunările, la toate prilejurile de muncă se auzea glasul lui, care prin demnitatea omului de știință și îndrăzneala mândră a sufletului cinstit aducea cele mai bune povețe. Era un prilej de sărbătoare orice pășire a lui Augustin Bunea, care va rămânea și o veșnică podoabă a oratoriei românești. Inzestrat cu bogate cunoștințe, stăpân desăvârșit al limbii românești, însușindu-și o temeinică educație literară, temperament viu și plin de vigoarea sănătății, Augustin Bunea, era oratorul festiv al tuturor praznicelor noastre și cuvântul lui, care a amuțit pe veci, era trâmbița fermecată care propovăduia durerile și aspirațiile românești.

Pe lângă atâtea calități ale unui suflet complex, răposatul a fost de o integritate morală cum rar pot scoate la iveală vremile de frământare grea ale unui popor apăsător. Și ca o icoană de reculegere și întărire morală a generațiilor viitoare va trebui să fie înfățișat totdeauna sufletul acestui om, care o viață întreagă nu a avut nici o clipă de șovăire în credințele lui, de care nu s'a putut apropia nici când ispita măririlor deșerte, care în aceste zile ale căpătuielilor ieftine s'a ridicat printre noi cu demnitatea și mândria lui, ca o stâncă a fermității de caracter.

Pe acest om ni-l smulge acum soarta, acum când aveam mai mare lipsă de îndrumările și de pnterea lui. Privind în jur de noi, simțim că vom umplea cu greu golul acestei că-

petenii căzute, care părește un neam în zilele de grea încercare, când și printre tineri și bătrâni se plimbă, deopotrivă, viforul ispitelor. Acum ni-se duce neînfrântul luptător ca să se împlinească încă odată cuvântul înțelepciunii lui Solomon: — „Iară dreptul murind va osândi pe necredincioșii cei vii și tinerețile cele curând săvârșite pe bătrânețile nedreptului cele de mulți ani“.

La acest praznic de adâncă durere a unui neam întreg, „Asociațiunea pentru cultura și literatura poporului român“ al cărei harnic și devotat sprijinitor a fost, încă își cere partea ei, și prin rostul meu slab îți trimite, vrednic bărbat al luptei noastre, prinosul ei de recunoștință.

Să odilnești ca dreptii, căci drepte au fost gândurile tale.

Un suflet frumos.

Integer vitae scelerisque purus.

E o comparație veche și destul de obișnuită asemănarea societății cu marea veșnic agitată. Și e din cele mai sugestive. Neodilna eternă e la temelii amândurora și când frământarea pașnică, când viforul turbat le sbuciumă deopotrivă. Dar asemănarea se poate duce și mai departe până la mici amănunte. Iată de pildă suprafața cum îți lămurește și aici și dincolo tainele din adâncime. Te uiți la undele pe cari marea le scoate la suprafață și înțelegi ce doarme în sînul ei august. Știi dacă e pace, ori vine scirocco. Arunci o privire asupra oamenilor pe cari i-a scos la iveală o anumită epocă, și-ți dai seama de ce patimi s'a frământat societatea din vremea lor.

Iată sbuciumarea noastră de pildă. Dacă vrei să lămurești năzuințele sufletești ale unei perioade istorice, n'ai decât să privești în sufletul oamenilor pe cari vremea lor i-a scos la suprafață. Din povestea lui Horia cetești întregă răzvrătirea unui popor de iobagi chinuiți, din tragedia lui lancu deslușești visarea romantică a tineretului nostru dela patruzeci și opt, din căderea lui Dragoș înțelegi rătăcirea unor oameni cari profesau credințe politice greșite și cari era fatal să fie sacrificați. Și așa mai departe până în zilele noastre, cercetând în sufletul unor personalități ai să deslegi tainele vremii.

De sigur că această măsură se aplică și la viața noastră de azi. N'ai decât să-ți treci în revistă frunțașii, ca să înțelegi turma cu toate păsurile ei. Ia de pildă un conducător de al nostru din cutare colț de țară, cântărește-i calitățile și greșurile, ascultă-i bătăile inimii și lămurește-i cărările minții și ai în fața ta un capitol de istorie contemporană. Apropie-te de cutare preot sau avocat dintr'un ungher al Carasului, uită-te în ochii lui, ascultă-i glumele, smulge-i cele că-

teva norme de filosofie a vieții, și o să-ți dai seama de boala care a cuprins un petec de pământ. Și plimbându-ți așa ochii peste suprafața întreagă, ca un drumeț ce poposește la malul mării, n'ai nici un cuvânt de a te bucura de câte îți ies înainte. Vitregia zilelor prin cari se strecoară de o vreme încoace neamul nostru taie brazde tot mai adânci în sufletul mare al mulțimii. Cei din urmă douăzeci și cinci de ani de necurmăte înfrângeri politice, — această perioadă de continuă renunțare, — încep a-și împregna pecetea lor. Se simte binișor cum pușinii cari s'au ridicat deasupra maselor și-au făurit sufletul purtând semnul acestei epoce tulburi. Simți tot mai mult moștenirea tristă a acestor zile fără noroc. Vezi cum oboseala își întinde mreșile deasupra lagărului de luptători, cum se încetățenește din ce în ce spiritul de tîrg, cum se tocesc ca niște bani șterși valorile morale. Tipul curent al cărturarului nostru, cu care te întâlnești zilnic, a împrumutat o mulțime de note streine. Adăpat la o cultură îndușmănită cu îndemnurile lui firești, desorientat în problemele mari ale neamului său, cu groază de ziua de azi și descurajat când gândește la viitor, bietul nostru fruntaș e de multe ori o figură de plâns. Prin toate manifestațiile lui se șese ca un fir roșu porunca vremii, această lege implacabilă care supune deopotrivă pe cei mulți. De aceea, când apare, el îți deșteaptă o nemăsurată jale, nu pentru povestea lui umilă de călător fără noroc, ci pentru tragedia mare a celor fără număr din mijlocul cărora dânsul, ca o solie, s'a ridicat la suprafață.

Tocmai fiindcă e atât de jalnică icoana în cele mai multe rânduri, ivirea unei personalități care se desface din categoria celor mulți e un prilej de adevărată reculegere sufletească. Un om ale cărui credințe n'au fost știrbite, care și-a păstrat seninătatea și n'a primit nimic din influența detestabilă a împrejurărilor schimbate, un astfel de om cu sufletul lui e pentru noi astăzi ca o oază într'o pustietate. Ivirea lui ne trezește senzații de o bucurie rară, fiindcă ne întărește în convingerea care începe a slăbi, că, cu toată asprimea timpului, tot mai pot găsi întrupare însușirile superioare

ale poporului nostru. Și cu cât e cineva pe o mai înaltă reaptă intelectuală reprezentantul acestor puțini, cu atât e mai puternică influența lui binefăcătoare.

O astfel de personalitate distinsă e în viața noastră culturală domnul Andrei Bârseanu, vrednicul profesor din Brașov, care printr'un nou gest de nobleță ne smulge admirația.

Un suflet frumos, iată în două cuvinte icoana acestui bărbat vrednic. Ca om de știință întrunește calitățile deosebite ale marilor cărturari ardeleni din trecut, cari prin puterea lor de muncă, prin stăruința și temeinicia cercetării, prin iubirea de adevăr și prin nețârmurita lor dragoste de neam au ajuns podoaba literelor românești. Dar pe lângă aceste însușiri oarecum tradiționale, d. Andrei Bârseanu prin talentul său literar s'a atașat la spiritul de progres al evoluției culturale din Regat, și astfel face parte din pleiada puținilor noștri aleși, în a căror activitate se oglindește visul frumos al unui neam: unitatea noastră culturală. Ca factor activ al mișcării noastre culturale, d. Bârseanu desfășura de trei decenii o muncă neîntreruptă. Incepând cu zeloasa activitate de profesor și sfârșind cu neobositele străduințe din jurul Asociațiunii noastre, acest intelectual, pururi treaz pentru toate nevoile unui neam, a purtat pe umeri o mulțime de sarcini. N'a rămas la îndatoririle profesionale numai, nici nu s'a închis în liniștea cercetărilor sale științifice unde nu patrunde glasul de durere al mulțimei nevoiașe, ci, dimpotrivă, s'a frământat zi de zi de toate necazurile noastre.

Și cine a avut norocul să-l vadă în fruntea adunărilor Asociației în anii din urmă, să-i asculte cuvintele din care vorbea un spirit luminat de savant occidental, o minte cumpănită, care judecă nevoile unui popor, un talent superior de fin analist care disecă cu ochii ageri o situație, cine i-a auzit discursurile de deschidere a adunării, cari în fraze rotunzite cu o severitate de artist închid atâtea povețe și dau cuvânt unei răspicate demnități naționale, cine i-a admirat cumpătul și bunul simț cu care deslega cele mai dificile probleme, acela a rămas fascinat de armonia distinsă a acestei fru-

moase figuri din viața noastră culturală. În viața particulară, acest bărbat de-o rară bunătate și înalte cunoștinți e totdeauna o apariție care robește prin verva deosebită de cauzeur spiritual, prin eleganța expresiei și prin delicateța de poet visător cu care știe să citească și în cele mai ascunse creșuri ale sufletului omenesc. Și pe lângă astea pururea al datoriei, de-o corectitudine rară, însuflețit de toate, călăuzit de optimismul curat al sufletelor bune, e cu adevărat : integer vitae scelerisque purus...

Trebuie să se spună aceste cuvinte, cari nu sunt decât un ecou palid al unor sentimente obștești ; trebuie să se spună, fiindcă ar fi păcat a pierde o ocazie de a ne învedera recunoștința față de un asemenea fruntaș al vieții noastre intelectuale. Dar trebuie să se spună și fiindcă o nouă faptă a acestui om superior le dă o notă de actualitate. Suflet generos, d. Andrei Bârseanu s'a crezut dator a se achita de datoria către neam și prin o contribuție materială și astfel jerfește o sumă considerabilă din prisosul atât de măsurat al unui salariu de profesor pe seama așezământului de înaintare culturală, care e „Asociațiunea“ noastră.

Sa fiu iertat de d. Bârseanu, care a făcut nenumărate acte de binefacere cu o discreție desăvârșită, să fiu iertat dacă-i public cele câteva rânduri adresate cu acest prilej președintelui „Asociațiunii“. Sunt curate ca o poezie și tradează o nobleță cu cari ne întâlnim atât de rar :

Iată-le :

Brașov, 4 Ian. v. 1910.

Mult stimată Domnule Președinte,

Imi iau libertatea a transpune prin filiala de aici a băncii „Albina“ la adresa Cassei Asociațiunii suma de 2400 coroane, drept răsplătirea sumei ce am primit-o ca stipendiu din partea Asociațiunii prin anii 1878—81 pe timpul studiilor mele universitare, cât am fost ajutat, timp de trei ani, cu câte 400 fl. anual.

S'ar cuveni să 'ntorc și interesele, dar acum nu sunt în stare. Tot ce pot face, este să port și mai departe în

inima mea recunostința față cu instituția ce m'a ajutat în tinerețea mea și, întrucât mă iartă modesta mea poziție socială, să-i dau mână de ajutor la realizarea mărețelor sale probleme.

Primiți, mult Stimat d-le Președinte, încredințarea celui mai profund devotament.

Cu deosebită stimă

Andrieu Bârsean,
profesor.

Cetind aceste rânduri simple și curate, orice comentarii și orice laudă sunt de prisos, fiindcă cu greu s'ar găsi cuvântul care ar putea spune mai mult despre înalta cinste a unui om ca această scrisoare. Cât privește „interesele“, poate fi liniștit d. Bârsean, că le-a întors însuși, și că ar fi pe alte cărări astăzi neamul nostru dacă tot cât s'a cheltuit pentru ai săi, ar aduce astfel de roade.

— Se vor găsi între cei mulți inimi generoase cari să tresară în fața acestui gest frumos? Cu deosebire pătura largă a cărturării noastre, leghionul fără număr al foștilor bursieri cari par a-și fi uitat cu totul drumul pe care s'a croit belșugul lor de astăzi; acești oameni înțoliți în pripă din banul public, vor înțelege ei oare îndemnul unui suflet distins?...

Cine știe?... Profețiile cari se pot face astăzi la noi sunt mai mult amare.

Drumul unui cuceritor: Aurel Vlaicu.

Tocmai acum se împlinește anul. Veniam în tren dela Budapesta, în tovărășia unui vechiu prieten. Era o zi cam posomorâtă de Septembrie și noi amândoi stam abătuți în ungherul vagonului. Pe suflet ni-se lăsase un vâl de tristeță vagă și cum alerga acceleratul dealungul pusteii ungurești, gonindu-ne înaintea ochilor icoanele unei lumi străine, abia din când în când mai schimbam două vorbe.

Aveam destule cuvinte să nu ni-se pară viața trandafirie. Ne întorceam doar din capitala Ungariei, care cu palatele și strălucirea ei ne făcea și mai jalnică sărăcia de-acasă. În minte fărâmam povestea urâtă a acestor turnuri de bronz și ne gândeam cât de multe cărămizi din zidurile imense ne-ar putea vorbi de mâna aspră și de șerparul sârmanilor țărani din înfundăturile Ardealului. Iar ca jalea să ne fie deplină, mai luasem parte și la o întrunire a comitetului național unde, ca de obicei, s'a trecut în revistă cohorta noastră de patimi, ca legea lui Apponyi, proiectul de vot plural al lui Andrassy, precum micile și marile infamii ale oamenilor noștri slabi, a căror sămânță o găseam și atunci pe toate cărările, deși omenia părintelui Mangra încă nu fusese scoasă la mezat.

Nu era mirare deci, că veselia ne cam părăsise și gândurile ne erau cernite de amărăciune. Conversația, care s'a înfiripat cu încetul, atingea coarde pesimiste și zugrăvea viitorul bietului nostru popor în culori întunecate. Și în vreme ce monstrul sbura înainte și trupul lui își scutura oțelele într'un ritm monoton, în atmosfera mocnită a vagonului noi doi înșiram tot mai multe crîmpeie dintr'o epopee nespuse de tristă.

— Și cu toate astea, — reluă firul prietenul meu, după o tăcere îndelungată, — cu toată îndoiala, care mă chinuște atât de des, eu tot nu-mi pierd nădejdea. Noi suntem un neam trainic și avem în vine vlagă acumulată de veacuri. Noi nu ne-am stors încă puterile, nu sântem trăiți, în sufle-

tele noastre dormitează întreagă forța adunată din bătrâni. Toată energia asta n'a avut când se descărca și dacă ni-s'ar da puțința s'o scoatem la iveală, ar uimi lumea. Că n'avem poieți și n'avem scriitori? Dar n'am avut hârtie și n'am avut condeiu! Am trăit totdeauna într'o întunecime înspăimântătoare. În ochii unui cioban de-al nostru din Poiana-Sibiului licărește de zece ori mai multă inteligență, în mișcările lui e mai mult ritm, în profilul lui neasămănat mai multă nobleță, decât în înfățișarea cutărui sălămar dintr'un suburbium al Berlinului, care știe carte și cetește zilnic știrile din „Lokal-Anzeiger“. Dar trăim într'o beznă ne mai pomenită și ne omoară sărăcia. Câte talente nu ni-se părăginesc așa, îngrădindu-și genialitatea în simplitatea primitivă a artei țărănești. Dacă am avea o altă ocrotire, dacă nu s'ar urma de cătră toate guvernele înăbușirea sistematică și criminală a poporului nostru, cu câte opere de artă n'ar fi mai bogată omenirea? Dar ce să facem astăzi, când toate sbucnirile de talent ni-le încătușează acești tâlhari ai evoluției universale. Rămânem așa în voia sorții și abia întâmplarea dacă mai ridică la suprafață un val de lumină. Iată Coșbuc, numai întâmplarea ni-l'a scos la iveală. Inchipuește-ți că-i mureau părinții când era de doisprezece ani și nu mai avea cine să-i ducă de mâncare cu desagii la Năsăud! Ar fi astăzi un țăran desculț în Hârdău, ar cânta în strană și ar colăcări pe la munți, iar literatura noastră ar fi lipsită de cea mai luminoasă pagină! Și gândește-te, câte minți nu se stingheresc așa în colibele țărănești! Ce să mai zic de artă și literatură, pe cari tot le mai alegi din folklor, ori din altița unei cămăși de țarancă! Dar în știință, în câmpul larg al descoperirilor tehnice, unde lipsa de cultură taie aripile oricărui avânt! Țăranul nostru e un spirit inventiv și câte o drăcie de morișcă de pe Olt, înciocălată de cutare plugar, numai așa de capul lui, tradează o minune de talent...

— Mi-aduc aminte, — urmă rîzînd tovarășul meu, — la o expoziție din Sibiiu venise un sătean de prin jurul Porumbacului cu o spuză de vârtelniți, sucule, proiecte de piuă, mori. Mă apropiu de el, era un om mărunțel, uscățiv, cu

ochii vii și neastâmpărați, în ei cu licărirea unei inteligențe de veveriță. Bade, — zic, — de unde, păcatele, vii cu minunile astea? — Păi, — răspunde țăranul, — iacă le-am adus aci să le văză domnii! — Cine le-a făcut? — Eu, cin' să le facă? — zice el dând din umeri... Așa, adică dta ești măsar? Ba n'am fost de când sânt! Un om pe aci încolo... — Păi cum le-ai făcut? Cine te-a învățat? — Nime, domnule, eu le-am scornit așa, sara la vatră, ca să-mi arăt *curajia*...

— Și câți Stephensoni, câți Edisoni nu-și ferecă astfel geniul lor în șurubăriile unei vârtelriți de morișcă!

— Uite, noi, — continuă el zâmbind, — noi venim acum dela Pesta, unde am admirat pe Blériot. Ei, în vremea asta, într'un sat din jurul Orăștiei, un băiat de țăran, student la politehnicul din München, și-a făcut un aeroplan sistem propriu și plutește peste miriști...

— Cum adică, îi dă târcoale peste turnul sașilor?

— Da, da! Nu-i de glumă, — îmi replică în ton serios tînărul avocat. Il cunosc pe Vlaicu, așa-l chiamă. Are o sumedenie de invenții. Acum nu știu, cum i-o fi reușit aeroplanul, dar aud că l-a construit în miniatură și e admirabil. Mi se spune, că zboară cu ușurință... Dă-te jos la Orăștie, și așa îți vine în drum...

Și prietenul meu m'a părăsit în grabă, ajungând trenul în orașelul lui... Nici n'am mai avut vreme să-i cer deslușiri să-l întreb mai deaproape ce-i cu comedia asta? Era însă destul de hazlie și mă intriga toată povestea cu aeroplanul într'un sat de lângă Orăștie...

Și cum mă frământam așa singur în trenul care fugea pe malul Murășului, deodată îmi fulgeră în minte o amintire de demult, dela universitate...

— Stai... stai! Eu îl cunosc pe inventatorul ăsta, pe Vlaicu!

Mi-au înviat în pripă conturile unei fețe cunoscute. Un vechiu coleg de școală, cam în urma mea cu vreo doi ani la gimnaziul din Sibiiu... Cum să nu-l știu? Vlaicu care contruise o turbină, de-a pus în uimire pe profesorul de fizică

și au lucrat-o în fabrica lui Rieger... Il văd ca acum, înalt, subțirel, oacheș, cu ochii negri și scrutători. Ne duceam la el acasă, ca la panoramă. În chiliuța lui, unde sta la un croitor, avea un atelier de măsurit și făurărie. Pe polițe, ceasornice în toată mărimea, chei, roțițe, clește și pe părete lumină electrică furată din conductul dela stradă. Avea și sonerie făcută de el, — era o comedie întreagă. L'am revăzut la universitate în Pesta, de unde a plecat după vreo două semestre. De câteori nu ne plimbam pe malul Dunării, amândoi stăpâniți de frigurile celor dintâi visuri ale tinereții? Totdeauna am simțit o simpatie pentru acest băiat cu privirea aprinsă, ațintită departe, oarecum peste capetele noastre... Nu-i înțelegeam rostul tuturor poveștilor, când îmi vorbea de magnetism ori de cutare problemă de stereometrie... Eu, habar n'aveam de toate astea. Dar îmi plăcea liniștea lui, seninătatea de vizionar cu care își desfășura planurile...

Adesea ieșiam împreună din localul „Societății Petru Maior“ și cum se aprindeau felinarele în jurul Dunării, noi ne așezam pe niște trepte în fața undelor cari tremurau într'o strălucire feerică și Vlaicu îmi spunea gânditor: — „De *perpetuum mobile* m'am lăsat... Nu se poate! E o prostie, m'am chinuit de ani de zile cu magneții. Am făcut o sumedenie de planuri și proiecte... Nu merge... Să știi că m'apuc de o mașină de sburat“. Tăcea apoi și se uita departe, la luminile cari jucau într'o strălucire palidă ca un cârd de licurici somnuroși pe coastele muntelui Gelert. Dunărea își ducea în liniște maiestatică valurile eterne, deasupra se sbuciuma vâlmășagul de trecători, urla războiul vieții și în Vavilonul de târg și de care se agita furnicarul pestriț al patimilor ome-nești, în vreme ce doi băiețandri cu ochii în stele, doi copii străini, rupți din Ardeal, stăteau alături, cufunțați în tăcerea visului lor strălucitor, unul încurcând ițele unui vers, celalalt roțițele unei mașini de sburat...

M'au năpădit amintiri de demult... Legănarea lor mi-a adus în suflet o moleșeală dulce și părea că simt plutind în jurul meu miros de busuioc și tămâiță, florile simple și curate ale copilăriei mele dela țară. Prin câte vămi nu m'a trecut

deatunci goana vieții! Imi răsunau în minte cuvintele din Oda lui Orașiu, cu înțelepciunea lor resemnată, cu care nu mă puteam împăca odinioară: *Eheu, fugaces labuntur anni Posthume, Posthume!*...

Se înțelege, că m'am dat jos la Orăștie.

*

M'am învățit de douăori pe străzile acestui oraș curățel din valea Murășului, și m'am încredințat că Vlaicu își întemeiasse reputația aici. M'a convins cel dintâi dintre cunoscuți, un domn bătrân, care m'a privit nespus de compătimitor, a mișcat din cap, și mi-a aruncat câteva căutături destul de ciudate când a înțeles ce vânturi m'au adus pe la Orăștie...

— Și zi cu aia de sburat?... Credeam că vii la Vlad, să vă duceți la vreo adunare de popor, când colo d-ta cu mașina... I-auzi, lasă-l la pustia de — cum îi zice? — de aeroplan!... Te pomenești că-i cam tresărit băiatul ista... Închipuiește-ți, vine din țara nemțească, unde era într'o fabrică de automobile, lasă slujbă, — era inginer, rogu-te — lasă leafă, lasă tot și tăbărește pe capul tat-so, un biet de plugar din Binținți!... Iacă-l într'o dimineață la ușa porții c'un cufăr de acareturi...

— Da ce-i dragu' tatii, Aurel, ai venit să ne mai vezi? — Am venit și nu mai plec, pân' nu dau gata o mașină de zburat!.. — Acum ce socotești dumneata?... Cum zic, tare mi-e teamă... Bagă de seamă, dumnevoastră poieții, am tot auzit!.. — Și negăsind cuvinte potrivite să-și spuie nedumeririle, unchiașul a zâmbit cu bunătațe, mi-a strâns mâna și s'a depărtat bolborosind în barbă probabil fragmente din păreriile ce auzise despre slujitorii lui Apollo...

În curând însă mi-a fost dat să întâlnesc și apărători de-ai lui Vlaicu. O seamă de tineri avocați și funcționari de bancă vorbeau cu o desăvârșită admirație de invenția lui. Imi spuneau cum a construit un proiect în miniatură care zboară de minune, cum a făcut din lemn de brad și din pânză întreg scheletul aparatului în mărime naturală și au plutit cu toții de-asupra câmpului din marginea orașului în aeroplanul, care, în lipsă de motor, era pus în mișcare de doi cai. Imi povesteau

că directorul liceului unguresc a rămas încântat și văzându-l în câteva rânduri, l-a tras la o parte pe Vlaicu și i-a propus să-l ducă la Pesta, că-i pune totul la cale. Mă rugau înduioșați când unul, când altul : — „Nu-l lăsa și pe ăsta să ni-l ia Ungurii, să-i schimonosească numele și să se fălească cu el... Vlaicu nu vrea să-și deie apărutul altuia, el zice că l-a făcut pentru armata română... Da n'are pe nimeni. Iaca noi, da cine ne cunoaște? Du-te cu el la București, acolo cât bați în palme !..“

— Și nu mai sfârșiau cu rugămintțile acești tineri îndurerați, pentru cari Bucureștii erau întruparea dragostei ocrotitoare, de care ei n'au avut parte în viață...

Așa stând la un colț de uliță și ținând sfat, unul ne-a tăiat vorba : „Iacă vine!“ La răspântie se ivise silueta unui biciclist. Era Vlaicu. Intr'un minut a fost în mijlocul nostru și ne-am strâns mâna ca doi prieteni vechi. Aproape zece ani decând nu ne-am văzut. Mă uit la el, îl cercetez cu deamănuntul — era tot cel de-atunci. Cu aceeași seninătate copilărească, cu vechea strălucire în ochi, tot așa de glumeț și nevinovat ca odinioară, cu aceleași aiere de nepăsare și îndrăzneală. Par-că și cei zece ani s'au strecurat peste capul lui, fără să-i lase urme. Era și acum ușurel și vesel ca la vârsta de opsprezece ani, când visa, „perpetuum mobile“...

Mi-a prins brațul și, ca și când ar relua firul unei conversații, a deschis vorba potolit cu accentul lui ardelenesc : — „Viu de-acasă. Nu mai putem eși la cale cu tata. Că s'o scot dracului din șură, că nu se poate învârti de ea, că-i vremea trieratului și n'are unde pune ciurul. Ce să fac? Am desfăcut-o cu totul... Pe ai mică poți s'o vezi, zboară ca o pasăre... Ar fi bine să vii“... — Și desfăcându-ne pe nesimțite dintre preteni am luat-o domol înainte. În câteva minute ne-am pomenit într'o trăsură : „Du-ne la Bințiți!“

Invăluți într'un nour de praf treceam dealungul câmpiei și reînviam icoane de demult, dela școală... Vlaicu îmi istorisea zbuciumările lui din anii de student... Imi vorbea de invenții și de proiectele de aieroplan cari s'au perândat în mintea lui până astăzi. Cu glasul firesc, fără a sublinia un cuvânt, îmi povestea cum la universitatea din München fi

zăpăcise pe Nemți cu meșteșugul lui în construcții de mașini, cum și astăzi se păstrează într'un laborator un model de mașină de zburat, ce înjghebase el acum câțiva ani în formă de „parapleu“, care era perfect în teorie, dar nu se ridica decât doi coți dela pământ... Imi spunea cum a făcut armata la marină, ca să poată studia construcția mașinilor de pe corăbiile de război, cum întors la München a mai stat cât a stat și s'a angajat la Frankfurt într'o fabrică de automobile, ca să-și poată pune în practică invențiile.

Aici a lucrat vre-un an de zile și a construit cel mai bun automobil din fabrică, care a câștigat premiul dela cursele „Prinz Heinrich Fahrt“ din Baden. Acum s'a întors acasă, și-a isprăvit aeroplanul și caută pe cineva să-i dea bani, ca să-l facă. El l'a destinat de altfel pentru armata română „ca să aibă și ei, săracii, o mașină de sburat“.

— Și cum se ducea trăsura înainte, mi-se desfășurau la tot pasul frământările unui suflet robit de ideal. Părea că văd în mintea lui și deslușeam acolo o șurubărie nespus de complicată și subtilă, aranjată de o mână meșteră. Atât de simplu, atât de liniștit și cu atâta siguranță îmi înfățișa acest om cea mai avansată problemă tehnică a zilelor noastre, încât mă uimea. Mi-am dat seama degrabă că nu-mi vorbește un suflet vulgar. Vedeam, că n'am nimerit un individ dornic de căpătuială care îmbată lumea și umblă după câteva sute de coroane, nici un tresărit pornit să bată câmpii după cai verzi... Puteai înțelege că la temeiul acestei liniști e conștiința omului în curat cu socotelile lui, că după acești ochi nehodiniți și cercetători se sbuciumă o inteligență vie, care lucrează cu cumpăt și răceală. În vreme ce-mi vorbea, eu mi-am fost tras seama: o fi sburând, n'o fi sburând, dar ăsta odată are să însemne ceva...

Vremea a trecut, fără s'o simți și în curând ne-am pomenit la Bințiști. Un sătuleț de Români săraci și harnici e această comună din câmpia Murășului. În fața caselor cu coperiș de paie răsar cîrduri de copii desculți și arși de soare, cari își flutură pălăria. Sânt veseli când îl văd pe Vlaicu, care le face jucării și se țin în urma noastră. La vre-o două sute

de pași oprește vizitiul. Am ajuns și coborîm din trăsura, care a rămas în fața porții. Stau și privesc. E o casă țărănească potrivită, spoită alb, acoperită cu țigle, cu două ferestre către uliță, cu grădiniță și cu arminden la poartă. Intrăm în ogradă și Vlaicu se uită împrejur. Ai casei sînt la cîmp și n'au venit încă. Ușa e încuiată și el caută cheia. N'o găgăște nici la pîrcanul ferestrei, nici sub botă în gîrliciul pivniței. Ce să facem? Mai așteptăm și eu îmi rotesc ochii prin curte. O luăm încet către șură, în care văd un întreg atelier de măsurit, de strungărit...

— Aici sînt așchieturi de-ale mele, — Pe-aici mă cam țin eu. Eu și Ion. Nu-l știi pe frate-meu. Și el face de toate ca și mine... Numai cît n'a învățat carte, dar are o mână ușoară ca briciul... Și vezi la de astea mîna hotărește... Vorba lui Edison, nouăzeci și opt de procente de mână și numai două de minte se cer la o invenție... Vezi în colț luntrea aia, cum stă pe rotile. Amîndoi am făcut-o mai demult, cînd ne țineam de drăcii. I-am pus rotile, ca s'o putem trage pînă la malul Murășului, pe-aici prin fundul grădinii la vre-o doi kilometri. Uite e cu motor... Cînd am adus motorul mai înainte și meșteream la el, tata se uită la mine: — „Ce-i mirozenia asta de mașină, ca o rădașcă?“ — „Ce să fie? Asta are putere cît șargu și celalt, amîndoi caii dumitale!“... Tata prinde a rîde: „Vezi-ți de treabă, mă băiete!... Ce crezi, că-ți hați joc de mine, neamțule?“... Ion face cu ochiul: — „Ian ține-o tată, așa în brațe“... Și cum prinde tata motorul, îi și dă drumul, nebunul dracului... Dintr'una l-am văzut pe laviță, lungit, pe bietul bătrîn și într'una a fost în curte, de unde striga cît îl lua gura: „Scoateți-o afară, trăzni-o-ar, că surupă casa!“....

Cum povestim și eu ascult vorbele glumețe ale lui Vlaicu, din care rîde un sănătos umor țărănesc, nimeresc și părinții. La cîmp au auzit de sosirea noastră. Iată-i pe amîndoi. Un țaran trecut de cincizeci de ani, mărunțel, uscățiv, cu părul cărunt și în privire cu aceiaș strălucire de vociune. Mama o bunătate de femeie, cu ochii umezi. S'apropie și-mi întind mîna cu dragoste. Bătrînul a auzit de mine, mă știe din ce-

tanii, din „Libertatea“ dela Orăștie,.. Se bucură și-i rîd ochii când îi lămuresc de ce-am venit. Mișcă din cap și zîmbește :

— „Tot cu de astea l-am pomenit pe Aurel ! Zice-acum că zboară... Dare-ar Dumnezeu, numai să nu-și rupă grumazii“ ...

Mama sfioasă ne poștește în casă și noi pornim încetinel. Ușa e deschisă, trecem prin tindă în „casa de dinainte“ care vine cătră uliță. Mi-s'a întipărit atît de bine acest interior la care m'am gândit de-atunci de multe-ori. O odăiță curată, cu miros de gutui și de busuioc. Pe jos neșodită, numai cu lut și cu tavanul de grinzi. În fața mesii o laviță zugrăvită, și împrejur pe pereți cuiere cu ulcioare, dincolo blidarul. În colț patul cu perinile înfoiate, așezate una peste alta, cu țoale și scoarțe împăturate, țesute la casă. În această odăiță, cu aranjamentul primitiv al țăranului nostru, erau răsfirate cele din urmă descoperiri tehnice ale Occidentului. Pe laviță în capăt era un gramofon, dincolo o bicicletă de lemn („roata cu care se dă Ion“, făcută tot de el). Cârma dela aieroplanul, care nu încăpea în șură și a trebuit desciocolat, sta atârnată de-un cui în grindă alături de niște fuioare, iar pe masă, pe pânzătura învărgată, tot soiul de instrumente, deseneuri, reviste de aviațiune și sus pe patul țărănesc, care aproape atingea scândurile din tavan, un model de aeroplan în miniatură. M'am uitat împrejur și-am stat câteva clipe mut, biruit de priveliștea asta paradoxală. Pare că văd și-acum odăița albă, care alături de simplitatea patriarhială a vieții țărănești, adăpostea cele mai vertiginoase avânturi ale omenimii saturate de civilizație. Sub tavanul de grinzi se frământa mintea care năzuia să deslege problema aviațiunii. Cum mă uitam împrejur, mă năpădeau tot felul de gânduri . . .

Cam așa e și mobilierul nostru sufletesc al tuturor cărturarilor smulși din sumanul țărănesc, ca acest interior... Sînt două lumi închise în noi, cari se sbuciumă, se ciocnesc și se luptă veșnic pînă ne coborîm în groapă... Alături de notele unei vieți primitive, ce am moștenit din părinți, orașul ne-a dat lumina lui chinuitoare. Așa ne ducem zilele pururea chemați, împinși, turburați de această împărechere ciudată. Avem

sbucniri de sănătate rustică și slăbiciuni de rafinărie occidentală... Cât de mic e un piept omenesc ca să cuprindă frământarea acestor două lumi...

Vlaicu a curmat tăcerea zâmbind. — „La gramofonul ăla te uiți? I-a lui Ion. I l'am adus din Germania să-i mai cânte sara. Membrana e o invenție de a mea. Dacăș fi mai îndemînatec, azi aş avea bani mulți... Iacă contractul cu o fabrică din Frankfurt, care îmi oferă douăzeci și patru de mii de mărci. Am făcut târg în toată forma... Mi-a dat șapte sute arvună și eu i-am vândut membrana cu toate drepturile... Restul nu l'am mai văzut. Eu nu mă pricep la astea“... Și mișcând din umeri se întinde deasupra patului. — „Iacă monoplanul meu!“...

L'am așezat pe masă și mă uitam cu băgare de seamă la această libelulă elegantă. Construit din sîrmă, din mătăasă și din trestie, era lucrat cu o acurateță și simplitate uimitoare. Bătrânul clipea din ochii lui vii și strălucitori și ne asculta cu evlavie toate poveștile... Trecând în ograda, Vlaicu mi-a arătat o serie de evoluțiuni din cari și judecata mea profană a putut să se convingă că sunt în fața unei descoperiri minunate. I-am strâns mâna cu admirație: — „Mergem la București!“

Intorși în casă, am mai rămas câteva clipe și lăsând nemângăiată pe biata mamă, care începuse să gătească la foc, ca să ne omenească, mi-am luat rămas bun cu mare părere de rău, că nu mi-a fost dat să-l văd și pe Ion. Bătrânii ne-au petrecut până la trăsură și la despărțire i-am lăsat cu ochii înlăcrămați: — „De ar da Dumnezeu să se aleagă ceva!“ La plecare, au rămas alături lângă stâlpul porții, făcându-și pod cu palma de-asupra ochilor, uitându-se în urma trăsorii pâna ne-am pierdut.

Tăceam amândoi. Pe mine mă învăluia încă farmecul acestei curate simplități țărănești și pe fruntea prietenului meu trecea o umbră de seriozitate. Dumbrava din fața înota în lumina roșiatică de soare apune și crestele stejarilor pareau tivite cu aur. Vizitiul nostru fluera printre dinți o arie

de țarină dela Abrud și cari mergeau înainte într'o făcăneală domoală...

Vlaicu mișcă ușor din cap și fața i se luminează de un zâmbet bun și trist: — „Săracu tata! L'ai văzut? E copleșit de necazuri... Așa, sara mi-se jăluește câte odată... Dar rar... Mai mult tace și eu văd că-l muncesc gândurile... Stă pe laviță într'un colț și abia într'un târziu ridică capul: „Ce s'alege de capul vostru, mă băieți, mă?“ Mama trece'n tindă să nu-i vedem lacrămile... Nu prea este veselie multă la noi... Pe cele cincisprezece jugăre de pământ vre-o șase mii de coroane, datorie la „Ardeleana“. Până m'a purtat pe mine prin streinătăți... Eu niciodată n'am știut să umblu cu banul...“

După câteva clipe de tăcere, fruntea i-se înseninează. — „Mai de mult, când era tata în putere și n'avea necazuri, era mult răs la noi. Tata e de felul lui om deschis și știe multe. El să nu crezi, că e îndemănat ec în treburi de astea... dar îi plac cărțile cu povești, cu istorii, cu haiduci, cu Mihai Viteazu... Să-l vezi, cum citește sara la vatră... și face politică, nu ca mine. N'are Vlad om mai de credință la alegeri. E și cu trecere la popor, că s'a ridicat din puterea lui. A fost multă vreme primar la noi în Bintinți“.

Cu o dragoste copilărească îmi povestește amănunte din viața familiară, din cari aleg cât de curată e intimitatea casnică acolo, sub tavanul de grinzi. Vin apoi pe rând glume, aventuri, pozne din copilărie...

— Câte nu făceam noi cu Ion! Și bani am făcut odată: piese de cinci coroane. Dintr'o combinație de metale am turnat vre-o cînzeci de bucăți și le întinsesem pe o scândură în iesle... Iacă fata la fereastră: „Vai, săracu' de mine, mă băgați în temniță diavolilor!“ — Ce să fac? Le-am topit din nou... Altădată, — asta-i mai brează, — era la noi pe prispă adunat tot comitetul comunal știi jurații, fruntași... Venise oamenii, vre-o opt inși, să le spuie fata ce-a isprăvit la Pesta, unde fusese să cumpere un clopot pe seama bisericii. Eu mă bălăbăneam în casă la o baterie electrică. Ion se uită pe fereastră, întoarce capul și mi-s'apleacă încet la ureche: „Știi ce? Hai să-i scuturăm o leacă!“ Zic, bine Ioane, tu ții aparatul,

eu le dau sârmele, da bagă de seamă mă, să nu ridici sus la două sute de volte, că trîntim adunarea! Ies pe prispă la oameni, ei cu clopotul... Zic, ian țineți de-aici, să vedeți și dumneavoastră ce minuni sînt pe lumea asta; dumneata dincolo... așa... — Ei zîmbeau, cunoșteau multe drăcii de ale lui domnișorul Aurel... Se prind de mână roată și mi se uită în față... Eu de colo: — „Dă-i drumul Ioane!“ Ce să-ți spui? Intr'o clipită a fost tot comitetul pe spate. Speriați, cu ochii mari, cu părul vilvoi se uitau de jos bieții Români... Lafereastră râdea Ion, — nu m'ascultase ștregarul!... — Câte n'am făcut noi de astea...

Așa povestind ne-am pomenit în Orăștie, unde ne aștepta lumea: admiratori și detractori. Unii zîmbeau cu neîncredere și se coteau între ei glumind pe socoteala poeziilor cari „totdeauna au plutit șapte coți dela pămînt și nu e mirare, dacă săturându-se de Pegaz vor să zboare cu aieroplanul“, — alții trăgeau nădejdi și-mi profeteau minuni, când le-am spus impresiile mele.

Peste câteva clipe ne-am dus la gară. Am urcat în pripă treptele vagonului și-am strâns cu putere mîna lui Vlaicu: — Va să zică la București!

Peste vre-o trei săptămîni am trecut granița împreună. Mergea întîi în Țară. Fiorul de emoție care ne cuprinde pe noi cînd vedem cel dintîi chipiu de dorobanț, i-a rumenit și lui obrazul în vama Predeal. Duceam cu noi două modele de aieroplan, de diferită mărime. Cînd ne-au cercetat bagajul și au văzut vameșii scheletele de sîrmă și trestie ne-au dat roată și lumea se înghesuia în jur de noi ca la comedie. În tot drumul el era cuprins de îngrijiri și cum auzea pe cei din vagon vorbind repede și fără greșuri în româneasca lor elegantă, părea tot mai dus pe gânduri: — „Eu n'o să le pot spune nimic... Să le vorbești tu! Pe mine să mă lase 'n pace: Mie să-mi deie o tablă și cretă și noroc bun!“

Era o seară caldă și senină de toamnă cînd am ajuns în București și-mi făcea o adevărată plăcere veselia lui Vlaicu, cînd vedea, că toți trecătorii de pe stradă vorbesc românește... Am luat-o domol alături pe bulevarde și fără să știm, în ră-

tăcirea asta nocturnă, ne-am pomenit în fața universității, lângă monumentul lui Mihaiu Viteazul... Ne-am oprit tăcuți în fața eroului turnat în bronz. Era o liniște desăvârșită de miez de noapte, stelele străluceau pe boltă ca niște ținte deaur. Intr'un colț, furișată după frunzele platanilor, tremura găinușa în sclipiri jucăușe... Vlaicu îmi strânge mâna și cu tremurat par'că îmi zice mai mult șoptind: „Uită-te minune! Cum strălucesc ochii calului și barda lui Mihaiu! Nu vezi, par'că se uită la noi!“ — ...Și așezați pe-o bancă, am rămas așa pierduți ceasuri întregi, fărîmând povești cari înviau amintirile unei măriri moarte și poleiau cu strălucirea visului zorile unui viitor mai bun...

A doua zi am început goana după oameni. Și aici ca la Orăștie două tabere, dar după câteva săptămâni de aruncături dela Ana la Caiafa, în sfârșit a ieșit biruitor Vlaicu... L'au angajat la arsenal și eu l-am lăsat în această lume nouă cam uluit, cam nedumerit, dar bucuros și plin de nădejdi...

Deatunci s'a scurs un an și eu n'am mai putut trece granița să-l văd. De ce am mai spune cât s'a sbuciumat de atunci, câte batjocuri, câte necazuri n'a îndurat firea lui îndărătnică, cum i-au tăiat leafa și n'avea din ce să-și plătească chiria... Îi recetesc adesea scrisorile pline de amărăciune: „Haide, frate, la București, de mă scoate din belea, că ăștia fac politică din aeroplan!“ De ce să le mai povestim toate astea, crâmpeie din vechea poveste a tuturor celor chemați de sfânta „nemulțumire“?...

El e deasupra acum, văzduhul l-a cucerit și cu aripile meștere tae valurile de lumină și albastru. Numele lui trece pe toate buzele și înscrie o pagină de glorie a neamului...

În vremea asta, în căsuța albă din Bințiți, Ion încrestează o măciucă și meșterește în strung niște rame pentru icoana lui Sf. Nicolae, făcătorul de minuni dela Miralichia, care cu barba în piept se uită cucernic din chip și împarte binecuvântarea cu degetele lui lungi și subțiri...

Și câți Ioni nu trăiesc și mor așa în umbră, cu străfulgerarea geniului în ochii lor adânci, strânși în obezi de ursita vitregă a unui neam de mucenici?...

Doi robi.

— Să-l aduceți pe șaptezeci și cinci! — răsună deodată chiotul sergentului, un glas care cutremură zidurile. În golul liniștei mortuare a celulelor, aceste răcnete curmă visarea robilor și-i fac să tresară cum stau așa uitați cu fruntea în palme. Se aude zîngănitul legăturii de chei cum sună prelung, ascuțit, obraznic... Sgomotul se apropie de ușa mea. (Eu sînt — păcatele mele — eu sînt 75.) Aud cheia cum se înfige greu în broască, cum se învârtește odată, de două ori. Un val de lumină năvălește pe ușa ce se deschide și mă face să-mi frec ochii. În prag e un pandur îmbrăcat de paradă, cu pușca pe umăr, cu baioneta strălucitoare în vârf, drept, rigid, cu cunoscuta severitate ungurească:

— Mergem la judecător!

Mă ridic, îmi iau pălăria și ies. Gardianul mă îndeamnă dela spate, cu ungureasca lui poruncitoare:

— Înainte, domnule, înainte!

Coborîm scările, trecem printr'o curte în care o ceată de robi în mantale lungi, sure, priveghiați de vardiști, taie lemne. Toți se opresc, muzica lor monotonă încetează o clipă. Întorc capul spre mine, par'c'ar zice: Încă unu! Ce o fi greșit și asta?... Apucăm pe un coridor întunecat, ca să ieșim din nou la lumină. Se deschide ușa, o antișambură. To-varășul meu își potrivește chipiul. Altă ușă. Intrăm într'o cameră largă, cu o masă mare la mijloc, cu polițe pe pereți și cu o mesită în colț. Vardistul stă drept în fața domnului dela masa mare, salută, și își bate călcăiele:

— Vă anunț cu supunere, domnule judecător, Măria ta, l'am adus pe șaptezeci și cinci!

— Bine! Așteaptă! — Și domnul dela masa mare își îndreaptă ochii spre mine. Mă învăluie de sus până jos într'o privire de triumf și strașnică mulțumire. Încă nimeni nu m'a

privit așa. Nici nu cunoșteam uitătura asta, decât din cărțile cu haiducul ale domnului N. D. Popescu și din povestirile lui Sherlock Holmes. Cum se uită la mine, un zâmbet larg îi întinde fața, satisfăcut își freacă mâinile, clipește șiret și plescăie din buze:

— Care va să zică... He... he... Care va să zică... Nu s'a putut? Ce? N'ai fugit? Ai?... Ne cunoaștem noi prietenii... — și începe o ploaie de paragrafi: paragraf 375, paragraf 2, paragraf...

Un tînăr la mesița vecină scrie ce spune domnul cu barbete, domnul judecător. Scrie, se oprește din când în când încurcat, tușește, ridică capul:

— Paragraf cât?

— Paragraf 375! — răspunde triumfător și ironic stăpânul meu. Și povestea urmează înainte, curmată, la răstimpuri, de câte-o întrebare adresată mie: De ce ai scris? Recunoști? Ce te-a îndemnat? De ce ai vrut să 'ugi? Unde te duceai? — Și alte vorbe ținute într'un ton schimbat, cu o maiestetică seriozitate protocolară cădeau asupra mea... Eu răspundeam încet și plictisit, fără nici un pic de supărare...

Mă legănau amintiri de tot felul. Reconstruiam crâmpoie din lectura romantică a adolescenței: tablouri din inchiziția spaniolă, prinderea haiducului Ioniță Tunsu la cotitura Oltului, pagini din Silvio Pellico. Mi-a apărut canalul dela spatele palatului dogilor din Veneția, vedeam „Ponte dei sospiri“, auzeam bătaia ritmică a lopeților... Și mă duceam mai departe cu gândul. Admiram cina lui Veronese din Academia de lângă Rialto, mă supunea privirea Mariei din tabloul lui Tizian... Și ochii împăienjeniți îmi rătăceau în gol, poposind câte-odată pe crucifixul de pe masă din care un Crist de bronz ruginit, cu barba în piept, mă privea nespus de umil, de trist și de părăsit: un anahronism jalnic în atmosfera asta de paragrafi...

— Am isprăvit! — Și cu un gest de indescriptibilă mândrie degetul arătător al domnului judecător îmi arată direcția ușei. Pandurul mă ia din nou dela spate și plecăm. Trecem prin antișambră, ieșim prin gangul luminos și apucăm înainte.

Când ajungem într'un ungher dosnic, însoțitorul meu mă atinge ușurel pe umăr. Se oprește. Mă opresc și eu. Mă privește în față. Se uită în dreapta, în stânga, ca și când ar căuta pe cineva. Se încredințează că sântem singuri, se apropie de urechea mea, îi bălăbănește pușca într'o parte, mi-se uită încă odată adânc în ochi și-mi șoptește tainic, cu glasul tremurat, într'o românească din jurul Clujului :

— Eu am citit multe *versiuri* de-ale dumitale, domnule, că și eu-s român, numai vezi dumneata, aici nu-i slobod!... — Și rumen de emoție, cu obrajii luminați de un surîs bun, îmi strânge mâna bietul Român. Nu știu ce să zic. Inhid ochii o clipă... Imi tremură genele fără să vreau și pornim fără un cuvânt înainte . . .

La cinci pași am ajuns în curtea robilor. Procurorul ne iese în față și ne taie drumul. Pandurul îl vede, scoate pieptul, pășește drept, țațoș, și-mi arată calea. Ii aud din nou glasul străin, brutal, poruncitor, oficial, pe ungurește :

— Înainte, domnule, înainte !

În strălucirea soarelui îmi apare la un colț statuia lui Matia Corvinul în fața bisericii gotice din piața Clujului. Mă fulgeră un fior prin vine. Și ne ducem tăcuți, eu înainte, pandurul în urma mea : doi robi într'o pușcărie mare . . .

Tovarăși de drum.

— Insemnări din călătorie. —

Așa m'am simțit de singur și de străin azi-dimineață, aici departe în munții Scoției, unde m'au adus valurile pribegiei. Când să deschid ochii în pat, la cea dintâiu tremurare de lumină ce mi-a atins genele, am avut o tresărire care mi-a pătruns cu un fior rece întreg trupul.

Mi se părea, că din cadrele de pe pereți lorzii și baronii de pe vremuri, stăpânii de odinioară ai acestui castel bătrân, în care mă adăpostesc de câteva săptămâni, și-au ațintit asupra mea căutătura lor rece și mă fulgeră cu disprețul lor suveran. Cavalerii cu perucă, cu obrazul luminat de-un zâmbet înghețat și ironic, mă privesc întrebători, în vreme ce o lady din colț își încrețește fruntea cu severitate și simt că într'o clipită are să-și scuture nervoasă mantia de hermelin și punându-și lornionul are să întoarcă capul. Deodată par'că toți acești străbuni zugrăviți de meșteri zugravi, baroni îmbrăcați în zale strălucitoare, iscusii bărbați de stat cu privirea adâncă și întunecată sub fruntea boltită, curtezani pudrați cu buclele argintii și nevestele lor, aceste aristocrate cu talia sveltă, cu degetele lungi și subțiri, întreagă societatea asta distinsă a început să se miște.

De departe s'a pornit un susur care crește și din care deslușesc zîngănit de zale și clinchet de oțele; aud cum se bat pintenii de argint, cum picură clar piuitul lor prelung și ascuțit amestecat cu foșnetul de mătasă grea prinsă în valurile unor trene lungi; și tot mai aproape vine această îngrămadire de sunete neobișnuite. Și lucru ciudat: într'o clipită pornesc și mobilele din casă să se urnească din loc. În jur de mine e un șopot și o fierbere generală: scrinul de abanos cu ediția lui Shakespeare din 1623, masa de lângă fereastră adusă din Versailles dela curtea lui Ludovic XV, du-

lapul larg și monumental ca un iconostas, fotoliul din colț cu picioarele aurite în forma unor ghiare de leu, oglinda de Veneția, — toate lucrurile, până și patul cu baldachin în care stau întins, încep pe rând să-și părăsească locul unde au stat cuviincioase atâta vreme și se gâtesc de drum. Eu aștept nemișcat, îmi curm răsufierea și cum îmi strâng genele simt inima bătându-mi speriată ca o pasăre în colivie. Văd cum se desface înaintea mea o enormă sală gotică cu boltituri și cu arcade în care se duc pe rând toate lucrurile din casă, chemate la viață ca de-o baghetă magică. Din zgomotul lor aleg vorba grea și răspicată, adâncă ca glasul de clopot din turnul unei catedrale, cuvintele rare și pline de demnitate ale cancelarului Scoției prins în tabloul dintre ferestre, vrednicul sfetnic la curtea lui Iacob IV —: „Haideți să plecăm! Nu e de seama noastră acest străin barbar fără blazon“...

Mai departe n'am putut desluși ce spune, fiindcă o bătaie la ușe m'a făcut să tresar din somn, să mă ridic drept în picioare și să mă frec la ochi. Venise servitorul să-mi anunțe că a trecut demult ora dejunului și proza lui a făcut astfel să dispară arătarea mea ciudată. Mă uit împrejur stăpânit încă de fiorii visului și le văd toate la locul lor, în solemna lor nemi, care bătrânească, care dă o notă de seriozitate și liniște acestui interior de castel scoțian. Dar cum mă desmetecesc așa, în minte îmi rămâne icoana acestui vis și gândurile încep rând pe rând să mi-se lege de ea. Caut să aleg rostul lui și cu încetul îmi dau seama că e brodat pe contrastul dintre viața mea zilnică de acasă și pățaniile acestor săptămâni de pribegie într'un colț de pământ necunoscut.

Dar are și o semnificație mai adâncă, este un fond de adevăr din care s'a pornit visul meu. E adevărul, că sufletul unui om, ori și unde ar fi aruncat de valurile sorții, își păstrează matca lui croită dela început. Așezat într'un pământ străin, el este și rămâne o lume a parte, îngrădită în gândurile, visurile, năzuințele și obiceiurile aduse de acasă, cari îl împrejmuie și-l apără ca zidurile o fortăreață. Cu cât e mai delicat și mai sensibil, cu atât va fi tulburat mai des și se va simți mai dureros atins de toate încercările de a-l

scoate din hotarele lui vechi, cu atât i-se va părea mai isbitor contrastul unei situații schimbate. De aceia orice înstrăinat de țară sau de neam își păstrează în intimitatea sufletului până la sfârșitul vieții, însușirile cari îl leagă de petecul de pământ din care s'a smuls și cari îl urmăresc totdeauna, ca o moștenire fatală. O floare, scoasă din țarina unde a răsărit și sădită sub alt cer, va trăi poate și va tânji mai departe, dar altoită cu o mlădiță străină se va prăpădi. Așa și sufletul nostru, care păstrează veșnic parfumul pământului și lumina cerului de unde a pornit în lume și spre cari totdeauna va privi înapoi.

De aceia, — îmi ziceam eu, reluând firul visului care m'a turburat — ar avea toată dreptatea aceste porodițe de lorzi să protesteze împotriva mea. Ne potrivim doar așa de puțiu și sântem atât de străini unul de altul. Două lumi depărtate și fără înrudire. Eu n'aș putea pătrunde nici odată în haina inimilor cari au bătut odinioară, sub aceste armuri de cavaleri medievali; și ei, tot asemenea, n'ar înțelege nici când sbuciumul care îmi înfierbântă tâmplele. Deosebirea de neam, de țară și de ierarhie socială ne îndrumă sufletul pe cărări potrivnice, cari nu se întâlnesc. Aș putea să trăesc un veac între ei, să-i văd zi de zi, să le ascult vorba potolită și cumințe, să le admir așezămintele înțelepte, să stau alături de ei când manâncă, când fac chef, când se roagă, să 'ntind brațul acestei femei cu talia de viespe, să le văd cu ochii înlăcrimați și rugători, sau cu fulgere de ură în privirea aprinsă, eu totuși simț că ași rămânea pe veci închis în ceteata gândurilor și năzuințelor mele de-acasă.

Ori-ce călător, fie cât de sărac, când pleacă la drumi, își ia o brumă de merinde. Așa și sufletul. La plecare încarcă cât poate. Duce cu el de-acasă soare, svon de pădure, duce joc de lumini și de umbre, duce oameni, glume, dureri, speranțe, simpatii, duce dragoste și ură. Cu cât e mai larg în încăperile lui, cu atât ia mai mulți din acești tovarăși credincioși cari îi urmăresc toate drumurile. Sărântocul pleacă gol și cu traista în băț, în care-și mototolește toată avuția, dar omul cu cuprinsuri se îngrijește de merinde și bagaj. Și

În vreme ce sufletele sterpe se dau repede la brazdă și se pierd fără urmă în turma nouă, personalitățile rezistă fiindcă au tovarăși de drum. Viața, cu cohorta ei de pățanii și experiențe zilnice pe un pământ străin, se scurge pe dinaintea ochilor ca valurile fără odihnă ale unui râu, pe care să-l privești dela mal. Îți rămân pe urma ei învățăminte și îndemnuri. Dar tot ce vezi primește îndrumarea acestor tovarăși de drum, cari sunt vecinic aproape cu povața lor, cu gluma lor, cu supărarea și cu batjocura lor veche. De multe ori te tulbură amestecul lor, tu nu poți să-i alungi, căci au pus stăpânire pe tine și nu te mai ascultă. Cu deosebire nopțile și visurile sunt ale lor. Cum a încetat sgomotul zilei și sufletul ridică fruntea lui de argint între vis și viață, atunci se pornesc și vin pe rând acești soți de călătorie, ca chemați de clopotul unei biserice. Vin și țin adunare.

...Și câte nu se spun acolo și câte icoane uifate nu reînvie. Smeii și balaurii copilariei ard cu răsuflarea lor de foc și pier în adâncuri de ape la palatul de cristal al sfintei Miercuri, în frăgarul din fața casei s'a pornit să cânte o mierlă și fete cu secera'n brân vin glumind dela câmp. Și pe rând apar icoane din copilărie, vine ca într'o oglindă minunată toată viața ta cu intimitățile ei ascunse. Intreagă ți-o scormonesc acești tovarăși de drum, fără de cari ai fi atât de singur și de nenorocit.

Cum stau așa frământat de gânduri, îmi vine o idee bizară. Ce ar fi dacă, la un moment dat, ar prinde întrupare în carne și oase măcar o parte din acești tovarăși ai mei de drum, acele figuri pe cari dragostea m'a îndemnat să le zugrăvesc în ciasurile mele de singurătate, dacă întreagă ceata asta ar veni acum la mine și așa dintr'odată m'aș pomeni cu ea că urcă treptele castelului. Cum s'ar încurca pe coridoarele lungi popa Irimie și ceilalți părinți cu barbele albe, cum ar sta uluiți bieții țărani arși de soare și cum ar amuți gluma și vorba lor înțeleaptă. Ana, fata judeului ar pleca ochii la pământ cu sfială, în vreme ce Laie Chioru ar șterpeli, poate, câteva lingurițe de argint. Cum ar călca co-

voarele de Smirna, ar sparge minunatele porcelane de Sèvres și'n ce strașnică încurcătură m'ar aduce. Cât de îngrozit ar privi din cadre aceste chipuri distinse de lorzi și de lady, ba poate chiar actualul meu amfitrion, amabilul nostru amic S. Seton Watson, cu toată dragostea lui pentru neamurile asuprite din Ungaria, și-ar pierde răbdarea și mi-ar spune cu toată hotărîrea: — „Dragul meu, eu pe ăștia nu i-am învitat în Scoția“.

Și, cu toate astea, așa cum sunt, săraci și chinuiți de sapă și de nesomn, acești oameni dela țară sunt veșnicii mei tovarăși de drum, ei vin cu mine în tot locul.

Cum deschid acum geamul cătră parcul castelului, privirea mea zboară departe peste grădina cu orchidee și mimoze, se înfundă în pădurea de fagi dela poala munților și dacă închid ochii stând răzimat pe părcanul ferestrei, aud clopotele dela stână și, în văzduhul pătruns de svonul frunzelor bolnave, par'că deslușesc o doină din Sibiiu.

— Toate sunt înzădar: noi suntem înseparabili, draga mea căciulă de oaie.

Abernethy (Scoția).

Prin noi înșine.

În discuțiile ziarelor, cu deosebire de-un timp încoace, se agită tot mai des o chestiune predilectă: *împăcarea noastră cu guvernul*. Din lună în lună se ivește câte-o notă de trei rânduri la cutare gazetă, în care se amintește declarația în acest sens a unui politician ungar, sau părerile cutărui fruntaș de-al nostru. Ba, ce e mai mult, alături de străduințele puținilor oameni cinstiți, cari desfașură o activitate în această direcție, ne pomenim încetișor cu o întreagă ceată de aventurieri, pentru cari apostolatul de acest gen a ajuns un fel de profesiune destul de rentabilă pentru bucătăria lor. Și am fi nedrepti, dacă, judecând cu deplină răceală, n'am spune că în opinia noastră publică aceste tendințe pe ici pe colo găesc un oarecare răsunet. Ne mai cumpănind acum raționamentele de ordin politic, prin cari s'ar putea susține sau dărîma îndreptățirea acestei chestiuni, să ne dăm seama în treacăt din ce concepție anume pornește vânturarea ei și întru cât sânt juste rezoanele spiritului public din cari e scoasă la suprafață.

Aruncând o privire asupra frământării noastre din trecutul apropiat, noi vedem cum acțiunile politice săvârșite de noi se reduc aproape numai la formularea unor juste pretenții, la accentuarea când mai slabă, când mai puternică a postulatelor noastre legitime față de organele puterii de stat, fără a se satori în acelaș timp căile și mijloacele unei întăriri naționale la noi acasă prin puterile noastre. Din toate actele noastre politice se răsfrânge acest principiu de-a satori o formulă față de o situație nouă creată de-o lege sau dispoziție mai recentă prin cari se ținea desființarea noastră, fără a se indica în acelaș timp mijloacele de rezistență și fără a se lucra sistematic la opera de apărare. Din aceste rezultă împrejurarea extrem de păgubitoare pentru noi, că până când

guvernele, cari s'au perîndat, au mers din succes în succes în munca lor de destrucţiune a puterii noastre, noi am pierdut pe rând tot ce ni s'a dat odinioară prin favoarea vremilor şi înţelepciunea fruntaşilor de-atunci, fără a câştiga în schimb prilejuri noi de consolidare. Această stare a lucrurilor a dat naştere concepţiei greşite şi prea puţin potrivite cu normele de viaţă ale unui popor luptător, că soarta noastră e în mâna adversarului, că tăria sau slăbiciunea lui are să determine starea poporului românesc. Prin aceasta s'a mutat oarecum centrul de gravitaţiune al situaţiei noastre în afară de noi înşine, contribuindu-se astfel la înjgheburile unei serii de credinţe greşite, cari îndrumau spiritele spre pasivitate şi spre o cumpănire oarecum fatalistă a împrejurărilor. Prin aceasta se explică, între alte neajunsuri ale vieţii la noi, şi linia de oboseală ce-o vedem adese ivindu-se la suprafaţa vieţii noastre politice şi poticnirile pe cari ni le aduce descurajarea slabilor, ori specula negustorilor şi ahtierea aceasta după pace, de care ne împiedecăm tot mai des în timpul din urmă.

Nimeni nu va tăgădui, că în viaţa unui popor relaţiile lui cu toate ramificările aparatului de putere din statul în care trăeşte, sânt hotărîtoare. Nimeni nu va tăgădui, că regimul politic de care-l împărtăşeşte cârmuirea, în ale cărei mâni se concentrează toate forţele vieţii de stat, deci şi în-săşi forţele lui, are un rol decizător în dezvoltarea unui popor. E firesc deci, că până la statornicirea unui echilibru normal între poporul, care e elementul susţinător, şi între guvern, care e elementul de cârmuire al vieţii de stat, nu se poate aştepta o stare de lucruri prielnică. E natural deci, ca factorii conducători ai acestui popor să fixeze doleanţele lor faţă cu puterea ocârmuitoare de stat, dar e tot atât de natural, ca, dacă vor să contribuie la înlăturarea regimului păgubitor, şă-şi lămurească mijloacele de întărire internă. Numai în acest chip se poate pregăti sau accelera schimbarea dorită. Iată aşadar, că necesitatea reclamă nu numai o linie de conduită faţă de adversar, ci o serie de îndatoriri faţă de tine însuşi. Trebuie deci program şi muncă pentru realizarea lui în sus şi program şi muncă pentru întărirea ta în jos. Aceasta

e concepția elementară, care se desface din acțiunile conștiente ale neamurilor, cari, în luptă cu aparatul vieții de stat, au să-și satisfacă necesitățile lor.

Judecând în această ordine de idei conducerea noastră politică și spunând adevărul întreg, trebuie să constatăm că acest principiu al bifurcației nu a fost urmat, că au rămas covârșitoare acțiunile pentru a se fixa raporturile noastre față cu cârmuirea statului, fără ca această conducere politică să iee măsurile necesare pentru apărarea și înaintarea de acasă. Cercetați sub acest raport toate actele și hotărârile frământării noastre politice mai recente și veți vedea nota distinctă a acestei concepții. Dovada clasică e însuș programul național din 1881, care în 9 puncte fixează pretențiile legale ale neamului nostru față de factorii vieții de stat, fără a norma însă îndatoririle față cu noi înșine, fără a ne da în acelaș timp o codificare a luptei de-acasă, cum am zice, un regulament intern pentru activitatea menită a se desfășura în cadrele instituțiilor ce avem. Nefăcându-se acest lucru și rămânând hotărâtoare în toate actele noastre concepția amintită, noi am fost condamnați să înregistrăm în urma situației extrem de favorabile a guvernelor ungurești o serie de pierderi, totatătea rezultate ale unei opere de dărîmare, fără a putea înregistra un singur câștig politic, rezultatul unei opere de clădire din partea noastră. De-aici perseveranța continuă în reducerea la minimum a pretențiilor noastre, de-aici politica de renunțare, de-aici statornica licitație minuendă a fruntașilor, de-aici momentele de criză în moralul masselor populare.

Evident, că această stare de lucruri nu poate fi nici în favorul nostru, nu poate nici să dăinuiască multă vreme. Lumea se întreabă cu drept cuvânt, unde avem să ajungem, dacă conducerea noastră politică își restrânge activitatea la trei discursuri pe an în parlamentul din Budapesta, la câteva adunări populare și o serie de comunicate în presă, în cari se afișează proteste platonice? Are să se întrebe, care e acțiunea conștientă, sistematică, a acestei îndrumări politice aici acasă între limitele putinței create de legile vitrege? Și va zice, cu toată dreptatea: comitetul nostru național e repre-

zentanța intereselor neamului, în această corporațiune se găsesc exponenții încrederii obștești, meniți a iniția și îndeplini acțiuni pentru întărirea noastră internă. Ei bine, unde sunt aceste acțiuni, fără de cari se părăginesc forțele noastre? De ce acest interes exagerat al frunțașilor noștri față de cele mai neînsemnate acte din bucătăria politicianismului unguresc și de ce neglijarea celor mai importante din năzuințele noastre interne? Unde e comitetul național, chemat a conduce și îndruma manifestările multiple ale vieții unui popor, unde e activitatea lui pe tărîmul diferitelor ramuri de întărire națională? Cari îi sunt lozincele, cari îi sunt faptele de ordin *cultural, bisericesc, economic*? Unde îi găsim urmele în parlamentarismul sinodal, menit a deslega problemele excepțional de importante ale vieții noastre bisericești și școlare, chemat a determina atitudinile arhierilor, ale preoțimii și învățătorimii, tagmele pe cari se razimă însăși existența noastră? Unde îi găsim îndrumările în variatele și marile probleme ale luptei noastre culturale și economice? Că se lucrează pe ici pe colo în această direcție, e adevărat, dar tot atât de adevărat e că în această lucrare comitetul național, care prin însuși rostul lui ar trebui să fie *parlamentul afacerilor noastre interne*, nu-și are partea lui de activitate.

Firește, că pentru susținerea și îndeplinirea acestui principiu se cere, pe lângă o serie de cunoștinți pozitive, o în-sușire, fără de care orice gând bun e zadarnic: *muncă*. Pentru că, în acest caz, dându-ne seama, că trebuie să trăim prin noi înșine, comitetul național ar trebui să fie o corporație cu adevărat vie, care se susține pe sine și susține pe alții într-o continuă fermentare rodnică. Atunci nu sunt suficiente întrunirile de până astăzi cu caracterul lor platonice. Atunci se pretinde o vastă muncă de organizare, care și-ar manifesta influențele în toate ramificările vieții noastre publice. Atunci am avea broșuri de propagandă, — de sigur nu ca cea dela Brașov, — am avea o organizație de partid, am avea o serie de acțiuni conștiente pe toate terenele. Se'nțelege, că numai atunci s'ar putea vorbi de o reală conducere politică a

poporului nostru, care astăzi tînjește copleșit de mizerii, sau dibuiește mai departe în puterea inerției seculare.

În *această* ordine de idei s'au lansat în ziarul „Tribuna“ multe propuneri, ca d. e. activitatea din partea comitetului pentru salvarea școalelor populare, pentru pregătirea unei opere statistice, scoaterea de broșuri, aranjarea adunărilor populare și alte multe proiecte, cari ținteau la consolidarea noastră. În loc să fie primite cu bunăvoința cuvenită aceste accente critice izvorite din cele mai bune intenții, ele au fost strivite cu o intoleranță neobișnuită, strigându-se în cele patru unghiuri „trădare“ și aruncându-se epitete injurioase oamenilor dornici de o inovație. Natural, că a te îngrădi în fața oricărei premeniri și a protesta în numele sfintei „solidarități naționale“, de câte ori ți-se cere muncă și hărnicie, e cu mult mai comod. Dar cu această comoditate noi nu ne ducem departe. Dacă orice întreprindere, orice societate nu poate fi îndrumată decât de o muncă sistematică, cum să poată fi călăuzite pe drum bun destinele unui popor? Dacă și societatea noastră pentru crearea unui fond de teatru scoate la an o carte, un anuar, cui îi poți lua în nume de rău când rămâne dureros atins, văzând activitatea atât de subțirică desfășurată la noi în fața unei conterețe naționale, din care lumea se alege abia cu impresiile fugare ale unui discurs de ocazie, spus pe repezeală?...

Desigur, că s'au ivit pe ici pe colo note răzlețe, cari tradau oarecari nemulțumiri și nu aveau alt scop decât o îndreptare a lucrurilor în favorul nostru. Cu deosebire în generația mai tînăra a prins tot mai puternice rădăcini credința, că în loc de a se exagera importanța pașirilor noastre față de dușman, mai bucuros să ne pătrundem de ideia, că trebuie să trăim prin puterile noastre și să desvoltăm astfel o muncă mai intensivă la noi acasă. În această direcție s'au înfiripat toate criticele publicate în timpul din urmă în ziarul „Tribuna“, excepționând, firește, violențele războiului pe care a fost silit să-l poarte pentru a nu fi exterminat.

Cumpănite cu judecata omului obiectiv, aceste dorințe sunt cât se poate de juste. Nu-i nici o lipsă, ca cineva să

fie un strașnic astronom al „constelației europene“, e destul să aibă mintea limpede și sentimentul realității, ca să-și deie seama, că în viața noastră politică sunt necesități superioare unui discurs din palatul de pe malul Dunării și că salvarea unei școli populare a unui cătun românesc din ghiarele guvernului e mai importantă, decât un toast diplomatic pentru contele Tisza la prânzul preasfântului din Arad. Fiindcă, oricât ar fi de supărăcioși fruntașii noștri, noi nu putem ascunde adevărul, că soarta politică a neamului românesc poate fi mai degrabă îndrumată pe cărări bune de vrednicia lor, decât de slăbiciunea adversarului și că, indiferent dacă ne împăcăm sau ba cu guvernul unguresc, la urma urmei singura formulă hotărâtoare a existenței noastre rămâne: *prin noi înșine*.

Cetitorii imparțiali pot judeca, dacă criticele și aprecierile izvorite din asemeni considerații publicate în ziarul „Tribuna“ merită o serioasă cumpănire, sau stigmatul „tradării“ și măciuca intoleranței. Judecând își va trage seama și dacă trebuie să sprijinească mai departe un astfel de organ sau trebuie „boicotat pe toată linia și scos din casele românești“.

Să judece.

Cuprinsul.

	Pag.
Pro domo	5
Pe drum nou	11
Tabu	14
Dreptul criticei	22
Vrem o credință	27
Părinți și fii	34
Generația nouă	40
Educația în școlile ungurești	47
Copiii nimănui	58
Chemarea preoțimii noastre	63
O deosebire	72
Cinstea cirjei	76
Cuvântul arhierilor	85
Robia banului	88
Deputați noștri	93
Cultura ungureasca	97
Adunări populare	102
Ne primenim	105
Adevărul	110
Mici negustori	117
Roadele iertării	122
Fruntașul	126
Apariții ciudate	131
Oameni slabi	136
Condotieri marunți	139
Mijloacele lor	143
Doua judecați	147
Crima și pedeapsă	150
Doua morminte	153
Două mentalități	156
Politică săseasca	164
Trei rânduri la gazetă	167
Micile garnizoane	171
Thalia noastră	175
De vorba cu un străin	180
Fruntași ai neamului	185
Fericiții noștri expatriați	189
Un înfrînt	194
Un falș Coviolan	199
Diagnoza unui străin	205
A murit un om	210
Alma mater	216
Drumeți întârziați	220
Fumegea putregaiul	225
O noua morala	229
Învățăminte	234
Indemnuri noi	238
Povestea unei case	242
Morala celor mici	245
În urma unei pierderi	249
La groapa lui Bunea	252
Un suflet frumos	256
Drumul unui cuceritor	261
Doi robi	274
Tovarăși de drum	276
Prin noi înșine	282

Prețul: Coroane 3.

Pentru România: Lei 3.50.